

**MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI TINERETULUI
AL REPUBLICII MOLDOVA**

ANALELE ȘTIINȚIFICE

**ALE UNIVERSITĂȚII DE STAT
„BOGDAN PETRICEICU HASDEU” DIN CAHUL**

VOLUMUL II, 2006

CAHUL - 2007

ISSN 1875-2170

**MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI TINERETULUI
AL REPUBLICII MOLDOVA**

**ANALELE
ȘTIINȚIFICE**

**ALE UNIVERSITĂȚII DE STAT
„BOGDAN PETRICEICU HASDEU” DIN CAHUL**

VOLUMUL II, 2006

CAHUL - 2007

CZU [082:378.4](478)=135.1=111

U 56

**Analele științifice ale Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul.
Volumul II, 2006**

Materialele incluse în prezenta ediție au fost recenzate de specialiști în domeniu, recomandate de catedrele de profil în cadrul cărora activează autorii și aprobate spre publicare de către Senatul USC „B.P. Hasdeu” (proces verbal nr.03 din 31 octombrie, 2006)

Colegiul de redacție:

Redactor-șef: *Sergiu Cornea*, doctor în politologie, conferențiar universitar

Membri: *Ion Șișcanu*, doctor habilitat în istorie, profesor universitar
Dmitrii Parmacli, doctor habilitat în economie, profesor universitar
Ioana Axentii, doctor în pedagogie, conferențiar universitar
Elena Șișcanu, doctor în istorie, conferențiar universitar
Victor Axentii, doctor în filologie, conferențiar universitar
Andrei Popa, doctor în economie, conferențiar universitar

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Universitatea de Stat "Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul. Analele Științifice ale Universității de Stat "Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul / Univ. de Stat "Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul; col. red. : Sergiu Cornea (red.-șef), ... – Cahul : S. n., 2007 (Tipogr. „CentroGrafic” SRL "Turnul Vechi" SRL). – ISBN 978-9975-9626-1-2.– ISSN 1857-2170

Vol. 2. – 2007. – 226 p. :fig. – Texte : lb. rom., engl. – Bibliogr. la sfârșitul art. – ISBN 978-9975-9626-2-9 : 100 ex.

[082:378.4](478)=135.1=111

Culegerea „Analele științifice ale Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul. Volumul II, 2006” include cercetări ale problemelor actuale din domeniile filologiei, istoriei, pedagogiei, matematicii, informaticii, fizicii, economiei, dreptului, administrației publice. Articolele sunt elaborate în baza unui bogat material științific și documentar, având un sprijin metodologic notoriu și reflectă viziunile cercetătorilor asupra tendințelor contemporane în domeniile studiate.

ISBN 978-9975-9626-2-9

© Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

CUVÂNT ÎNAINTE

Calitatea studiilor și căutarea unui model optimal pentru asigurarea acestora au devenit o prioritate de acțiune pentru instituțiile de învățământ superior. În contextul integrării europene, universitățile nu sunt doar furnizori de cunoștințe. Universitatea contemporană este și un centru de analiză și cercetare care oferă idei științifice și soluții practice pentru dezvoltarea materială și spirituală a societății.

Componentă fundamentală a activității Universității de Stat B.P.Hasdeu din Cahul, activitatea de cercetare științifică contribuie la desăvârșirea activităților instructive și educative a tinerei generații. Cercetarea științifică universitară este o activitate complexă și cuprinde următoarele aspecte: formarea viitorilor cercetători, dezvoltarea creativității, promovarea excelenței, cunoașterea științifică, comunicarea și informarea, autoevaluarea și competiția, promovarea valorilor, interdisciplinaritatea și lucrul în echipă, formarea deprinderilor practice aplicative, competența și satisfacția morală. Profesorul este, în același timp, cercetător și promotor al valorilor științifice, educaționale și morale. Eforturile de cercetare sunt materializate în studii, rapoarte, articole, lucrări științifice.

Direcțiile principale de acțiune ale cercetării științifice în cadrul Universității de Stat B.P.Hasdeu din Cahul sunt:

- Realizarea unui management eficient și eficace al activității de cercetare științifică;
- Implicarea universității, la cerere ori din proprie inițiativă, în rezolvarea problemelor locale din aria de competență didactică și științifică a universității.
- Orientarea cercetării din USC spre nevoile pe termen mediu și lung ale Regiunii de Sud;
- Integrarea în rețele de cercetare naționale și internaționale;
- Crearea unui climat de încredere și cooperare științifică între cadrele didactice;
- Modernizarea și eficientizarea bazei materiale a cercetării științifice din universitate.

În cel de-al doilea Volum al Analelor Științifice sunt incluse rezultatele cercetărilor științifice ale profesorilor USC în anul universitar 2005-2006.

Sperăm că materialele publicate în acest volum să-și găsească relevanța practică, acestea fiind adresate în egală măsură cadrelor didactice, practicienilor domeniilor vizate, cât și studenților în pregătirea pentru seminarii, examene, teze de an și de licență.

Sergiu Cornea, doctor în politologie, conferențiar universitar

Redactor-șef al ediției „Analele științifice ale Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul.

Cuvânt înainte

<i>ANTON Ion, 15 ani de la declarația de independență a Republicii Moldova.....</i>	5
<i>AXENTII Ioana, Modernizarea învățământului superior în contextul integrării europene .....</i>	9
<i>CERTAN Ion, Fizionomia stângii politice din Republica Moldova.....</i>	13
<i>IURCHEVICI Iulia, Familia tânără la începutul mileniului III.....</i>	17
<i>PONOMARIOV Vitalie, Considerații privind evoluția activității comuniste în Basarabia (noiembrie 1919 – noiembrie 1921).....</i>	26
<i>SAVA Igor, Domeniile și privilegiile mănăstirilor moldovenești în prima jumătate a secolului al XVI-lea.....</i>	32
<i>SAVA Lucia, Alimentația locuitorilor orașului Chișinău (1900-1918).....</i>	44
<i>ȘIȘCANU Elena, Chestiunea gurilor Dunării (1940-1941).....</i>	53
<i>ȘIȘCANU Ion, ȘIȘCANU Daniela, Destrămarea U.R.S.S. și efectele sale în spațiul postsovietic...</i>	63
<i>AXENTI Victor, Limba română în unele publicații.....</i>	85
<i>BALȚATU Ludmila, Corelații între literatura română și literatura universală.....</i>	88
<i>CĂRUȚĂ Lilia, The concept of Quantitative Category in English, French and Romanian.....</i>	91
<i>CUBREACOV Cristina, Corelația dintre estetic și artistic.....</i>	98
<i>FUCIJI Marianna, Stylistic language peculiarities of political discourse.....</i>	103
<i>PANEA Romela, Tirania tagmei profesionale în opera lui Heinrich Mann „Profesorul Unrat”...</i>	109
<i>AFTENI Diana, Condiții noetheriene pentru operatori integrali singulari cu translații. Cazul translației inverse.....</i>	114
<i>BALCĂNUȚĂ Nicolae, VÎRLAN Nicolae, Dezvoltarea procesului de depuneri prin electroeroziune a unui strat de pulberi metalice folosind tehnici de data Mining.....</i>	124
<i>ILIEȘ Olga, Dezvoltarea și prestarea serviciilor pe Web.....</i>	133
<i>ONUȚĂ Svetlana, Rolul și locul burselor de valori pe piața valorilor mobiliare.....</i>	141
<i>LUNGU Rita, Influența particularităților ramurale asupra calculării costului la întreprinderile tipografice.....</i>	146
<i>MACRIȚCHI Natalia, COJOCARU Ion, ERAMIȘANȚ Gleb, Analiza comparativă a expunerii unor noțiuni din tema „Paralelism și Perpendicularitate în Spațiu” în diverse manuale școlare.....</i>	151
<i>MIRON Oxana, Experiența internațională ca sursă pentru dezvoltarea sistemului național de asigurări medicale .....</i>	161
<i>SADURSCHI Liudmila, Inovația ca bază a dezvoltării întreprinderilor din industria alimentară...</i>	167
<i>POPA Andrei, Mediul inovațional ca premisă a competitivității locale și regionale.....</i>	171
<i>CORNEA Sergiu, Rolul Consiliilor Electorale de Circumscripție și a Birourilor electorale ale secțiilor de votare în organizarea și desfășurarea alegerilor locale.....</i>	190
<i>CORNEA Valentina, Administrația publică ca obiect de cunoaștere științifică.....</i>	196
<i>CUBREACOV Iulia, Cadrul juridic al Societăților cu Răspundere Limitată. Referințe la Republica Moldova.....</i>	206
<i>FILIPOV Ina, Administrația publică și sistemul politic.....</i>	210
<i>FURNICĂ Lucian, Aspecte privind arestarea preventivă și măsurile alternative arestării aplicabile minorilor.....</i>	215
<i>SAITARLÎ Natalia, Unele aspecte privind controlul administrativ sub formă de tutelă administrativă în Republica Moldova.....</i>	220

ȘTIINȚE SOCIALE

15 ANI DE LA DECLARAȚIA DE INDEPENDENȚĂ A REPUBLICII MOLDOVA

dr. Ion ANTON,
Catedra de Istorie

Prin actele pe care le-a adoptat imediat după proclamarea suveranității și independenței statale, Parlamentul Republicii Moldova a creat premisele funcționării statului de drept pe întreg teritoriul național, a consfințit prin Constituție și alte legi drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor.

Acționând în acest spirit, forul legislativ a aderat la cele mai relevante instrumente juridice internaționale referitoare la drepturile omului și libertățile fundamentale, exprimându-și deplinul acord cu prevederile Declarației Universale a Drepturilor Omului, ale Pactelor internaționale privind drepturile omului, ale celorlalte documente ale ONU, Consiliului Europei, CSCE, OSCE.

Prin Declarația de Independență a Republicii Moldova, din 27 august 1991, forul suprem „garantează exercitarea drepturilor sociale, economice, culturale și a libertăților politice ale tuturor cetățenilor Republicii Moldova, inclusiv ale persoanelor aparținând grupurilor naționale, etnice, lingvistice și religioase, în conformitate cu prevederile Actului final de la Helsinki și ale documentelor adoptate ulterior, ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă”.

La 28 iulie 1990, Parlamentul Republicii Moldova a aderat la:

- a. Declarația Universală a Drepturilor Omului;
- b. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice;
- c. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, culturale și sociale.

Iar la 10 septembrie 1991, „recunoscând rolul excepțional al instrumentelor internaționale care configurează drepturile și libertățile fundamentale ale omului”, a aderat la :

- a. Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (1 august 1975);
- b. Documentul Final al Reuniunii de la Madrid pentru Securitate și Cooperare în Europa (11 noiembrie 1980- 9 septembrie 1983);
- c. Documentul Final al Reuniunii de la Viena a reprezentanților statelor participante la Conferința pentru Securitate și Cooperare (4 noiembrie 1986-19 ianuarie 1989);
- d. Documentul Reuniunii de la Copenhaga al Conferinței pentru dimensiunea umană a C.S.C.E (29 iunie 1990)
- e. Carta de la Paris pentru o nouă Europă(21 noiembrie 1990);
- f. Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială) 21 decembrie 1965);
- g. Convenția privind lupta contra discriminării în domeniul învățământului (14 decembrie 1960).

În declarația Parlamentului din 26 mai 1992 se menționează că „alinierea legislației interne la standardele internaționale în materia drepturilor omului este singura cale aptă să consolideze democrația și să asigure persoanelor care aparțin minorităților etnice, lingvistice și religioase drepturile legitime de a-și apăra și dezvolta identitatea” [1].

În perioada 1989-2001 s-a făcut mult pentru racordarea legislației naționale la legislația europeană în domeniul culturii. În acest context menționăm că Republica Moldova a aderat, la 24 mai 1994, la „Convenția Culturală Europeană”[2]; la 4 mai 1998 a semnat „Convenția Europeană pentru protecția patrimoniului arheologic”[3], iar la 20 octombrie 2000 a aderat la „Convenția peisajului european”[4] și la alte documente normative ale Uniunii Europene. S-au făcut primii pași spre racordarea legislației Republicii Moldova cu privire la cultură cu cele mai noi acte normative europene și internaționale.

Una din direcțiile principale în cultura Republicii Moldova este Istoria Românilor și limba română, fără de care este absolut imposibil de plasat acest compartiment în integrarea europeană, deoarece fiecare popor se integrează în Europa numai cu istoria și cultura sa autentică.

Tentativa de a lansa o istorie integrată în Republica Moldova vine în contradicție cu cele mai elementare norme ale istoriei și culturii. Aceasta nu este altceva decât o nouă variantă a istoriei RSSM revăzută cosmetic și nu corespunde adevărului științific și istoric. În caz contrar ratăm șansa de a ne alinia în marea familie a popoarelor europene, unde fiecare popor vine cu istoria și cultura sa adevărată.

Nicolae Iorga spunea: „Nu te poți integra în cultura universală, decât aducând o notă nouă în aceasta cultură” (Istoria Literaturii Românești. Introducere sintetică, București 1988, p.21).

Procesul de formare a unui culturi politice noi, democratice, este destul de complicat, contradictoriu și anevoios. E și firesc acest lucru, deoarece transformările radicale, de exemplu, în sfera economică, pot fi realizate într-o perioadă relativ scurtă și, într-un mod sau altul, programate (exemplu poate servi experiența Țărilor Baltice și a altor țări din Europa Centrală și de Est), în timp ce schimbările în mentalitatea societății aflate în tranziție, fiind determinate de primele, sunt mult mai greu de realizat, în plus, ele nu pot fi programate.[5]

Astăzi pe paginile fiecărui ziar pot fi găsite publicații, tema principală a căror este integrarea europeană a Moldovei. Despre aceste discuții savanții, politicienii își dau părerea în această privință. În articolul „Susțin din toată inima” publicat la 29 aprilie 2005 în revista Comunistul o serie de studenți își spun părerea despre Integrarea Europeană.

Elena, anul IV Institutul Relații Internaționale, Facultatea „Management” pentru mine personal integrarea europeană înseamnă asigurări sociale..., mai-și dori ca și copilul meu să poată circula liniștit în întreaga lume, cu drepturi egale cu alții.

Vom avea posibilitatea de a studia culturile altor popoare, de a cunoaște noul:

Nicolae, anul IV Universitatea de Stat din Moldova facultatea „Relații Internaționale, științe politice și administrative”. Integrarea europeană pentru Republica Moldova înseamnă în primul rând preluarea valorilor, normelor, principiilor Uniunii Europene în toate aspectele: politic, social, economic.

La întrebarea „Este necesară implementarea standardelor europene în domeniul educațional? S-a răspuns în felul următor ... „Aderare la procesul de la Bologna este important. Introducerea normelor unice de educație – este ceea ce ne trebuie nouă acum.

Vadim, anul III Universitatea Tehnică din Moldova, facultatea „Telecomunicații”. Consider că înseamnă în primul rând întreținerea unor relații bune cu toți vecinii noștri europeni. La întrebarea – Este necesară implicarea standardelor europene în domeniul educației? Este obligatoriu, și aș mai sublinia că trebuie să fie ridicată calitatea de predare a materiei de studiu.[6]

Chișinăul figurează pe agenda activă a Bruxelles-ului.

În interviul cu Adrian Iacobovits de Syeged, reprezentatul oficial al Comisiei Europene pentru Republica Moldova aș remarca faptul că autoritățile depun eforturi enorme pentru a implementa cu succes Planul de Acțiuni RM-UE.

Comisia europeană a alocat circa 2 mln euro, prin intermediul Fondului de Investiții Sociale (FIS) din Moldova pentru aprovizionarea cu apă potabilă și renovarea sistemelor de canalizare în câteva localități din Republica Moldova. De mijloace financiare din partea comisiei Europene vor beneficia 15 localități.

Între aceste localități sunt orașele Anenii Noi, Criuleni, Drochia, satele Brînza, pe raionul Cahul, Tănătări, r-l Căușani, Pelivan, r-l Orhei și altele.[7]

Vectorul European nu are alternativa, așa se intitulează articolul din Moldova Suverană de la 12 iulie 2006 unde scrie următoarele: „Cooperarea cu Uniunea Europeană este percepută nu doar de pe pozițiile aderării, dar și pentru modernizarea internă a Republicii Moldova, de aceea obiectivul principal este obținerea mai multor libertăți a declarat Vladimir Voronin într-o conferință de presă de la 11 iulie 2006”.

Revista Comunistul de la 22 aprilie 2005 a relatat următoarele: în cuvântarea primului ministru, dl Tarlev „Modernizarea țării – bunăstarea poporului” – relatare la ședința Parlamentului din 19 aprilie 2005, unde printre altele au fost proiectate cele 7 sarcini strategice prioritare în realizarea planului de acțiuni Moldova-Uniunea Europeană.

O problemă importantă la etapa actuală este învățământul superior și racordarea lui la legislația de la Bologna. Învățământul superior din Republica Moldova se află la o etapă de restructurare, scopul căreia este integrarea în spațiul european. Una din problemele principale, care necesită o urgentare atât din

partea Ministerului Educației, Tineretului și Sportului, cât și din partea legislativului a fost racordarea învățământului superior din Republica Moldova la procesul de la Bologna.

Parlamentul adoptă Legea pentru modificarea și completarea Legii învățământului privind restructurarea învățământului superior conform obiectivelor Declarației de la Bologna, semnată la 19 iunie 1999. Adoptarea acestor modificări și completări a legii învățământului a permis Republicii Moldova să adere pe 19 mai 2005 la procesul de la Bologna.

Pornind de la exigențele politicii UE, Republica Moldova trebuie să ajusteze cadrul său legal în modul care ar permite elaborarea mecanismelor eficiente de apărare a drepturilor și intereselor tinerilor. Prioritățile programelor în domeniul tineretului ar trebui să pornească de la problemele majore specifice tinereții generației.[8]

O etapă importantă pe care a parcurs-o Republica Moldova în politica de tineret este adoptarea Strategiei Naționale în domeniul Tineretului, care concepe tinereții ca pe o resursă bogată a țării și care necesită, ca atare, investiții serioase și susținere în procesul de formare. [9]

Pentru realizarea obiectivelor propuse este vital ca Republica Moldova să abordeze dinamic problemele de tineret conform standardelor politicii de tineret promovate de Națiunile Unite, Consiliul European și Uniunea Europeană, creându-și în acest sens un sistem coerent și coordonat de măsuri și acțiuni complexe care să asigure protecția socială adecvată a tinerilor.[10]

Reprezentatul Institutului European din Germania, Ulla-Kottseper a subliniat la seminar următoarele, „că pentru a fi acceptată în UE, R. Moldova trebuie să-și pregătească temele pentru acasă, adică să realizeze cu succes Planul de Acțiuni și să îndeplinească criteriile de la Copenhaga. Ea a mai spus că Moldova este aceea care trebuie să dea semnale Uniunii Europene, că dorește să adere, după care Bruxelles-ul va da semnale de răspuns. Aceasta ar însemna, că Chișinăul trebuie potrivit sursei citate să „efectueze reforme reale în mai multe domenii, printre care justiție, mass-media, agricultură, ecologie.[11]

Referințe:

1. Monitorul Oficial al Republicii Moldova , 1992 nr. 7,-P.21.
2. Protecția patrimoniului. Culegere de legi și convenții. – Chișinău: Pontos, 2001, p.55-58
3. Ibidem, p.88-112.
4. Ibidem, p.113-121.
5. Constantin Solomon. De la cultură politică totalitară – la cultura politică democratică. Analele științifice ale universității de stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”, Chișinău 2003: CE USM, -P.215
6. Comunistul 2005, 29 aprilie nr.25
7. Moldova Suverană, 4 iulie 2006
8. Tamara Fornea, Lucia Ciocârlan. Protecția Socială a tineretului în contextul Aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova, seria științe umane vol. III, Chișinău 2006, p.54.
9. Strategia pentru tineret, Chișinău 2004.
10. Tamara Fornea, Lucia Ciocârlan. Protecția Socială a tineretului în contextul Aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova, seria științe umane vol. III, Chișinău 2006, p.55.
11. Moldova Suverană, 26 iulie 2006, nr.09, p.3.

Recenzent: Șişcanu Ion, dr. hab., prof. univ.
Prezentat la 22.09.2006.

MODERNIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

dr., conf.univ. **Ioana AXENTII**,
Catedra de Științe Psihopedagogice și Sociale

Scientists' preoccupations for the redefinition of academic problems in the context of a society of knowledge become more obvious in the Republic of Moldova. The necessity for change becomes more evident, especially in the conditions when the institutions of higher education are confronted with the changes at the beginning of the third millennium such as: the high dynamics of the work market, the rapid appearance of new scientific divisions, multiplication of the number of teachers in the higher education institutions and the growth of competition between the universities and different agents from the socio-economical or cultural medium, the growth of informational society.

The human existence and culture being strongly influenced by the economic and social facts, also determine the academic world to direct the educational actions to the students' spiritual formation and to their professional training and the educational process organized under the impact of the new informational technologies switch the emphasis from "teachers who teach the students to students who learn from the teachers".

The modernization of the higher education in our country in the context of integration in the European system of education means not only the achievement of the educational aims and goals, but at the same time the realization of the process of connection of the national culture with the cultural model and civilization, to entire community, in intercultural context and ideal values, where the human being is the important value of the society.

Existența și cultura umană sunt puternic influențate de realitățile economice și sociale, motiv pentru care lumea academică de azi își orientează acțiunile educaționale la formarea cultural - spirituală a studenților și la o mai bună pregătire profesională a lor, procesul de învățământ devenind astfel tot mai complex, accentul deplasându-se pe *profesorii care îi învață pe studenți la studenții care învață de la profesori.*

Preocupările oamenilor de știință din Republica Moldova devin tot mai evidente și pentru redefinirea problematicii academice în contextul unei societăți a cunoașterii. Nevoia de schimbare se face tot mai mult observată, mai ales în condițiile în care instituțiile de învățământ superior sunt confruntate cu schimbările la început de mileniu III, cum ar fi: dinamica accentuată a piețelor muncii, apariția rapidă a noi diviziuni ale științei, multiplicarea furnizorilor de educație în învățământul superior și creșterea competiției dintre universități și diverși agenți din mediul socio-economic sau cultural, dezvoltarea societății informaționale etc.

Unul dintre cei mai puternici factori care au dat expresie schimbării în învățământul superior în țara noastră este **Declarația de la Bologna** (1999), semnată de 29 de țări din Uniunea Europeană, de țările candidate la aderare și de alte țări europene (Republica Moldova a aderat în mai 2005), declarație care are ca obiective: crearea „spațiului universitar european” până în 2010, compatibilizarea sistemelor de învățământ european, introducerea sistemului de credite transferabile, crearea dimensiunii europene a asigurării calității în învățământul superior și eliminarea obstacolelor în fața mobilității libere a studenților, cadrelor didactice și cercetătorilor etc.

Realizarea obiectivelor programului **Spațiul European al Învățământului Superior** va face ca în Europa să se producă „cea mai competitivă și mai dinamică economie bazată pe cunoaștere” [1,p.2] din lume, capabilă de o creștere semnificativă evidentă, care să ofere locuri de muncă mai bune și o mai mare coeziune socială.

Urmând acestor obiective, principii, tendințe și realizări, universitatea se preconizează a fi deschisă nu doar tinerilor ci tuturor vârstelor profesionale, oferind alternative viabile de formare continuă și de învățare permanentă pentru toți solicitanții. Or, fără a se transforma într-o „școală pentru toți”, universitatea va fi nu doar pentru studenți, ci pentru toți doritorii de carte, capabili de o evoluție personală și spirituală.

În acest context, Europa are nevoie de o strategie culturală a educației, pentru a asigura, respectând un suport de strategie universitară, orientată la următoarele finalități: elaborarea unui program educativ bine documentat, cu multe proiecte, care să întărească colaborarea culturală; a unei noi politici europene pentru educație în condițiile diversității culturale; susținerea dialogului intercultural al societății civile europene, furnizarea mai multor ocazii și mai bune pentru profesioniștii culturali, colaborarea cu profesorii în domeniul educației, asigurând promovarea predării în domeniul studiilor europene în instituțiile corespunzătoare etc.

Or, acest lucru va fi posibil atunci când modernizarea învățământului superior în Republica Moldova se va produce pornind de la stabilirea unei serii de priorități și direcții, de acțiuni asumate de cadrele didactice, de sectorul public și de societatea civilă, de administrația centrală și de autoritățile locale, de toți factorii implicați în sistemul educațional. Aplicarea lor ar contribui atât la realizarea unei educații de calitate cât și, prin intermediul învățământului, la dezvoltarea socială, a economiei, culturii și științei, la dezvoltarea personală a tinerilor și a adulților. Învățământul modern va asigura dobândirea de către tineri a unui ansamblu de cunoștințe, deprinderi, valori și atitudini care să le permită o bună și corectă interacțiune socială, prestarea unor activități utile și generatoare de satisfacție; profesionalizarea forței de muncă prin diverse forme și niveluri de învățământ în concordanță cu cerințele societății; formarea capacităților de inovare tehnică, științifică, culturală și socială; se va înfăptui educația morală și civică a tinerilor; educarea respectului pentru diversitatea opiniilor; crearea, păstrarea, difuzarea și promovarea valorilor culturii naționale și universale, fără a ignora însă conceptul conform căruia „...personalitatea umană se poate naște, dezvolta și activa doar în contextul culturii sale naționale, de care este legat genetic și cultural” [2,p.21]; formarea inițială și educația continuă a specialiștilor de nivel superior în concordanță cu exigențele actuale ale mediului profesional integrat în circuitul european și mondial.

Realizarea obiectivelor enumerate mai sus presupune elaborarea într-un concept nou a programelor de studii, care să stea la baza organizării și transmiterii cunoașterii și care să fie aplicate în evaluarea calității serviciilor educaționale - lucru care deja a și demarat la noi în țară începând cu 1 septembrie 2005. Învățământul este solicitat să răspundă în mod coerent provocărilor lansate de structurile economice, ecologice și culturale proprii societății. Trebuie să înfăptuim un model de învățământ universitar formativ mobil și flexibil cu disponibilități multiple de modificare și reglare funcțională, de adaptare la mutațiile continue ale realității [3,p.5]. Indiscutabil acest lucru presupune și asigurarea autonomiei universitare, autonomie care să reprezinte o realitate concretă manifestându-se în toate verigile procesului didactic și al vieții universitare; autonomie care ar trebui să se extindă dealungul întregului proces didactic, începând cu admiterea până la finalizarea studiilor. Concomitent, consolidarea autonomiei universitare în domeniul didactic, de cercetare, de conducere și administrare, inclusiv financiară, consider că ar trebui să se armonizeze cu accentuarea răspunderii publice atât a universităților publice cât și a celor private.

Modernizarea învățământului superior de la noi din țară, în contextul integrării în spațiul european universitar, urmează deci a fi orientat spre un nou domeniu al calității, în aspectele predării, învățării și cercetării, dar și al finanțării, al managementului.

Însă modernizarea calității învățământului va fi posibilă doar atunci când se va asigura calitatea lui *la toate nivelurile și formele de învățământ*. Se cere, de asemenea, să ne gândim și la un sistem riguros de control al calității. În universitățile din R. Moldova deja s-au instituit Departamentele de calitate. Nu cred că ar fi bine să pornim de la ideea, cu care se vehiculează tot mai des în ultimul timp, de a clasifica, în condițiile țării noastre, unitățile și instituțiile de învățământ superior în funcție de performanțele obținute, să facem finanțarea dependentă de performanțele efective. Cred că acest lucru este rațional a fi făcut la alegerea de către înșiși studenții a instituțiilor în care doresc să-și facă studiile, astfel universitățile cele mai bune, mai atractive, fiind solicitate foarte mult, vor supraviețui. Este imperativă și în competiție pentru

calitate respectarea echității în evaluarea performanțelor instituționale și a celor individuale. Nu mai puțin importantă este și asigurarea și păstrarea unui echilibru *teritorial* al sistemului de învățământ superior etc.

Principala resursă vitalizatoare a unei națiuni o constituie creativitatea membrilor săi, întrucât această creativitate poate modifica mediul economic și social, poate determina noi tipuri de schimbări între oameni, noi modele de prosperitate. Azi, viitorul unei națiuni nu este decis de bogățiile subsolului, ci de capacitatea intelectuală și inovativă a cetățenilor ei pusă în valoare în rețeaua mondială de producție. De aici, modernizarea învățământului presupune și constituirea adecvată anuală a bugetului de stat pentru înfăptuirea educației, încurajarea investițiilor în învățământ, sporirea tot mai mult a oportunităților de studii universitare ale celor proveniți din medii sociale dezavantajate, care nu pot plăti studiile, deși sunt posesori ai meritelor și talentelor care ar garanta succesul în studiile universitare; includerea învățământului ca o prioritate în programele internaționale și europene de dezvoltare consacrate Republicii Moldova, cum ar fi: *Socrates II*, care promovează cooperarea europeană în opt domenii; *Leonardo da Vinci II*, care promovează o „Europă a cunoașterii”, *FP 6*, care este principalul instrument al UE pentru finanțarea cercetării, program foarte necesar și Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul care este doar în al 7-lea an de activitate de la înființare și cu un potențial de 82% cadre didactice tinere, ca vârsta (până la 30 ani); încurajarea învățării permanente și a educației adulților, prin definirea cadrului legislativ, diversificarea ofertei de educație pe toată durata vieții, asigurarea accesului la serviciile de educație și formare, dezvoltarea învățării informatizate, stimularea motivației individuale pentru învățare etc.

După 1990 în societatea noastră au avut loc schimbări importante la nivel social, cultural, tehnologic, tot mai evidentă a devenit tendința de integrare europeană, de aici și oportunitatea de modernizare a învățământului superior care trebuie să țină seama și să se remodeleze în funcție de ele. Învățământul de toate gradele trebuie să răspundă oportun provocării tehnologiilor informaționale și comunicării, asigurând însușirea cunoștințelor necesare stăpânirii și dezvoltării acestor tehnologii. În acest sens, am propune ca majorității cetățenilor țării noastre să li se formeze un minimum de cunoștințe din domeniul acestor tehnologii, necesare atât pentru desfășurarea vieții cotidiene cât și pentru practicarea oricărei profesii. Este necesară o „alfabetizare” informatică a copiilor, tinerilor, adulților, dezvoltarea bibliotecilor și librăriilor electronice, informatizarea serviciilor administrative etc.

Calitatea educației în contextul *Procesului de la Bologna* constituie o condiție indispensabilă pentru ameliorarea activității profesionale a cetățenilor țării, a coeziunii sociale și a competitivității economice.

Procesul modernizării învățământului, având în vedere în special aplicarea sistemului național de credite de studii, impune cu siguranță o reconsiderare [4,p.10] a fiecărei forme de activitate didactică. Or, activitățile didactice, în instituțiile de învățământ superior dar și formele de organizare ale acestora, nu reușesc decât parțial să devină factori motivaționali de suport pentru studenți. Accentul pus de cele mai dese ori pe secvențele informaționale transmise în actul predării și mai puțin pe aspectele relaționale și de interacțiune educațională a făcut ca activitățile fundamentale din învățământul superior să devină statice și rigide, iar cursul devenind singura activitate de formare a studenților, seminariile, activitățile practice și științifice fiind unele sporadice.

Modernizarea fiecărei forme de activitate didactică, inclusiv și a cursului universitar, impune prezentarea lui într-o formă corespunzătoare, în funcție de următoarele elemente: tematică, durată și structură temporală planificată, credite, competențe specifice (instrumentale, interpersonale, sistemice); forme și standarde de evaluare, bibliografie, accentuarea formelor de expunere a cursului: prelegerea dialogată, prelegerea dezbateri sau discuție, prelegerea cu demonstrații vii și aplicații; prelegerea cu oponenti; prelegeri în echipă; prelegeri audio-video-meditații [5,p.127-128]. Necesită o altă atitudine din partea profesorului și în ceea ce privește evaluarea și stimularea activității științifice a studentului: vor fi date note studentului „pentru publicații în revistele de specialitate, participări la conferințe, simpozioane, sesiuni de comunicări științifice etc.” [6, p.11].

La evaluarea finală a cursului predat și alocarea numărului de credite profesorul va lua în considerație faptul ca volumul total de efort presupus de parcurgerea cu succes a unei discipline să fie

constituit din: participarea studentului la curs, participarea activă la seminarii, efectuarea lucrărilor practice, a proiectelor de cercetare, studiul individual (acasă, la bibliotecă), studierea unei bibliografii de extensie variabilă, precizându-se minim de surse; elaborarea unor lucrări scrise – referat, eseu, recenzie, precizându-se numărul minim de pagini.

În concluzie. Politica națională de modernizare a învățământului se concretizează într-un set de decizii în vederea adaptării învățării la imperativele dezvoltării socio-economice a țării, ea include promovarea acelor schimbări care să conducă la creșterea performanțelor întregului sistem de învățământ.

Modernizarea va viza schimbarea potrivit finalităților și a unui nou model al educației tineretului, concept care a fost schițat mai sus. Inovația corectă, după cum am văzut, implică un ansamblu de acțiuni în vederea asigurării unei funcționări optime în interiorul învățării, iar cadrului didactic îi revine rolul de a se implica calitativ în înfăptuirea politicii naționale în domeniul învățământului prin preocupările și străduințele sale pentru modernizarea procesului de învățământ și integrarea lui în învățământul european.

Astfel, pentru Republica Moldova în contextul reformelor și integrării în învățământul european, în primul rând, remodelarea ar însemna nu numai realizarea scopurilor și finalităților educaționale dar și realizarea în același timp a unui proces de conexiune a culturii naționale la un model cultural și de civilizație, la scara întregii comunități, în contextul interculturalității și a valorilor ideale, unde omul este valoarea supremă a societății.

Referințe:

1. Moldovan – Batrânac V. Aderarea la Procesul de la Bologna - orientarea strategică a învățământului din Moldova //Univers Pedagogic Pro, nr.3 (12),2005
2. Pâslaru Vl. Principiul pozitiv al educației. - Chișinău: CIVITAS, 2003
3. Guțu V, Teoria și tehnologia curriculum-ului universitar, Chișinău, 2003
4. Universitatea din București, Martie,2005, 3.2. Tipuri de activități specifice // Revista Actualitatea Academică, nr.3, iulie ,2005
5. Bontaș Ioan, Pedagogie, Editura ALL, București,1996
6. Universitatea din București, Martie,2005, Sistemul de credite transferabile de studii. Cadru general // Revista Actualitatea Academică, nr.3, iulie ,2005

Recenzent : Vl.Pâslaru , dr.hab.ped., prof. univ.
Prezentat la 15.09.2006.

FIZIONOMIA STÂNGII POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Ion CERTAN,
Catedra de Istorie

Dans cet article l'auteur, ayant comme base la synthèse des publications déjà parues, comme l'analyse des documents étudiés, fait un essai de reconstituer la physionomie du système des partis politiques et, surtout de la gauche politique dans la République de Moldova.

Existența partidelor politice, partidismul ca fenomen politic – reprezintă un element esențial al democrației. Între partidism și democrație există o relație directă biunivocă, în sensul că democrația se manifestă cu adevărat odată cu apariția și dezvoltarea partidelor ca instituții politice, acestea la rândul lor, putând desfășura o activitate sistematică și de amploare numai în condițiile unui climat democratic autentic.

Importanța cunoașterii genezei partidelor politice, a pluripartidismului ține, de fapt, de cunoașterea fenomenului partizan însuși, care, în mod inevitabil, poartă pecetea nașterii sale. Pe drept cuvânt remarca Maurice Duverger, că „așa cum oamenii poartă toată viața amprenta copilăriei lor, așa și partidele depozitează profund influența originii lor. Este imposibil, de exemplu, să se înțeleagă diferența de structură care le separă, dacă nu se cunosc circumstanțele diferite în care s-au născut. Este imposibil să analizăm serios multipartidismul, fără să ne referim la originile partidelor din fiecare țară, care explică proliferarea lor în unele țări și restrângerea lor în altele”[1].

Apreciat ca „una dintre cele mai sugestive și mai interesante personalități colective”[2], partidul politic apare ca element și factor al sistemelor și acțiunilor politice, sub înfățișări variate și originale.

În studiul de față va fi întreprinsă încercarea, bazată pe o sinteză a publicațiilor deja apărute, dar și pe analiza materialului cercetat, de a constitui fizionomia sistemului partidist și, în special, a stângii politice din Republica Moldova.

În Republica Moldova, partidele politice au apărut inițial ca partide de cercuri, cluburi, mișcări, asociații culturale etc., care mai târziu se vor democratiza ca mod de recrutare, ca număr de aderenți, ca structuri organizatorice și ca disciplină specifică [3]. Este chiar momentul, care precede eminenta fondare a partidelor politice. Nașterea partidelor politice a răspuns unei necesități imperioase a regimului reprezentativ ca reacție la crizele majore naționale, sociale, economice, educaționale determinate de restructurarea gorbaciovistă și prăbușirea U.R.S.S. Odată apărute, partidele au devenit organele esențiale ale vieții politice [4].

Abrogarea prevederii constituționale referitoare la rolul conducător al partidului comunist a condus la diferențierea politică și apariția unui mare număr de partide și mișcări social-politice. Cu alte cuvinte, de îndată ce dispăruse monopolul politic al partidului comunist, s-a produs emergența pluripartidismului și, odată cu aceasta, societatea a cunoscut o schimbare de esență. Firește, această schimbare nu avea să aducă cu sine soluții miraculoase la toate problemele. Ea era doar un prim pas care trebuia să fie urmat de mulți alții pentru ca democrația și bunăstarea să devină realități: reformarea legislației, constituirea noilor instituții democratice, instaurarea economiei de piață. Toate acestea nu ar fi posibile, însă, în afara pluripartidismului [5].

Recunoașterea constituțională a dreptului la existența reală a unei multiplicități de partide este, așadar, de o importanță capitală. Lucrul acesta s-a produs odată cu adoptarea legislației despre partide și vine în sprijinul adevărului că partidele sunt „parte a impulsului inițial al schimbării constituționale” [6].

Din punct de vedere genetic, partidele alternative la partidul comunist au apărut în societatea moldovenească într-o manieră inversă față de modelul clasic al emergenței lor, constituindu-se ca „partide de creație exterioară”, dat fiind faptul că s-au format în exteriorul instituției parlamentare. Nașterea lor s-a bazat efectiv pe noul drept constituțional de liberă asociere. Este și motivul pentru care ele au proliferat în

progresie geometrică în prima etapă a extinderii acestui drept, apărând îndată o inflație partidistă. Numărul partidelor înregistrate în această perioadă depășea mult nivelul rezonabil de oferte politice.

Nu mai puțin importantă ar fi constatarea că factorul hotărâtor pentru reconstrucția democratică a unei țări pustiită de totalitarism este, neîndoielnic, reprezentat de calitatea partidelor politice și implicit sistemul pe care ele îl formează. Cum, însă, în Republica Moldova, ca și în majoritatea țărilor postcomuniste, partidele s-au născut din societatea civilă, de calitatea acesteia din urmă depinde în linii mari calitatea partidelor. Dacă este adevărat că în epoca modernă partidele erau „copiii democrației”, tot atât de adevărat este și faptul că partidele epocii noastre sunt „copiii societății civile”. Cum este societatea civilă, așa sunt și partidele politice și după cum arată partidele politice putem avea un indice privind societatea civilă. Așa cum în Republica Moldova societatea civilă a fost și mai este subdezvoltată sau fragilă și deoarece elitele comuniste n-au fost în stare să ofere vre-o alternativă la politica lor dezastruoasă, tranziția la societatea democratică a fost și rămâne diferită de, bunăoară, republicile baltice. Iar partidele, în majoritatea lor constituite în pripă, evident, nu s-au îngrijit de calitatea lor. Le lipsește, în primul rând, o identitate doctrinară, și, în al doilea rând, necesara abilitate organizatorică. Programele partidelor respective, care trebuie să fie întruchiparea doctrinelor asumate, sunt destul de confuze și nu reflectă, decât aproximativ, realitatea. O sumară privire de ansamblu asupra sistemului pluripartidist constituit în R.M. demonstrează cu prisosință că există o multitudine de partide, grupuri politice, asociații etc. Raportate însă la exigențele minime față de partidele politice moderne, puține dintre ele corespund acestui calificativ[7].

Doctrinar, însă, partidele acoperă întregul spectru politic, de la cele de extrema stângă la cele situate la limita segmentului de dreapta al eșichierului. Astfel există partide care revendică fără echivoc anumite doctrine: social-democrație (P.S.D.M., P.D.S.), creștin-democrația (P.P.C.D., L.D.C.F., P.N.Ț.C.D., P.Ț.C.D.), liberalismul (P.N.L., P.L.), ecologismul (P.E. „Alianța Verde”), agrarianismul (P.D.A.M., P.R.C.M.), naționalismul (Unitate-Edinstvo, Gagauz Halcî, Vatan, Mișcarea Social-Politică „Ravnopravie”), socialismul (P.S.M., Partidul Socialiștilor din Republica Moldova), comunismul (P.C.M., U.C.M.).

Sistemul pluripartidist apărut odată cu destrămarea U.R.S.S. și dezvoltarea mișcării de renaștere națională, s-a aflat și se află într-o evoluție permanentă. Pentru a susține această idee, precizăm că de la primele alegeri parlamentare democratice din 1994 până în anul 2001, partidele au parcurs o perioadă de clarificări ideologice, peregrinaj în materie de identitate politică, definiții de statut și program, ale programelor de conducere și guvernare, transformări structurale la nivelul conducerii și al organizațiilor teritoriale etc. Cel puțin, în baza programelor electorale, eșichierul politic din republică (până în anul 2001) se prezintă astfel: Dreapta – P.P.C.D., P.N.L., P.F.D.; Stânga – P.C.M., U.C.M., Unitate - Edinstvo, P.S.M., „Ravnopravie”, P.D.A.M., Partidul socialiștilor din Moldova etc.

Dacă pluripartitismul românesc al anului 1990 se caracteriza printr-un „ambuteiaj” ideologic sub presiunea „tendinței naționale de reechilibrare a sistemului politic, dar și a fricii de extreme, de extrema stângă în primul rând iar toate partidele s-au autodefinit ca partide de (și) centru [8], atunci pluripartitismul moldovenesc al anului 2000 se caracterizează prin același „ambuteiaj” ideologic sub presiunea „tendinței naturale de reechilibrare a sistemului politic” dar nu și a fricii de extrema stângă ci a fricii de extrema dreaptă, definindu-se partide de (și) centru, mai mult de stânga.

Moștenirea lăsată de sistemul totalitar comunist și-a pus amprenta asupra fizionomiei stângii politice din Republica Moldova. Unitate – Edinstvo, P.S.M., P.D.A.M., Mișcarea pentru egalitatea în drepturi „Ravnopravie” etc constituie un conglomerat eterogen, fără o identitate doctrinară. Fiind, de fapt, forțe reminiscente, aceste formațiuni au îmbrăcat forme și tendințe ideologice menite să îndreptățască stoparea reformelor și să refacă U.R.S.S. Ele sperau că în viitorul apropiat Republica Moldova va deveni parte componentă a unui stat unional în hotarele fostei uniuni – C.S.I. Majoritatea lor sunt compuse din membrii grupurilor etnice. Deseori ele nu numai că apără valori național-statale diferite, dar își dispută întâietatea în limbi diferite. Avem, în asemenea condiții, un sistem politic pluralist – polarizant, în care partidele sunt separate ideologic de mari diferențe, ceea ce face imposibilă negocierea unor programe de acțiuni comune.

Stânga nu are o culoare etnică afișată deschis, cu excepția Gagauz Halcî și derivatelor sale, care se definesc din perspectivă etnică. Restul, chiar și grupările cele mai radicale (Unitate- Edinstvo, O.S.T.K.,

Ravnopravie etc.), s-au ferit în general să folosească exclusivismul etnic pentru a-i mobiliza pe susținătorii politici. Singurul element în mod clar etnic în sistemul politic este preponderența reprezentanților minorităților etnice în rândul deputaților P.D.A.M. și al grupării „P.S.M. – „Unitate Edinstvo” în Parlamentul din 1994 - 1998. Printre deputații P.D.A.M. erau ruși, ucraineni și bulgari, iar din partea blocului „Unitatea Socialistă” erau de două ori mai mulți minoritari decât moldoveni.

Trebuie să remarcăm diferențele care există între partidele neocomuniste din spațiul C.S.I. Din acest punct de vedere, P.C.R.M. comportă similitudini cu partidul comunist al Ucrainei, dar se deosebește de partidele comuniste din Rusia și Belarus. Comuniștii moldoveni și ucraineni sunt ostili ideilor „patriotice” și „naționale”, în timp ce comuniștii ruși reușesc să îmbine patriotismul și comunismul. Naționalismul în Rusia este o ideologie de stânga, în timp ce în Moldova și Ucraina naționalismul este ideologie de dreapta. Iată de ce comuniștilor moldoveni și ucraineni le-a fost încredințat mandatul de reprezentare a populației rusofone. Acest bipolarism al vieții noastre politice și al vecinilor noștri la răsărit nu lasă, practic, nici o șansă opțiunilor intermediare precum ar putea fi: „împreună cu Rusia și anticomunism” sau „anticomunism și neutralitate din punct de vedere al criteriilor naționale”.

Partidele naționale de stânga și, în primul rând, P.C.R.M. fac parte din familia partidelor neocomuniste din spațiul C.S.I. (Rusia, Ucraina, Belarus), care se deosebesc esențial de partidele postcomuniste din Europa de Est și Centrală (de exemplu, P.S.D. din România, Partidul Socialist Ungar, Partidul Social-Democrat al Poloniei). Această frontieră este deosebit de importantă, deoarece ea permite o demarcare între social-democrație și comunism. Partidele post-comuniste din Europa Centrală și de Est sunt legate doar formal de partidele – mamă, dar din punct de vedere ideologic și politic ele se distanțează de partidul predecesor, indicând deseori asupra rolului lor în distrugerea vechiului sistem. Din contra, P.C.R.M., bunăoară, și partidele comuniste din C.S.I. chiar prin faptul că își păstrează denumirea dau de înțeles că, cu tot reformismul lor, ele se autopercep moștenitoare directe ale partidelor – mame.

O altă distincție importantă rezidă în politica de consens promovată de partidele postcomuniste din Europa Centrală și de Est, care încearcă să atragă electoratul din toate categoriile de cetățeni. Promovarea polarizării politice, sociale și culturale, opțiunea pentru „o cale aparte antioccidentală” de dezvoltare, amestecul statului în economie și restaurarea imperiului în baza panslavismului ortodox - toate acestea sunt principiile fundamentale ale teoriei și practicii comuniștilor moldoveni. În același timp, P.C.R.M. nu încearcă să pătrundă și să cucerească grupurile reticente (pedagogii, studenții, întreprinzătorii, alte grupuri de intelectuali), dimpotrivă, le marginalizează și stăruie să le deposedeze de influență și de putere.

Baza socială a partidelor de stânga o constituie, în temei, electoratul eterogen. Astfel, la alegerile parlamentare din 1994 blocul electoral al socialiștilor și interfrontiștilor a câștigat în 5 în cele din 7 centre urbane și a fost susținut masiv în zonele eterogene din punct de vedere etnic, în extremele de nord și de sud ale republicii. P.D.A.M. a obținut majoritatea voturilor în toate raioanele, în afară de două, având succes în special în nord și în zona populată masiv de bulgari și găgăuzi.

În ciuda fațadei sale respectabile, P.C.R.M. ascunde o mare contradicție. El promovează comunismul înverșunat în condițiile postcomunismului, iar postcomunismul este o etapă de tranziție postmodernă, care nu realizează un progres sau un salt calitativ nou față de modernism (comunism), ci reprezintă o mișcare reversivă, de-a îndărăteala, ce supune unei judecăți propria sa istorie, dezvăluind mistificările și ororile ei. Tocmai din această cauză, P.C.R.M. este un partid fără fundament. Deși în programul partidului este scris că „la baza lui teoretică se află învățătură marxist-leninistă,” el nu poate să-și etaleze această moștenire și nici să se inspire din ea. Marxism - leninismul este inutilizabil, în primul rând, pentru că fiind o ideologie totală, a fost penalizat deja pentru derapajele sale, și este silit astăzi să conviețuiască cu alte ideologii, renunțând astfel la revoluție și la idealul unei societăți fără clase. Din această cauză, comunismul este astăzi doar o video-ideologie; el și-a păstrat reflexele și aparențele, dar este golit de substanță, căutând mereu justificare pentru acțiunile sale.

Tipul de organizare a P.C.R.M. este și el caracteristic doar partidelor succesoare fidele comunismului marxist-leninist. Este vorba despre principiul „centralismului democratic” – o versiune ierharizată, centralizată și disciplinată a partidului de masă, care asigură conducătorului partidului o carieră

politică îndelungată în vârful piramidei puterii. Impunerea unei discipline aspre în interiorul partidului reprezintă elementul definitiv al P.C.R.M, deși deocamdată nu este clar care versiune a centralismului democratic este aplicată – cea „leninistă”, care acceptă discuțiile și pluralismul, dar reclamând o conformare totală după luarea deciziilor, sau cea „stalinistă”, care delegă toate responsabilitățile unui lider carismatic, membrii partidului fiind doar un fel de masă menită să facă figurație.

Referințe:

1. Duverger, Maurice. Les partis politiques. –Paris: Librairie Armand Colin, 8-Edition, 1973, P. 472
2. Trâznea, Ovidiu. Probleme de sociologie politică. –București: Ed. Politică, 1975, P. 98
3. Alexăndrescu, Ion, Bulei, Ion, Mamina, Ion, Scurtu, Ioan. Enciclopedia partidelor politice din România (1862-1994). –București: Ed. Mediaprint, 1995, P. 9
4. Negulescu, P. Partidele politice (ediția a II-a). –București: Ed. Garamond, 1994, P. 53
5. Voicu, George. Pluripartidismul. O teorie a democrației. – București: Ed. ALL, 1998, P. 200
6. Drahendorf, Ralf. Reflecții asupra revoluțiilor din Europa. –București: Humanitas, 1993, PP. 63-64
7. Șișcanu, Ion. Împotmoliți în tranziție. –Chișinău: Civitas, 1999, P. 74
8. Radu, Alina. Sistemul politic românesc, un sistem entropic? –București: Ed.Tehnică, 1995, P. 53

Recenzent: Șișcanu Ion, dr. hab., prof. univ.
Prezentat la 22.09.2006.

FAMILIA TÂNĂRĂ LA INCEPUTUL MILENIULUI III

Iulia IURCHEVICI,
Catedra Administrație publică

The article draws out in evidence the psychosocial problems of a young family at the beginning of XXI century, the values, the outlooks, the distribution and structure of authority, family behaviour. It emphasizes that the changes which take place in a young family put stress for the first time on individual interests than on expectations which society has from family.

Transformările globale au impact asupra societății producând schimbări socio-economice, iar acestea condiționează tot mai mult configurațiile maritale și comportamentul familial, în special al familiei tinere. Familia tânără modernă este cercetată cu interes de către specialiști din diverse domenii științifice tocmai datorită faptului că este garantul continuității umanității, iar datele despre transformările suferite de ea ca subsistem social sunt semnificative pentru înțelegerea socialului în general. În acest sens, tânărul familie – formată dintr-un cuplu cu sau fără copii, cu un stadiu de viață familială nu mai mare de cinci ani, iar vârsta soților nedepășind 30 de ani - este un teren optim pentru studierea natalității, întrucât fertilitatea în primii ani de căsnicie este maximă, relațiile familiale au un colorit aparte datorită procesului de adaptare reciprocă a tinerilor și a acestora la viața de familie, la sistemul de rudenie a partenerului. Divorțul atinge și el cote maxime tocmai în primii ani de căsnicie, iar cercetarea cauzelor și a repercursiunilor asupra celor doi parteneri, asupra părinților celor ce divorțează, dar mai ales asupra copiilor suscită elaborarea unor strategii de consolidare a stabilității relațiilor maritale.

Datele statistice obținute în urma cercetării familiilor tinere atrag atenția asupra unor astfel de comportamente cum ar fi criza nupțialității și natalității, banalizarea divorțului, toleranța comportamentelor sexuale premaritale și dezvoltarea uniunilor libere, nașterile extrafamiliale. Toate acestea reflectă procesul de dezinstituționalizare a familiei. În explicarea fenomenului un rol decisiv îl au datele demografice. Demografia dezvăluie transformări ale instituției matrimoniale legate de *modul de intrare în prima căsătorie*. Se constată că primele căsătorii nu numai că devin mai puțin numeroase, ci și mai tardive. Astfel **vârsta medie pentru prima căsătorie progresează** în toate țările mai ales din 1975, în țările Europei Centrale și de Nord aceasta este cuprinsă între 25 ani și 30 ani pentru femei, în țările Europei de Vest vârsta medie a femeilor la prima căsătorie este cuprinsă între 21 ani și 25 ani. În Rusia, în anul 2002 se observa o creștere a coortei de fete cu vârsta cuprinsă între 20 – 25 ani, dar în același timp și o scădere vertiginoasă a căsătoriilor până la 25 ani. Coeficientul căsătoriilor în anul 2002 comparativ cu anul precedent, în această țară creștea la bărbații cu vârsta între 25 – 34 ani de la 35 la 37 din 1000, iar la femei de la 25,6 la 27,2 din 1000. Acestea sunt cele mai mari cote înregistrate în ultimii 20 de ani în Rusia (S.Ivanov, 2002). În România, vârsta medie a femeilor progresează de la 22 ani pentru femei și 25 ani pentru bărbați în anul 1980 la 23,4 ani pentru femei și 26,9 ani pentru bărbați în anul 2000. În R. Moldova vârsta medie a femeilor la prima căsătorie în anul 1980 cunoaște o creștere de până la 25,6 ani, după care urmează un declin până la 21,9 ani în 2001. Aceste schimbări, în cazul țărilor Europei de Vest, se datorează trecerii la economia de piață, schimbării condițiilor de viață, noilor cerințe de calificare și educație în vederea ocupării unor locuri de muncă stabile, neasigurării unor avantaje care să asigure constituirea de noi familii.

Reproducerea noii generații a fost și rămâne una din condițiile esențiale de existență a familiei. Fiecare generație, trecând prin viață, lasă o nouă generație care o înlocuiește. Copiii, ca valoare vitală supremă, au consolidat întotdeauna relațiile într-un cuplu și au redat un sens aparte existenței familiei. Cu toate acestea, în sec. XX familia este marcată de o schimbare a structurii sale prin **micșorarea spontană a numărului de copii**. Astfel, în Australia se înregistrează 3,05 copii pentru o femeie în 1950 și 1,75 în anul 2002; în Irlanda în 1950 numărul mediu de copii născuți de o femeie este de 3,36, iar în 2002 – 2; în Rusia

datele scad de la 2,89 în anul 1950 la 1,32 în anul 2002; numărul mediu de copii născuți de o femeie în țări ca: Canada (de la 3,44 – la 1,50 copii), Moldova (de la 3,50 - la 1,21 copii), România (de la 3,14 – la 1,26 copii), Japonia (de la 3,65 – la 1,30 copii) a scăzut la mai puțin de jumătate; și mai drastice sunt scăderile înregistrate în țări ca Bosnia și Herțegovina (de la 4,82 – la 1,23 copii), Coreea (de la 5,15 – la 1,40 copii) (Kvașa E, Haricova T., 2003). Cercetările sociologice și conversațiile cotidiene scot în evidență cauzele acestui fenomen care sunt atât de natură economică cât și socio-psihologică. Printre factorii economici, în țările postsovietice, pot fi enumerați: lipsa spațiului locativ, salarizarea proastă a angajaților, deficitul cronic al produselor alimentare și celor de consum în unele familii, costul ridicat al creșterii și calității copiilor care nu poate fi compensat pe deplin prin alocațiile oferite de către stat, instabilitatea socială, ș.a. Scăderea ratei natalității este determinată și de un șir de cauze sociale și sociopsihologice legate de: dezvoltarea progresului tehnico-științific, procesul de individualizare a personalității, conștientizarea individualității persoanei, creșterea posibilităților materiale și sociale de împlinire a acesteia. Omul, odată cu creșterea nivelului de instruire, conștientizează mai mult individualitatea sa, iar aceasta îl face să se orienteze spre un stil de viață în care necesitățile să corespundă particularităților acestei individualități și nu tradițiilor generale. Acest fapt este caracteristic și procesului de reproducere. Până nu de mult nașterile erau un proces stihinic - într-o familie se nășteau atâția copii „câți dădea Dumnezeu”. Astăzi nașterea copiilor este o consecință a satisfacerii anumitor necesități a persoanei mature și nu doar a unor factori biologici și a tradițiilor. Cu alte cuvinte, nașterea copiilor devine rezultatul satisfacerii necesității de a avea copii. Aceasta poate fi și explicația faptului că vârsta medie a maternității a crescut mult în ultimii ani. În anul 2000 în țări ca Cehia, Ungaria, aceasta era de de 26,6 ani; în Letonia – ceva mai mult de 27 ani; în Slovenia – mai mult de 28 ani. În Rusia în anul 2002, vârsta medie a maternității era de 26,1 ani (Vișnevskii, 2004). Tot mai mulți copii se nasc în afara căsătoriei tocmai pentru satisfacerea acestei necesități. Pe lângă toate acestea, copiii în familia modernă nu mai îndeplinesc funcția de brațe de muncă, așa cum se întâmpla în familia tradițională.

În urma investigațiilor sale V. Bodrova (2002), analizând intențiile reproductive ale populației ruse după indicatori ca „numărul ideal”, „numărul dorit” și „numărul așteptat” de copii, scoate în evidență faptul că tinerii de astăzi sunt orientați spre familia cu doi copii. În medie, numărul ideal de copii într-o familie ar fi de 2,16, acest indicator fiind mai mare la bărbați decât la femei – 2,17 și 2,14. Numărul de copii pe care respondenții și-ar fi dorit să-l aibă în propria familie este mai mic decât cel ideal, constituind în medie 2,12, dintre care bărbații și-ar fi dorit 2,18 copii, iar femeile 2,05. Indicatorul cel mai aproape de realitatea intențiilor reproductive ale respondenților și după care se poate face o prognoză este „numărul așteptat” de copii, adică numărul de copii pe care respondentul îl „planifică” în familia sa la sfârșitul perioadei reproductive. Deși în viața de toate zilele „numărul așteptat” de copii nu coincide totdeauna cu numărul real de nașteri, acesta este determinat de planificarea reproductivă a familiei, care după părerea multor cercetători este suficient de stabilă pe întreaga perioadă reproductivă a vieții. Numărul de copii așteptat de către bărbații ruși în anul 2000 era de 0,94, iar de către femei de 0,90, numărul mediu de copii așteptați într-o familie fiind de 0,94. După cum se poate observa există o diferență de gender între aceste date, diferență care, așa cum arată cercetătorii, se accentuează odată cu creșterea nivelului de instruire a femeii. Femeile cu un nivel înalt de instruire sunt mai realiste în ceea ce privește problemele legate de apariția și îngrijirea unui copil în familie și de multe ori nu vor să jertfească cariera lor profesională în acest scop. Aceasta pentru că, perioada de timp alocată menținerii sarcinii, nașterii, îngrijirii și creșterii copilului le costă nu numai ca timp în sine, ci și ca venit bănesc, fiindcă presupune întreruperea sau micșorarea drastică a muncii. Pe femeile de un înalt profesionalism, renunțarea la slujbă, sau întreruperea ei (în consecință readaptarea) le costă mai mult decât pe cele cu o pregătire școlară mai redusă. Pe de altă parte, femeile cu un înalt nivel școlar și profesional sunt mai mult preocupate de *calitatea dorită a copilului*.

Dorința de a avea copii de bună calitate este în legătură directă cu șansa acestora de a se plasa pe piața muncii și cu grija părinților de a reproduce, dacă nu a dezvolta, capitalul material și cultural al familiei. De aceea, decizia cuplului privind numărul copiilor se bazează pe estimarea costurilor și beneficiilor date de un anumit standard al calității asumate. Preocuparea pentru calitate și cost explică și

de ce femeile cu un mai înalt nivel profesional (școlar) sunt mult mai atente față de metodele contraceptive, și dau naștere, prin urmare, unui număr cu totul redus de copii nedorți.

Dinamica și structura **comportamentului sexual premarital al tinerilor și tinerelor** de astăzi din țările Europei Est este foarte asemănătoare cu cele existente în SUA și țările Europei Occidentale la sfârșitul anilor 1960. Tendințele comportamentului sexual se caracterizează prin scăderea vârstei debutului sexual, toleranța socială și morală a sexualității premaritale și coabitării tinerilor, slăbirea diferențelor dintre normele și regulile comportamentului sexual al bărbaților și femeilor, creșterea importanței satisfacției sexuale ca factor al satisfacției și stabilității căsniciei, creșterea toleranței față de diferitele forme de comportament sexual deviant, transformarea sexualității într-un obiect de larg consum, ruperea acestuia de valorile dragostei romantice, creșterea distanței între generații în ceea ce privește orientările, valorile și comportamentele sexuale. Ca și acum 30 de ani, începerea timpurie a vieții sexuale corelează cu rezultatele slabe la învățătură, conflictul cu părinții, cu antrenarea în grupuri deviante, cu întrebuintarea alcoolului, stupefiantelor. Dar atât comportamentul sexual și orientările adolescenților, cât și a celor maturi sunt clar stratificate. Cercetările lui Laumann și a colaboratorilor săi (1994, apud. P. Iluț, 2000) relatează că în rândul tinerilor adulți americani numai 5% dintre femei și 2% dintre bărbați au avut pentru prima dată raporturi sexuale în noaptea nunții. Astfel devine tot mai evident faptul că fidelitatea conjugală și castitatea prenuțială pot deveni unice în evoluția timpului.

Grație dispariției restricțiilor impuse modului de convețuire și paralel cu transformarea intrării în căsătorie, **formele de viață în doi parainstituționale** se dezvoltă și ele. În Europa Centrală și de Vest coabitarea a devenit deja o formă legală de relaționare și puțin câte puțin se impune și intră în moravuri și în țările Europei de Est. Dacă în Europa de Est coabitarea este un fenomen frecvent printre persoanele tinere și este privită ca o perioadă tranzitorie precedând căsătoria legalizată, aceasta din urmă fiind doar amânată, atunci în Europa de Vest, în special în țările Europei de Nord, coabitarea exprimă „o punere în cauză mai radicală a instituției familiei, unde nu mai este vorba de o „etapă provizorie” ci de o „stare definitivă” (G. Ferreol (coord.), *Dicționar de sociologie*, 1998). Acesta datorită creșterii independenței economice și socioculturale a femeii; accesului la contraceptive ce permite o activitate sexuală fără implicarea în căsătorie. Pentru multe femei tinere și mulți bărbați tineri, cariera profesională a înlocuit-o pe cea familială, întrucât aceasta le asigură un stil de viață mai independent (timp liber, călătorii, cheltuieli personale). O bună parte dintre celibatari o constituie persoanele singure trăind în coabitare, dar cu puține șanse de a se căsători. O altă formă invocată de înlocuire a familiei populare printre elvețieni, englezi, olandezi, ș.a. este relația stabilă fără a trăi împreună (Living Apart Together), prin care se refuză ideea de trai în cuplu și orice responsabilitate legată de un asemenea mod de viață, chiar nesancționat prin actul de căsătorie (T. Rotariu, 2004). Opinia publică a devenit și ea mai tolerantă față de un asemenea comportament.

Asociată cu dezvoltarea acestor forme de relaționare, observăm o creștere a ponderii persoanelor celibatate la vârste tinere pentru ambele sexe, dar cu o intensitate mai mare pentru populația masculină și o **puternică avansare a nașterilor în afara căsătoriei**. De exemplu, din 100 de copii nou-năcuți în 1960 în Austria 13,3 se nasc în afara căsătoriei, în anul 1980 numărul acestora crește până la 17,8, iar în 2001 până la 33,1; în Danemarca cifrele cresc de la 7,8 în 1960 la 33,2 în 1980 iar în 2001 până la 44,6; în 1970 în Marea Britanie din 100 nou-năcuți 8 copii provin din uniuni familiale neoficializate, după 30 ani numărul acestora crește aproximativ de 5 ori – 40,1. Dintre fostele țări socialiste cea mai mare pondere a nașterilor extafamiliale se observă în Bulgaria și Estonia unde la 100 de nașteri în 1960 8,0 și respectiv 13,7 sunt extrafamiliale, iar în 2001 numărul acestora crește până la 42,0 pentru Bulgaria și 56,2 pentru Estonia. În România în 1995 19,7 copii din 100 nou-năcuți provin din nașteri în afara căsătoriei, numărul acestora crește 26,7 pentru anul 2001. Dacă urmărim datele referitoare la R. Moldova observăm o creștere de la 8,0 nașteri în afara căsătoriei în anul 1975 la 20,5 în anul 2000 (din 100 nou-năcuți) (*Demographic Yearbook 2002. Council of Europe. Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2002*). În unele țări numărul nașterilor extafamiliale compensează scăderea numărului de nașteri din cadrul căsătoriei. Numărul cel mai mare de nașteri în afara căsătoriei se observă la mamele din grupa de vârstă cea mai tânără, datorită unei culturi contraceptive destul de scăzută la începutul

vieții sexuale. Gravitatea până la vârsta de 20 de ani de cele mai multe ori este neplanificată și nedorită. Până nu demult aceasta era un stimulent pentru legalizarea relației, întrucât asta o cereau tradițiile și împrejurările. Astfel de căsătorii se caracterizau, chiar de la început, printr-o rată înaltă a conflictelor, instabilitate, iar cu prima ocazie completau rândul indicilor divortialității. Acest tablou este caracteristic mai mult pentru țările mai puțin dezvoltate sau cu o economie în perioada de tranziție, însă pentru țările cu o economie puternic dezvoltată nașterile în afara căsătoriei se datorează unor factori cum ar fi: independența economică a femeii, sprijinirea materială și socială a persoanelor singure cu copii, care de cele mai multe ori sunt mame celibatate.

În sfârșit, un ultim indicator important pentru transformările familiei ca și instituție o constituie fragilizarea legăturii matrimoniale. Pentru *divortialitate* se constată (pe bază de informații statistice oficiale exacte) o *considerabilă sporire a ratei ei* începând din secolul al XIX-lea, dar mai cu seamă după cel de-al doilea război mondial, cu o creștere accentuată până în zilele noastre. Astfel, în Franța, ca și în toate țările Europei, rata divortialității a crescut aproape constant din 1960, atât potrivit calculului de divorturi la mia de locuitori, cât și a celui de divorturi la 100 de căsătorii. După acest din urmă indicator, în anul 2000 rata divortului a ajuns în Franța, spre pildă, la aproape 40%, în Marea Britanie la peste 40%, în Suedia la peste 50% (Hantrais, 2003). Situația dată nu este străină nici țărilor din Europa de Est. Astfel, în fosta URSS în anii 1965 – 1966 s-a observat o explozie a ratei divortului. Acesta a fost cauzată de reglementările codului civil și al familiei care a permis separarea și de jure a celor care de facto demult nu mai constituiau o familie. În anul 2002 în Rusia s-au înregistrat 850 mii divorturi, ceea ce e cu 90 mii mai mult decât în anul 2001, cu 226 mii mai mult decât în anul 1999 și cu 246 mii mai mult decât media anuală pe anii 1988 – 1997 (Vișnevskii, 2004). Și în România, rata divortialității a crescut după 1948: în 1955 era de 1,8 ‰, în 1960 de 2 ‰, în 1965 de 1,91 ‰, după 1975 peste 1,5 ‰, rată care, cu mici fluctuații (în 1992 a fost de 1,3 ‰, în 1994 de 1,7 ‰, în 1999 de 1,5 ‰, în 2002 de 1,5 ‰), s-a menținut aceeași (apud P. Iluț, 2006). Situației date îi pot fi aduse două explicații: una demografică, conform căreia rata divortului este mică în condițiile de îmbătrânire a populației, chiar dacă la generația tânără divortul crește; cea de-a doua se leagă de migrarea definitivă a tinerilor români, ceea ce duce la scăderea numărului de căsnicii, iar prin consecință și a numărului de divorturi. Analize mai de finețe a structurii populației din punct de vedere demografic pot clarifica mai bine aceste lucruri, așa cum se întâmplă în lucrări de specialitate recente (vezi T. Rotariu, 2004).

Deși familia nu mai este elementul principal al economiei, ea continuă să-și îndeplinească funcția sa economică, atât ca unitate de producție cât și ca unitate de consum. Ca și unitate de producție, lucrând într-un loc sau altul, familia produce venit (bani), care este folosit pentru satisfacerea necesităților materiale, și nu numai, ale membrilor săi. Prin intermediul familiei are loc realizarea fondului mijloacelor de existență necesar pentru întreținerea și educarea copiilor. Pe lângă consumul legat de dezvoltarea fizică a copiilor, familia își asumă și anumite cheltuieli legate de calitatea lor, cheltuieli care cresc din an în an.

Bugetul familiei reprezintă balanța dintre veniturile și cheltuielile ce caracterizează nivelul de trai al acesteia. Baza venitului într-o familie o formează salariul, pensia, bursa, alocațiile, etc., venitul gospodăriei nemaifiind rezultatul acțiunii colective a grupului familial, ci mai degrabă, sumă a veniturilor individuale. Felul în care se organizează și se alocă bugetul familiei, raportul dintre cheltuielile zilnice și cheltuielile mai mari, politica de economisire a veniturilor sunt teme ce prezintă interes pentru cercetători. Sociologii au evidențiat câțiva factori relevanți în modul de organizare a bugetului de familie. După P. Iluț (2006) aceștia sunt: statutul socioprofesional al familiilor (cadre superioare, manageri, funcționari, muncitori, țărani); faptul dacă soția lucrează sau nu; existența copiilor și numărul lor în familie; tipul de întreprinderi, firme sau instituții unde lucrează soțul sau soția (sigure și prospere, salariul se plătește săptămânal, lunar sau alte forme, de stat sau private). La factorii enumerați mai sus, unii autori adaugă ca variabile independente atitudinea față de familie, valorile tradiționale sau moderne, factorii de specific cultural. Diferențe atitudinale interculturale există desigur și în această privință, dar se pare că ele sunt variabile dependente de factori economici, sociali și de mediu.

Dacă venitul familiei, așa cum am menționat mai sus, îl constituie suma veniturilor individuale a membrilor activi, atunci gestionarea bugetului cade, în mare parte, în sarcina femeii, întrucât ea cunoaște

mai bine necesitățile zilnice ale grupului familial. Cheltuielile mari ale familiei sunt hotărâte de către cei doi soți împreună. Copiii au devenit mai independenți în administrarea propriilor bani, chiar dacă locuiesc cu părinții. Acest model este caracteristic și pentru societatea românească cu specificul că, o dată cu angajarea în câmpul muncii în afara hotarelor țării, mulți tineri au devenit ei principalii producători de bani ai familiei și administratori ai acestora.

A corela activitatea profesională cu *activitatea gospodărească a familiei* nu este atât de simplu, în special pentru femeii pe umerii cărora cade greul muncii domestice. Femeia chiar dacă este angajată în câmpul productiv cu normă întreagă, efectuează în primul rând muncile menajere. Îngrijirea copiilor este o problemă semnificativă în supraîncărcarea de rol domestic al femeii, în special a celor active profesional. Astfel în SUA, indiferent dacă soția este angajată în muncă sau nu, soțul contribuie la treburile gospodărești doar pe jumătate decât aceasta (Strong, DeVault și Sayad, 1998). În anul 2000, aproape 63% dintre femeile din opt țări ale Uniunii Europene (Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Spania, Suedia și Regatul Unit) și din trei țări candidate (Estonia, Ungaria și Polonia) răspund, în medie, că dedică cel puțin o oră pe zi muncilor casnice, în vreme ce la bărbații din aceleași țări, procentul este doar de aproape 12% (Hantrais, 2003).

Datele unor cercetători ca A. Michel, 1974; Segalen, 1987; Popescu, 2003 ne arată că indiferent de profesie, femeile participă în mai mare măsură la efectuarea sarcinilor gospodărești. Diferențele dintre femeia casnică și cea cu slujbă este relativ mică, mai ales la femeile muncitoare. Rezultatele cercetărilor relevă și o pronunțată *reproducție socială a segregării de roluri domestice*: fetele sunt solicitate în 57% din cazuri pentru a spăla vasele, în timp ce băieții în 40%; la ajutorul de curățenie în casă, 44% fetele, 28% băieții; la a se ocupa de fratele sau sora mai mică, 8% fetele, 3% băieții. În studiul întreprins de Hantrais, 2003 se arată că 80% dintre femeile angajate afirmă că lor le revine sarcina menajului și cea a cumpărăturilor și 45% dintre ele îngrijesc copii sau bătrâni față de 20% dintre bărbații care fac menaj și 25% care se ocupă de îngrijirea copiilor și bătrânilor.

Cercetările sociologice realizate în spațiul românesc ilustrează rolul predominant privat al femeii. Reprezentarea stereotipală împărtășită de societatea românească este aceea că locul și rolul femeii este în familie, și nicidecum în funcții de conducere, unde bărbații au întâietate. Rezultate similare sunt amintite în studiul lui Eagly și Karau, 2002; Greendwald și colaboratorii, 1996, 2000; Curșeu, 2003. Ceea ce presupune separarea spațiului public-masculin, spațiului privat-feminin în acord cu rolul pe care trebuie să-l îndeplinească în societate, de soții, mame și felul în care sunt percepute calitățile femeilor în general și abilitățile lor, de conducere în special.

Absența femeilor din sfera publică este atribuită de unii contextului socio-politic (lipsa măsurilor legale ce le-ar facilita accesul în funcție de conducere), de alții unei realități culturale preluate («așa stau lucrurile, acesta e rolul femeii, așa sunt ele învățate»), iar de alții lipsei abilităților femeilor, care, nu sunt făcute pentru asta. Întegrând datele statistice citate și cu rezultatul studiului lui P.L. Curșeu, S. Boroș (2003), putem infera că în societatea românească actuală, stereotipul general asupra femeilor e că locul lor nu este în postura de conducere, indiferent că e motivat prin lipsa lor de abilități, situația socio-politică sau o chestiune de tradiție culturală și educație. Diferența dintre sexe e cu neputință de șters. Omenirea însăși este rodul acestei diferențe, fie ea sexuală, fie ea culturală.

Tinerii soți, fiind la început de cale a traiului familial, înțeleg că în fața lor se deschid alte scopuri, că își asumă noi responsabilități și caută să-și satisfacă reciproc necesitățile emoționale, sociale și intime. Ei se ajută reciproc pentru ca fiecare să-si atingă țelurile personale, caută mereu să-și sporească bunăstarea sa, creează baza economică a familiei. **Cuplul se află permanent în situația de a decide și alege** variantele optime pentru realizarea acestui obiectiv. Atunci când grupul menajer este format dintr-o persoană (situație frecventă azi), deciziile sunt mai ușor de luat, fiind un singur actor care decide. În cazurile obișnuite, în familie existând mai mulți membri, se pune problema luării unor decizii ce privesc întreg grupul. Rolul principal în acest caz îi revine aceluși soț care are o mai mare influență, care datorită calităților sale de personalitate este capabil, într-o măsură mai mare, să ia decizii optime pentru soluționarea problemelor apărute pe parcursul vieții. Soțul dat pare că-și concentrează în mâinile sale „puterea”. Aceasta poate fi deținută atât de soț cât și de soție în același timp sau unuia din ei. I.V.

Grebennicov (1991) distinge trei tipuri de repartizare a roluri familiale: *centralist* (sau autoritar cu note patriarhale) – unul din soți (nu rareori soția) își asumă puterea și luarea deciziilor privind principalele probleme ale vieții familiale: *autonom* – soțul și soția repartizează rolurile și tind să nu se amestece în sfera de influență a celuilalt; *democratic* - ambii soți iau parte în egală măsură la procesul decizional. Majoritatea familiilor tinere se caracterizează prin tendințe puternice de democratizare a relațiilor. Totuși, în mare parte, acțiunile membrilor grupului menajer în funcție de sarcinile de rezolvat, de ciclul familial, de competențe sunt influențate de către un lider. Conform datelor unor cercetări (Z. Iancova, 1983; Lemennicier, 1988; M. Glaude și F. de Singly, 1986), cea mai răspândită formă de luare a deciziilor familiale este cea în care soții, împreună sau pe rând, îndeplinesc funcția de lider: în unele cazuri soția, iar în altele soțul. De exemplu, în ceea ce privește studiile copiilor, în primii ani soția este cea care se implică mai mult, iar soțul este cel care determină mai târziu întreaga carieră a acestora, în special a băieților.

Gospodărirea familiei este strâns legată de **organizarea timpului liber** (petrecerea concediului, ieșirile în afara orașului, întâlnirile cu prietenii/rudele, vizitarea muzeelor, teatrelor, cinematografele, cluburilor sportive ș. a.). Care sunt cele mai răspândite forme de petrecere a timpului liber și câte ore alocă familia în zilele de lucru și cele de odihnă activităților date este o altă temă de preocupare a cercetătorilor din domeniul sociologiei familiei și nu numai. Zațepin (1991) studiind această problemă aduce un șir de date din care reiese că în mediu, pe parcursul întregii vieți, fiecare om dispune de 27 ani de timp liber (236 mii ore din 613 mii ore cât constituie durata medie a unei vieți omenești). În bugetul săptămânal, timpului liber îi revine aproximativ 50 ore. Timpul liber prezintă un domeniu în care articolele de consum precum plimbarea, vânătoarea, lectura, călătoria sunt servicii pe care consumatorul și le auto-ofere. În ultimul timp, familia optează tot mai mult în favoarea celor mai costisitoare modalități de petrecere a timpului liber. Analistii economici, ca L.Lancaster, G.Becker, explică acest fapt prin creșterea generală a nivelului veniturilor care face mai accesibile opțiunile costisitoare. Cu cât salariul este mai mare, cu atât costul timpului liber crește, astfel timpul liber „gratuit” devine în realitate „costisitor”. Creșterea consumului duce la deplasarea acestuia de la activități mai costisitoare de timp dar mai puțin costisitoare financiar spre activități costisitoare, dar care necesită mai puțin timp. Cercetările asupra timpului liber (Dumontier, F. de Singly, Thelot, 1990, apud N.Herpin și D. Verger, 1991) dezvăluie faptul că declinul modalităților ascetice de petrecere a timpului liber, cum ar fi lectura, nu este o tendință rezervată pe termen lung.

Una din **funcțiile prioritare** ale familiei este cea **psihologică**. Conținutul său este foarte diferit și se referă la comunicarea dintre soți, părinți și copii; ajutorul reciproc; susținere și grijă, viața intimă a soților – toate acestea formează climatul psihologic al familiei de care depinde foarte multe și mai întâi de toate satisfacția în căsnicie, viața familială. Familiile unde se observă apropierea sufletească, compatibilitatea psihologică, și susținerea reciprocă se evidențiază printr-un nivel înalt de stabilitate. Cercetătorii familiei susțin unanim că pilonii stabilității și fericirii familiei sunt afinitatea părerilor sau o anume consensualitate cultural-axiologică, armonia sufletească și cea erotico-sexuală. Un factor destul de important este și cunoașterea profundă reciprocă înainte de căsătorie.

Manifestarea relațiilor morale și emoționale în familie este foarte diferită, dar unele își lasă amprenta pe întreg sistemul vieții de familie. Printre acestea, conform datelor unor cercetători (Iluț și Cordoș, 1986; Govaco, 1988), se numără: "sinceritatea și respectul reciproc", „înțelegerea reciprocă a soților”, „fidelitatea”, „respectul propriei demnități”, a intereselor și preocupărilor soților”. Desigur că satisfacția și fericirea sunt realități pur subiective la care nu avem acces decât prin mijlocirea declarațiilor indivizilor, iar într-o sferă atât de intimă ca relațiile conjugale, datele anchetelor nu trebuie absolutizate. Însă literatura de specialitate, precum și unele materiale indirecte permit lărgirea hotarelor informaționale privind relațiile intrafamiliale fără teama de subiectivism în evaluarea lor. Cercetătoarea de origine poloneză Maria Zemska (1986) scoate în evidență un șir de *factori care influențează reușita unei căsnicii* cum ar fi: alegerea reușită a partenerului conjugal, așteptările formate față de căsnicie, poziția soților față de persoanele de sex opus precum și conștientizarea rolului său legat de gen, dragostea reciprocă, înțelegerea și acceptarea reciprocă. Analizând acești factori, care contribuie la reușita vieții conjugale, trebuie să ținem cont de faptul că una din condiții pentru atingerea căsniciei fericite este satisfacerea reciprocă de către soți a necesităților sale ce țin de diferite aspecte ale vieții. Sentimentele de dragoste,

atașament, încredere totală, grija reciprocă își găsesc manifestarea în primul rând în viața de familie, dar nu se pot dezvolta fără o bază culturală, spirituală și economică a familiei. Pentru atingerea scopurilor soții tind spre o dezvoltare continuă, lărgirea cunoștințelor și autodesăvârșirea personalității.

Nașterea și educația copiilor, adică parentalitatea este un alt factor al reușitei unei căsnicii. De regulă, nașterea primului copil aduce multe bucurii, dar și multe dificultăți în viața cuplului tânăr. Această perioadă este una dintre cele mai active în viața unei familii, când are loc supraîncărcarea cu sarcini domestice a femeii, bărbații fiind mai mult preocupați de carierele lor. În această etapă de viață au loc schimbări profunde în funcțiile de comunicare emoțională și cea spirituală (culturală). În fața soților stă sarcina de a păstra comunitatea emoțională în cu totul alte condiții decât cele în care s-a format. În condițiile de supraîncărcare a soților cu responsabilități familiale și profesionale comunitatea lor se manifestă într-o măsură mult mai mare – dorința de a se ajuta reciproc, compătimire reciprocă și susținere emoțională. Pentru părinți este foarte importantă asigurarea creșterii și dezvoltării fizice și spirituale a copiilor. Specialiștii în domeniul psihologiei familiei susțin că fiecare treaptă în dezvoltarea copilului devine o evaluare a eficienței funcționării familiei în stadiile anterioare, iar pe de altă parte – înaintea în fața părinților noi sarcini care necesită alte calități, priceperi și deprinderi.

În literatură, dar și în viața cotidiană este pe larg vehiculată părerea că familii fără **conflict** nu există. Probabil aceasta așa și este. Dar sursa, caracterul și consecințele conflictelor diferă de la o familie la alta în funcție de orientările de viață ale acesteia. Familiile orientate spre obținerea unui statut economico-material înalt, au ca surse ale situațiilor conflictogene, mai mult decât în alte familii - banii, raționalitatea cheltuirii lor, alcoolul, copiii (sau mai bine zis cerințele lor). În familiile orientate spre carieră, creștere profesională, conflictele au loc, de cele mai multe ori, din cauza neînțelegerii soților, a distribuției sarcinilor familiale, geloziei, alcoolului. Sintetizând rezultatele unei cercetări proprii efectuate în anii 1984-1985 privitor la percepția surselor de satisfacție și insatisfacție maritală, P. Iluț (2006) arată că se poate vorbi de un *sindrom al incapacității de conviețuire*, în centrul căruia se situează „lipsa sentimentelor de dragoste”, consumul exagerat de alcool, asociat cu cheltuiala banilor, distribuția inechitabilă a sarcinilor gospodărești, violența verbală și fizică, gelozia, infidelitatea. Într-o cercetare asupra tinerei familii, alături de aceste motivații, A. Bejan și D. Buruiană (1989) consideră foarte importantă și dimensiunea „preferințe diferite în petrecerea timpului liber”.

Potențialul tensional este prezent în orice cuplu și familie. Înțelepciunea celor care vor să păstreze mariajul este de a evita ca tensiunile să se manifeste la cote maxime și să se transforme în conflicte. Multe familii ar putea fi salvate de la divorț dacă li s-ar acorda la timp asistență sau un sfat cum să depășească momentele de criză.

Prezența copiilor în familie duce la consolidarea cuplului și dă un colorit pozitiv relațiilor conjugale. Soții se concentrează mai puțin asupra problemelor proprii și mai mult asupra celei comune – de creare a condițiilor pentru creșterea și dezvoltarea armonioasă a copilului, devin mai responsabili unul față de altul și față de societate. Cu cât este mai puternic dezvoltată funcția educativă a familiei, cu atât aceasta este mai stabilă și armonioasă și contribuie la autoafirmarea personalității și durabilitatea căsnicii.

Rolul familiei în viața fiecărui om este greu de estimat. Ea este primul mediu de dezvoltare și socializare a copilului, a cărei influență nu se limitează aici și nici la perioada adolescenței, ci continuă, cu o intensitate mai mare sau mai mică, pe parcursul întregii vieți. Interacțiunile sociale timpurii ale copiilor cu părinții, în special cu mama au o importanță capitală și pot suscita la adult mecanisme de „protecție”, de „refulare” sau de „sublimare”. Comunicarea reușită părinți-copii dă posibilitatea de a reacționa mai bine la evenimentele pe care le trăim, și dimpotrivă, o comunicare deficientă poate conduce la handicapuri ca : inhibiție, sentimente de culpabilitate, lipsă de atenție, sentimente de inferioritate, etc. Relațiile conjugale, tipul de familie au o influență majoră și în ceea ce privește orientarea socială a copiilor, mobilitatea teritorială, numărul de copii doriți, cariera școlară și așteptările în materie de loc de muncă sau de calificare. Este cunoscut faptul că orientarea profesională a tinerilor este formată de către școală, mijloacele de informare în masă, cărți, prieteni, dar rolul hotărâtor îi aparține totuși familiei. Mizele educative diferă în funcție de statutul socio-profesional al părinților. Așa cum arată Gilles Ferreol (1998),

citându-l pe A. Michel (1978), ambițiile unui „moștenitor” (obținerea celor mai prestigioase diplome) nu sunt și cele ale unui „bursier” (acces la filiere tehnice). Pozițiile ocupate accentuează acest clivaj.

Cercetătorii interesați de problema familiei atrag atenția asupra faptului că dezintegrarea tinerelor familii se produce cel mai des atunci când are loc moștenirea de modele comportamentale negative. Un șir de studii (Wallerstein și Kelly, 1980; Richards, 1995; Dimnova, 1998; Giddens, 2000) arată la copiii proveniți din familii divorțate sau separate, prezența, în medie, a unei stime de sine mai scăzută, a unor rezultate școlare mai slabe, iar ca adulți schimbă mai des slujbele și sunt mai mult predispuși la divorț. Altele (Strong, Devault și Sayad, 1998) identifică faptul că tinerii ce cresc în astfel de familii își încep viața sexuală mai devreme și sunt mai libertini în ceea ce privește comportamentul erotico-sexual. Din cele de mai sus reiese faptul că familia poate deveni nu numai sursă a sănătății fizice și morale a individului, dar mai poate contribui la însușirea unor experiențe negative. Aceasta cu atât mai mult cu cât dintre toate formele de influențe externe care stimulează imitația și învățarea observațională, cele ale mediului familial sunt mai puternice și mai frecvente.

Starea familială influențează și asupra fenomenului de *emigrare*. Între acestea două există o relație de proporționalitate directă. Acesta este un fenomen caracteristic, cel puțin, pentru țările fostei URSS. Dar dacă la sfârșitul anilor '80 se observa o creștere a nivelului de emigrare în localitățile cu o mai mare dezorganizare a familiilor, atunci la sfârșitul anilor '90 fenomenul este invers – cu cât valul de emigrare este mai mare cu atât se observă o creștere a ratei de dezorganizare a familiei în aceste țări. Până la 1998 numărul celor ce plecau la munci peste hotare era unul neînsemnat, dar după criza financiară din Rusia (mai ales în primăvara anului 1999) satele Moldovei au rămas pustii. În unele localități, poți întâlni doar bătrâni și copii lăsați în grija acestora. Și aceasta datorită situației economice precare a țării. Conform unui clasament al Federației Angajatorilor Europeni făcut public la mijlocul lunii ianuarie 2005, cu un salariu minim de 26 euro pe lună, Republica Moldova se plasa imediat după Ucraina (36 euro), Bulgaria (62 euro), Serbia (73 euro) și România (80 euro). Moldova nu acoperă cheltuielile elementare pentru o viață normală. Atât statul, cât și patronii au datorii față de angajați, care se ridică la 159 milioane de lei, în decembrie 2004. Populația nu este motivată să rămână pe această piață cu niște salarii foarte mici pentru a-i asigura un nivel decent de trai, în consecință preferă să plece peste hotare, unde este plătită mult mai bine. O pătrime din populația activă din punct de vedere economic muncește peste hotare și acestea sunt estimări minime, deoarece este vorba numai despre persoanele care au sunt înregistrate oficial ca emigrante, se arată într-un raport recent al Fondului Monetar Internațional. Lipsa de perspective economice în Republica Moldova ar putea să-i determine pe mulți dintre cei plecați la muncă peste hotare să nu mai revină în țară, afirmă analiștii FMI (Vlad Bercu, 2005).

Rolul familiei în viața fiecăruia dintre noi este deosebit de mare. Spe deosebire de alte instituții sociale ea are o influență asupra omului de-a lungul întregii vieți, nu numai în perioada copilăriei sau adolescenței. Desigur că pe măsură ce copiii se maturizează și devin independenți rolul familiei scade, dar nu se pierde, întrucât doar în familie omul își poate manifesta sentimentele de rudenie, poate obține suport moral în clipa cea grea și îi poate îngriji pe cei mici și pe cei vârstnici. Familia, chiar dacă astăzi îmbracă alte forme, este valoarea supremă a vieții ce nu poate fi înlocuită. Și nu în zadar există proverbul „Omul fără familie e ca pasărea fără cuib”.

Referințe :

1. Bercu, V. (2005). „Republica Moldova cu cea mai ieftină forță de muncă din Europa” în Moldova azi. 7 martie
2. Demographic Yearbook. 2002. Council of Europe. Strasbourg, Council of Europe Publishing
3. Hantrais, L. (2003). Family change and policy responses in Europe. Great Britain: Loughrough University, European Research Center
4. Laumann, E., Gagnon, J., Michael, R., Michaels, S. (1994). The social organization of sexuality : Sexual practices in the United States. Chicago : University of Chicago Press
5. Iluț, P. (2000). Iluzia localismului și localizarea iluziei. Iași: Editura Polirom

6. Iluț, P. (2006). Sociologia și antropologia familiei. Iași: Editura Polirom
7. Rotariu, T. (2004). Demografie și sociologia populației. Iași: Editura Polirom
8. Strong, B., DeVault, C., Sayad, B. (1998). The marriage and the family experience: Intimate relationships in a changing society. Belmont: Wadsworth Publishing Company
9. Бодрова, В. (2002). „Сколько детей хотят иметь россияне?” В Население и общество, Nr. 81-82
10. Вишневский, А. (отв. ред.), (2004). Население России 2002. Десятый ежегодный демографический доклад. Москва: Центр демографии и экологии человека Института народнохозяйственного прогнозирования РАН
11. Гребенников, И. (1991). Основы семейной жизни. Москва: Прогресс
12. Зацепин, В. (1991). Молодая семья. Киев: Украина
13. Земска, М. (1986). Семья и личность. Москва: Прогресс
14. Иванов, С. (2002). „Новое лицо брака в развитых странах. Население и общество, Nr. 67-68
15. Кваша, Е., Харьковская, Т. (2003). „Международное обследование рождаемости и семьи”. В Население и общество, Nr. 97-98

Recenzent:, Cr. Baconschi, , dr., lector universitar
Prezentat la 18.09.2006.

CONSIDERAȚII PRIVIND EVOLUȚIA ACTIVITĂȚII COMUNISTE ÎN BASARABIA (NOIEMBRIE 1919 – NOIEMBRIE 1921)

Vitalie PONOMARIOV,
Catedra de Istorie

In this article the author analyzes important moments and aspects of evolution of communist activity in Bessarabia in November 1919 – November 1921. He focuses mostly on the following issues: 1) the relations of the bolsheviks from Bessarabia with Romanian communist groups; 2) the creation of illegal trade-unions by bolshevik committees and also their involvement in legal trade-unions; 3) the tactical and organisational changings appeared in this period.

Activitatea comunistă în Basarabia își are începutul la sfârșitul lunii iulie 1918, când, la indicațiile CC al Partidului Comunist (b) din Rusia și a structurilor de partid din Ucraina, un grup de agenți sovietici, venit în Basarabia din partea stângă a Nistrului, a demarat construcția organizației comuniste basarabene [1]. Concepută din start ca un accesoriu al armatelor roșii, organizația comunistă basarabească avea misiunea să pregătească și să dezlănțuie o răscoală antiromânească și să instaleze puterea sovietică în Basarabia. Timp de șase luni, speculând la maximum dispozițiile antiromânești ale unor naționalități minoritare, agenții sovietici au constituit organizații comuniste clandestine la Chișinău, Bender, Akkerman, Leova, Bolgrad etc., iar la sfârșitul lunii aprilie 1919, când armatele roșii ajunseseră deja la Nistru, au format comitetul regional basarabean al PC (b) din Rusia. Organizația comunistă basarabească nu a ajuns însă să-și realizeze misiunea. Pe parcursul lunilor mai-iunie 1919, în urma unei ample operații de deconspirare a organizațiilor subversive prosovietice întreprinsă de Siguranța Generală, activitatea comunistă ilegală din Basarabia a fost paralizată, iar majoritatea activiștilor importanți, inclusiv membrii comitetului regional basarabean, au fost arestați ori au fost nevoiți să se refugieze peste Nistru. Tentativele de restabilire a organizațiilor comuniste în Basarabia, făcute la sfârșitul lunii iulie de către noul comitet regional basarabean, ales la cea de a II-a conferință basarabească de partid (Odesa, 7-12 iulie 1919), au suferit eșec. În același timp, retragerea armatelor roșii din Ucraina în fața ofensivei lui Denikin și, drept urmare, starea de izolare în care s-au pomenit puținele organizații bolșevice rămase nedescoperite, le-au determinat pe acestea să-și suspende activitatea.

În aceste condiții, pentru coordonarea activității comuniste basarabene, a rămas să lucreze în Ucraina Gh. Starii, desemnat în calitate de împuternicit pe lângă comitetul gubernial Odesa pentru lucru de partid în Basarabia [2]. Concomitent, în Basarabia au fost trimiși bolșevicii I. Badeev, A. Sasov și S. Taneev, având misiunea de a restabili organizațiile comuniste din provincie [3]. Cu toate acestea, neavând nici un contact cu structurile ierarhic superioare ale PC (b) din Rusia [4], bolșevicii basarabeni au rămas inactivi timp de aproape trei luni.

Această situație s-a menținut până la mijlocul lunii noiembrie 1919, când la Chișinău a fost restabilită organizația comunistă locală condusă de un comitet în care intrau: I. Antipov (P. Tcacenco) – secretar, I. Raidman, H. Bogopolskii, M. Dubinskii și B. Asnes [5]. Concomitent, acest comitet și-a asumat rolul de centru coordonator al activității comuniste din toată Basarabia, iar în primăvara anului 1920 în baza lui s-a format comitetul provizoriu basarabean al PC (b) din Rusia.

La sfârșitul lunii noiembrie 1919, comitetul comunist din Chișinău a reușit să stabilească legături cu Gh. Starii. În scrisoarea către acesta din 29 noiembrie 1919, bolșevicii din Chișinău solicitau mijloace bănești, instrucțiuni cu privire la organizarea lucrului de partid și informații despre situația din Ucraina și Rusia [6]. În același timp au fost stabilite legături cu Secția de Sud a Cominternului, care-și avea sediu la Odesa, cât și cu grupurile comuniste din Vechiul Regat. Cu acestea din urmă, comitetul comunist din Chișinău a inițiat relații la mijlocul lunii noiembrie 1919, când membrii acestuia s-au întâlnit cu comunistul român Marcovici cu care au discutat despre necesitatea stabilirii „unor contacte strânse între România și Basarabia (între grupurile comuniste române și organizațiile comuniste basarabene – n.n.)” [7]. Puțin timp mai târziu, la Odesa a avut loc o consfătuire secretă la care a fost abordată chestiunea cu

privire la necesitatea unirii comuniștilor români și basarabeni în cadrul unei organizații de partid unice. La această consfătuire au luat parte Gh. Starîi, S. Rivlin (Ibrahim), curierul comitetului comunist din Chișinău, E. Grebennikova (Dora), reprezentanta Secției odesite a Cominternului și comuniștii români M. Bujor și Marcovici [8]. Chestiunea cu privire la raporturile între comuniștii români și basarabeni a fost discutată la ședința Secției odesite a Cominternului din 9 decembrie 1919. Aceasta a decis să propună organizațiilor comuniste din Basarabia să stabilească un contact strâns de lucru cu grupurile comuniste române, cât și să contribuie la crearea unui centru coordonator unic [9].

În scopul lărgirii propagandei revoluționare în rândul populației Basarabiei, comitetul comunist din Chișinău a înființat, la sfârșitul anului 1919, o tipografie clandestină la care I. Raidman, P. Tkacenko și alți bolșevici tipăreau literatură propagandistică. La această tipografie a început să fie tipărit ziarul „Bessarabskii kommunist” (Comunistul basarabean), organul de presă al comitetului provizoriu basarabean al PC (b) din Rusia [10]. În paralel cu agitația dusă în rândul populației, bolșevicii basarabeni au reluat agitația între soldații români, cărora le răspândeau literatură revoluționară în limba română furnizată de grupurile comuniste din dreapta Prutului [11].

Alături de activitatea propagandistică comitetul comunist din Chișinău era preocupat de activitate organizatorică de partid. În acest sens, la începutul anului 1920, au fost consolidate relațiile cu organizația de partid din Bender și stabilite legături cu grupurile de comuniști din Hotin, Bălți, Orhei și Bolgrad [12], iar în martie același an a inițiat o campanie de restabilire a organizațiilor comuniste în centrele județene, oferind în acest sens instrucțiuni comuniștilor locali [13].

Cu toate acestea, după cum observăm dintr-un raport scris de Gh. Starîi la 4 martie 1920, organizațiile comuniste continuă să se confrunte cu lipsa de susținere financiară, cât și a indicațiilor din partea structurilor ierarhic superioare a PC (b) din Rusia. Pentru redresarea situației Gh. Starîi propune, pe lângă altele, să fie creat un organ pentru coordonarea activității de partid în Basarabia [14]. La începutul lunii aprilie 1920, CC al PC (b) din Ucraina a discutat această propunere și a hotărât să creeze la Odesa un birou pentru lucru de partid în Basarabia (Besskombiuro), în care urmau să intre bolșevicii: A. Grinștein, L. Makov (Alexandrov) și Gh. Starîi [15]. În luna mai 1920, la Odesa este format încă un organ pentru dirijarea organizațiilor comuniste ilegale din Basarabia – Secția pentru străinătate a CC al PC (b) din Ucraina (Zakordot) [16]. Ce-i drept, acesta din urmă răspundea concomitent și de coordonarea organizațiilor comuniste ilegale din Bucovina și Halicia.

Una din principalele preocupări ale comitetului comunist din Chișinău în primele luni ale anului 1920 a fost organizarea muncitorilor în sindicate profesionale ilegale. Către începutul anului 1920 în Chișinău și în alte orașe basarabene, sub îndrumarea nemijlocită a lui Nicolae Bivol, șeful secției muncii din cadrul Directoratului Industriei și Comerțului, au fost create un șir de sindicate profesionale legale. Prin intermediul acestora muncitorii basarabeni au recăpătat dreptul de a-și apăra interesele economice și politice în fața patronilor și a administrației de stat, pe calea tratativelor, concilierii sociale și a consensului [17]. Pentru a diminua influența sindicatelor legale asupra muncitorilor și a-i aduce pe făgașul „luptei revoluționare”, comitetul comunist din Chișinău a trecut la înființarea sindicatelor profesionale ilegale, a căror activitate urma să fie sub controlul său. Cu acest scop, la 19 ianuarie 1920, s-a desfășurat conferința muncitorilor bolșevizați din Chișinău la care au luat parte reprezentanți a 11 sindicate profesionale, un reprezentant al comitetului comunist din oraș și un reprezentant al „grupurilor comuniste și a sindicatelor române” [18]. Considerând că „unica tactică corectă de lucru la momentul actual este lupta fără de conciliere cu burghezia pentru idealurile comunismului”, conferința a hotărât să fie organizate sindicate muncitorești ilegale [19] și a ales biroul central al sindicatelor profesionale din Basarabia în următoarea componență: Mihailov, Kolișov, Antonov, Moisei (H. Bogopoliskii), Godnev (I. Raidman), Borohov și Nizov [20]. Către începutul lunii februarie 1920 biroul sindicatelor profesionale a organizat cinci sindicate ilegale, a căror cîrmuire erau alcătuite din membrii ai organizației comuniste din Chișinău [21]. În afară de Chișinău au mai fost create sindicate profesionale ilegale la Orhei [22]. Drept rezultat al tacticii de boicotare a sindicatelor legale și de creare a sindicatelor ilegale, comuniștii basarabeni au rămas izolați, fără a avea „o influență în interiorul sindicatelor” legale [23]. Mai târziu, în urma eșecurilor repetate în organizarea grevelor, ei au înțeles această greșeală și au adoptat o nouă tactică pentru aducerea muncitorilor basarabeni pe făgașul „luptei revoluționare, fără conciliere, împotriva burgheziei”. Conform noii tactici, comuniștii basarabeni au acceptat participarea nemijlocită în activitatea sindicatelor

profesionale legale [24], urmărind prin aceasta să le cucerească din interior și să le supună astfel intereselor PC (b) din Rusia și Cominternului.

Între timp, Siguranța Generală efectuează operații masive în vederea descoperirii și arestării comitetelor comuniste din Basarabia. Începând cu luna mai sînt arestați numeroși comuniști, printre care câțiva membrii ai comitetului provizoriu basarabean și ai comitetelor de partid din Chișinău și Bender [25]. Concomitent este descoperită tipografia comunistă clandestină din Chișinău, unde s-au depistat un număr mare de proclamații, broșuri și ziare comuniste, arhiva comitetului basarabean, cît și alte corpuri delictive [26].

Frecvențele descoperiri ale comitetelor comuniste au determinat comitetul basarabean să ia măsuri pentru prevenirea prăbușirii întregii organizații basarabene a PC (b) din Rusia. În luna octombrie 1920, în scopul descentralizării conducerii organizației comuniste basarabene în caz de o eventuală descoperire a comitetului regional au fost constituite două comitete raionale de partid: Nord-basarabean și Sud-basarabean [27]. Aceste comitete își aveau centrele respectiv la Bălți și Bender și conduceau nemijlocit câte patru organizații județene de partid: cel din Nord – organizațiile comuniste din județele Bălți, Orhei, Soroca și Hotin, iar cel din Sud organizațiile din județele Bender, Cetatea Albă, Izmail și Cahul [28].

La sfârșitul anului 1920, căutând să prevină prăbușirea totală a organizației comuniste basarabene, comitetul basarabean de partid a hotărât să-și transfere locul de activitate la Iași [29]. De aici, timp de aproape trei luni, acesta va coordona activitatea organizațiilor comuniste din Basarabia. Comitetul basarabean de partid a trecut la Iași nu doar din motive conspirative, ci și avînd concomitent obiectivul de a grăbi procesul de unificare a tuturor grupurilor și organizațiilor comuniste din întreaga Romînie într-un partid unic și centralizat. Într-o scrisoare a comitetului basarabean adresată în luna ianuarie 1921 grupurilor comuniste din Romînia se menționează următoarele: ”Punîndu-ne drept sarcină să ajutăm mișcarea comunistă din Romînia și din regiunile ocupate, comitetul regional basarabean al Partidului Comunist (bolșevic) Rus vi se adresează cu propunerea de a intra în contact cu noi... . Chemîndu-vă la crearea unei organizații comuniste ilegale centralizate, cu o disciplină partiinică de fier, comitetul regional basarabean vă promite să vă susțină cu toate forțele și mijloacele, de care dispune” [30].

Asumîndu-și astfel rolul de catalizator în procesul de constituire a unui partid comunist în Romînia, comitetul basarabean PC (b) din Rusia a propus să fie constituit Centrul de Contact, un organ special, menit să coordoneze activitatea comunistă în întreaga Romînie [31]. În componența Centrului de Contact urmau să intre, conform propunerii comitetului basarabean, trei membri, adică, respectiv câte un reprezentant din partea organizațiilor comuniste din Vechiul Regat, Basarabia și Bucovina [32].

La începutul lunii martie 1921, la Iași, datorită eforturilor comitetului basarabean, a fost convocată conferința organizațiilor comuniste din Romînia, la care au luat parte reprezentanți ai grupurilor comuniste din Vechiul Regat, Dobrogea și Banat, ca și ai organizațiilor de partid din Basarabia și Bucovina. Se știe că principala chestiune discutată la această conferință a fost cea a constituirii unui partid comunist unic și centralizat pentru toată Romînia. Referitor la această chestiune conferința a adoptat o rezoluție, în care delegații organizațiilor participante la întrunire au stabilit că existența separată a organizațiilor comuniste din Romînia, Basarabia și Bucovina slăbește în mod considerabil forțele acestora și nu corespunde cerințelor Internaționalei Comuniste [33]. Conferința de la Iași a subliniat contribuția pe care a avut-o comitetul basarabean al PC (b) din Rusia la reanimarea mișcării comuniste din Romînia și a apreciat „revoluționarismul, intransigența, disciplina și sacrificiile” comuniștilor basarabeni, calități pentru care aceștia au fost dați „drept pildă întregii muncitorimi din Romînia” [34].

În a doua jumătate a lunii martie 1921, peste doar cîteva zile după încheierea lucrărilor conferinței de la Iași, comitetul basarabean a fost descoperit, iar unii membri ai acestuia au fost arestați de Siguranță [35]. Concomitent au fost descoperite documentele conferinței, ceea ce a atras după sine arestarea reprezentanților grupurilor comuniste din Vechiul Regat și Bucovina în Centrul de Contact și, prin urmare, prăbușirea acestuia [36].

Între timp în Basarabia se intensificase activitatea organizațiilor comuniste. La Chișinău, comitetul orășenesc de partid ducea o vastă propagandă revoluționară între muncitori [37]. În paralel cu aceasta comitetul comunist din Chișinău îndeplinea și funcția de organ de legătură între comitetul basarabean al PC (b) din Rusia aflat la Iași, pe de o parte, și comitetele raionale de partid de la Bălți și Bender, pe de altă parte [38].

Se intensificase de asemenea și activitatea comitetelor raionale de partid. După ce au creat comitetele de partid județene, orășenești și de plasă, acestea și-au orientat eforturile în direcția organizării

celulelor comuniste la sate. În luna februarie 1921, comitetul raional Nord-basarabean constituise deja în jur de 60 de celule comuniste sătești, care erau conduse de intelectuali sau țărani bolșevizați [39]. La rândul său comitetul raional Sud-basarabean avea organizate peste 120 de celule comuniste sătești [40]. Concomitent se lucra în direcția organizării muncitorilor de la întreprinderile din centrele județene și de plasă, cu preponderență în rândul proletariatului evreiesc [41].

În anul 1921, alături de agitația și propaganda bolșevică desfășurată în rândul populației, organizațiile comuniste din Basarabia au utilizat în activitatea lor, în mod sistematic, metoda teroristă, primind în acest sens directive din partea CC al PC (b) din Ucraina și a lui Cr. Racovschi, prin mijlocirea Zakordotului [42]. Cu ajutorul “terorii roșii” autoritățile sovietice și de partid din Ucraina tindeau să dezorganizeze și să demoralizeze autoritățile române, ca și să ridice “dispoziția revoluționară a maselor truditoare” din spațiul pruto-nistean [43]. Acest lucru se distinge destul de bine în indicațiile date de către A. Grinștein, membru al Zakordot-ului, comuniștilor basarabeni în prima jumătate a lunii aprilie 1921: “La sfârșitul scrisorii mă voi opri și asupra chestiunii despre “activitatea de luptă”... Vă aduc doar aminte că Basarabia se află la contrapunerea a două lumi: a forțelor roșii și negre. În acest punct mai devreme sau mai târziu... este inevitabilă ciocnirea între revoluție și reacțiune. Trebuie să vă construiți organizația în așa mod, ca permanent să tulburați reacțiunea și să otrăviți dispoziția boierilor români.” [44].

Începând din luna mai, în Basarabia sunt trimiși agenți bolșevici pregătiți la Odesa care aveau misiunea specială de a organiza atentate și concomitent de a forma organizații teroriste din localnici [45], care urmau să ducă o adevărată “teroare roșie” împotriva autorităților române. Pe parcursul celei de-a doua jumătăți a anului 1921 în Basarabia, în special în județele sudice, au activat mai multe organizații bolșevice cu caracter terorist care, primind instrucțiuni și mijloace materiale din stânga Nistrului, săvârșeau atentate îndreptate în primul rând împotriva Siguranței, jandarmeriei și autorităților militare din ținut [46]. Printre cele mai răsunătoare atentate se înscrie atacul terorist asupra Brigăzii de Siguranță Cetatea Albă din 29 noiembrie 1921 în urma căruia au căzut victime doi soldați și doi agenți de Siguranță [47]. Acest atentat a fost săvârșit de o organizație teroristă bolșevică care purta denumirea de “grupul 4 al organizației de luptă din Basarabia de sud” [48] și era condusă de un oarecare Pavel Gherodețkii [49]. În urma arestării membrilor acestei organizații s-a stabilit că teroriștii proiectase și alte atentate precum aruncarea în aer a garnizoanei militare, a gării și a stației electrice din Cetatea Albă [50].

În același timp au fost descoperite și alte organizații bolșevice cu caracter terorist și au fost arestați numeroși bolșevici [51]. Astfel, tactica teroristă adoptată de către comuniștii basarabeni, la îndemnul Zakordot-ului, s-a dovedit păgubitoare nu numai pentru autoritățile române, ci și pentru structurile comuniste clandestine din Basarabia. Se poate de spus că „teroarea roșie” utilizată de organizațiile comuniste în anul 1921 a avut un efect de bumerang. Ea a atras după sine masive operații întreprinse de Siguranța Generală în vederea deconspirării structurilor bolșevice cu caracter terorist și implicit a comitetelor de partid. La sfârșitul anului 1921, dându-și seama de acest lucru, CC al PC (b) din Ucraina a dat indicații Biroului Partidului Comunist al Basarabiei și Bucovinei (acest birou a substituit Zakordot-ul la 11 noiembrie 1921) [52] să înceteze atentatele teroriste [53]. Însă deja era târziu. Drept rezultat al acțiunilor energice ale Siguranței, activitatea comunistă din spațiul pruto-nistean a fost anihilată aproape totalmente, iar principalii ei activiști s-au pomenit în închisorile politice ori au fost nevoiți să se refugieze peste Nistru.

Referințe:

1. Despre apariția și evoluția activității comuniste în Basarabia în perioada iulie 1918-august 1919 a se vedea: Vitalie Ponomariov. Activitatea comunistă ilegală din Basarabia (iulie 1918-august 1919), în „Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova”. Seria „Științe Socio-umanistice”, vol. III. – Chișinău, 2006, p. 251-258.
2. Из истории борьбы за власть Советов в Молдавии (1918-1920). - Кишинев, 1964, p. 163.
3. Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare – ANRM), F. 796, inv. 1, d. 7, f. 167.
4. Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции (1917-1920 гг.). - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1967, p. 413-414.
5. ANRM, F. 796, inv. 1, d. 7, f. 443.

6. Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции (1917-1920 гг.). - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1967, р. 413-414; Коммунистическое подполье Бессарабии (1918-1940). Т. 1. - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1987, р. 167-169.
7. Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova (în continuare – AOSPRM), F. 50, inv. 3, d. 97, f. 18.
8. Ibidem, d. 12, f. 14; Из истории борьбы за власть Советов в Молдавии (1918-1920). - Кишинев, 1964, р. 164.
9. ANRM, F. 796, inv. 1, d. 7, f. 175.
10. Клобуцкий В.С. Большевицкая печать Бессарабии 1918-1921. - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1967, р. 36-37.
11. Коммунистическое подполье Бессарабии (1918-1940). Т. 1. - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1987, р. 187.
12. Ibidem, р. 187, 203.
13. ANRM, F. 796, inv. 1, d. 7, f. 621; d. 4, f. 178-180.
14. AOSPRM, F. 50, inv. 3, d. 12, f. 19-20.
15. Коммунистическое подполье Бессарабии (1918-1940). Т. 1. - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1987, р. 207.
16. Ibidem, р. 231.
17. A se vedea pentru aceasta: Anton Moraru, Gheorghe Porcescu. Istoria sindicatelor din agricultură și industria prelucrătoare din Republica Moldova. – Chișinău. 2001, p. 61, 70.
18. Grupurile comuniste române au fost reprezentate la această conferință de S. Shein (Ștefan). - Коммунистическое подполье Бессарабии (1918-1940). Т. 1. - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1987, р. 173.
19. Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции (1917-1920 гг.). - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1967, р. 419-420; ANRM, F. 796, inv. 1, d. 7, f. 237.
20. Коммунистическое подполье Бессарабии (1918-1940). Т. 1. - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1987, р. 174.
21. Березняков Н. и др. Борьба трудящихся Бессарабии за свое освобождение и воссоединение с Советской Родиной (1918-1940). - Кишинев, 1970, р. 177.
22. Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции (1917-1920 гг.). - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1967, р. 442-443.
23. Профсоюзы Советской Молдавии. - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1975, р. 67.
24. A se vedea pentru aceasta: AOSPRM, F. 50, inv. 3, d. 79, f. 13-14; Березняков Н. и др. Борьба трудящихся Бессарабии за свое освобождение и воссоединение с Советской Родиной (1918-1940). - Кишинев, 1970, р. 177.
25. Ibidem, р. 219-222.
26. За власть Советскую. - Кишинев, 1970, р. 268-270.
27. ANRM, F.796, inv.1, d.15, f.319 –321; AOSPRM, F.50, inv.3, d.79, f.19.
28. AOSPRM, F.50, inv.3, d.71, f.9.
29. AOSPRM, F.50, inv.3, d.79, f.21
30. ANRM, F.796, inv.1, d.4, f.178; А. С. Есауленко. К вопросу об организационных связях между коммунистическими группами Румынии и большевиками Бессарабии (1918-1922 годы). // «Вековая дружба». – Кишинев: Штиинца, 1961, р.399.
31. AOSPRM, F.50, inv.3, d.79, f. 21.
32. Husărescu Z. Mișcarea subversivă în Basarabia. – Chișinău. 1925, p. 176.
33. Documente din istoria Partidului Comunist din România (1917-1922). Vol.I, ediția I. – București.1953, p.285.
34. Ibidem, р. 300-301.
35. ANRM, F.679, inv.1, d.5029, f.302.
36. AOSPRM, F.50, inv.3, d.79, f.21.
37. Ibidem
38. Ibidem
39. ANRM, F.796, inv.1, d.15, f.319-321.

40. AOSPRM, F.50, inv.3, d.71, f. 9.
41. ANRM, F.796, inv.1, d.15, f.319-321.
42. AOSPRM, F.50, inv. 4, d. 6, f.2.
43. Ibidem, inv.3, d.79, f.23.
44. Коммунистическое подполье Бессарабии (1918-1940). Т. 1. - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1987, p.295.
45. Husărescu Z. Mișcarea subversivă în Basarabia. – Chișinău. 1925, p. 122-124.
46. Коммунистическое подполье Бессарабии (1918-1940). Т. 1. - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1987, p. 326; AOSPRM, F.50, inv. 3, d.79, f. 23.
47. Husărescu Z. Mișcarea subversivă în Basarabia. – Chișinău. 1925, p. 122.
48. Ibidem; Коммунистическое подполье Бессарабии (1918-1940). Т. 1. - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1987, p.326-327.
49. Arhiva Statului din Regiunea Odesa (ASRO), F. 891, inv. 1, d. 302, f. 1.
50. Husărescu Z. Mișcarea subversivă în Basarabia. – Chișinău. 1925, p. 122.
51. Ibidem, p. 123.
52. Коммунистическое подполье Бессарабии (1918-1940). Т. 1. - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1987, p. 324-325.
53. AOSPRM, F. 50, inv. 4, d. 6, f. 2.

Recenzent: Șișcanu Ion, dr. hab., prof. univ.
Prezentat la 22.09.2006.

DOMENIILE ȘI PRIVILEGIILE MĂNĂSTIRILOR MOLDOVENEȘTI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-LEA

Igor SAVA,
Catedra de Istorie

L'étude basée sur les documents existents, met en évidence l'évolution du domaine des monastères par rapport avec l'institution des immunités dans le Pincipauté Moldave du XVI-ème siècle. L'auteur présente chaque monastère de la période recherchée, en dépendance des communautés monacales dans le système des relations économiques et sociales. La recherche nous offre un bilan préliminaire des dimensions et des parties du domaine des institutions monacales du début et du milieu du XVI-ème siècle. On met en évidence les principales tendances de l'évolution de ce type de propriété, les causes et les moyens de sa formation et les changements dans le cadre de cette structure économique et sociale. On saisit, parallèlement, les différences du régime juridique en ce qui concerne les immunités entre les parties composantes du domaine des monastères, dont l'amplitude varie d'une monastère à l'autre, à cause de la politique fiscale des gouverneurs.

Istoriografia românească a acordat o atenție sporită problemelor ridicate de studierea proprietății în Țările Române, interesul istoricilor canalizându-se, în special, spre aspectele legate de interpretarea caracterului proprietății funciare în spațiul menționat. Deși a constituit o realitate social-economică precumpănitoare în perioada medievală, domeniul mănăstiresc, structură care prin mărimea ei și prin implicațiile largi a ocupat o poziție importantă în cadrul proprietății din acest spațiu, rămâne în mare parte în afara atenției cercetătorilor, cu excepția a câteva studii care vizează perioade scurte de timp [1]. Celălalt aspect al temei vizează instituția imunității în spațiul carpato-danubian, element indispensabil, în anumite cazuri domeniului, în studierea căreia s-au înregistrat rezultate notabile în istoriografia românească [2], dar se constată că rămâne o problemă nepuizată. Treptat s-au conturat câteva puncte de vedere față de anumite aspecte ale fenomenului, unde pot fi reliefate atât similitudini cât și diferențe.

Pornindu-se de la interpretarea conținutului unor noțiuni exprimate prin formulele „ocină și ohabă” și „uric cu tot venitul”, ultima raportată la cazul Moldovei, unii cercetători ca N. Iorga, V. Coscătchel, P. P. Panaitescu [3], au afirmat că în Moldova secolului al XV-lea, în special mănăstirile, erau total scutite de obligații față de domnie și beneficiau de toate formele imunității (administrativă, judiciară și fiscală), regim privilegiat aplicat pe domeniul imunistului, indiferent dacă actele de danie sau de întărire emise de cancelaria domnească menționau sau nu menționau de loc existența imunităților. O opinie diferită o întâlnim la V. Hanga, care analizând formula pusă în discuție ajunge la concluzia că ea avea menirea de a garanta dreptul de proprietate al beneficiarului împotriva oricăror pretenții pe care le puteau ridica terții într-un eventual conflict [4]. N. Grigoraș vine cu unele precizări arătând că domnia pentru a crea venituri suplimentare unor mănăstiri le-a acordat „gloabele” și „deșugubinele” din o parte sau chiar toate satele lor, precum și dreptul de a judeca anumite pricini, afirmații susținute prin documentele secolelor XVI-XVII [5]. Treptat s-au conturat elemente noi în legătură cu specificul actelor de cancelarie și au fost sesizate particularități ale instituției imunității în spațiul românesc. Astfel, s-a susținut în repetate rânduri că privilegiile imunitare au fost întocmite analitic expres, exprimând de la caz, numărul și extensiunea acestora. Paralel s-a stabilit faptul că, departe de a fi un drept recunoscut de domnie, imunitățile prevăzute de documentele cancelariei domnești au avut întotdeauna statutul unor „miluiri” ce urmăreau punere la dispoziția beneficiarului a unor venituri suplimentare [6]. Un punct de vedere diametral opus a fost formulat de Al. I. Gonța, care susținea că mănăstirile își organizează și administrează satele în conformitate cu principiile canonice bizantine și nu potrivit lui jus valachicum, iar imunitățile acordate de domnie, care interzic dregătorilor de ținut să intre în satele închinatelor mănăstirilor, se înfăptuiau și intrau în vigoare potrivit canoanelor 11-13 ale Sinodului VI de la Niceia (751) din legislația

bizantină și nu ca o favoare a domniei [7]. Imunitățile cu statut de „milui” exprimă situația apreciată drept motiv pentru cazuri de imixțiuni a puterii domnești în interiorul domeniilor mănăstirești înzestrate cu imunități. Această din urmă trăsătură a instituției românești a imunității a dat naștere unor realități locale exprimate de actele emise de cancelaria moldovenească, realități mergând de la modificarea conținutului privilegiilor de imunitate între o domnie și alta, până la încetarea redactării sau întăririi unor astfel de privilegii, așa cum se întâmplă în secolele al XVI-lea și XVII-lea [8].

Revenind la problema domeniului mănăstiresc ca formă de organizare a proprietății funciare feudale și structură economico-socială, trebuie remarcate doar studiile lui Alexandru I. Gonța despre domeniile și privilegiile mănăstirilor moldovenești în timpul lui Ștefan cel Mare [9] și a lui P. Sovietov, ultimul consacrat evoluției proprietății funciare în Moldova în secolele XV-XVIII [10], în care este arătată dinamica ponderii diferitor tipuri de proprietate funciară laică și ecleziastică în cadrul a câtorva etape înaintate de autor. În situația creată pare a se justifica pe deplin încercarea noastră de a urmări evoluția domeniului mănăstiresc în Moldova în prima jumătate a secolului al XVI-lea, anii 1504-1551, al cărui obiect de studiu în reprezintă contribuția de față.

Rezultatele cercetărilor proprii confruntate cu datele studiului lui Al. I. Gonța indică cu aproximație limitele domeniului mănăstiresc în Moldova către anul 1504 [11], format în mare parte prin sistemul donațiilor, constituit din: 132 sate întregi, două jumătăți de sat și 9 locuri pustii. Numărul braniștilor donate mănăstirilor este estimat la 5, al prisăcilor la 16, iar al morilor, poienilor stăpânite de călugări nu poate fi reconstituit nici cu aproximație, însă trebuie luată în calcul funcționarea a câtorva zeci de unități care aduceau venituri însemnate proprietarilor. Pe lângă veniturile obținute din activitățile deja menționate, unele mănăstiri (Putna, Moldovița, Bistrița) aveau venituri și din alte surse – vămi, comercializarea pietrelor de ceară din unele târguri, etc. Forța de muncă constând în robi țigani, tătari și bulgari, folosiți îndeosebi la munci casnice, sporește la mai mult de 60 de sălașe, ceea ce reprezintă doar o parte din numărul real de oameni dependenți de mănăstiri, exceptând acea populație nesemnaltă documentar.

În ceea ce privește domeniile mănăstirești formate doar din danii, analiza documentelor arată că existau deosebiri de la o mănăstire la alta, atât în privința numărului de sate și alte bunuri deținute, cât și în situația regimului juridic, deoarece nu toate comunitățile monahale se bucurau de privilegii egale. Făcând o scară ierarhică după averi pe primul loc se plasează Putna cu 30 de sate, urmată de mănăstirea Bistrița cu 28 de sate, care, însă după privilegiile deținute se plasează în fruntea mănăstirilor moldovenești. Domeniul mănăstirii urmată Neamț ocupă a treia treaptă în ierarhia indicată, el constând din 14 sate, ș.a., apoi Moldovița (11 sate), Pobrata (8 sate), Tazlău (8 sate), mănăstirea Dobrovăț-Ruși (8 sate), Humor (7 sate), Voroneț (5 sate), Horodnic (2 sate) și Ițcani (1 sat).

Acesta este conturul domeniului mănăstiresc la începutul secolului al XVI-lea, după moartea lui Ștefan cel Mare, cel mai mare ctitor moldovean de lăcașe de cult, care a manifestat o grijă deosebită față de viața monahală, susținând-o atât cât i-au permis veniturile proprii, stabilitatea și prosperarea economică a țării. Conștientizând că puterea mării boierimi are ca fundament domeniile întinse ale acesteia, voievodul a încercat să minimalizeze ponderea marilor proprietari în structurile statului, pe de o parte, și pe de altă parte, să slăbească puterea economică a lor, întărind-o, în schimb, pe cea a Bisericii și a boierimii mici, elemente fidele domniei. Ștefan cel Mare a recurs și la stoparea practicii daniilor pentru mării proprietari laici, și-a arogat dreptul de condiționare a proprietății boierești, reușind să-l extindă cu succes și asupra domeniilor ereditare, politică aplicată cu succes pe întreg parcursul secolului al XVI-lea, astfel că toate încercările aristocrației funciare să îngreădească dreptul domniei de a sancționa caracterul condiționat al proprietăților funciare au eșuat [12].

Având drept suport acest cadru general, vom analiza în continuare materialul documentar existent, acordând spațiu fiecărei mănăstiri existente în Moldova primei jumătăți a secolului al XVI-lea. Vom accentua, de asemenea, căile și tendințele dezvoltării domeniilor mănăstirești în funcție de mărimea și ponderea lor economico-socială reliefată la începutul secolului al XVI-lea.

Domnia lui Bogdan al III-lea (1504-1517) a decurs, în linii generale sub semnul colaborării dintre marea boierime și voievod, fiind, de altfel, unica soluție de a păstra stabilitatea în acele neliniștite vremuri [13]. Bogdan vodă a fost un continuator fidel al politicii tatălui său Ștefan cel Mare în materie funciară,

reușind parțial să consolideze baza socială a domniei în rândul categoriilor mijlocii și a clerului. Dificultățile în guvernare nu l-au împiedicat să sprijine material Biserica și așezămintele monahale.

N-au intervenit schimbări în politica funciară a domniei nici în timpul domniei lui Ștefăniță voievod (1517-1527), cu atât mai mult că conflictul din 1523 cu marea boierime l-a determinat să ia măsuri pentru a împiedica reînființarea marilor domenii boierești, manifestate deseori prin confiscări de sate. Aceleași obiective au fost promovate și de către Petru Rareș în cele două domnii ale sale (1527-1538; 1541-1546). Tipologia actelor de proprietate emise în perioada celor două domnii reflectă din plin această tendință. Cert este faptul că actul de ctitorire și filantropia, manifestată de către domnie și elementele sociale active față de lăcașurile de cult, nu a fost întreruptă.

Prin domeniul său impunător și privilegiu mănăstirea **Putna**, ctitoria lui Ștefan cel Mare, își păstrează poziția de lider după averi în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Deși s-a păstrat doar un singur act, care face referință la o danie de 800 de zloți tătarăști dăruitei mănăstirii de către Bogdan al III-lea pentru pomenire la slujbe, relevant este hrisovul de întărire din anul 1520, emis de Ștefăniță voievod, care autoriza stăpânirea de către mănăstirea Putna a celor 30 de sate și un iezer primite în dar în timpul bunicului său Ștefan cel Mare, 25 donate personal de domn și 5 - danii a doi boieri. În afară de aceasta, mănăstirii i se reînnoiau privilegiile pentru viile de la Hârlău, popi, sarea de la ocne, țigani, braniștea din împrejurul mănăstirii, pietrele de ceară din târgul Siret, morile de pe Siret, vama de la Jicov, prisaca de la Comarna, majele de pește scutite de vamă și pentru gloabele din toate satele mănăstirești [14]. Doi ani mai târziu același domnitor emite în beneficiul călugărilor de la Putna un nou privilegiu de imunitate [15] prin care scutea de plata vămii trei mreji de pește, primăvara și trei mreji toamna, pe care le vor aduce călugării de la Dunăre, Ezere sau Nistru. De asemenea, se interzicea accesul dregătorilor domnești pe domeniul mănăstirii și erau scutiți locuitorii tuturor satelor mănăstirii de toate obligațiile și dările obișnuite în muncă și produse (gloabe) față de domnie, indicându-se ca acestea să revină mănăstirii, procedură care nu era aplicată tuturor mănăstirilor în practica politicii fiscale a domniei moldovenești. Respectiva comunitate monahală intră în grațiile unor reprezentanți ai înaltului cler, cum ar fi episcopul Atanasie de Vad, care în 1539 preciza ca dăruise Putnei în două rânduri câte 100 de galbeni ungurești, pentru pomenire [16], pe când, Petru Rareș, la sfârșitul celei de-a doua domnii, înzestra mănăstirea cu satul Petricani, pe Bașeu, cu tot cu iaz și moară [17].

Documentul din 1546 este ultimul în linia celor cu referință la domeniul mănăstirii Putna. În lipsa altui material documentar putem concluziona, că comunitatea de călugări de la Putna a beneficiat și în prima jumătate a secolului al XVI-lea de același statut juridic privilegiat, ca și în epoca ctitorului ei Ștefan cel Mare, imunitățile fiind extinse asupra celor 30 de sate. Rămâne neclară, în acest sens, statutul ultimului sat dăruit în această perioadă de către Petru Rareș.

Mănăstirea **Bistrița**, ctitoria și necropola lui Alexandru cel Bun, are o situație asemănătoare celei de la Putna în perioada vizată. Există doar câteva mărturii documentare referitoare la unele proprietăți ale mănăstirii, ceea ce ne împiedică să ne creăm o imagine clară despre cum a evoluat domeniul ei perioada vizată. Relativ târziu, avem un hrisov de întărire pentru satul Călienești, pe Cobăle, cu o mănăstire și cu vie, danie a panului Cozma [18] din timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Dacă luăm în calcul documentul emis la 3 septembrie 1546, autenticitatea căruia rămâne îndoielnică, atunci avem prima danie funciară în perioadă, anume satul Mojești, cu mori, în ținutul Covurlui, dăruit mănăstirii de Petru Rareș [19], astfel, îndeplinindu-și făgăduiala pe care a făcut-o când a fugit din țară în timpul campanie din 1538 în Moldova, a lui Soliman I, danie funciară întărită în nenumărate rânduri în domniile celei de-a doua jumătăți ale secolului al XVI-lea [20]. Sorta celorlalte sate ne este cunoscută din actul de întărire a lui Petru Șchiopul, datat cu 18 aprilie 1576 [21], prin care la acel moment călugării de la Bistrița stăpâneau următoarele sate: Slugani, Chicoșești, Călienești și Lățcani, pe Bistrița, obținute în urma unui schimbului de sate Cauceștești, pe Cracău, satul lui Birai, satul lui Vlăcsan și Manuilești, toate trei pe Bistrița, mai sus de Bacău, danii de la Ștefan cel Mare [22]; Beșicani, Sârbii, pe Tazlăul Mare; trei prisăci, anume pe Lopatna, pe Itchil și pe Bohotin; vama de la Tăzlău ce depindea acum de vama de la Bacău, toate dăruite de la Alexandru cel Bun; Mîndrești, pe Oarbic și Oprișani, Roznov, Sobolești, Drăjiniți, Văscăuți și Brasăuți, de pe Bistrița, uric de danie de la Petru al II-lea; Lucacești, pe Tazlăul Sărat, Bîrlinți și Ardănești, danii de la boierului Oană Porcul și Sîn Bîrlici de la începutul secolului al XV-lea.

Analiza actelor interne arată că satele Tortorești, Fauri, „unde a fost Huba”, seliștea de la Nechid, Gădiniți, Hemeiani ies din posesiunea Bistriței și devin bunuri a domeniului domnesc, mănăstirii Tazlău și domeniului boieresc [23], pe când celelalte, Onești, Lăbăești, Bulgari, Slujești, Fântâna Horgăi, Mărățai, Dărmănești, Răidăcești, Heciani, Ilișeuți, Tălvești - nu mai sunt amintite în documentele emise după Ștefan cel Mare.

Concluzia ce se impune este că domeniul mănăstirii Bistrița se reduce cu o treime în prima jumătate a secolului al XVI-lea, constând din 17 sate și alte proprietăți. În privința imunităților de care dispunea mănăstirea, sursele documentare de asemenea sunt lapidare. Nu este clară în privința regimului de scutiri situația celor patru prisăci întărite – pe Lopatna, pe Itchil, pe Bohotin și „cea unde a fost Marta călugărița” mai sus de Tamaș, comparativ cu imunitățile deținute de prisaca, iazurile și gârlele din hotarul Botna la mijlocul secolului al XV-ea, aplicate de Alexandrel și reînnoite de Petru Aron, despre care nu se mai amintește nimic în secolul al XVI-lea. În schimb, călugării de la Bistrița continuă să primească venituri de la vama Tazlău și de la vama Bacău, iar despre vama târgului Bârlad, aflată în gestiunea aceleiași mănăstiri, danie de la Alexandru cel Bun, de asemenea nu avem informații. Forța de muncă constând din robi țigani poate fi estimată aproximativ la 41 de sălașe, după cum reiese dintr-un act de întărire din 1581 de la Iancul Sasul [24].

Vechea mănăstire de la **Neamț** ctitorită în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, de când datează primele danii de care a beneficiat [25], a continuat să rămână în prima jumătate a secolului al XVI-lea un important centru monahal cu sens de putere economică și iradiere culturală. Un bilanț preliminar indică că din totalul de 22 de sate, două prisăci și un iezer aflate în stăpânirea mănăstirii în anul 1447, doar patru sate și o prisacă rămân în afara sistemului imunitar aplicat de Ștefan al II-lea domeniului acesteia [26], statut păstrat în parte de către Ștefan cel Mare, în timpul căruia domeniul ei se reduce la 14 sate. Ca și în cazul celorlalte mănăstiri nu este clară situația tuturor proprietăților Neamțului în prima jumătate a veacului XVI. Bogdan al III-lea emite în 1508 [27] un act de întărire pentru satele Telebicinți, pe Siret și Tristeneț, datorite mănăstirii de Sîn Bîrluci, ca peste șase ani să-i fie confirmate de aceeași domnie jumătate din satul Ciofrești, jumătate din satul Piscul cu jumătate de moară, pe Bârlad și parte dintr-un iezer, danie a lui Ioan Fruntes, pârcălab de Neamț [28].

Ștefăniță voievod emite două acte referitoare la mănăstire: primul - o danie de sat „unde a fost casa lui Oancă” cu moară, pe Cracău, o mănăstire numită Brusturi și câteva odoare bisericesti de la Cozma Șarpe postelnic; al doilea – întărire pentru satul „unde a fost Sas Dan” danie a lui Reateș din a doua jumătate a secolului al XV-lea [29]. Trebuie remarcată și prima danie domnească în perioadă, satul Copanca, pe Nistru, la Gura Zagornei, oferit în 1527 de Petru Rareș, rămas în proprietatea mănăstirii și în a doua jumătate a secolului al XVI-lea [30]. Un an mai târziu [31], Nichifor monahul, îndeplinind voia răposatului Teoctist mitropolitul, dăruiește călugărilor de la Neamț satul Dolhești, pe Șumuz, cu iaz și cu moară, ce nu va rămâne mult timp în gestiunea mănăstirii. Nu cunoaștem adevăratul motiv, așa cum reiese din analiza actului de întărire a acestui sat lui Luca și frații săi de către Alexandru Lăpușeanu, în anul 1554 [32], atâta doar că se susține că el era ocină a acestei familii din timpul lui Ștefan cel Mare. Urmărind soarta lui observăm că peste șapte ani el ajunge în proprietatea mănăstirii Pobrata în rezultatul unui schimb cu alte două sate [33], autorizat de către același domn.

Ultima achiziție în beneficiul călugărilor de la Neamț se referă la părți din satul Orțăști, cumpărate de către arhierii moldoveni din perioadă [34].

Aceste mărturii documentare sunt o dovadă elocventă a procesului de restructurare a proprietății funciare care începe în Moldova din secolului al XVI-lea, dominantă devenind tendința de concentrare și de dezagregare a structurii proprietății funciare, specifică în special, satelor razeșești [35].

Este incertă soarta unor sate deținute de mănăstire din timpul lui Ștefan cel Mare: Băloșești, care va fi întărit cu mori de către Bogdan al IV-lea în 1569 [36], mănăstirii Agapia; ar fi de presupus că până la moment era în domeniul Neamțului; Bașoteni, Buzai, Gemerești, Timișești, Cărstienești, Dvorenești - dispar din actele secolului al XVI-lea; Fântânele intră în posesie Neamțului [37]; Dumbrăvița este atestat în 1531 ca parte a domeniului logofătului Gavril Trotușanul [38]; Băiceni și Mogoșești, datorite de Ștefan

cel Mare în 1503, braniștea de la Bohotin, la gura Tătarcei, obrocul de șase pietre de ceară din târgul Neamț [39], nu mai sunt amintite în documentele ulterioare.

Ceva mai restrâns ca în vremea lui Ștefan cel Mare domeniul mănăstirii Neamț constând din 7 sate întregi, două jumătăți de sate și câteva părți, iezere, mori, robi, pentru care avem mărturii documentare, deține, încă o poziție importantă în cadrul structurilor similare. Nu poate fi precizată situația satelor care dețineau imunități în această perioadă. Ar fi de presupus că dintre acestea doar satul Telebecinți avea un regim imunitar cu intensiune completă, iezorul Luciul și prisaca de la Zagorna, deținut încă de la Petru al II-lea [40], deși documentele ulterioare ne fac referințe clare la acest statut.

Mănăstirea **Moldovița**, prima ctitorie a lui Alexandru cel Bun [41], urmează în perioada cercetată o situație stabilă din punct de vedere economic, fapt demonstrat și de cele circa 13 documente cu referință la proprietățile acesteia. Dintre cele 11 sate întregi și o parte din satul Zvorăște, de la care își trăgea principalele venituri, pe care le stăpânea mănăstirea în timpul lui Ștefan cel Mare, doar satul *Săsciori* pe Costina, cu mori și imunități [42], rămâne cu certitudine în stăpânirea mănăstirii în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Restul localităților ca *Borhinești*, la gura Brădățelului, este atestat 1586 în proprietatea mănăstirii Slatina [43], *Bălțați*, sat pe Cârliștura figurează la începutul secolului al XVII-lea ca posesie a marelui vornic Nistor Ureche [44]. Ostăpceni pe Turia, rămâne parte componentă a domeniului Moldoviței până în anul 1522, când o parte din sat iese din stăpânirea mănăstirii, schimbată cu satul *Petinea*, pe Bașeu, ocină a lui Ieremia vistier și pan Iurie vornic; restul se fragmentează în același veac în părți stăpânite de mai mulți particulari [45]. Satele Singureni, Poiana cu prisaca lui Brumar, Fântâna Mesteacănului, toate din ținutul Ghigheci, Vaculinți, satul Vama de pe Moldovița, cu vamă în aceeași localitate, Provorotie, Oprișinți în ținutul Suceava, dispar din documentele interne ale secolului al XVI-lea – începutul secolului al XVII-lea.

Actele emise în perioada cercetată constituie, de asemenea danii și întăriri de noi proprietăți ale mănăstirii Moldovița. Primul document cu referință, din 1517 [46], este o danie a lui Bogdan al III-lea constând din 800 de zloți tătărești și un schimb - o jumătate din satul Răciuleni, cu toate veniturile aferente, pentru jumătate din satul Băiceani, ținutul Roman, donat mănăstirii de jupâneasa lui Ivanco pitar. Urmează o întărire pentru un loc de casă în Berchișești, cu loc de arătură și fânețe, danie a episcopului de Rădăuți, Pahomie [48]. Fiul sau, Ștefăniță întărește dania lui Ieremia, fost vistier, formată din jumătate de sat, pe *cealaltă parte a Băcului*, în dreptul Băii lui Alba, la Fântâna Mare, cu baltă și cu moară pe Bâc [49].

Domeniul și veniturile mănăstirii Moldovița sporesc grație înzestrărilor lui Petru Rareș, domnitorul contribuind și la rezidirea bisericii mănăstirii. În 1533 în dăruiește satul *Berchișești* pe Moldova, cu topliță și cu moară, cumpărate cu 480 de zloți tătărești de la Corlat, iar un an mai târziu - hotarul mănăstirii; 1543 - *satul Săliște*, jumătate din iezorul Oreahov, jumătate din satul Băliceni, cu mori și un sălaș de țigani; 1546 - jumătate din balta domnească de la Dunăre, Covur, împreună cu bălțile și gârlele ce ies din Cahul și se varsă în Ialpuș, cu jumătate din veniturile de la cei ce vor prinde pește, ultimele dăruite de același domnitor; tot acum mănăstirea Moldovița primește ca metoh mănăstirea particulară de la **Sălăgeni**, împreună cu sat, danie de la Eremia, fost vistier [50].

Un bilanț preliminar arată că mănăstirea Moldovița stăpânea la mijlocul secolului al XVI-lea circa 7 sate întregi (dacă luăm în calcul că satele Borhinești și Bălțați rămân totuși în stăpânirea ei în această perioadă) și cinci jumătăți de sate, bălți, gârle la Dunăre și Prut, mori și numeroși robi. În rezultatul numeroaselor tranzacții, schimburi, ea a reușit să-și păstreze, în linii generale, domeniul moștenit în secolul trecut. Unele bunuri stăpânite pe jumătate cu veniturile aferente ca satul Răciuleni, erau deținute împreună cu mănăstirea Secul; balta domnească de la Oreahov, iezorul Covur – împreună cu mănăstirea Humor. Imunități mănăstirea avea doar pentru satul Săsciori. Dacă încasau în continuare veniturile vămii de la gura Moldoviței, privilegiu dat de Alexandru cel Bun, venitul posadei de pe valea Moldovei, ceara cuvenită domniei din toate cârciumile de la Baia, surse de venit întărite de Ștefan cel Mare - nu putem confirma documentar.

Mănăstirea **Sfântul Nicolae din Poiana Siretului** (Pobrata) stăpânea la începutul secolului al XVI-lea 8 sate, o prisacă, 13 sălașe de robi, fapt confirmat prin repere documentare. Numărul actelor emise în prima jumătate a secolului al XVI-lea pentru această comunitate este impunător raportat la

celelalte centre monahale moldovenești. Primul act emis în perioadă face referință la întărirea satului Hărești de către Bogdan al III-lea, dăruit mănăstirii de tatăl său; același domnitor donează călugărilor de la Pobrata și primul sat, Heciul, în 1514, fost al verei sale Neașa [51].

Petru Rareș proaspăt instalat la domnie, considerat pe bună dreptate ctitor al Pobratei, deoarece a construit, la o mică distanță de ruinele vechii mănăstiri, o biserică nouă, moment pentru care miluiește comunitatea cu satul Dobrușa din ținutul Soroca și câteva mori pe Răut, la Pogor, cu tot venitul de aici [52]. În a doua domnie voievodul Petru Rareș are grijă ca veniturile ctitorie sale de la Poiana Siretului să sporească prin noi dării în sate: în 1543 în dăruiește satul Văleni, ținutul Chigheciului, la care în adaugă mai târziu renumitul lac Belevu [53] cu toate gârlele sale, danie consistentă întărită de fiul său Iliăș Rareș [54]; în 1546 în dăruiește satele Preseaca, Potropopeni, cu mori, precum și o vie pe Dealul Porcului, cumpărată de la Radul fost ureadnic de Hărlău, de asemenea și satele Șerbănești, cu moară pe Siret, Negoști și Părtănoși, tot pe Siret [55]. Grație acestei filantropii, considerăm că a meritat pe deplin să-și transforme ctitoria de la Pobrata în necropolă, fiind înmormântați aici Petru Rareș, doamna Elena și fiul lor Ștefan.

Destul de important este uricul de întărire pentru alte proprietăți a mănăstirii Pobrata, emis de cancelaria lui Alexandru Lăpușeanul la 20 martie 1554 [56]. Mănăstirea stăpânea în continuare sate dăruite în trecut, anume: Negomirești, Iurcești și Bodești cu moară, obținute în prima jumătate a secolului al XV-lea; Grăbăuți, Berești, Răpicieni cu moară pe Telița, Cîricani, Rădeni, Bălănești pe Bașău, Oniceni pe Jijia, Drăgușeni, Dreptatea, Tecușani – din dării și întărituri de la Ștefan cel Mare. Alexandru voievod reînnoiește privilegiul de imunitate pentru respectivele sate, interzicând slujbașilor săi să intre și să perceapă aici dări, apoi eliberează pe toți preoții din bisericile acestor localități de dări către mitropolie, precizându-se ca tot venitul să-l dea la mănăstire. Trebuie precizat, că acordarea de scutiri, fie și parțiale în folosul mănăstirilor, pentru 14 sate, (inclusiv Heciul) este o practică mai rar întâlnită în cazul Moldovei secolului al XVI-lea, luând în calcul și dificultățile economice cu care se confrunta țara în timpul regimului suzeranității otomane.

Documentul menționat autorizează stăpânirea și altor sate: Curluceni în ținutul Lăpușnei, dăruit de soacra lui Părțian pârcașul, Crăstești în ținutul Cârlișău, Mărciani în ținutul Suceava, dat de Mitrofan, episcop de Rădăuți. În afară de aceasta mănăstirea Pobrata stăpânea satul Poiana Siretului împreună cu cotul Poiana, danie de la începutul secolului al XV-lea [57].

Analiza documentelor invocate în determinarea domeniului mănăstirii Pobrata la mijlocul secolului al XVI-lea arată că proprietățile acesteia cresc constant, cuprinzând 26 de sate, poieni, mori, iezere și gârle, robi țigani - grație susținerii, atât din partea domniei, cât și a unor membri ai clasei boierilor. Domniile din acest interval de timp au aplicat un regim imunitar diferit în ceea ce privește proprietățile mănăstirii, doar 14 sate beneficiază în continuare de scutirii complete în ceea ce privește obligațiile în muncă, dări, etc. către domnie. În privința celorlalte proprietăți nu putem preciza cu claritate statutul acestora, cu excepția faptului, că veniturile din toate bisericile satelor amintite trebuiau să revină mănăstirii Pobrata.

A treia ctitorie a lui Ștefan cel Mare, mănăstirea de la **Tazlău**, zidită pe la 1496-1497 [58], stăpânea la sfârșitul domniei acestuia 8 sate întregi și o jumătate de sat, bălți și poiene, care vor rămâne parțial în stăpânirea ei. Cele șapte domnii din perioadă acordă interes comunității monahale de la Tazlău, susținând-o, în funcție de împrejurări.

Primul act către mănăstire este emis de cancelaria lui Ștefăniță în 1518, prin care se făcea cunoscut că întărea satul Plopești, pe Trotuș, dania lui Cozma Șarpe postelnic; un an mai târziu emitea un nou hrisov de întărire pentru satele Borilești, Dragotești și Ursești, pe Nechid, dăruite de bunicul său Ștefan cel Mare, precum și două mănăstiri, una, „unde a fost Huba”, cealaltă la Răcățău [59], deoarece, așa cum susținea egumenul Paisie, mănăstirea a fost prădată de secuii din Ungaria care i-au rupt privilegiile pentru satele respective.

Veniturile modeste pe care le obținea mănăstirea din satele de munte aflate în stăpânirea ei și probabil, așezarea ei nefavorabilă din punct de vedere al siguranței într-o zonă asaltată de misionarismul catolic, i-au făcut pe Ștefăniță să-i adauge două sălașe de țigani [60], iar Petru Rareș să-i dăruiască satul

Pășcani, în Câmpul lui Dragoș, pierdut de Sima în rezultatul „hicleniei” față de Ștefăniță, și satul Totești, pe Tazlăul Sărat, cumpărat de domn de la Cârștian și rudele sale cu 580 de zloți, apoi iezorul Davudul cu iezercane și bălți și un sălaș de țigani [61]. Respectiva, constituie ultima danie substanțială către această mănăstire, iar soarta celorlalte sate dăruite de Ștefan cel Mare [62]: Micești cu tot cu poiană, Flocești cu moară, pe Tazlăul Sărat, rămâne incertă, deoarece ele dispar din actele emise mai târziu; Zănești cu poiană și imunități, Stolnici cu tot cu șteze și gârle, Fauri, toate pe Bistrița – rămân în posesia mănăstirii și în a doua jumătate a secolului al XVI-lea [63]. Nu prea clară se prezintă situația satului Fundu, fost Burești, cu loc de prisacă și bălți pe Siret, așa cum reiese dintr-un act de la începutul secolului al XVII-lea [64], care amintește că prisaca cu poiană îi era întărită lui Ștefan diac, fapt ce ne face să susținem că satul rămâne în stăpânirea mănăstirii Tazlău, odată ce satul nu este menționat ca parte componentă a acestei întăriri domnești.

În concluzie, afirmăm cu certitudine că mănăstirea Tazlău are o situație economică mai bună în perioada cercetată de noi, domeniul ei constituind circa 11 sate, poieni, iezere și gârle, mori și câteva sălașe de țigani - dani domnești și boierești. Dintre acestea, doar satul Zănești a beneficiat de regimul privilegiat al imunităților, privilegiu emis de Ștefan cel Mare, statut confirmat de domniile secolului al XVI-lea – primul sfert al secolului al XVII-lea.

Mănăstirea **Voroneț** cu hramul Sfântului Gheorghe, o altă ctitorie a lui Ștefan cel Mare [65], a fost înzestrată de domnitor cu privilegii, poieni, fânețe, izvoare, o vie și câteva sate: Știlbici pe Suha Mare, Vlădeni de pe Siret, Seliștea Poiana de la Gura Humorului, o parte numită Lazul din satul Tomești [66], dispărute din actele emise ulterior, ceea ce ne face să conchidem că au fost înstrăinate din domeniul mănăstirii. Din rândul satelor cumpărate și dăruite de Ștefan cel Mare călugărilor de la Voroneț doar Milcinești la Cârlișgătură, rămâne în stăpânirea lor, fapt confirmat de hrisovul de întărire din 1551 [67] a lui Iliș voievod.

Deși puține la număr, câteva acte din perioada arată grija purtată de unii domni și ierarhi moldoveni pentru comunitatea monahală de la Voroneț. Astfel, Bogdan cel Orb în dăruia în 1514 iezorul Leonti; un an mai târziu - satul București, pe Moldova, cumpărat de la Luca Ilieșescul, o braniște și Muntele Lung cu toate țarcurile sale, sat întărit ulterior de Iliș [68]. Un hrisov de întărire de la Petru Rareș, datat cu 27 aprilie 1546 [69], arată că la acel moment mănăstirea Voroneț stăpânea deja și satul Leonti, împreună cu iezorul din localitate. Din rândul ierarhilor moldoveni se remarcă mitropolitul Grigorie prin dania sa constând din ocine în satul Malini, cumpărate de la mai mulți particulari, mori în Toplița, vie, un iaz, chilii, șase sălașe de țigani și 200 galbeni ungurești [70].

Concluzia ce se impune este că mănăstirea Moldovița dispunea la mijlocul secolului al XVI-lea de un domeniu similar celui din epoca ctitorului ei – 4 sate, o braniște, iezere, un munte, o vie, șase sălașe de țigani, atestate documentar, în pofida faptului că soarta celor patru sate nu ne este cunoscută. Nu avem dovezi pentru a susține că mănăstirea dispunea de careva imunități, în schimb, veniturile pe care le avea de la aceste proprietăți îi erau suficiente pentru ca ea să-și păstreze în continuare statutul de centru cultural al Moldovei.

Domeniul mănăstirii **Humor**, ctitoria marelui vornic Oană de la Tulova, cu hramul Adormirea Sfintei Născătoare de Dumnezeu [71], urmează o perioadă prosperă în prima jumătate a veacului XVI. Unii domnitori ca Bogdan al III-lea, Petru Rareș, Ștefan Lăcustă, urmând pilda înaintașului lor Ștefan al III-lea, emit acte de întărire și danie [72] pentru bunurile dobândite de călugării de la Humor, anume: satele Dvorniceni, Glodeni și Stăuceni sub Dumbrava Înaltă, Pârtești și Seliștea lui Dianiș la obârșia Solonețului, [73] pentru prisaca de pe Botna la Cornești, prisaca Zlătăroaia sub Bohotin. Dintre proprietăți obținute în perioadă amintim: în 1529 primește în stăpânire împreună cu veniturile aferente iezorul Oreahov cu două șomoldoage și iezercanele lor, ceva mai târziu și balta Covur; în 1541 beneficiaza de grațioasa danie a lui pan Toader logofăt în trei sate - Corcești, pe Cozancea, Feredeani și Brănești cu moară, pe Sitna [74].

Actele de proprietate invocate nu precizează, însă, dacă satele Pârtești și Seliștea lui Dianiș, din rândul celor opt stăpânite acum de mănăstire, beneficiau în continuare de regimul scutirilor complete, privilegiu aplicat de Petru Aron în 1456, sau scutirea de taxe vamale pentru două care mănăstirești ce încărcau pește de la Dunăre și Nistru, înlesnire reînnoită de același domnitor [75].

Satele celor două mănăstiri de pe Dobrovăț cu hramurile Schimbarea la Față și Pogorârea Sfântului Duh, dispărute în timp, devenite domnești în timpul lui Ștefan cel Mare, vor constitui patrimoniul mănăstirii **Dobrovăț-Ruși** cu hramul Pogorârea Sfântului Duh, ctitoria acestuia [76]. Noul lăcaș va continua să activeze în prima jumătate secolul al XVI-lea, păstrându-și integral cele opt sate dobândite în trecut. În acest sens, este relevant hrisovul de întărire dat de Alexandru Lăpușeanu în 1560 prin faptul că indică aceste sate [77], dar și alte proprietăți dobândite de mănăstire în același interval de timp. Din categorie ultimelor, demne de amintit sunt satele: Vadul Cârstei, iezerul Bogatul, a treia parte din Țigănești, pe Putna, date de Bogdan al III-lea și Rădeni, cu moară la gura Ialanului, danie a lui Mihul medelnicer; Tăuții și jumătate din Teleajen și Gârla Soarelui dăruite grațios de Sima Bica în schimbul satului Bogdănești, ultimul obținut și păstrat temporar de la Lungu pitar în timpul lui Ștefăniță voievod; Fântâna Cahului, în ținutul Ghighiaci cumpărat cu 600 zloți de egumenul Dobrovățului, Grigorie, bani lăsați de Mariica, sora viitorului domn Alexandru Lăpușeanu în timpul lui Iliș Rareș; Piscanii cu iezerul Mațea la gura Ialanului [78], un loc pustiu și o moară pe Bâc – dani de la lui Ion, pârcaľabul Sucevei și Petru Rareș.

Astfel, grație politicii funciare promovate de domniile perioadei față de ultima ctitorie a lui Ștefan cel Mare, domeniul mănăstirii Dobrovăț-Ruși, lipsit se pare de privilegii, constituia circa 12 sate întregi, două jumătăți de sate, două treimi dintr-un sat, 13 sălășe de țigani și alte bunuri aducătoare de venituri (mori, iezere, etc.).

Printre fundațiile particulare care au dispus din momentul întemeierii și până în secolul al XVI-lea de venituri modeste se remarcă mănăstirile de maici de la **Horodnic**, din hotarul târgului Suceava și a lui **Iațco** din țarina Sucevei, cu hramul Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu [79]. Prima, dispunea încă de la Alexandru cel Bun de un domeniu privilegiat format din satul Balosinăuți, la care Alexandrel adaugă și satul „unde a fost curtea lui Petru Vrană”, ambele înzestrate cu imunități fiscale și judiciare, statut confirmate și de Ștefan cel Mare, care decide în 1503 ca. Biserica mănăstirii împreună cu satul Balosinăuți să devină metoh al mănăstirii [80] Putna, pe când celălalt nu mai este semnalat ulterior în actele oficiale. Călugărițele de la mănăstirea lui **Iațco** au beneficiat de un privilegiu similar dat de Alexandrel pentru a-și întemeia un sat în țarina târgului Suceava, prin care locuitorii viitoarei așezări dispunea de ample scutiri, regim juridic de slobozie recunoscut ulterior de Ștefan cel Mare și Ieremia Movilă [81], dată la care reiese clar că respectiva comunitate monahală nu a reușit încă să-și întemeieze satul dăruit.

Alături de aceste mănăstiri ctitorite de domnitori și boieri în secolul al XV-lea, au existat și altele, domeniul și veniturile cărora nu pot fi estimate, deoarece actele interne nu fac referințe la acest aspect. Este cazul mănăstirii de maici **Pângărați**, a mănăstirilor de călugări **Sfântul Ilie** și **Popăuți**, ctitorii ale lui Ștefan cel Mare în Bucovina [82]. Poate fi invocat și cazul mănăstirii **Blagoveștenie**, pe Bistrița, despre care s-a păstrat doar un singur act [83] în perioadă în care se susține că este ctitoria lui Ștefăniță voievod care a înzestrat-o cu ocine, fără a se preciza care sunt acelea, așa cum afirmă Petru Rareș cel care îi întărește braniștea din jurul mănăstirii.

În procesul de ctitorire a lăcașurilor de cult, multe dintre care poartă denumirea convențională de mănăstiri, fondatorii care le întemeiau pentru necesități spirituale [84], erau datori să le susținute material. Faptul că actele interne nu semnaleză bunuri și venituri aflate sau ieșite din posesia acestora, poate fi interpretat că aceste „mănăstiri” constituiau părți componente ale domeniilor laice sau ecleziastice, de aceea nu era nevoie de anumite precizări în legătură cu destinația lor în actele de proprietate.

Fenomenul ctitoriei este în plină desfășurare în secolul al XVI-lea caracterizându-se prin întemeierea de noi fundații religioase, astfel că acum viața monahală intră în ultimul stadiu al manifestărilor clasice în spațiul românesc. Un exemplu ilustru este cel al mănăstirii **Râșca** în apropiere de Fălticeni, ctitoria lui Petru Rareș, zidită în 1542 la îndemnul episcopului Macarie de Roman, cu cheltuiala deosebită a acestuia și a logofeților Ioan și Teodor Balșe [85]. Indiscutabil este faptul că ctitorii ei, potrivit practicii ar fi înzestrat-o cu cele necesare săvârșirii slujbelor și bunuri, venituri pentru traiul comunității monahale, numai că, actele oficiale nu menționează acest lucru. Primul act cu referințe este un hrisov de întărire de la Ștefan al IV-lea pentru satul Bârjoveni dăruit mănăstirii Râșca, în 1552 de către fostul logofăt Teodor Balșe [86].

În ceea ce privește mănăstirile din spațiul pruto-nistrean aceeași situație sumbră, în sensul că nu intră în vizorul surselor scrise ale vremii, o prezintă și lăcașurile de la **Ismail** și **Saharna**, întemeiate potrivit unei păreri la sfârșitul secolului al XV-lea [87]. Nu diferă cu mult nici situația vechii mănăstiri **Vișnevăț** (Căpriana), independentă până în 1470, când prin voia proprietarei Chiajna, mătușa lui Ștefan cel Mare, devine metoh al mănăstirii Neamț, împreună cu „...prisaca lui Chiprian, la Botne, cu poienile și cu prisăcioarele câte sunt în acest hotar...” [88]. Redevine independentă probabil pe la 1545, când Petru Rareș împreună cu soția sa Elena îi dăruiau un frumos Evangheliar și i se întărea hotarul. Același domnitor reface din temelie mănăstirea Căpriana ce avu de suferit enorm de pe urma invaziei otomane din 1538-1540 [89]. Considerăm că veniturile mănăstirii provin în continuare din sursele pe care le deținea încă din timpul lui Alexandru cel Bun, adică câteva poieni și prisăci.

Analiza comparată a domeniilor mănăstirești și a privilegiilor de imunitate obținute de așezămintele monahale moldovenești în intervalul anilor 1504-1551, ne permite formularea unor concluzii. În acest sens evidențiem sistemul daniilor în sate, bălți, poieni, ș.a., provenite în majoritatea cazurilor din domeniul domnesc, parțial boieresc, ca sursă principală de formare și dezvoltare a domeniilor mănăstirești în perioadă. Prin politica funciară domniile perioadei au urmărit constant să stăvilească tendințele de reînființare a marilor domenii boierești, rezultatul acesteia fiind conservarea domeniului mănăstiresc și creșterea relativă a celui domnesc. În ceea ce privește alte căi de dezvoltare a domeniului, actelor interne arată că în acest interval de timp există un caz singular când mănăstirea Moldovița schimbă în 1522 o parte din satul Ostăpceni, pe Turia cu satul Petinea, pe Bașeu. Cumpărări de sate sau alte proprietăți, colonizări rurale realizate de către călugări, lipsesc cu desăvârșire, comparativ cu secolul trecut când sunt înregistrate multiple cazuri. Astfel, un bilanț preliminar arată că la mijlocul secolului la XVI-lea domeniul mănăstiresc din Moldova întrunea circa 125 de sate întregi, 7 jumătăți de sat și câteva părți, comparativ cu anul 1504 când numărul acestora constituia 132 de sate întregi și două jumătăți de sat, unitățile cele mai importante din complexul mănăstiresc. Trebuie de precizat faptul, că analiza tipologică s-a bazat pe materialul documentar existent, ceea ce nu exclude posibilitatea că aceste instituții ar fi deținut și alte bunuri. Dacă mănăstirile Putna, Voroneț și cea a lui Iațco își păstrează proprietățile în acest interval de timp, atunci constatăm o reducere substanțială a domeniilor comunităților monahale de la Bistrița, Moldovița și Neamț. Este remarcabilă, în schimb, creșterea deosebită a bunurilor stăpânite de mănăstirile Pobrata, Dobrovăț-Ruși și Tazlău.

Rămâne insuficient argumentată situația absenței, cu anumite excepții, a privilegiilor de imunitate pentru satele mănăstirești din Moldova primei jumătăți a secolului al XVI-lea. Dacă ar fi să ne raliem la teza conform căreia actele de privilegii cu intensiune sau extensiune completă conțin două tipuri de formulări aflate în legătură cu bunăvoința domnească: pe de o parte o formulă analitică care precizează lista de sate care urmează a beneficia de imunități, iar pe de altă parte o formulă generală, care renunțând la lista amintită, specifică intenția autorității emitente de a aplica un astfel de regim întregului domeniu al unei mănăstiri [90], atunci am putea găsi o explicație sumară pentru acest hiatus temporar în evoluția instituției imunității. Astfel, între domeniile mănăstirești și intensiunea/extensiunea privilegiilor de imunitate pot fi sesizate diferențe de regim juridic între componentele unui domeniu, a căror amplitudine variază de la o mănăstire la alta, situație datorată atitudinii domniei. Din analiza materialului documentar existent e lesne de observat că doar domeniul mănăstirii Putna beneficia în perioadă de un regim privilegiat cu intensiune completă extins asupra celor 30 de sate ale mănăstirii, excepție – satul Petricani. Pobrata, la rândul ei, obține scutiri totale pentru 14 sate din cele 28 ale domeniului ei; Neamț, Moldovița și mănăstirea lui Iațco au doar câte un sat cu regim privilegiat.

Referințe:

1. Pentru unele detalii și bibliografia sumară la subiect vezi studiul subsemnatului I. Sava. Repere istoriografice privind problema formării și evoluției domeniului mănăstiresc în Țara Românească și Moldova (secolele XIV-XVI) // Revista de Istorie a Moldovei. – 2005. - Nr. 3-4.

2. Bibliografia selectivă este oferită de C.-N. Apetrei. Considerații privitoare la extensiunea privilegiilor de imunitate ale mănăstirilor moldovenești din prima jumătate a secolului al XV-lea // Istros. – 2004. - Nr. XIp. 219-220. Printre studiile cele mai relevante la temă amintim: I. Bogdan. Ohabă, ohabnic, în vol. Scrieri alese. – București, 1968, P. 249-252; P. P. Panaintescu. Mircea cel Bătrân. - București, 1944, p. 77-79; Idem, Obștea țărănească în Țara Românească șo Moldova. Orânduirea feudală. – București, 1964, p. 75-79 (se va cita în continuare P. P. Panaintescu. Obștea țărănească); V. Costăchel. Les immunités dans les Principautés roumaines aux XIV-e et XV-e siècles. – București, 1947, p. 9-13. 72-74 (se va cita în continuare V. Costăchel. Les immunités); V. Costăchel, A. Cazacu, P.P. Panaintescu. Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII). – București: Editura Științifică, 1957 (se va cita în continuare Viața feudală); Istoria României. – București: Editura Academiei, 1962; VI. Hanga. Contribuții la problema imunității feudale pe teritoriul patriei noastre // Studia Universitatis Babeș-Bolyai, seria III, fasc. 2, Iurisprudentia, 1960, p. 29-52 (se va cita în continuare VI. Hanga Contribuții); H. H. Stahl. Controverse de istorie socială românească. – București: Editura Științifică, 1969, p. 105-122; N. Grigoraș. Instituții feudale din Moldova. I. Organizarea de stat până la mijlocul secolului al XVIII-lea. – București, 1971 (se va cita în continuare N. Grigoraș, Instituțiile feudale); M. Neagoe. Problema centralizării statelor feudale românești: Moldova și Țara Românească. – Craiova, 1977, p. 152-175; D. C. Giurescu. Caracteristici ale feudalismului românesc // Anuarul Institutului de Arheologie și Istorie „A. D. Xenopol” Iași. – 1978. - Nr. XV, p. 398-399; Istoria dreptului românesc, coordonator I. Ceterchi. Vol. I. – București, 1980, p. 243 (se va cita în continuare Istoria dreptului); A. Busuiocianu. Imunitatea feudală românească. Bilanț și perspective // Arhivele Olteniei, serie nouă, Nr. 4, 1985, p. 74-82.
3. N. Iorga. Istoria bisericii românești. Vol. I. – București, 1929, p. 82; V. Costăchel, Les immunités, p. 72-77; Idem, Viața feudală, p. 302-308; P. P. Panaintescu, Obștea țărănească, p. 77.
4. VI. Hanga. Contribuții, p. 41; Idem, Les institutions de droit coutumier roumain. – București, 1988, p. 62.
5. N. Grigoraș, Instituțiile feudale, p. 113.
6. VI. Hanga. Contribuții, p. 29-52; D.C. Giurescu, Op. cit., p. 398; Istoria dreptului, I, p. 212, 243; V. Costăchel, Les immunités, p. 98; M. Neagoe, Op. cit., p. 167; H.H.Stahl. Contribuții la studiul satelor devălmașe românești. Vol. III. – București, 1965, p. 79; V. Al. Georgeascu. Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea. – București, 1980, p. 173-174.
7. Citat din C.-N. Apetrei, Op. cit., p. 223. Astfel se explică hiatusul semnalat de H.H.Stahl în evoluția instituției în Moldova între sfârșitul secolului al XV-lea și mijlocul secolului al XVI-lea (Satele devălmașe, III, p. 110). Pentru realități similare consemnate în secolul al XVII-lea vezi N. Grigoraș. Imunitățile și privilegiile fiscale în Moldova. De la întemeierea statului și până la mijlocul secolului al XVIII-lea // Revista de Istorie. – 1974. – Nr. 1, p. 62-63.
8. Alexandru I. Gonța. Domeniile feudale și privilegiile mănăstirilor moldovenești în timpul domniei lui Ștefan cel Mare // idem, Studii de istorie medievală, texte selectate și pregătite pentru tipar de M. M. Szekely și Șt. S. Gorovei. – Iași: Dosoftei, 1998, p. 37-54 (se va cita Alexandru I. Gonța, Domeniile feudale...).
9. П. В. Советов. Исследования по истории феодализма в Молдавии. - Кишинев, 1972.
10. Alexandru I. Gonța. Satul în Moldova feudală. Instituțiile. – București, 1986, p. 302.
11. Estimările se bazează pe informațiile oferite de izvoarele timpului, însă nu excludem posibilitatea că și alte proprietăți ar fi intrat în patrimoniul mănăstiresc, dar pentru care nu avem suport documentar.
12. V. Pâslariuc. Raporturile politice dintre marea boierime și domnie în Țara Moldovei în secolul al XVI-lea., – Chișinău: Pontos, 2005, p. 215-216.
13. Ibidem, p. 39.
14. Documente privind istoria României. - A, Moldova, veacul XVI, vol. I, (1501-1550). – București: Editura Academiei, 1953, doc. 89, 153. (se va cita în continuare DIR, A).
15. Ibidem, doc. 168.
16. Ibidem, doc. 355.
17. Ibidem, doc. 415.
18. Ibidem, doc. 163.

19. Ibidem, doc. 13, p. 609 (documente îndoielnice).
20. Ibidem, III, doc.127, 232, 497.
21. Ibidem, doc. 87.
22. Documenta Romaniae Historica. - A, Moldova, vol. III (1487-1504). – București: Editura Academiei, 1980, doc. 256 (se va cita în continuare DRH, A).
23. DIR, A, XV, II, p. 159, p. 309; XVI, I, p. 141; XVI, IV, p. 78, 85
24. DRH, A, II, doc. 17, 46; DIR, A, XVI, I, doc. 130; DRH, A, I, doc. 51; DIR, A, XVI, III, doc. 209.
25. Șt. Balș., C. Nicolescu. Mănăstirea Neamț. - București, 1958, p.15-19; N. Grigoraș, I. Caproșu, Op. cit., p. 29; Alexanru I. Gonța, Domeniile feudale...p. 38; M. Păcurariu. Istoria Bisericii Ortodoxe Române. Vol. I. - București, 1992, p. 318-319.
26. C.-N. Apetrei, Op. cit., p. 230.
27. DIR, A, XVI, I, doc. 64.
28. DIR, A, XVI, I, doc. 92. Cealaltă parte, cu iezer va fi întărită mai târziu mănăstirii Berzunț. Vezi, Alexandru I. Gonța. Documente privind istoria României. - A, Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de locuri, ediție îngrijită și prefață de I. Caproșu. – București: Editura Academiei, 1990, p. 60 (se va cita Alexandru I. Gonța. Indicele numelor de locuri).
29. Acte din 26 decembrie 1518, Ibidem, doc. 123, 124.
30. Ibidem, doc. 207; III, doc. 139, 168, 429; IV, doc. 42.
31. Document din 16 ianuarie 1528. Ibidem, doc. 217.
32. Ibidem, doc. 54.
33. Ibidem, doc. 151.
34. Ibidem, doc. 289, 353, 500. A patra parte din sus cumpărată în 1530 cu 300 de galbeni, este dăruită de Theoctist, mitropolit de la Orța; două părți din trei au fost cumpărate în 1538 de către Teodosie, episcop de Rădăuți, cu banii lui Dorothei, fost episcop; alte două părți de sat sunt cumpărate și donate de către episcopii Macarie de Roman și Teodosie de Rădăuți în anul 1548
35. A se vedea studii speciale la subiect, Д. М. Драгнев, П. В. Советов. О резешком землевладение в Молдавии XVI-середины XVIII в. // Ежегодник по аграрной истории стран Восточной Европы за 1962 г. - Минск, 1964; Д. М. Драгнев, П. В.,Советов. Перестройка структуры землевладения в Молдавии XV- XVIII вв. // История СССР, Nr. 1. - Москва, 1968, p. 70-92; П. В. Советов. Исследования по истории феодализма в Молдавии. - Кишинев, 1972.
36. DIR, A, XVI, II, doc. 214.
37. Alexandru I. Gonța, Indicele numelor de locuri, p. 101.
38. DIR, A, XVI, I, doc. 294.
39. Ibidem, doc. 34.
40. DRH, A, I, doc. 273.
41. A se vedea Șt. Balș, C. Nicolescu. Mănăstirea Moldovița. - București, 1958; N. Grigoraș, I. Caproșu. Op. cit., p. 34-39; Alexandru I. Gonța, Domeniile feudale, p. 41; Păcurariu M. Op. cit. p. 320.
42. Alexandru I. Gonța, Indicele numelor de locuri, p. 224.
43. DIR, A, XVI, III, doc. 402.
44. Alexandru I. Gonța, Indicele numelor de locuri, p. 26.
45. DIR, A, XVI, I, doc. 170, 532.
46. DIR, A, XVI, I, doc. 88. Cealaltă jumătate de sat este dăruită mănăstirii Secu (Ibidem, III, doc. 227.
47. Ibidem, doc. 93.
48. Ibidem, doc. 198.
49. Ibidem, doc. 330, 331, 472.
50. Ibidem, doc. 372, 376, 465, 467, 473. Balta domnească de la Covur împreună cu iezerul Oreahov vor fi împărțite împreună cu mănăstirea Humor până în secolul al XVII-lea.
51. DIR, A, XVI, I, doc. 39, 84.,
52. Ibidem, doc. 215.
53. Ibidem, doc. 374, 450.
54. Ibidem, doc. 522.
55. Ibidem, doc. 434, 454.

56. Ibidem, II, doc. 52.
57. Ibidem, XIV-XV, I, p. 304; XVI, III, doc. 198; XVII, III, p. 151.
58. G. Balș. Bisericile lui Ștefan cel Mare. - București, 1926, p. 75.
59. Ibidem, doc. 125, 130.
60. Danie din 1522. Ibidem, doc. 183.
61. Ibidem, doc. 202.
62. DRH, A, II., doc. 86.
63. DIR, A, XVI, II, doc. 193; III, doc. 552; IV, p. 47, 78-80.
64. Alexandru I. Gonța, Indicele numelor de locuri, p. 105.
65. A se vedea Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei...// Cronicari moldoveni. Antologie, introducere, comentarii, dosare critice, glosar și bibliografie de D.H. Mazilu. – București: Humanitas, 1997, p. 218; Balș G. Op. cit., p. 34; Păcurariu M. Op. cit., p. 380.
66. DRH, A,II, doc. 40, 51, 81, 204, 244.
67. DIR, A, XVI, II, doc. 1, p. 3.
68. Ibidem, I, doc, 90, 100; II, doc. 1.
69. Ibidem, I, doc. 435.
70. Ibidem, II, doc. 1.
71. N. Grigoraș, I. Caproșu, Op.cit., p. 39-40.
72. DIR, XVI, I, doc. 149, 347, 364.
73. DRH, A, I, doc. 40, 81.
74. DIR, A, XVI, I, doc. 347, 364, 444.
75. DRH, A, I, doc. 55, 42.
76. Prima mănăstire este ctitorită în jurul lui 1360 de către Giurgiu Călugărul, pe când cealaltă, ctitorul căreia rămâne necunoscut, este cu certitudine parte componentă a proprietăților funciare a lui Ivan Damianovici în timpul lui Alexandru cel Bun. Ctitoria lui Ștefan cel Mare este înzestrată cu opt sate aparținând anterior celor două mănăstiri. Vezi: Alexandru I.Gonța, Două mănăstiri moldovenești din secolul al XV-lea de pe valea Dobrovățului, dispărute // idem, Studii de istorie medievală. - Iași: Dosoitei, p. 197-202.
77. Se are în vedere satele Rușii, Căilugăreni, Dumești, Fetești, Alexești, Munteni, Costiceni, Ostroveni situate în valea Dobrovățului, ținutul Vaslui (DIR, A, XVI, II, doc. 139).
78. Ibidem, I, doc. 95, 328, 448, 510.
79. N. Grigoraș, I. Caproșu. Op. cit., p. 49, 60; Alexandru I.Gonța, Domeniile feudale, p. 43-44, 46-47;
80. DRH, A, I, doc. 197; II, doc. 34, 200; III, doc. 285.
81. Ibidem, II, doc. 28; DIR, A, XVI, IV, doc. 239.
82. N. Dobrescu. Întemeierea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară. - București, 1906, p. 148, 161; Reli S. Istoria vieții bisericești a românilor. Vol. I. - Cernăuți, 1942, p. 419.
83. DIR, A, XVI, I, doc. 9 (acte îndoielnice).
84. Referitor la scopul sau motivațiile actului ctitoricesc vezi Sava I. Motivațiile actului ctitoricesc în spațiul carpato-nistrean (secolele XV-XVI) // Revista de Istorie a Moldovei. – 2005. - Nr. 1-2.
85. C. C. Giurescu, D. C. Giurescu. Istoria românilor. Vol. II. – București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 283; Păcurariu M. Op. cit., p. 569.
86. DIR, A, XVI, II, doc. 10.
87. L. Ilvițchi. Mănăstirile și schiturile din Basarabia. – Chișinău, 1999, p. 25.
88. DRH, A, I, doc. 165.
89. DIR, A, XVI, I, doc. 11 (documente îndoielnice); A. Eșanu et.all. Mănăstirea Căpriana (sec. XV-XX). – Chișinău: Pontos, 2003, p. 14-15.
90. C.-N. Apetrei, Op. cit., p. 241-243.

Recenzent: Emil Dragnev, conf. univ., dr.
Prezentat la 22.09.2006.

ALIMENTAȚIA LOCUIȚORILOR ORAȘULUI CHIȘINĂU (1900-1918)

Lucia SAVA,
Catedra de Istorie.

Conçue comme un aspect d'un problème très varié et complexe, l'étude porte sur l'importance du régime alimentaire dans la vie quotidienne des habitants de la ville Chisinau entre les années 1900-1918. On a bien remarqué que l'alimentation jouait un rôle primordial dans la vie des habitants de Chisinau: d'une part, elle était vue comme une nécessité physiologique, et d'autre part, elle était une occasion de rencontre avec les amis, de bavardage ou de relaxation. Dans la société citadine de ce temps-là, l'alimentation dépend des revenus, des traditions, du niveau de vie, des saisons, mais aussi de la mentalité de l'époque. L'auteur met en évidence les particularités de l'alimentation, l'évolution des prix des produits alimentaires, en détachant la période de la première guerre mondiale avec ses conséquences, les mesures entreprises par la direction de la ville pour améliorer le niveau de vie de ses habitants.

Alimentația a jucat întotdeauna un rol primordial în viața omului, atât ca individ, cât și ca ființă socială. În condițiile în care, calitățile și defectele acesteia influențează în mod decisiv starea de sănătate a populației, nu putem decât să aprofundăm numeroasele fațete ale legăturii fundamentale dintre om și alimente. Altfel spus, viața cotidiană în orice perioadă istorică, este de neconceput fără alimentație, de care depinde existența omului.

S-a afirmat, și pe bună dreptate, că românii au fost întotdeauna niște gurmanzi, chișinăuenii nu fac excepție, preferințele pentru o bună alimentație, pentru produse de calitate și rafinement le întâlnim la ei încă de la începutul secolului trecut și domină până în prezent. Drept dovadă, existența unei varietăți culinare, cantitatea mare de produse alimentare consumate, dar și calitatea bucătăriei autohtone, care este inegalabilă din acest punct de vedere.

În societatea chișinăueană de la începutul secolului al XX-lea, populația orașului se alimenta în funcție de venituri, de tradiții, mediu de locuire și de specificul sezonier, dar și de mentalitatea epocii. În condițiile în care alimentația ocupa un loc special în viața cotidiană a locuitorilor orașului Chișinău, ea reprezenta, pe de o parte, o necesitate fiziologică, iar pe de altă parte, ea constituia un prilej de întâlnire într-un cerc restrâns de prieteni, o ocazie pentru o nouă discuție care putea dura uneori câteva ore în șir.

Datele de care dispunem, ne permit să evidențiem, că de cele mai multe ori, locuitorii orașului serveau masa acasă, în familie, după ce soțul se întorcea de la serviciu. În dependență de veniturile familiei și de ocazie, se serveau unul sau mai multe feluri de bucate[1]. Trebuie menționat faptul, că majoritatea orășenilor, stabiliți cu traiul de la sate, păstrează tradiția de a mânca doar un singur fel de mâncare: cartofi, varză, fasole sau lactate. Cât privește regimul alimentar, cea mai mare parte a populației servea masa de trei ori pe zi, și uneori „câte ceva” între mese, dar în unele cazuri, se mânca doar de două ori pe zi. Ca și în prezent, masa de bază o constituia prânzul, dimineața și seara se serveau bucate mai ușoare. Printre bucatele frecvent folosite în alimentația cotidiană a chișinăuenilor se enumără supele sau ciorbele, lactatele, legumele și fructele, și bineînțeles, carnea și pâinea.

Cât privește localurile, în Chișinău, ca în majoritatea orașelor basarabene, existau restaurante de diferite categorii, de la cele foarte elegante, luxoase și scumpe, inaccesibile ca și preț decât doar persoanelor cu venituri mari, la localuri umezite, sumbre, destinate populației majoritare a orașului. În restaurantele de lux, pe lângă un pahar cu vin se puteau consuma și unele feluri de mâncare, cum ar fi: aperitive – heringi delicatose, scrumbii cu ceapă, ochiuri sau omlete; bucate din pește sau carne – șalău, nisetru prăjit, etc., sau pui la frigare, pilaf din pui, fripturi, precum și bucate special preparate la comandă pentru anumite ocazii. Printre băuturi era comandată șampania și vinul alb, dar și roșu sec. De asemenea, în calitate de desert se serveau fructele, prăjiturile sau cafeaua. Proprietarii localurilor erau cointeresați în menținerea clientelei, ne referim îndeosebi la restaurantele de lux, care erau frecventate de elita orașului.

În asemenea tipuri de localuri se serveau mâncăruri alese, bine preparate, băuturi rafinate, iar atmosfera creată era cea a liniștii și a intimității, fiind însoțită de o muzică lină, discretă. În unele cazuri, în astfel de localuri se putea cânta, dansa [2].

La polul opus se situau localurile accesibile mării majorității a populației orașului: cârciumile, berăriile, terasele, etc. Vizitatorii acestei categorii de local public erau de cele mai multe ori persoanele care căutau un refugiu din problemele cotidianului, veniți aici pentru a se recrea și a sta la bârfe. Ei se opreau de multe ori la o câte o terasă sau cafenea pentru a servi prăjituri, cafea sau chiar mezeluri. La prânz aceste localuri erau frecventate pentru a se consuma fripturi la grătar sau mici cu o halbă de bere. Aici puteau fi servite, de asemenea, diferite feluri de mâncare, de la friptură, pârhoale, mititei, macaroane cu brânză, pilaf de pasăre la prăjituri cu fructe. Ambele genuri de local urmăreau crearea unui meniu alimentar cât mai variat, pentru menținerea și atragerea unui număr mai mare de clienți, iar odată cu aceasta, pentru a-și spori veniturile.

Clientela numeroasă era întreținută de spoturile publicitare din presa periodică a timpului. Drept argument servește anunțul făcut de inginerul A. N. Holban: „La restaurantul „Unirea”, situat sub hotelul Suisse, unde este angajat renumitul bucătar-șef Ionel Rădulescu, care a lucrat în Paris și București, a fost înființat un grătar special de unde se poate servi la orice oră din zi și noapte delicioasele-i fripturi. Pe lângă îmbunătățirea bucatelor, clientela era distrată dimineața și seara de orchestra renumitului maestru Ciolac.”[3]

Evident, localurile vizitate de elita orașului, aveau criteriile mai exigente în selectarea și angajarea personalului, care deservea această categorie de clienți. În plus, acestea pregăteau un meniu foarte variat, cu bucate ce reprezentau atât elemente autohtone, cât și străine.

Aflându-se pentru prima dată în vizită la Chișinău, marele istoric român Nicolae Iorga, menționează cu referință la varietatea bucatelor preparate în unele localuri ale orașului: „...Otelul (Hotelul, n.a.) de Svițera sau Svițerscaia gostinița... Înainte de a merge prin oraș, intrăm în restaurant. E așa de bine ținut în acest mare hotel, încât ne rușinăm de biata noastră îmbrăcăminte de pe drum. La o masă iau prânzul un domn blond și două domnișoare, care par armenice. Și numele proprietarului, Muracov, sună armeneste. Armenii moldoveni și alții, veniți pe urmă, au jucat și joacă un mare rol în viața economică basarabeană. Moșii mari sunt ale lor, și ei au milioane în mână. Cer „ham and eggs”, pronunțând cum se scrie ca să fie înțeles mai bine, aceasta pune pe gânduri pe chelneri. ...Ca să ne dovedim creștini buni, cerem și cotlete de porc...”[4] Din fragmentul prezentat anterior, remarcăm, că bucătăria chișinăueană se caracterizează printr-o diversitate a bucatelor pregătite, dar și o varietate a clientelei care vizitau localurile orășenești, dintre care o bună parte nu este totuși populația autohtonă, ci străinii, stabiliți aici sau doar simpli călători.

În ceea ce privește regimul de funcționare al localurilor, acesta era foarte divers. Pentru a avea o mai bună organizare a activității, Duma Orășenească a emis mai multe dispoziții referitoare la programul și la modul de activitate al localurilor publice. Astfel, prin decizia din septembrie 1915, se stabilea următorul program: restaurantele de categoria I erau deschise de la ora 12 până la ora 3 dimineața. În schimb, localurile de categorii mai joase, cum ar fi cârciumile, berăriile, etc., care pregăteau pe loc bucate calde, puteau funcționa în regimul prevăzut de conducerea orașului, comerțul în aceste localuri nu trebuia să depășească 15 ore pe zi. Același gen de localuri, care nu pregăteau bucate calde, aveau un alt regim de activitate, acestea funcționau de la ora 10 până la ora 22. În același timp, patiseriile, cafenelele, precum și băile publice erau deschise de la ora 8 până la ora 23. Brutăriile aveau un regim de la ora 7 dimineața până la 10 seara[5]. Prin regimul strict, stabilit de conducerea orașului, se încerca menținerea controlului financiar asupra acestor localuri, dar și respectarea ordinii și curățeniei interioare.

Aprovizionarea orașului cu produse alimentare se făcea din localitățile rurale care se aflau în apropiere, prin intermediul târgurilor, băcăniilor sau al magazinelor alimentare existente în oraș. O parte din acestea erau aduse centralizat, de conducerea orașului, o altă parte – prin intermediul populației rurale, care comercializa pe piața orașului alimente, ca: laptele și alte produse lactate, carne, ouă, pește, produse cerealiere, fructe și legume, etc. Majoritatea produselor alimentare, realizate pe piața orășenească se găseau la un preț convenabil, accesibil chiar și unei familii cu venituri modeste.

Pentru confirmarea celor menționate, prezentăm în continuare, situația prețurilor medii ale produselor alimentare de primă necesitate, extrase din Lista de prețuri... întocmită la 11 iulie 1915 de către Duma orășenească:[6]

Tabelul 1

Lista de prețuri a produselor de primă necesitate

Nr. ord	Produsul	Unitatea de măsură	Prețul (ruble)
1.	Carne – cat. I	1 kg	0, 17
2.	Carne – cat. II	1 kg	0, 15
3.	Carne de oaie	1 kg	0, 12
4.	Fileu	1 kg	0, 22
5.	Ulei	1 litru	0, 17
6.	Unt	1 kg	0, 60
7.	Slănină	1 kg	0,20 – 0,24
8.	Cașcaval	1 kg	0,8 – 0,12
9.	Orez	1 kg	0,13 – 0,20
10.	Lapte	1 litru	0,12
11.	Crupe	1 kg	0,8 – 0,14
12.	Macaroane	1 kg	0,8 – 0,12
13.	Zahăr	1 kg	5,4 – 7,0
14.	Lumânări	1 buc.	0,40
15.	Chibrituri	1 buc.	0,20
16.	Pâine (5 categorii)	1 buc.	0,2 – 0,3

Așadar, conform acestei liste de prețuri, printre produsele cele mai scumpe era zahărul, care costa între 5 ruble 40 copeici și 7 ruble pentru un kilogram, fiind urmat de unt, care costa aproximativ 60 copeici, în timp ce produsele din carne și din lapte, dar și crupele puteau fi procurate la prețuri mult mai mici și mai accesibile locuitorilor orașului.

Alt produs de bază care ține de alimentația zilnică a locuitorilor orașului Chișinău este carnea. Aceasta oscila ca preț între 0,17 – 0, 15 ruble pentru un kilogram, în dependență de categorie. De obicei, era preferată carnea de pasăre, pregătită și consumată în diferite feluri, de la ciorbe, la sosuri și fripturi. Se consuma frecvent și carnea de porc, îndeosebi ca friptură sau cotlet, ca mâncare obișnuită sau în zilele de sărbătoare. Carnea de capră sau cea de oaie, mai accesibilă ca și preț, este frecvent utilizată de categoriile joase ale populației. Peștele era pescuit cu mare măiestrie și servit cu plăcere de către membrii categoriilor superioare ale societății basarabene. Laptele, în primul rând, cel de vacă și mai puțin cel de capră, ocupă un loc aparte în alimentație, atât datorită valorii nutritive, cât și pentru faptul, că se găsea la un preț accesibil categoriilor mai nevoiașe, iar din el se puteau produce mai multe produse lactate, cum ar fi brânza, cașcavalul, untul sau smântâna. Pentru închegarea laptelui proaspăt erau folosite diferite substanțe vegetale, ca scoarța de smochin, florile de scaieti, sau semințele de brândușă. După ce se închea, laptele era introdus într-un coș împletit de trestie pe care se punea o greutate pentru scurgerea zerului, apoi se adăuga sare [7]. Ouăle, de găină, mai rar de rață, găscă, curcă, etc., constituie un aliment valoros, bogat în proteine de calitate superioară și grăsimi ușor de degerat. Erau folosite frecvent într-o varietate de bucate, dar și în produsele de patiserie și cofetărie. Mierea era, de asemenea, des utilizată, în primul rând, ca înlocuitor al zahărului, dar și în prepararea produselor de cofetărie sau pentru vindecarea unor boli. Fructele erau utilizate din abundență, atât proaspete, cât și uscate sau conservate. Dintre acestea, strugurii, piersicile, merele, caisele, cireșele, etc., constituiau deliciul prăjiturilor făcute acasă sau în restaurantele de lux ale Chișinăului. Deși erau servite doar de o categorie limitată a populației, măslinile și smochinele se întâlnesc frecvent în bucatele preparate cu măiestrie de bucătarii timpului.

Conform unei alte Listei de prețuri..., publicate în septembrie 1914 de revista „Cuvânt Moldovenesc”, unele din produsele alimentare menționate mai sus, considerate complementare celor de bază, se vindeau la următoarele prețuri : nucile variau de la 4 rub. 80 cop. la 6 rub. 90 cop. pe un pud, iar cele prăjite costau 6 rub. 40 cop.; stafidele, folosite frecvent în produsele de patiserie și cofetărie aveau prețul care varia între 10-11,20 ruble pudul; un alt produs importat, utilizat îndeosebi, pentru mesele de sărbătoare, măslina se găseau la prețul de 10,40 - 11,20 ruble/pud. Nu putem trece cu vederea, mirodeniile, care datorită componentelor lor, erau folosite zilnic în prepararea bucatelor. Ne referim la frunzele de dafin care costau aproximativ 9, 20 ruble, în timp ce piperul negru ajungea ca preț să varieze între 12-13,60 ruble pentru un kilogram [8].

Trebuie reținut faptul, că dacă în perioada de la începutul secolului, prețurile la produsele alimentare de primă necesitate cunosc o relativă stabilitate, în perioada care include ajunul și în cea care precede primului război mondial, prețurile cunosc fluctuații majore. Dat fiind faptul, că anume în această perioadă, datorită condițiilor de război, prețurile produselor de primă necesitate varia mult de la o zi la alta, cu atât mai mult, de la un an la altul, am considerat a fi necesară evidențierea evoluției prețurilor în perioada anilor 1913-1917. O simplă analiză a cifrelor prezentate în tabelul de mai jos poate fi convingătoare în acest sens [9]:

Tabelul 2

Tabloul de prețuri ale produselor de primă necesitate, anii 1913-1917

Nr. ord.	Tipul produsului	Anul 1913 Prețul/ruble	Anul 1914 Prețul/ruble	Anul 1915 Prețul/ruble	Anul 1916 Prețul/ruble	Anul 1917 Prețul /ruble
1.	Pâine	0,8 – 1,2	1 – 1,2	2 – 2,8	2,8 – 4,8	3,6 – 5,2
2.	Ulei	3,6 – 4,2	4,2 – 4,6	5 - 10	10,4 - 32	10,4 – 50
3.	Zahăr	5,2 – 7,8	8 - 8,4	10 - 16	40 - 52	52,8 – 56
4.	Sare	0,2 – 0,4	0,5 – 0,8	0,8 – 1,6	2 – 5,2	5,2 – 6
5.	Petrol	1,2 - 1,4	1,5 – 1,6	2 - 3,2	5,4 - 12	6,4 – 8
6.	Săpun	2 – 3,2	3,6 – 5,6	7,2 - 18	20 - 40	26 – 44
7.	Chibrituri	0,04 – 0,08	0,08 – 0,08	0,25 – 0,45	0,45 – 0,90	0,85 - 1
Suma totală plătită pentru produsele de primă necesitate (în ruble)		13,04-18,28	18,88-22,28	27,25-52,05	81,05-146,90	105,25-170,20

Tabelul, întocmit pentru perioada anilor 1913-1917, ne permite să comparăm evoluția prețurilor la produsele de primă necesitate în această perioadă și să evidențiem următoarele particularități: dat fiind faptul, că perioada studiată include ajunul primului război mondial, precum și sfârșitul acestuia, observăm o creștere de trei-patru ori a prețurilor. Astfel, dacă pâinea, care reprezintă produsul cel mai utilizat în alimentație, a variat ca și preț de la 0,8 – 1,2 ruble în anul 1913, ea putea fi cumpărată la prețul de 3,6 – 5,2 ruble în anul 1917. Spre deosebire de aceasta, uleiul și zahărul (care în anul 1913 aveau prețul de 3,6 – 4,2 ruble și, respectiv, 5,2 – 7,8 ruble pentru un kilogram) înregistrează un preț exagerat de mare al vânzărilor care oscilează până la 50 de ruble pentru ulei și 56 de ruble pentru zahăr. Fapt explicabil, dat fiind faptul că în condiții de război importul de produse alimentare ca și de alt gen de produse a scăzut considerabil, iar asigurarea pieței interne rămânea deficitară. Pe măsura reluării activității de producție și a diminuării inflației, prețurile la produsele alimentare s-au stabilizat.

Luată în ansamblu, suma medie de bani, care trebuia achitată pentru produsele de primă necesitate evidențiate în tabel, oscilează între 13,04-18,28 ruble în anul 1913, deci, în ajunul primului război mondial, și 105,25-170,20 ruble în perioada imediat următoare după încheierea acestuia. Cu alte cuvinte, în perioada anilor evidențiați prețurile au crescut de aproximativ zece ori timp de cinci ani.

Pe de altă parte, raportată la veniturile pe care le obțineau locuitorii orașului Chișinău în perioada dată, situația era următoarea: astfel, dacă de exemplu, un muncitor simplu, primea pentru o zi de muncă între 0,5-1 rublă în anul 1913, și, 1,5-4 ruble în anul 1916, atunci salariul lunar primit îi ajungea să cumpere aproximativ de două-trei ori produsele de primă necesitate menționate [10]. Un muncitor care dispunea de căruță trasă de doi cai era remunerat pentru o zi de muncă cu 2-2,5 ruble în anul 1913 și cu 5-25 ruble în anul 1916 [11]. Munca femeilor, a bătrânilor și a copiilor, care constituiau păturile vulnerabile ale societății, era mult mai prost plătită, ea fiind redusă la jumătate din salariul achitat bărbaților [12]. În comparație cu această categorie socială, munca intelectualilor și a persoanelor angajate în sistemul administrativ era plătită mai bine. Astfel, în ajunul Marii Uniri a Basarabiei cu România, mărimea indemnizației zilnice a deputaților basarabeni era de 15 ruble, adică 450 ruble/lunar, pe care aceștia o puteau ridica numai în cazul prezenței lor la ședințele în plen ale Sfatului Țării...[13]

După cum am menționat la începutul acestui capitol, mesele locuitorilor orașului Chișinău variau în funcție de anotimp, dar și de ocazie. O particularitate a alimentației o constituie schimbarea meniurilor alimentare ale chișinăuenilor în perioada de post a marilor sărbători creștine, fie că este vorba despre Crăciun sau despre Paști.

În modelul cultural al alimentației tradiționale basarabene, remarcăm implicarea postului, a interdicțiilor alimentare, ca element care face trecerea din sfera profanului cotidian în sfera sacralului sărbătoresc, pătrunzând în viața de zi cu zi a oamenilor. Sensul moral al practicării postului rezultă din interdicțiile impuse de autoritatea bisericii, care sunt completate, pe de altă parte, de interdicțiile suplimentare, ale tradiției populare, care percepe postul nu numai ca ritual purificator pregătind contrastul cu sacralul din timpul sărbătoririi, dar, mai ales, ca mod de viață, prin includerea lui în ritmul zilnic al existenței umane.

Ca toți creștinii, chișinăuenii concepeau actul alimentar ca un act profan, care satisface necesitățile biologice ale organismului, fiind prezent în viața de zi cu zi și reglementat prin prescripții și interdicții, el însuși constituind unul dintre ritualurile cotidiene.

De altfel, conform opiniei cercetătorilor, gestul abstenenței alimentare este însoțit de rugăciune, de un comportament social adecvat, cât și de interdicții sexuale. Aceasta are ca scop purificarea interioară, în vederea detașării de profan și apropierii de sacru.[14] Prin urmare, remarcăm o atenție sporită acordată de către chișinăuenii postului, care reprezintă, pe de o parte, o revigorare fizică a organismului, iar pe de altă parte, o curățenie spirituală, fapt care ne determină să credem că în viața cotidiană a locuitorilor orașului Chișinău exista o armonie între corp și suflet.

În opoziție se situează criticile postului, care, exemplificate de O. Văduva, menționează despre această acțiune de eliberare a sufletului: „Mai jumătate din zilele anului românul le postește; și ce post! Legume fierte și mămligă; un regim vegetal înadins comandat pentru a slăbi puterile și a mortifica corpul! Câți însă postesc mâncând numai mămligă cu ceapă sau oțet și mujdei... Castraveții tari și varza murată în sare joacă un rol însemnat în mâncarea de post a omului muncitor. Dar și când mănâncă de dulce, el tot mai mult postește, căci mănâncă ouă, lapte și brânză...”[15] Cu alte cuvinte, deși practicat de toate categoriile sociale ale societății, postul varia, din punctul de vedere al produselor alimentare și al conținerii lui, de la o treaptă socială la alta.

La polul opus mesei de post se situează mesele festive organizate cu ocazia anumitor evenimente (sărbători, vizite oficiale, ceremonii, etc.) De menționat, că meniul în cadrul acestor genuri de ceremonii era mult mai variat decât cel obișnuit. Printre bucatele care țin de atmosfera de sărbătoare, evidențiem: preparatele din caviar, fileurile din vițel sau curcan, șnițelul, pui și mușchi la frigare sau cu ciuperci, salate variate din conopidă, sarmalele cu mămligă. Acestei diversități alimentare îi succede o varietate a deserturilor, ca sufleurile de mere, coșulețele cu fructe, tartele, parfait de ciocolată, dar și băuturi ca șampania, vinurile albe și roșii seci sau demi-dulci.[16]

Un exemplu în acest sens este masa de festivitate organizată cu prilejul înfăptuirii Unirii Basarabiei cu România din anul 1918. Despre hotărârea din 27 martie 1918, ziarul „Timpul” scria: „...Ședința a fost emoționantă, un adevărat act istoric... Pe străzi staționa o lume imensă. Catedrala era ticsită. Serviciul divin a fost oficiat la opt ore de Arhimandritul Gurie... Astă seară mare banchet de 160

de tacâmuri...”[17] În condițiile în care ne aflăm la începutul secolului al XX-lea, într-o perioadă care precede primului război mondial, considerăm că organizarea unei mese de o asemenea amploare, fie ea și cu ocazia unui eveniment multășteptat, reprezenta un mare lux pentru societatea chișinăueană.

De altfel, referindu-se la aceeași perioadă, istoricul român I. Agrigoroaiei, citează pe unul dintre martorii timpului, care afirmă, că ”viața s-a scumpit într-atât, încât nu e chip de trăit...cheia ieftinirii traiului stă în mâna plugarului...”[18] În condițiile impuse de consecințele războiului, în capitală, ca și în celelalte localități, populația se ciocnește cu o serie de probleme de ordinul asigurării cu produse agroalimentare, cum ar fi, de exemplu, pâinea.

Un martor al perioadei consemnează: „În Chișinău se făcea și se mai face o speculă nerușinată cu pâinea. Ea se vinde foarte scump. Ca să vie (vină, n.a.) în ajutor locuitorilor, Ministerul român de război a venit în ajutorul Primăriei făcându-i cu puțință să deschidă chitării (brutării, n.a.), care să deie pâine bună, dar neasemănat mai ieftină. De trei zile se vinde în Chișinău o pâine nouă de 2 funți (echivalenți cu aproximativ 800 grame, n.a.) cu numai 80 de bani (40 cop.) Se coc peste 10 000 de pâini pe zi. Lumea este foarte mulțămătită de aceasta...”[19]

Evoluția tehnică a fabricării pâinii de la începutul secolului al XX-lea se caracterizează prin îmbunătățirea metodelor de fermentație, frământat și prin buna funcționare a cuptoarelor. Totuși, lipsa de reglementare a muncii în brutăriile din Chișinău a dus la apariția unei crize artificiale de pregătire a pâinii, încă la începutul perioadei studiate, fapt care a determinat creșterea speculei, care atingea, în primul rând, populația nevoiașă. Conform articolului 6 al Legii din 15 noiembrie 1906, Directoratul de Industrie a numit o comisie care a hotărât orele obligatorii de lucru ale personalului angajat, repaosul duminical, orele suplimentare din motivul aglomerațiilor, numărul de echipe angajate în fabricarea pâinii, numărul de cuptoare necesare, precum și greutatea pâinii.[20] Aceste măsuri, luate de conducerea statului aveau menirea să reglementeze condițiile de muncă ale angajaților în fabricarea pâinii, dar și asigurarea populației cu produsele agroalimentare necesare vieții cotidiene.

Existența unei diversități alimentare, ca și varietate a bucatelor, dar și din punctul de vedere al rafinamentului și calității, sunt confirmate de apariția și funcționarea în Chișinău, a unui număr destul de mare de localuri specializate în pregătirea unui anume tip de produse alimentare.

Potrivit presei periodice a timpului, la 16 august 1915 a fost înregistrată Casa comercială „N. Rozenberg”, care îi avea drept proprietari pe domnii Nuhem Moscov Rozenberg și Smul Iheli Batiușko, scopul căreia era producerea și comercializarea produselor de cofetărie și patiserie.[21]

Locuitorii orașului Chișinău, ca și în prezent, aveau o predilecție deosebită pentru cafea, dar și pentru ceai. Ceaiurile se serveau dimineața în familie, dar puteau fi băute și în momentele de relaxare la o discuție cu un amic. Casa comercială „G. B. Puterman”, care se ocupa cu comercializarea ceaiului, avea scopul de a satisface necesitățile și gusturile consumatorilor de ceai și cafea.[22]

Casa comercială „B. Bairih” a fost deschisă pentru comercializarea unor produse, cum ar fi: prune, nuci, făină, și alte produse făinoase, folosite frecvent în produsele de patiserie și cofetărie, cât și în alte feluri de bucate delicioase. [23]

Vinurile selecte, șampania și alte băuturi alcoolice, servite în restaurantele de lux ale Chișinăului erau asigurate, printre altele, de Casa comercială „V. S. Zadzskii”, întreprindere specializată în producerea vinurilor și a produselor gastronomice.[24]

Vesela era furnizată localurilor din oraș de către Casa comercială „Haikeli Pascari”, ai cărei proprietari, Haikeli Iosi-Saev Pascari și Iosi-Kopelev Silkisi Vaisleb, erau specializați în producerea și comercializarea produselor de veselă din porțelan, sticlă și email.[25]

Izvoarele timpului, în unele articole, ca: „Despre producerea cvasului, brăgii, băuturilor răcoritoare și înghețatei”,[26] „Despre transportarea pâinii pe căile ferate...”[27], etc., menționează frecvent despre problemele cu care se confrunta conducerea orașului, precum și măsurile întreprinse pentru asigurarea populației cu produse alimentare. Totodată, în unele comunicări și anunțuri, sunt prezentate informații despre existența unor localuri foarte frecventate de locuitorii Chișinăului; precum și unele date privind funcționarea primei mori automate din Basarabia, fondată încă în 1883 de T. M. Gogan, situată pe strada

Moghiliov, în Chișinău; despre funcționarea Fabricii de macaroane, și altele care au scopul de a informa publicul orășenesc. [28]

Un martor al timpului, preotul Vasile Țepordei, își amintește atunci când vorbește despre aprovizionarea locuitorilor orașului cu produse alimentare: „Piața de pe strada Alexandru cel Bun era foarte bogat aprovizionată. Majoritatea negustorilor erau ruși și evrei. Cu timpul au început să pătrundă și moldovenii... Printre negustori se aflau armeni și greci. Fabrica de pâine era condusă de grecii Vaselatos...”[29]

După cum am menționat la începutul acestui capitol, calitatea produselor consumate influențează direct sănătatea populației orașului. În sprijinul creării unui regim alimentar și a menținerii sănătății locuitorilor, conducerea orașului a intervenit de mai multe ori și a întreprins mai multe măsuri, printre care evidențiem impunerea vânzătorilor de lapte și de alte produse lactate, obligația de a trece controlul veterinar înainte de comercializarea produselor.[30] Conform acestei decizii, laptele și celelalte produse lactate nu puteau fi comercializate fără a avea acordul medicului veterinar asupra bunei calități a produsului vândut.

În aceeași ordine de idei, în anul 1913, dar și în anii următori, Duma orășenească a luat o serie de măsuri cu scopul de a preveni populația asupra posibilității îmbolnăvirii de holeră. Aceste măsuri, aduse la cunoștință publicului, prevedeau impunerea respectării mai multor reguli care țin de igienă. În dispoziția emisă se cerea: 1) a te păzi de tot ce poate afecta stomacul; 2) a nu bea apă nefiartă; 3) a respecta cu strictețe curățenia; 4) a păstra curățenia corpului, îmbrăcămintei și încălțăminte; 5) a întreține curățenia în locuințe; 6) a te feri de răceală; 7) a te adresa medicului la primele simptome ale bolii.[31] Acestea măsuri generale erau aduse la cunoștință publicului prin intermediul ziarelor locale pentru a se evita cazurile frecvente de transmitere a acestei boli.

În același scop, produsele alimentare erau supuse analizelor de laborator, efectuate pe lângă Spitalul orășenesc. În raportul privind sectorul comercial, realizat de conducerea orașului în anul 1912, se menționau rezultate analizelor la produsele alimentare și apă. Conform acestor date, pentru desfășurarea analizelor chimice ale produselor alimentare în anul 1912, s-a cheltuit suma de 700 ruble. Au fost expuse analizelor următoarele produse: unt, cașcaval, salamuri, pește, icre, gemuri, pâine și făină, macaroane, bomboane și ciocolate, marmeladă și halva, dulceață, zahăr, ceai și cafea, apă dulce, siropuri și esențe, bere, oțet de vin, cvas și bragă, apă de fântână, înghețată, struguri, portocale, mazăre, nuci, etc.[32] Cu alte cuvinte, erau testate toate produsele utilizate în alimentația zilnică a populației, fără a se face deosebire între calitatea produsului și funcționalitatea acestuia.

În concluzie, în perioada anilor 1900-1918, alimentația locuitorilor orașului Chișinău era foarte variată, atât din punct de vedere al preparării bucatelor, cât și în ceea ce privește localurile publice în care acestea erau servite.

Regimul alimentar al chișinăuenilor era unul tradițional, care includea, de regulă, trei mese pe zi, prânzul fiind de bază, deoarece la dejun și la cină erau servite gustări ușoare. Acesta depindea de situația materială, dar și de principiile morale ale fiecărei familii.

Localurile publice variaua de la restaurantele de lux, vizitate de elita orașului, la simplele cafenele și cârcime, unde populația majoritară a orașului putea servi o cină obișnuită, bucate preparate cu anumite ocazii sau, pur și simplu, pentru a discuta problemele vieții cotidiene. În același timp, atestăm în Chișinău în perioada studiată funcționarea unor case comerciale, ale căror proprietari, de cele mai multe ori evrei sau ruși, se ocupă cu producerea și comercializarea unui anume tip de produse alimentare (de exemplu, vinuri, produse de patiserie, paste făinoase, ceai, veselă, etc.).

Cât privește prețurile, acestea par destul de accesibile pentru buzunarul unei persoane cu venit mediu, cu excepția perioadei care include anii din ajunul și de după primul război mondial, când, datorită condițiilor social-economice și politice cauzate de acest eveniment major, produsele de primă necesitate (pâinea, zahărul, uleiul, etc.) puteau fi cumpărate de câteva ori mai scump.

Autoritățile locale au fost nevoite să întreprindă anumite măsuri pentru a crea un regim sanitar adecvat și a menține starea sănătății locuitorilor orașului, îndeosebi, în timpul războiului. Astfel, pentru a preveni răspândirea bolilor infecțioase (holeră, tifos, scarlatină, etc.) în rândurile populației, s-au realizat

numeroase campanii de informare prin intermediul mass-media locală privind pericolele acestor boli, s-au luat o serie de decizii pentru a evita transmiterea lor. În același scop, majoritatea produselor alimentare folosite în consumul curent erau supuse analizelor la laboratorul deschis în cadrul Spitalului orășenesc.

Referințe:

1. Scurtu I., *Viața cotidiană a românilor în perioada interbelică*, București, 2001, p. 199.
2. *Ibidem*, p. 201.
3. Anunț publicat de revista Răsăritul. Revistă pentru învățători și îndemnuri bune, anul I, nr. 7, Chișinău, 1 decembrie 1918.
4. Nicolae Iorga, Ținutul Chișinăului, fragment publicat de revista Basarabia, nr. 7-8, 1996, p. 15.
5. Обязательное постановление об обеспечении нормального отдыха служающих в торговых заведениях, складах и конторах г. Кишинева, Ведомости Кишиневской Городской Думы, nr. 57, septembrie, 1915.
6. Ведомости Кишиневской Городской Думы, nr. 50, august 1915.
7. *Ibidem*.
8. Lista de prețuri era publicată de revista Cuvânt Moldovenesc, nr. 9, mai, 1914, p. 48.
9. Tabloul de prețuri ale produselor de primă necesitate, este extras din Bugetul Directoratelor din Basarabia, aprobat prin Înaltul Decret Regal nr. 2197 din 7 iunie 1919. această informație a fost realizată de T. Ioncu, Basarabia economică, nr. 2-8, Chișinău, 1919, p. 64. Am considerat necesară introducerea sumei totale care trebuia achitată pentru produsele de primă necesitate pentru fiecare an în parte, astfel încât raportată la suma veniturilor fiecărei categorii sociale, ea ne-ar permite evidențierea nivelului de trai al locuitorilor orașului Chișinău în perioada cercetată.
10. Такса на дрова, утвержденная Г. Бессарабским Губернатором 28 ноября 1915 года, Ведомости Кишиневской Городской Думы, nr. 69, decembrie, 1915.
11. *Ibidem*, p. 64.
12. Conform datelor de care dispunem, în anul 1913 femeile primeau între 0,4-0,7 ruble pentru ziua de muncă, bătrânii și copiii – 0,35-0,6 ruble. În anul 1916 femeile erau plătite cu 1-3,5 ruble pentru o zi de muncă, iar copiii și bătrânii cu 0,6-3 ruble, *Ibidem*, p. 64.
13. A.N.R.M., fond 727, inv. 2, dosar 21, p. I, f. 43, verso 45, 57, verso. Informațiile menționate au fost prezentate și de V. Popovschi, Organizarea internă a Republicii Democratice Moldovenești (1917-1918), // Destin românesc, nr. 3, 2001, p. 85-86.
14. O. Văduva, *Viața cotidiană tradițională (interdicții rituale)*, // Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, tom. 4, București, 1993, p. 27-37.
15. *Ibidem*, p. 31. De altfel, numeroase scrieri de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, citate de aceeași autoare, consemnează severitatea normelor tradiționale de respectare a postului. Acceptând principiul cultural al abstenenței postului, omul apare într-o ipostază nouă, purificat, înnobilit, totodată fortificat în exercițiul de voință impus de respectarea interdicțiilor. Iar sărbătoarea ce urmează este trăită mai intens, apare ca o eliberare de constrângeri, ca posibilitate de satisfacere a dorințelor firești ale omului, o compensare a renunțărilor asumate în perioada postului.
16. Scurtu I., *Viața cotidiană a românilor în perioada interbelică*, București, 2001, p. 201.
17. Agrigoroaiei I., *Unirea Basarabiei cu România, relatări și atitudini în presa de la Iași (1918)*, // Destin românesc, nr. 2, 1999, p. 30.
18. M. C. Arva, *Cine poate ieftini traiul*, // Foia plugarilor, an. I, nr. 2, februarie 1921, p.22-25.
19. Este vorba despre un anunț publicat la rubrica Știri de revista Luminătorul, an. XI, nr. V, 1918, p. 78.
20. Extras din Aviz. Nr. 178, al ședinței Comisiei juridice a Basarabiei, din 9 decembrie 1919 // Buletinul Cercului de Studii și propagandă cooperatistă pentru Basarabia, nr. 2, august 1920, p.210.
21. Ведомости Кишиневской Городской Думы, nr. 57, septembrie 1915.
22. Ведомости Кишиневской Городской Думы, nr. 63, septembrie 1913.
23. Ведомости Кишиневской Городской Думы, nr. 81, noiembrie 1913.

24. Ведомости Кишиневской Городской Думы, nr. 91, decembrie 1913.
25. Ведомости Кишиневской Городской Думы, nr. 6, februarie 1914.
26. Ведомости Кишиневской Городской Думы, nr. 10, februarie 1914.
27. О перевозке хлеба по железной дороге. Кишиневское Уездное Земство. Сборник постановлений Уездных Собраний Кишиневского Земство, ч. III, 1904-1913 гг. Кишинев, 1914, p. 23-25.
28. Răsăritul, an. I, nr. 8-9, 25 decembrie 1918.
29. Preot Vasile Țepordei, Chișinăul tinereții noastre, // Literatura și arta, 3 aprilie, 1997. În perioada de la începutul secolului al XX-lea, majoritatea negustorilor și comercianților chișinăueni erau evrei sau ruși, populația autohtonă (românii) dețineau întreprinderi comerciale nesemnificative.
30. Сборник обязательных для жителей города Кишинева постановлений // Ведомости Кишиневской Городской Думы, nr. 4, ianuarie 1914.
31. Наставление, как уберечь себя от холеры, Ведомости Кишиневской Городской Думы, nr. 57, august, 1913.
32. Отчет по торговому отделению Кишиневской Городской Управы за 1912 год, Ведомости Кишиневской Городской Думы, nr. 63, septembrie 1913.

Recenzent: Emil Dragnev, conf.univ., dr.
Prezentat la 22.09.2006.

CHESTIUNEA GURILOR DUNĂRII (1940-1941)

dr., conf.univ. **Elena ȘIȘCANU**,
Catedra de Istorie

L'énergie et l'intransigence avec lesquelles le gouvernement soviétique a formulé, en 1940, ses prétentions danubiennes, en reprenant la politique traditionnelle de la Russie, dans ses actions, par le Traité de Paris, après la Guerre de la Crimée, ont une signification qui dépasse les rapports de voisinage soviéto-roumains.

Le début de la deuxième guerre mondiale a détruit toute solidarité européenne. L'annexion de la Bessarabie, par les Soviétiques, en 1940, avec le prix des sacrifices insignifiants, a réveillé les vieilles traditions d'expansion impérialiste et a fait que l'Union Soviétique s'assume ses intérêts pour les régions danubiennes.

Devenant Etat danubien, l'Union des Républiques Soviétiques Socialistes insistera sur la création d'une commission mixte soviéto-roumaine, à Moscou, qui devait préciser les frontières entre l'Union Soviétique et la Roumanie, y inclus le secteur danubien.

Même au début, la délégation soviétique a présenté ses prétentions territoriales, en ignorant la vieille frontière existante entre la Roumanie et la Russie après le Congrès de paix de Berlin (1878). En invoquant de différentes motivations, la délégation soviétique essayait de déplacer la frontière au sud, en annexant de nouveaux territoires.

Aucune barrière dérangeante n'existait plus pour la Russie dans sa voie d'expansion que la Commission Européenne, par son caractère vaste, international, qui assurait non seulement l'ordre et la liberté de navigation sur le Danube, mais aussi l'expansion de la Russie ; la nouvelle Commission formée seulement par les Etats riverains et l'Italie, comme l'U.R.S.S. proposait, offrait à la Russie la main libre sur le Danube et son présence jusqu'à Bratislave.

C'est pourquoi le problème de la navigation et de la frontière sur le Danube n'était pas seulement le problème de la Roumanie et de l'Union Soviétique, mais de tous les Etats européens, dont le soutien demandait la Roumanie.

Pour atteindre ses intérêts sur le Danube, les armées soviétiques ont occupé le 26 octobre les îles qui constituaient le litige : le Salangic, le Petit Daler, le Grand Daler, le Maican, (la Mussure, île sans nom ; occupée le 5 novembre) des territoires roumains conquis, sauf ceux prévus par la décision soviétique de 26 juin 1940. Des événements qui se sont produits à la veille et pendant la Conférence de Bucarest sur les problèmes du Danube. La Conférence s'est trouvée dans l'impasse à cause des prétentions soviétiques.

Les événements se sont précipités ainsi qu'au printemps de 1941 Visinski a exprimé le désir du gouvernement soviétique de terminer les travaux pour délimiter la ligne de démarcation, il s'agissait plus particulièrement, du Danube.

La position de la Roumanie était exprimée en faveur des frontières historiques de la Bessarabie avant le 1918, fixées par le Traité de Berlin de 1878.

Même que la partie soviétique était celle qui avait demandé la reprise des négociations roumaines-soviétiques, elle les avait trainées. En fait, on ne peut pas parler des négociations, car la position occupée par les Soviétiques était difficile et manquée de compromis. La partie soviétique pressait, par de différentes méthodes, la partie roumaine pour accepter la ligne marquée par elle, qui comprenait aussi les nouveaux territoires occupés.

Ainsi, dans la période de juin 1940-juillet 1941, la question danubienne était l'une des problèmes les plus abordés dans les relations soviéto-roumaines ; question qui impliquait la participation de plusieurs Etats et le changement du régime danubien. L'Union Soviétique, comme la Russie Tzariste à l'époque moderne, utilisait de différentes méthodes pour réaliser ses intérêts aux régions danubiennes : dès, les pressions politiques, diplomatiques, jusqu'aux actions militaires, en finissant avec l'occupation des îles disputées.

La Conférence de Bucarest ayant le but de résoudre le problème danubien, entrée en impasse, n'a pas pu adopter un nouveau régime du Danube, les Commissions Danubiennes n'ont pas été annulées, comme on voulait, le problème des régions danubiennes devait être résolu après la guerre.

Energia și intransigența cu care guvernul sovietic, la 1940, și-a formulat pretențiile sale dunărene, reluând politica tradițională a Rusiei, care fusese îngădită după războiul din Crimeea prin Tratatul de la Paris*, au o însemnătate și un înțeles care depășesc raporturile de vecinătate ruso-române.

Rusia nu s-a împăcat niciodată cu condițiile care i-au fost impuse prin Tratatul de la Paris și a căutat să scape de ele. Ea a fost cea care a profitat de profunda criză a „rațiunii colective” (1870) și a denunțat unilateral neutralitatea Mării Negre, prin circularea lui Gorceacov (19/31 octombrie 1870) [1.170] Cabinetul țarist, la acel moment, a intuit exact că o nouă „concertare” a puterilor va fi cu neputință. Victoria germană scotea Franța din joc și „paraliza” Austro-Ungaria și Anglia [2.170]. Totul depindea de atitudinea Berlinului, or, acestuia din urmă Petersburgul nu avea decât să-i reamintească acordul de principiu din 1866, și, eventual, să-i „precizeze” rațiunile declarării neutralității Rusiei în iulie 1870 [3.170]

Izbucnirea celui de-al doilea război Mondial, a rupt din nou orice solidaritate europeană. Iar anexarea Basarabiei, de către sovietici, la 1940, cu prețul unor sacrificii mărunte, vor trezit vechile tradiții de expansiune imperialistă și vor face ca Uniunea Sovietică să lupte cu îndârjire pentru Gurile Dunării.

Devenind stat dunărean, URSS va insista să fie formată o comisie mixtă sovieto-română, la Moscova, care urma să precizeze linia frontierei, dintre URSS și România, stabilită potrivit acordului sovieto-român din 28 iunie 1940. Comisia trebuia să facă lucrările preparatorii pentru demarcarea definitivă a frontierei. Astfel, una din problemele discutate de Comisie a fost și sectorul frontierei pe Dunăre și la gurile ei.

Chiar de la bun început, delegația sovietică a înaintat pretenții teritoriale, ignorând vechea frontieră ce a existat între România și Rusia după Congresul de pace de la Berlin (1878). Invocând diferite motivații, delegația sovietică se străduia să deplaseze frontiera cât mai la sud, anexând astfel noi teritorii și să-și impună dominația pe brațul Chilia și la Gurile Dunării în general.

Arbitrajul de la Viena, convocarea unei noi comisii dunărene, fără participarea Rusiei, acordul militar germano-finlandez și, mai ales, Pactul tripartit au provocat la Moscova nemulțumiri ce vor fi enunțate prin comunicate ale Agenției TASS[4. 527;530-533].

Astfel, la 10 septembrie 1940 vicecomisarul afacerilor externe al URSS, A. Vișinskii declara că Uniunea Sovietică, fiind țară dunăreană, nu poate fi indiferentă față de regimul de navigație pe Dunăre și nu poate să nu participe la deciziile ce țin de acest regim [5. 530-533]

Partea sovietică cerea lichidarea Comisiei Europene a Dunării și alcătuirea unei comisii noi, compusă numai din statele riverane și ale cărei atribuții s-ar întinde de la Mare la Bratislava.[6. 93;531-532] Puterile Axei, și în special Germania, dornice de a elimina Anglia și Franța de la Gurile Dunării și de a menaja Rusia erau gata să înlocuiască regimul existent al Dunării printr-un nou regim provizoriu. Această problemă urma să fie hotărâtă în cadrul conferinței de la București (octombrie 1940).

Pentru Rusia nu exista un obstacol mai deranjant în calea politicii sale de expansiune decât Comisia Europeană. Această instituție dăduse Dunării de Jos o personalitate politică. Plasase la gurile acestui mare fluviu un drapel în spatele căruia se înșirau pavilioanele principalelor puteri europene. Nu riveranii erau cei ce vegheau la securitatea fluviului, ci fluviul era cel care apăra securitatea riveranilor [7. 67]

Dacă Comisia Europeană, prin caracterul ei larg, internațional, asigura nu numai ordinea și libertatea de navigație pe Dunăre dar și îngredea înaintarea Rusiei, noua Comisie formată numai din statele riverane plus Italia, preîntâmpina Gr. Gafencu, va da mână liberă Rusiei și ea va fi pretutindeni pe Dunăre până la Bratislava [8. 94].

Iată de ce problema navigației și a frontierei pe Dunăre nu era numai problema României și a Rusiei ci a tuturor statelor dunărene, sprijinul cărora România îl solicita.

Care era intenția sovieticilor în problema Dunării?

Intenția era de a înlătura România de la ieșirea la Mare prin Brațul Chilia, cel mai însemnat braț al Dunării, el, trebuia să devină rusesc. După cum preîntâmpina reprezentantul României la Moscova, Gr. Gafencu, ieșirea la Mare prin canalul Stari Stambul, așa cum insistau rușii, ar duce la împotmolirea

canalului Sulina, canal de o însemnătate hotărâtoare pentru navigația pe Dunăre. „Pentru amenajarea acestui canal va fi nevoie de unele lucrări. Dacă Stari Sambul va fi în întregime rusesc, aceste lucrări vor depinde de bunul plac al Rusiei [9. 96].

Astfel problema de frontieră pe Brațul Chilia care și în trecut avuse o dezlegare europeană, nu putea fi lăsată pe seama „raportului de forțe dintre cele două state riverane. URSS a cerut inițial participarea la treburile dunărene până la Bratislava și înlăturarea Comisiei Europene. Câștigând acest principiu, și-a concentrat atenția asupra Brațului Chilia și Gurilor Dunării. (vezi anexa doc. Nr. 158)

România la acel moment se afla în condiții complicate, pe de o parte trebuia să țină piept pretențiilor sovietice la fixarea frontierei pe Dunăre, pe de altă parte trebuia să îmbunătățească relațiile cu Uniunea Sovietică pentru ca să nu rămână „singurul stat din Bazinul Dunării fără raporturi normale cu Rusia [10. 97]. În această ordine de idei, Gr. Gafenco propunea negocierea unui tratat comercial și un schimb de atașati militari cu URSS.

URSS continua să-și apere „drepturile” sale de stat dunărean, insistând ca frontiera pe Dunăre și pe brațele ei să fie trasată astfel, încât să asigure ieșirea și intrarea în fluviu prin brațul Chilia, precum și circulația comodă pe Dunăre. După părerea sovieticilor, frontiera trebuia să treacă pe brațul Musura care era mai la sud de talvegul principal, astfel reclamând o serie de insulițe care aparțineau cu claritate malului românesc. Sovieticii nu consimțeau să împartă cu România decât canalul Musura, deviație vestică, fără importanță și curent de apă a canalului principal [11. 72]. Era o violare clară a liniei stabilite de tratatul de la Berlin, pe care îl invocase Molotov în nota sa din 26 iunie.

Între timp, din septembrie până în octombrie 1940, se produsese unele evenimente ce alimentau agresivitatea părții sovietice. Unitățile germane intraseră în România, stabilindu-și cartierele generale în București și de-a lungul Dunării. La 20 octombrie 1940, Anatol Lavrentiev, plenipotențiar al URSS în România îl anunța pe Molotov „consider că trebuie de acordat atenție zvonurilor, potrivit cărora Germania execută lucrări de fortificații la Gurile Dunării și în Dobrogea de Nord (lângă Tuzla) [12. 422]. În continuare, concludea Lavrentiev, Germania va face tot posibilul să atragă Bulgaria de partea sa, pentru ca prin ea sa se întărească pe litoralul Mării Negre și să se apropie de Strâmători [13. 423]

Din aceste considerente, interesele URSS în Delta Dunării, Gurile Dunării vor crește și acțiunile ei vor fi adecvate intereselor. Deja în octombrie, ziarul englez „Daily express” va informa cititorii săi precum că armatele sovietice au intrat în teritoriile românești și în Marea Neagră, și că flota sovietică a naufragiat o corabie românească. Informație, pe care URSS o va contesta printr-un comunicat de presă la 19.X.1940 [14. 3]

Adevărul este că pe canalul Chilia, lângă Stari Sambul au fost luate de către autoritățile sovietice locale o barjă și o vedetă de pază, împreună cu echipajele lor. S-a tras asupra vaselor românești.

La 26 octombrie, trupele sovietice au ocupat ostroavele care constituiau litigiul: Salangic, Dalerul Mic, Dalerul Mare, Maican, (Musura, insula fără nume, ocupată la 5 noiembrie) [15. 95], teritorii românești răpite pe lângă cele prevăzute de ultimatumul sovietic din 26 iunie 1940. Evenimente ce s-au produs în ajunul și în timpul desfășurării conferinței de la București pe problema Dunării. De altfel Uniunea Sovietică avea experiență în domeniu. Spre exemplu, în martie 1940, când se duceau negocierile cu Finlanda (este vorba de războiul sovieto-finlandez și încheierea tratatului de pace), Stalin dădea indicații „...să fie ocupate cât mai multe teritorii ale dușmanului, pentru că astfel vom putea înainta cât mai multe cerințe [16. 16]. Aceleași metode erau utilizate și în cazul demarcării frontierei cu România.

Uniunea Sovietică acționa rapid și ferm cu toate mijloacele militare și diplomatice pentru a-și impune controlul la Gurile Dunării. În aceste condiții, Mihail Sturza, ministru al Afacerilor Străine a României, prin legațiile române la Roma și Berlin hotărăște să le amintească acestor guverne de garanțiile oferite României. El ruga legațiile să informeze guvernele pe lângă care sunt acreditate că ocuparea și a ostrovului Musura de către sovietici, duce la instituirea controlului complet al navigațiunii brațului Chilia: „În aceste împrejurări am putea să ne considerăm îndreptățiți a aminti Romei și Berlinului garanția ce ne-a fost dată la Viena” sublinia el. [17.424-425]. Încercările părții române de a primi susținere și garanții din partea germană, nu s-au bucurat de succes, contele Schulenburg „nu-și amintea să fi primit instrucțiuni pentru a se opune proiectului dunărean a lui Molotov, nici pentru a combate pretențiile rusești asupra brațului Chilia și a canalului Stari-Sambul [18. 72]

Tot la 26 octombrie 1940 în cotidianul „Izvestia” apărea comunicatul „Cu privire la organizarea unei comisii unice în problema Dunării”. În el se anunțau rezultatele tratatelor duse în ultima vreme între

guvernele URSS și Germaniei, unde, cu acceptul Italiei, a fost recunoscută necesitatea lichidării atât a Comisiei Internaționale Dunărene cât și a Comisiei Europene. Se propunea în loc crearea unei Comisii unice în problemele Dunării, compusă din reprezentanții URSS, Germaniei, Italiei, Bulgariei, Ungariei, Slovaciei și Iugoslaviei.

Această Comisie urma să fie împuternicită să reglementeze problemele legate de navigația pe Dunăre de la Gurile ei până la Bratislava (Slovacia). Și în conformitate cu înțelegerile realizate, - se anunța în comunicat, - la 28 octombrie 1940 la București va avea loc o conferință a experților din URSS, Germania, România, Italia în vederea stabilirii unui regim provizoriu al Dunării (de la Gurile Dunării până la Brăila) [19. 3]. Din partea URSS, în calitate de expert principal, era numit A.A. Sobolev Secretarul General al Comisariatului Afacerilor Externe [20. 531].

Fără îndoială, Marea Britanie în calitate sa de membru a Comisiei Europene nu putea să se împace cu noile decizii. Ea a trimis, prin ambasadorul său la Moscova, o notă de protest (29.X,1940) guvernului sovietic prin care se contesta crearea noii Comisii, iar URSS era învinuită că a încălcat neutralitatea și că guvernul Marii Britanii nu recunoaște nici un Acord, care, de fapt încalcă tratatele existente și nu poate să renunțe la drepturile sale din Comisia Europeană [21. 532].

Reacția guvernului sovietic a fost promptă, la 2 noiembrie 1940, printr-un comunicat de presă, URSS declara că participarea țărilor riverane și apropiate de Dunăre (se avea în vedere Italia) este o restabilire a dreptului istoric, încălcat prin tratatele încheiate cu concursul Marii Britanii, inclusiv tratatul de la Versailles [22. 3].

În ceea ce privește comisia de la Moscova, Guvernul sovietic a degrevat de funcții delegația sa, problema rămânând deschisă, autoritățile sovietice în general considerau că insulele dunărene nu au nici o importanță pentru România, iar pentru URSS ele prezentau un interes deosebit. În final, partea sovietică va acționa reeșind din conjunctura internațională și din interesele sale

Conferința privind reglementarea navigației pe Dunăre și lichidarea Comisiei Europene a Dunării a fost convocată la inițiativa Germaniei și Uniunii Sovietice și s-a ținut la București (prima fază 28 octombrie-16 noiembrie; a doua fază: 5-20 decembrie 1940).

Din relatările reprezentanților români la conferință Vespasian Pella și Alex Cretzianu se cunoaște că Conferința în chestiunea Dunării a ajuns într-un impas din cauza pretențiilor sovietice care se rezumau la:

a) desființarea organului românesc numit Direcțiunea Dunării Maritime și înființarea Administrațiunii Mixte soviet-române, având competența de la Brăila, pe toate Gurile Dunării, până la Mare. Brațul Chilia urma să fie supus unui regim special;

b) se cerea consimțământul Germaniei de a crea o Comisiune unitară de la Mare la Bratislava [23. 428]. Puterile Axei fiind lipsite de posibilitatea de a colabora la Gurile Dunării.(vezi anexa nr. 176)

Partea germană nu se grăbea să-și dea consimțământul, pe motiv că dacă lichidarea Comisiei Europene a Dunării o favoriza, Anglia fiind înlăturată de la Dunăre, apoi constituirea unei Administrații sovieto-române la Gurile Dunării nu era pe placul Germaniei, pentru că astfel Germania era înlăturată din această zonă. Iată de ce plenipotențiarul german a încercat să prezinte câteva formule de soluționare a situației create, dar, care au fost imediat respinse de sovietici.

Mai mult decât atât, reprezentanții sovietici au cerut recunoașterea drepturilor de intrare liberă pe Brațul Sulina și înaintarea până la Brăila a vaselor de război sovietice și a vaselor ce transportau arme și muniții. Textul sovietic excludea dreptul pentru Puterile Axei de a pătrunde cu vasele lor de război sau de a transporta muniții pe Dunărea maritimă [24. 429] (vezi anexa doc. Nr.176).

În condițiile create, România prefera o Comisie Unitară pentru întreaga Dunăre. Diplomații români considerau că Italia ar putea interveni, în acest sens, pe lângă Guvernul Reich-ului. Mai era necesar, după părerea lui Vespasian Pella și Alex Cretzianu, ca Puterile Axei să obțină limitarea obiectului negocierilor româno-sovietice prin fixarea de către Conferință a unor anumite principii [25.429].

Cunoscând ambițiile sovieticilor, partea română era îngrijorată de posibilele acțiuni ale lui Stalin în Deltă și îndeosebi la Sulina.

Reamintim că Guvernul sovietic suspendase, deja, activitatea delegației sale în Comisia mixtă de la Moscova, o parte din delegația română revenise la București (generalul Sănătescu), alta rămăsese la Moscova fiind gata în orice moment să continue negocierile. În general relațiile dintre URSS și România, în perioada 1940-1941 se schimbau de la o zi la alta.

În luna noiembrie 1940, raporturile se îmbunătățise atât de mult încât călătoria la Moscova a delegației economice române părea sortită unui succes deplin.

În legătură cu aceasta Grigore Gafencu, în unul din rapoartele sale către Ion Antonescu, se întreba, ce se urmărește prin această apropiere? Un mijloc de a slăbi presiunea asupra noastră, presiune care a contribuit la extinderea influenței germane în Sud-Est? Sau numai o manifestație de bunăvoință trecătoare, pentru a ne câștiga de partea proiectelor sovietice în chestiunea dunăreană?

Credem că această bună dispoziție a Sovietelor era generată de întâlnirile de la Berlin ce avusesse loc între Molotov și Ribbentrop (12-13 noiembrie 1940). În cadrul întâlnirilor din 12 noiembrie, Ribbentrop l-a asigurat pe Molotov că Germania va susține Uniunea Sovietică în realizarea intereselor ei în Marea Neagră și că înțelege nemulțumirile lui Stalin vis-a-vis de convenția de la (Montreux) cu privire la strâmători și Comisia Dunării [26. 66]. Ribbentrop a propus să fie lichidată Comisia și să se încheie o nouă convenție Cu privire la Strâmători care ar permite URSS să aibă o trecere liberă prin ele. De asemenea s-a expus dorința de a duce o politică unică a Germaniei, Italiei, URSS privind menținerea neutralității Turciei [27. 66].

La 13 noiembrie, partea sovietică a subliniat încă o dată interesele sale în Balcani, în regiunea Mării Negre [31. 68] și în special în România, Bulgaria și Turcia [28. 68].

Discutând problema Balcanilor, Molotov a numit Strâmătorile „porțile istorice ale Angliei pentru invazie în URSS” motivând, astfel, securitatea statului Sovietic și dorind consolidarea poziției Uniunii Sovietice la Gurile Dunării și Strâmători, el a propus stabilirea unor garanții pentru Bulgaria, asemănătoare cu cele oferite de Germania și Italia României, la care Hitler a declarat că nu cunoaște ca Bulgaria să fi cerut astfel de garanții și apoi trebuie consultată și Italia. Totodată, remarca Hitler, Germania este de acord ca vasele maritime militare ale URSS să aibă dreptul trecerii libere prin strâmători [29. 68].

Întors la Moscova, Molotov l-a convocat pe Șulenburg, reprezentantul Germaniei la Moscova, pe care l-a informat că URSS este gata să primească „Proiectul Pactului celor Patru Puteri cu privire la colaborarea politică și ajutor economic”, cu unele condiții. Aici ne vom referi doar la cele ce țin de problema Dunării.

În primul rând: Molotov venea cu propuneri de îmbunătățire a protocoalelor secrete privitor la garantarea securității URSS la Strâmători prin acceptarea și semnarea pactului de ajutor reciproc cu Bulgaria. A doua propunere: construcția bazelor militare sovietice în zona Bosforului și Dardanelor în baza unui contract de arendă de lungă durată. În al treilea rând: Turcia trebuie să se alăture la Pactul celor Patru Puteri. În cazul în care ea se opunea, trebuia să fie folosite sancțiuni militare și diplomatice.[30. 72] Evident, partea germană a fost nemulțumită, fapt pentru care Hitler n-a confirmat mult timp gramota de acreditare a lui Dekanozov în calitate de ambasador sovietic în Germania.

Interesul față de Gurile Dunării a sporit și mai mult odată cu concentrarea armatelor germane în România care, după părerea sovieticilor, erau gata să ocupe Bulgaria, Grecia și Strâmătorile. Molotov presupunea că Anglia va întrece Germania și, într-o alianță cu Turcia va transforma Bulgaria în teatru de război. În fața acestor evenimente și tratând Bulgaria și Strâmătorile ca zonă de SECURITATE a URSS-ului, guvernul sovietic, declara Molotov, va considera, apariția oricăror armate străine în această zonă ca încălcarea a INTERESELOR sale.[31. 73]

Schimbarea de atitudine și de metodă față de România avea cauze mai adânci. Și anume – opoziția dâră și abilă de care s-au izbit sovieticii în chestia Dunării le-a arătat că România e hotărâtă să apere interesele proprii și că se poate sprijini, în unele probleme însemnate, pe concursul puterilor Axei. După părerea lui Gr. Gafencu, ministrul plenipotențiar al României la Moscova, problema Gurilor Dunării era una din cele mai serioase probleme europene și după felul cum ar fi soluționată această problemă, va depinde mersul războiului și situația internațională [32.131]. În cercurile diplomatice și în presa vremii se vorbea că acest conflict latent de autoritate și de interese putea duce la un conflict real care ar fi tras după sine o răsturnare a pozițiilor politice și a fronturilor de luptă în Europa [33. 460].

Rusia, după cum anunțase „interesele vitale” la Dunăre, nu putea da înapoi, Germania nu putea să renunțe la prestigiul de care avea nevoie în Bazinul Dunărean, ca principal stat pe Dunăre și ca putere garantă a României.

Evenimentele s-au precipitat în așa fel încât în primăvara anului 1941 Vișinski exprima dorința guvernului sovietic de a încheia lucrările pentru delimitarea liniei de demarcație, în special, la Gurile Dunării. Acțiunile sovieticilor vin să confirme pronosticul făcut de Gr. Gafencu și discuțiile ce se duceau

în cercurile diplomatice cu privire la această problemă, fiind una din cele mai serioase și care implica interesul a mai multor state. Poziția României era exprimată în favoarea frontierei istorice a Basarabiei dinaintea de 1918, fixată prin Tratatul de la Berlin din 1878, și anume, linia talvegului pe întreg Brațul Chilia, iar la vărsarea în mare, pe brațul Stari Sambul. Astfel insulele Salangic, Dalerul Mare, Dalerul Mic și Musura, ocupate de trupele sovietice trebuiau să revină României [34.175; 504]. La 15 aprilie 1941, în cadrul întrevederii lui Vișinski cu Gafencu, primul declara că „în problema frontierei avem numai niște divergențe minore, care nu pot și nu trebuie să joace un rol important în soluționarea acestei chestiuni ... linia ocupată de noi este trasată just și corect [35. 499]. Vișinski avea în vedere pozițiile ocupate de Uniunea Sovietică în rezultatul ocupării ostroavelor și insista, de data aceasta la încheierea lucrărilor pentru delimitarea frontierei româno-sovietice. Totodată, își exprima nemulțumirea că în cercurile Ministerului Afacerilor Străine român se vehiculează ideea amânării acestei chestiuni.

Odată cu redeschiderea negocierilor în Comisia mixtă sovietico-română de la Moscova, guvernul român, prin reprezentantul său la Moscova, Gr. Gafencu atenționa guvernul sovietic în legătură cu două probleme care prezentau un interes deosebit pentru România:

- 1) problema Herței;
- 2) problema Dunării.

Guvernul român anunța condițiile reluării negocierilor „numai dacă este evacuată regiunea Herța și insulele Salagnic, Dalerul Mare, Dalerul Mic, Musura ”, solicita reexaminarea lor până la terminarea lucrării Comisiei de frontieră [36. 518-519].

Vișinski i-a răspuns lui Gafencu că nu este nici un motiv să revină la aceste probleme pentru că ele au fost soluționate definitiv și nu mai pot fi reexaminat [37. 519].

Deși partea sovietică era cea care solicitase reluarea negocierilor româno-sovietice, tot ea le tergiversa. Nu se poate vorbi despre negocieri, pentru că poziția ocupată de sovietici era dură și lipsită de compromis. Partea sovietică presa, prin diferite metode partea română pentru a accepta linia marcată de ei, care includea și noile teritorii (ostroave) ocupate [38. p. 504]

„Suntem mirați de atitudinea României,- declara Molotov în decembrie 1940, care nu înțelege că Rusia este din nou un stat Dunărean. Suntem și mai mirați de sprijinul pe care Germania și Italia i-l dau rezistenței române” [39. 447], revolta rusească s-a răsfrâns asupra negocierilor cu Italia, tergiversând încheierea tratatului economic .

Presiunea pe care o exercita partea sovietică asupra Italiei legând reluarea negocierilor economice de chestiunea dunăreană explică, în bună parte, metodele cu care opera Uniunea Sovietică.

Astfel, în perioada iunie 1940- iulie 1941, chestiunea Dunăreană era una din cele mai discutate probleme în relațiile sovieto-române, chestiune ce implica schimbarea regimului dunărean. Uniunea Sovietică, ca și Rusia Țaristă în epoca modernă, utiliza diferite metode, pentru a-și realiza interesele sale la Gurile Dunării, de la presiuni politice, diplomatice până la acțiuni militare ce s-au soldat cu ocuparea ostroavelor disputate.

Conferința de la București, menită să rezolve problema dunăreană, intrând în impas, n-a fost în stare să adopte un nou regim al Dunării, și nici Comisiile Dunărene n-au fost anulate, așa cum se dorea, iar problema Gurilor Dunării rămânea să fie rezolvată după război.

Altfel spus, problema frontierei româno-sovietice avea să fie reluată în discuție după cel de-al doilea război mondial.

Situația de la Gurile Dunării rămânând deschisă.

ANEXĂ [40, pp. 446, 499, 509]

Doc.158

1940 octombrie 26, Moscova. Notă telegrafică a lui Grigore Gafencu, referitoare la comunicatul Agenției TASS, din care rezulta acordul stabilit între Rusia și Germania cu privire la regimul Dunării de la Bratislava la Marea Neagră.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine 25 octombrie 1940

Direcția Cabinetului și a Cifrului

Nr. 68563

Exteme-București

În legătură cu telegrama dvs. nr. 67590.

Comunicatul Agenției Tass de azi lămurește felul cum URSS interpretează acordul la care a ajuns cu Germania cu privire la Dunăre și anume:

I. URSS și Germania, cu asentimentul Italiei, au constatat necesitatea lichidării celor 2 comisii existente și înlocuirea lor printr-o comisie unică de la Bratislava la mare.

II. Conferința de la București are numai scopul să asigure "provizoriu regimul juridic internațional al Dunării maritime de la gurile ei până la Brăila".

În lumina acestui comunicat, Axa a obținut un succes stabilind o nouă legătură cu Rusia și eliminând Anglia de la Gurile Dunării, Rusia a obținut un succes cel puțin tot atât de însemnat, înlăturând Comisiunea Europeană a Dunării și impunând prezența ei pe Dunăre până la Bratislava. *Gafencu*

Doc.176

1940 noiembrie 15, Roma. Notă înaintată generalului I. Antonescu și ministrului Mihail Sturdza de către Legația română din Roma, cu privire la impasul Conferinței Dunării ca urmare a condițiilor impuse de URSS, apreciindu-se că situația se putea agrava datorită cedării Germaniei în fața presiunilor sovietice.

Vineri, 15 noiembrie 1940

Conferința Dunării a ajuns la un grav impas.

Plenipotențiarul sovietic, pe baza instrucțiunilor primite de la Moscova, a prezentat ieri un text din care reiese, dacă ținem seama și de explicațiunile date în mod oral, că o continuare a conferinței depinde de soluționarea prealabilă a următoarelor chestiuni:

a) Desființarea organului românesc numit Direcțiunea Dunării Maritime și înființarea Administrației Mixte sovieto-române, având competența de la Brăila, pe toate Gurile Dunării, până la Mare Brațul Chilia ar urma să fie supus unui regim special ce ar exclude libertatea de navigație și egalitatea de tratament pentru vasele altor puteri decât cele riverane;

b) Admiterea principiului negocierilor bilaterale între România și Soviete pentru organizarea Administrației Mixte;

c) Până în momentul când Germania nu va consimți la cererea unei Comisii unitare de la Mare la Bratislava, nu va exista nici un organ de control internațional pe Dunărea Maritimă. Până atunci, Puterile Axei vor fi așadar excluse din colaborarea internațională la Gurile Dunării și vom rămâne singuri în fața Sovietelor.

Plenipotențiarul german a încercat să prezinte câteva formule:

a) Până la înființarea Comisii unitare, să se dea Comitetului de lichidare a fostei Comisii Europene a Dunării, compus din plenipotențiarul german, italian, român și sovietic, misiunea provizorie de a îndeplini și atribuțiunile organului de control internațional.

b) Să se înceapă negocierile între România și Soviete în vederea creării unui organ numit Comisiunea de cooperare sovieto-română, dar cu precizarea că în stabilirea funcțiunilor unui asemenea organ trebuie exclusă orice idee de imixtiune a unuia din statele riverane în chestiunile care depind de suveranitatea teritorială a celuilalt stat riveran. De asemenea, orice decizie luată de comun acord de cele două state riverane în sânul Comisii de cooperare, urmează a fi executată pe teren de organele teritoriale.

Propunerile de mai sus ale plenipotențiarului german au fost astăzi respinse de delegația sovietică.

Mai mult încă, Sovietele au cerut din nou să se rezolve în sens favorabil și cererea lor pentru intrarea liberă, pe brațul Sulina și înaintarea până la Brăila, a vaselor de război sovietice și a vaselor care transportă arme și munițiuni. Reamintesc că textul sovietic exclude dreptul pentru Puterile Axei de a pătrunde cu vasele lor de război sau de a transporta munițiuni pe Dunărea Maritimă.

În fața acestei grave situațiuni, am obținut amânarea dezbaterilor până mâine când, la cererea delegatului sovietic, se va constata printr-o ședință plenară impasul la care a ajuns conferința.

Din negocierile de până acum reiese:

1) Că tratativele între Berlin și Moscova n-au ajuns la nici un rezultat și că este foarte probabil că Reich-ul va termina prin a ceda exigențelor sovietice.

2) Că Italia a avut o atitudine mult mai hotărâtă în apărarea intereselor Axei și ale României la Gurile Dunării.

3) Mai țin să precizez că, în convorbirile confidențiale avute cu delegații Axei, le-am arătat că situațiunea de astăzi, din punct de vedere teritorial, este identică cu aceea din 1914 și că nu văd pentru care motiv Rusia Sovietică ar cere acum, prin crearea Administrației Mixte, mai mult decât avea în 1914.

Plenipotențiarul german mi-a răspuns că în 1914 exista Comisiunea Europeană a Dunării...

Imediat i-am replicat că nu România a cerut desființarea acestei comisii. Mai mult încă, prin nota nr. 61306 din 30 septembrie, transmisă Guvernelor Axei de către Legațiunile noastre din Berlin și Roma s-a atras atențiunea asupra gravelor consecințe ce vor urma. Nu este așadar drept ca România să sufere astăzi urmările unei ase-menea situațiuni pe care cu nimic n-a provocat-o.

4) Fiind dat că Guvernul italian poate avea un cuvânt hotărâtor în fixarea atitudinii Axei, îmi permit a sugera:

a) Să se pună la punct chestiunea de sub punctul 3, reamintindu-se cele conținute în Nota română nr. 61306 și evidențindu-se pe baza elementelor din aceeași notă, marile interese ale Italiei la Gurile Dunării.

b) Să se insiste din nou asupra punctului de vedere românesc, astfel cum este concretizat în instrucțiunile ce mi-au fost date de către conducătorul statului român.

c) Să se arate că România nu poate merge la negocieri bilaterale cu Rusia Sovietică înainte de a se fi admis crearea organului de control internațional. În situațiunea extrem de gravă în care ne găsim, România, în lipsa oricărui organ de control, ar prefera chiar o Comisiune unitară pentru întreaga Dunăre. Italia ar putea deci interveni în acest sens pe lângă Guvernul Reichului.

d) Mai este necesar ca Puterile Axei să obțină limitarea obiectului negocierilor româno-sovietice, prin fixarea de către conferință a unor anumite principii. Altminteri, putem fi expuși la orice pretențiuni din partea URSS.

e) Fiindu-mi teamă ca Sovietele să nu invoce nereușita conferinței drept pretext spre a întreprinde unele acțiuni în Deltă și îndeosebi la Sulina, ar fi de dorit ca Puterile Axei să ia în considerare de îndată și această eventualitate în vederea stabilirii mijloacelor efective de prevenire și de apărare dacă o asemenea situațiune s-ar prezenta.

ss. Pella

ss. Cretzianu

Doc.181

1940 noiembrie 28, București Referat întocmit la Direcția Politică din cadrul Ministerului Afacerilor Externe privind discuțiile Comisiei Mixte româno-sovietice privind delimitarea frontierei dintre România și URSS.

Referat

În cursul discuțiilor ce au avut loc la Moscova în sânul Comisiunii Mixte pentru delimitarea fruntariei româno-sovietice, cele două delegațiuni s-au pus mai întâi de acord asupra traseului fruntariei terestre. În această privință este de remarcat că delegații ro-mâni s-au socotit autorizați (potrivit instrucțiunilor date la 3 septembrie de dl ministrul Manoilescu) să accepte ca bază de discuțiune linia Molotov. Delegații sovietici neconsimțind a reveni asupra ocupării regiunii Herța din jud. Dorohoi, delegații noștri n-au putut obține decât unele mici modificări grație faptului că ar fi izbutit să facă a se adopta ca linie de fruntarie mediana zonei determinate pe harta Molotv de creion roșu și a se admite principiul ca, înlăuntru acestei zone să se evite împărțirea satelor, căutându-se pe cât cu puțință linii naturale și menajându-se comunicațiile locale indispensabile.

Delegațiunile au stabilit apoi traseul fruntariei pe Prut și pe Dunăre până la Pardina. De aci înainte, înțelegerea nu s-a putut rea-liza deoarece sovietele, în ciuda tuturor considerațiunilor juridice, istorice și tehnice, au pretins ca fruntaria să fie trasată între Pardina și km 60 și în sectorul Maican pe brațele de sud. iar în regiunea văr-sării Stări Smbul pe brațul Musura. O expertiză locală cerută de noi și acceptată la început de delegații sovietici a fost însă în urmă refuzată de ei. Propunerea noastră ca protocolul de descriere să cuprindă mențiunea despre punctele de vedere respective și motivările lor n-a primit până azi nici un răspuns din partea Sovietelor care pe de altă parte au desărcinat de funcțiunile ei, la 28 octombrie, delegațiunea ce trata cu reprezentanții noștri. De atunci, o nouă delegațiune sovietică nefiind încă numită, lucrările Comisiunii de la Moscova n-au mai putut continua. În acest timp, trupele sovietice au ocupat în

sectoarele sus menționate ostroavele Salangic, Dalerul Mare și Dalerul Mic (26 octombrie) și ostrovul Musura (5 noiembrie).

Trebuie amintit că mai întâi Italia, apoi Germania ne-au arătat neputința lor de a interveni, cel puțin în situațiunea de astăzi, atât în chestiunea Herța cât și în aceea a fruntariei pe Dunăre.

Pe de altă parte, dintre toate argumentele sovietice, trebuie subliniat ca fiind cel mai semnificativ - întrucât descoperă temeiurile reale ale atitudinii adoptate de Rusia la Dunăre - acela invocat de dl Vișinski, în convorbirea sa din 12 noiembrie cu dl Gafencu, că în timp ce România rămâne stăpână deplină pe brațele Sulina și Sf. Gheorghe, pentru URSS întărirea pozițiilor sale pe brațul Chilia prezintă un interes însemnat și anume un interes de ordin defensiv determinat în special de legăturile de prietenie româno-germane.

În aceste condițiuni, Guvernul român urmează a lua o hotărâre în privința atitudinii generale ce ar trebui să ne fixăm în chestiunea delimitării fruntariei cu Sovietele.

Două soluțiuni ar fi posibile:

1. Sau, profitând de împrejurarea că rușii au întrerupt de fapt negocierile de la Moscova, să evităm a semna un acord în privința trasării fruntariei și să ne ferim astfel a le da un titlu juridic asupra teritoriilor răpite prin amenințarea forței.

2. Sau, acceptând formal faptul împlinit, să semnăm totuși un protocol de descrierea fruntariei și să prevenim astfel riscul de a lăsa să se creeze un eventual pretext care să împiedice jocul garanțiilor italo-germane. Ar rămânea totuși de văzut dacă acest risc nu ar apărea micșorat prin faptul că garanțiile de la Viena ni s-au acordat înainte ca discuțiunile asupra delimitării fruntariei româno-sovietice să fi început. Ar fi însă, pe de altă parte, de reținut că:

a) Din moment ce am acceptat până acum să discutăm asupra delimitării fruntariei, simplul fapt de a nu semna protocolul de descriere - și aceasta din pricina numai a unor divergențe de importanță secundară față de problema generală a Basarabiei și Bucovinei de Nord - ar putea fi considerat ca insuficient spre a anula ceea ce s-ar putea socoti ca un început de recunoaștere juridică a situațiunii de fapt creată după nota ultimativă din 26 iunie, notă care pe deasupra n-a fost urmată de vreun protest de principiu.

b) Întrucât nu e posibil să putem semna Protocolul de descriere decât cu excluderea oricărei rezerve, s-ar putea examina dacă nu ar fi cazul ca, după o asemenea semnare, Guvernul român să facă, sub forma unui comunicat de presă, o expunere a faptelor care să cu-prindă măcar implicit un protest atât pe chestiunea principală a răpirii Basarabiei și Bucovinei de Nord, cât și pe cele secundare (de-pășirea liniei Molotov în Bucovina de Nord. ocuparea regiunii Herța și a ostroavelor dunărene).

Referințe

* în conformitate cu Tratatul de la Paris (1856) se formează Comisia Europeană a Dunării care reprezenta interesele Europei la Gurile Dunării și concilia cu interesele Rusiei. Avea atribuții tehnice și administrative exercitând în plus și prerogative polițienești și jurisdicționale asupra Dunării de Jos.

1. Gh. Cliveti. România și Puterile garante 1856-1878, Iași, 1989
2. Ibidem
3. Ibidem
4. Внешняя политика СССР, T.IV, M. 1946.
5. Ibidem
6. Gr. Gafencu. Misiune la Moscova, București, 1995, p. 93; Внешняя политика СССР, T.IV
7. Gr. Gafencu. Preliminarii la războiul din răsărit. București 1996
8. Gr. Gafencu . Misiune la Moscova
9. Gr. Gafencu, op.cit.
10. Ibidem
11. Gr. Gafencu. Preliminarii la războiul din răsărit
12. Relațiile româno-sovietice. Documente ,Vol. II 1935-1941, București 2003
13. Ibidem
14. Pravda, nr.291 din 19 octombrie 1940
15. Corneliu Mihail Lungu, Ioana Alexandra Negreanu. România în jocul Marilor Puteri. București 2003

16. Куманов Гр. Бесславная война с далеко идущими последствиями. Москва. Отечественная история , nr.4, 1992
17. Relațiile româno-sovietice... , culegere de documente
18. Gr. Gafencu. Preliminarii la războiul din răsărit.
19. Известия., 26 octombrie 1940
20. Внешняя политика СССР, Т.IV, с. 531, М. 1946.
21. Ibidem
22. Izvestia, nr. 258 (7330) din 5 noiembrie 1940
23. Relațiile româno-sovietice..., culegere de documente
24. Relațiile Româno-sovietice...,
25. Ibidem
26. Semireaga M.I. Тайны сталинской дипломатии (1939-1941), м. 1992
27. Ibidem
28. Семиряга М. И. Тайны сталинской дипломатии.
29. ibidem
30. Ibidem
31. Ibidem
32. Gr. Gafencu. Misiune la Moscova 1940-1941, București, 1995
33. Relațiile româno-sovietice, vol. II, (1935-1940), București, 2003
34. Gr. Gafencu. Op. cit. P. 175; Relațiile româno-sovietice, p. 504.
35. Relațiile româno-sovietice, vol. II, 2003
36. Ibidem
37. Ibidem
38. Ibidem
39. Relațiile româno-sovietice
40. Corneliu Mihail Lungu, Ioana Alexandra Negreanu. România în jocul Marilor Puteri. București 2003

Recenzent: C.Solomon, Prof.univ, dr.hab.

Prezentat la 21.12.2006

DESTRĂMAREA U.R.S.S. ȘI EFECTELE SALE ÎN SPAȚIUL POST – SOVIETIC

DrH., prof.univ. **Ion ȘIȘCANU,**
Daniela ȘIȘCANU,
Catedra de Istorie

Destrămarea U.R.S.S. a constituit unul dintre cele mai importante evenimente geopolitice în istoria universală a sec. XX care a modificat substanțial configurația politico-militară și economică a lumii. Consecințele acestui eveniment sunt de lungă durată. Unele dintre ele s-au manifestat cu desăvârșire, altele sunt încă în derulare, iar viitorul va scoate la suprafață, probabil, urmări încă nebănuite în prezent. Nu este clar, de exemplu, nici măcar în linii generale, cum se va schimba spațiul postsovietic sub influența factorilor globalizării, a extinderii UE și NATO, etc.

În această lucrare vom analiza unele dintre cauzele care au dus la destrămarea Imperiului Sovietic și a efectelor sale în fostul spațiu sovietic: crearea Comunității Statelor Independente, alianțelor din cadrul C.S.I.; a proceselor de integrare și dezintegrare din spațiul post – sovietic.

Care au fost cauzele care au contribuit la destrămarea Uniunii Sovietice? Diapazonul opiniilor privind cauzele prăbușirii colosului sovietic este suficient de larg. Pe de o parte, există afirmații fataliste conform cărora dispariția imperiilor este inevitabilă și, de aceea, U.R.S.S. – ultimul imperiu – a fost sortit să se prăbușească. Deși adepții acestei opinii pleacă de la „legile istoriei”, este importantă, totuși, o analizare a cauzelor care au condus la prăbușirea Uniunii Sovietice.

Pe de altă parte, este răspândită, în cercurile politice, dar și în medii mai largi, „schema conspirologică” care consideră drept cauză fundamentală a prăbușirii Uniunii Sovietice activitatea de subminare a serviciilor speciale occidentale, a influenței agenților acestora, dar și duplicitatea, iar uneori și trădarea deschisă a lui Mihail Gorbaciov și Boris Elțin¹.

Restructurarea și problema națională. Etnicitatea și naționalismul în U.R.S.S. În a doua jumătate a anilor '80 în Uniunea Sovietică a început un proces de reforme, rămas în istorie sub denumirea de “perestroika” – *restructurare*. Acest termen a fost utilizat pentru prima dată de către Secretarul General al Comitetului Central al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică, Mihail Gorbaciov, în raportul său de activitate prezentat la reuniunea a XXVI-a a PCUS din 25 februarie 1986². Din acel moment perestroika a devenit un simbol al unei perioade de cotitură și de reformare a sistemului socialist ce a culminat, în 1991, cu destrămarea Uniunii Sovietice.

Transformările propuse de Gorbaciov, aveau, de asemenea, scopul de “îmbunătățire a socialismului” prin lichidarea neajunsurilor în organizarea economică. În acest sens, la Plenara C.C. al P.C.U.S. din aprilie 1985, Gorbaciov a venit cu inițiativa creării “concepției de accelerare a dezvoltării social-economice a țării”. Această concepție presupunea o creștere rapidă a economiei țării prin redistribuirea finanțelor: stoparea construcției noilor obiecte economice în favoarea modernizării vechilor întreprinderi; oprirea importurilor de mărfuri în favoarea procurării de utilaje pentru producerea lor. În ceea ce privește factorul uman, Gorbaciov a ales să continue politica lui Iu. Andropov – impunerea disciplinei la locul de muncă și monitorizarea procesului de producție. Prin urmare, concepția accelerării dezvoltării social-economice era, de fapt, o combinație a metodelor tradiționale ale sistemului sovietic, administrativ cu noi forme de reorganizare a economiei.

Însă din cauza lipsei unei strategii concrete de implementare a reformelor, punerea în practică a concepției economice a suferit un eșec total. Controlul statului asupra producției a întărit structurile administrative și a redus autonomia întreprinderilor. Activitatea comercială a acestora depindea în totalitate de comenzile și aprovizionările de stat. Din cauza redistribuirii nereușite a resurselor financiare și a utilajelor tehnologice învechite, o mare parte din întreprinderi nu reușeau să îndelinească planul de

---

¹ http://niiss.ru/mags_solovei.shtml.

² E. E. Viazemskii, H. V. Eliseeva, *SSSR – Rossia ot M. S. Gorbaciov do V. V. Putina 1985 – 2002*, Moscva, 2003, p. 14

producție impus de către stat. La sfârșitul anului 1986 s-a înregistrat un deficit bugetar în valoare de 17 miliarde de ruble. A scăzut foarte mult și produsul intern brut: în 1986 valoarea PIB era de 3,3%, în 1987 – 2,6%, în 1988 – 2,5%, în 1989 – 1,9%, în 1990 – minus 2%. În perioada 1990 – 1991 producția alimentară a scăzut cu 8,3%³. Începând cu anul 1990, situația a scăpat de sub control, dezechilibrul dintre cerere și ofertă a crescut atât de mult, încât a declanșat o inflație fără precedent. Agravarea crizei a dus, inevitabil, la acutizarea nemulțumirilor sociale. Căutarea unor noi variante de alternative pentru reformarea economiei a generat conflicte între economiști și specialiști ai administrării economiei colective, fapt ce a generat blocarea definitivă a oricărei tentative de restructurare în acest domeniu. Situația economică devenise dependentă, în totalitate, de evoluțiile politice din țară.

Politica de restructurare a lui Gorbaciov presupunea un proces complex de reforme în întreaga Uniune Sovietică ce avea să bulverseze echilibrul stagnării. Reușita acestui proces era determinat în cea mai mare parte de capacitatea de mobilizare a maselor și de schimbarea mentalității acesteia. În acest scop au fost create asociații informale care aveau să servească drept rampe de lansare a diverselor inițiative civice. Cu alte cuvinte, “în Uniunea Sovietică a apărut o variantă necunoscută până atunci a socialismului - pluralismul - care, împreună cu disponibilitatea de a prelua experiența străină, au devenit, de acum încolo, particularitățile lui. Termenii care au fost folosiți în timpul discuției desfășurate în U.R.S.S. – descentralizare, guvern popular, libertatea cuvântului, acces la informație –, mai curând aminteau de John Stuart Mill, decât de Karl Marx”⁴.

Transparența lui M. Gorbaciov a avut un început modest. Apariția acestui program a coincis, în vara anului 1986, cu desfășurarea congresului Asociației Cineaștilor – teren considerat de Gorbaciov propice pentru înrădăcinarea unei noi teorii. Fiind inițial o simplă lozincă ce avea rolul de a moderniza ideologia de stat, “glastnosti” – ul a eliberat, în sfârșit, forțele ce aveau să ducă la liberalizarea regimului. “Glastnosti”-ul devenea tot mai popular, iar controlul programului – tot mai dificil. Legătura de cauzalitate dintre dezvoltările de scandal și reacția publicului a căpătat un caracter dialectic, iar ideologia a încetat să mai fie identificată cu adevărul științific. Cu alte cuvinte, partidul nu mai avea capacitatea de a monopoliza adevărul și cuvântul. În sfârșit, a devenit posibil să nu fii de acord cu partidul.

Conceput de către Gorbaciov pentru reintroducerea unui stat constituțional și democratic, bazat pe lege și pe folosirea libertăților civile, “glastosti”-ul s-a transformat, uimitor de repede, într-un curent ce anunța sfârșitul sistemului de partid unic și eludarea misterelor ce constituiau “petele albe” ale istoriei sovietice. În aceste condiții, transparența a căpătat dimensiuni morale, și nu întâmplător, primul mesager al curentului, filmul regizorului georgian Abuladze, a fost denumit “Pocăință”. În concomitență, criticarea stalinismului tindea să depășească limitele transparenței și să pună în centrul atenției conținutul și strategia conceptului de restructurare. Trecutul a devenit indispensabil pentru prezent. Istoricul Iu. Afanasiev scria: ”Autocunoașterea este imposibilă fără trecut. Dacă lipsește trecutul, sensul, pericolele și speranțele prezentului nu pot fi înțelese”⁵. Astfel, mai toate conflictele între curentul conservator și cel reformator aveau ca obiect de dispută interpretarea istoriei. Drept dovadă a fost “fenomenul Ninei Andreeva”. La 13 martie 1988, ziarul “Sovetscaia Rossia” (Rusia Sovietică) a publicat scrisoarea unei cititoare - N. Andreeva, profesoară de chimie la o școală din Leningrad, intitulată “Nu mă pot dezice de principii”. Scrisoarea nu era altceva decât o pledoarie în folosul lui Stalin și acuzație adusă unor reprezentanți ai intelectualității, considerați drept moștenitorii lui Troțki și Iagoda. După spusele N. Andreeva, noii falsificatori ai istoriei (printre care se numărau M. Șatrov – autorul a mai multor piese de teatru cu caracter antistalinist; A. Râbacov - autorul romanului “Copii Arbatului”) au împrumutat din Vest conceptul antisocialist al transparenței și, folosindu-se de restructurare, doreau o revizuire a istoriei partidului și a societății sovietice. Scrisoarea a fost republicată și în alte ziare. După scurt timp, însă, a devenit evidentă

---

³ ibidem, p.18

⁴ Geoffrey Hosking, A history of the Soviet Union 1917-1991, Fontana Press, London, 1992, p. 463, citat în Gh.Cojocaru,Tratatul de Uniune Sovietica, p 234

⁵ Ibidem, p.239

implicarea în acest scandal a liderului curentului conservator E. Ligaciov, care s-a folosit de absența lui M. Gorbaciov și a lui Al. Iacovlev (susținătorul ideologic al lui Gorbaciov) din Moscova⁶.

Răspunsul la această scrisoare a venit abia la 5 aprilie. Ziarul “Pravda” (Adevărul) a publicat un articol în care redacția contesta afirmațiile Ninei Andreeva și califica tendințele de susținere a teoriei staliniste drept piedici în calea reformelor. Incidentul a pus capăt echilibrului dintre cele două curente și a pereclitat poziția de moderat a lui Gorbaciov, pe care acesta și-a asumat-o prin discursul său din cadrul celebrării celor 70 de ani de la Marea Revoluție din Octombrie. În acel moment, discuțiile din mass-media sovietică nu se limitau doar la perioada 1956-1964, ci mergeau mult mai departe. Valul neostalinist, apărut în presă și la televiziune cu trei săptămâni în urmă, a făcut loc, după o perioadă de tăcere, unei campanii antistaliniste unanime. Această turnură a scos în evidență ambiguitatea procesului de reformă.

Odată cu apariția scandalului N. Andreeva, procesul de autocunoaștere a societății sovietice a atins o nouă etapă, caracterizată de I. Kleamkin drept “o dorință matură de a înțelege”, spre deosebire de etapa inițială calificată drept “tendința adolescentină de a rescrie tot ce a fost șters”. În istorie, dar și în literatură, și-au făcut apariție tot mai multe personalități. Începând cu anii 1986-1987, rolul cenzurii s-a limitat la “secretele de stat”, iar din 1989, subiectul V. I. Lenin a încetat să mai fie unul tabu⁷.

Transparența a pătruns, în primul rând, în activitățile culturale ale țării. Nici filmele și nici piesele de teatru nu mai erau supuse controlului riguros din partea statului, iar reformele din organizațiile culturale sovietice erau de a amplexare fără precedent. Astfel, la congresul din luna mai 1986 al Asociației Cineaștilor, conducerea “Goskino”-ului (Filmul de Stat) a fost criticată pentru nepotism și pentru împiedicarea promovării noilor talente. Aceeași soartă au avut-o și conducerile Asociației Oamenilor de Teatru și a Asociației Scriitorilor. Numirea în funcția de redactori a celor mai importante reviste a unor promotori ai transparenței, a făcut ca tirajul lor să crească într-un ritm fantastic.

În faza inițială a procesului de liberalizare a expresie cuvântului, a avut loc reabilitarea poetului N. Gumilev, împușcat în 1921, după care a urmat o serie întreagă de reabilitări, în mare parte a scriitorilor ce aparțineau primului val emigraționist (G. Ivanov, V. Hodasevici, V. Nabokov). Ceva mai târziu au fost reabilitați și scriitorii ce au fost supuși represiunilor din anii 1920-1930 (E. Zameatin, B. Pilineak, A. Platonov, M. Bulgakov, O. Mandelștam etc.). În 1987-1989 și-au făcut apariția publicațiile interzise până atunci: “Recviem” de Ana Ahmatova, “Sofia Petrovna” de K. Ciukovski, “Doctorul Jivago” de Boris Pasternak. Punctul culminat al acestui proces a fost publicarea operelor reprezentanților al celui de-al treilea val emigraționist (anii '70), ale expulzaților și ale disidenților. În acest context, un eveniment aparte a fost apariția culegerii de poezii ale lui I. Brodskii și a lucrărilor lui A. Galici, V. Necrasov și, în mod special, ale lui Alexandr Soljenițan⁸.

La procesul de deideologizare din 1987-1990 și-au adus aportul criticii literari și publiciștii. Lucrările cele mai importante din acest punct de vedere au fost eseurile economice și politice ale lui N. Șmelev, Gav. Popov, V. Seliunin și numeroasele articole despre căile socialismului, despre rădăcinile stalinismului și despre esența reformelor, scrise de I. Kleamkin, Iu. Kariakin, A. Țipko etc⁹.

În mod succesiv, “glasosti”-ul și-a făcut apariția și în sursele de informare mai puțin elitiste. Toate cotidienele din țară au fost prinse de febra “vântului schimbării”: “Moskovskie Novosti”, “Argumentî i faktî”, “Ogoniok”. Același lucru s-a întâmplat și în cinematografie – difuzarea pe marele ecrane a filmelor anti-staliniste: “Pocăința”, “Măine a fost război”, “Vara cea rece din ‘53”, “Mama”; sau difuzarea unor filme ce ilustrau adevărata viață din Uniunea Sovietică: soarta soldaților din Afganistan, umila existență a societății sovietice, luxul și privilegiile de care se bucura nomenclatura. Un rol important l-a avut și televiziunea ale cărei emisiuni, datorită sincerității din dorința de a schimba ceva, a avut un succes enorm (“Etajul al doisprezecelea”, “Privirea”, “Înainte și după miezul nopții”, “A cincina roată”). Aceste emisiuni au avut curajul să trateze subiecte considerate până de curând interzise: dezorientarea

---

⁶ N. Verte, *Istoria Sovetskogo Gosudarstvo 1980-1991* (perevod s franțuskogo iazîka, II-e izdanie). Moscova, 1998, p.154

⁷ E. E. Viazemskii, H. V. Eliseeva, *SSSR – Rossia ot M. S. Gorbaciovă do V. V. Putina 1985 – 2002*, Moscva, 2003, p. 43

⁸ ibidem, p33

⁹ www.radiomayak.ru

tinerilor, drogurile, alcoolismul și criminalitatea, catastrofele ecologice de la Cernobîl, de pe lacul Aral și de pe râul Volga.

În mod inevitabil, libertatea cuvântului a generat discuții și efecte controversate. Au apărut o serie de întrebări. Care sunt rădăcinile stalinismului și dacă apariția acestui fenomen nu este rezultatul tradiției rusești de a ignora principiile democrației (T. Samueli, I. Kleamkin, V. Seliunin)? Care a fost, în realitate, rolul lui Stalin care a respins proiectul lui Lenin și a readus la viață comunismul militar (M. Șatrov, R. Medvedev)? Care a fost rolul puterilor din afară în instaurarea totalitarismului? Care era diferența dintre stalinism și socialism? Ce trebuia să se întreprindă pentru renașterea morală a societății?

“Glasnost”-iul a renăscut certurile dintre reprezentanții curentului liberal pro-vest și rusofili, iar când a apărut necesitatea revizuirii relațiilor dintre Rusia și celelalte republici unionale, divergențele de opinie s-au transformat în confruntări politice. În paralel cu succesele mari ale transparenței, au apărut și rezultate negative – dezorientarea și dilema. Care putea fi concluzia unei persoane cu un salariu de 150 de ruble pe lună în urma vizionării filmului “Zona interzisă”, în care este descrisă cu lux de amănunte viața plină de fast a nomenclaturii, sau ce reacție putea avea un student care a devenit martorul dispariției examenului “Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice”, materie considerată numărul unu¹⁰?

Transparența a dat o nouă formă protestelor împotriva sistemului și a generat o polarizare a societății din punct de vedere politic și ideologic, “Glasnost”-iul a fost procesul care a determinat dinamica socio-politică a ultimilor cinci ani de viață a Imperiului Sovietic. Transparența și reformele au eliberat procesele sociale; nemulțumirea ascunsă “a clasei-hegemon” s-a transformat într-o mișcare de protest împotriva puterii, mișcare bine organizată și structurată.

Dar cele mai periculoase fenomene pentru Gorbaciov au fost mișcările naționale și conflictele interetnice. Datoriile Partidului Comunist față de societate trebuiau plătite.

Deoarece întregul proces de formare a națiunilor sovietice presupunea, de fapt, o reconstruire, selectare și inventare a tradițiilor și a trecutului acestora, era firesc ca dezvoltarea “glasnosti”-ului să ducă la apariția factorilor etnici. În marea majoritate a cazurilor, motivele stimulatorii ale acestor factori etnici erau completate și de indignarea împotriva dominației veneticilor (a rușilor, în special). În teritoriile naționale problemele istoriei și ale culturii aveau o nuanță mai emoțională decât în Rusia. Deși impactul rusificării și destabilizarea demografică și lingvistică varia de la o republică la alta, mai toate națiunile neruse au constatat o potențială posibilitate de a face cunoscute frustrările și nemulțumirile lor, mobilizând intelectualitatea națională în jurul simbolurilor etnice. Mișcările de emancipare națională aveau drept cauză atât constrângerile impuse de politica sovietică, cât trecutul istoric: țările baltice, Ucraina de Vest, Basarabia și nordul Bucovinei au cunoscut între cele două războaie mondiale o perioadă de independență ca entități statale sau ca părți integrante ale unor state naționale.

Primul val de proteste cu caracter național au avut loc în perioada 1986 – 1988. În decembrie 1986 la Alma-Ata a avut loc protestul studenților cazahi împotriva numirii rusului V. Kolbin în funcția de prim-secretar al Comitetului Central al PC din Cazahstan, în locul cazahului D. Cunaev; în iulie 1987 în Piața Roșie au avut loc proteste ale tătarilor deportați din Crimeea, care cereau reîntoarcerea în peninsula; în august 1987 balticii au cerut să se facă publice înțelegerile secrete sovieto – naziste din 1939; pe 18 noiembrie 1987, la Riga, au avut loc demonstrații de celebrare a zilei de independență a Letoniei proclamate în 1918; la 16 februarie 1988 au avut loc manifestații prilejuite de împlinirea a 70 de ani de la proclamarea independenței Lituaniei.

Situația a devenit tensionată în majoritatea republicilor sovietice. După cererile de acordare limbilor naționale a statului de limbă oficială, au urmat cererile de reîntoarcere în Patrie a popoarelor deportate. S-au acutizat conflictele dintre colonizatorii ruși și populația autohtonă, și conflictele dintre alte etnii (georgienii și abhazii, georgienii și osetinii, uzbekii și tadjicii, armenii și azerii). Cea mai tragică evoluție a avut-o conflictul armeano-azer din Karabahul de Munte, teritoriu alipit în 1923 Azerbaidjanului, în pofida faptului că populația armeană era majoritară. În februarie 1988, armenii din acesta regiune au cerut oficial unirea cu Armenia. Din cauza politicii ambigue și a ignoranței Centrului, a poziției adoptate

---

¹⁰ N. Verte, *Istoria Sovetskogo Gosudarstvo 1980-1991* (preved s franțuskogo iazika, II-e izdanie). Moscova, 1998, p159

de conducerea azeră, și mai ales după pogromul din Sumgait, între Erevan și Baku s-a declanșat un adevărat război. Seriozitatea acestui conflict a constat atât în contestarea eficienței sistemului, cât și în capacitatea de organizare a maselor. A avut loc un val de greve înregistrat de-a lungul a mai multor luni în orașul Stepanakert-centrul administrativ al Karabahului de Munte -, care s-a extins pe întregul teritoriu al Armeniei; au fost înființate comitete de colaborare și coordonare care negociau, de la egal la egal, cu reprezentanții puterii centrale și locale; sute de mii de oameni ieșit în stradă, etc.

În 1990, după Declarația de Independență a Letoniei ????? și după blocarea negocierilor în privința Karabahului de Munte, devenise evident faptul că puterea centrală nu mai era capabilă să oprească prăbușirea Imperiului.

Printre diversele opinii privind factorii care au contribuit la dezintegrarea U.R.S.S. nu poate fi trecută cu vederea „problema rusească”, adică șirul de probleme privind situația Rusiei și a rușilor în Uniunea Sovietică; percepția acestei probleme de către opinia publică și de către elite.

Având în vedere că etnicii ruși constituiau cel mai important grup etnic al Imperiului Sovietic, iar R.S.F.S.R. constituia nucleul teritorial, economic și geostrategic al U.R.S.S., evident că destinul Uniunii Sovietice depindea, în mare măsură, de atitudinea rușilor față de problema integrității U.R.S.S., dar și/mai ales de capacitatea și dorința lor de a se sacrifica pentru menținerea ei. Cu toate acestea, deja în 1990, „problema rusă”, care la început se limita la „problema suveranității rusești”, a fost lansată în avanscena politicii cel puțin din două motive. În primul rând, ascensiunea la putere în republicile unionale sovietice a mișcărilor național-democratice demonstra un potențial consistent de mobilizare a forțelor anti-unionale. În rândul al doilea, unul dintre cele mai importante evenimente ale anului 1990 au fost alegerile în Parlamentul Rusiei – primele alegeri relativ libere și democratice după anul 1917. În campania electorală au fost lansate importante lozinci rusești, naționaliste. Miza era mare, fiind vorba de controlul în Parlamentului R.S.F.S.R., aceasta însemnând și accesul la resursele colosale ale Federației Ruse. Deținerea acestei pârgii putea determina finalul luptei politice între cele două forțe – democrații și comuniștii.

În ceea ce privește ideea suveranității Rusiei, se conturaseră două opinii. Una era reprezentată de Mihail Gorbaciov și un cerc restrâns de susținători ai acestuia din eșalonul de vârf de la Moscova. Preferând să nu-și facă publică poziția, respectivul grup manifesta o atitudine negativă față de posibilitatea suveranității reale a Rusiei. Explicația era simplă. Ei considerau că exploatarea excesivă a ideii suveranității rusești ar fi accelerat puternic tendințele centrifuge din U.R.S.S. Mihail Gorbaciov pleda împotriva ideii înființării Partidului Comunist al Rusiei, după modelul partidelor comuniste existente în celelalte republici unionale. Cu alte cuvinte, Gorbaciov ținea să păstreze controlul personal în P.C.U.S. și, implicit, asupra Uniunii Sovietice. U.R.S.S. însă, ca federație declarată, dar, în realitate, ca stat unitar, centralizat, mai putea exista doar în cazul în care rușii și-ar fi asumat grijile și costurile păstrării unității statului sovietic, mulțumindu-se, în calitate de recompensă, cu conștientizarea misiunii sale de „popor garant al imperiului”¹¹.

Ideea suveranității era susținută de mai multe forțe politice: mișcări democratice, naționaliști ruși și chiar de comuniști. Ultimii doreau cu orice preț crearea Partidului Comunist din Rusia. Dincolo de deosebirile tactice, toate acestea sprijineau lozinca suveranității. Exista convingerea că prin suveranizarea Rusiei se va putea crea o puternică alternativă centrului gorbaciovist.

Însă dincolo de acestea, obiectivele finale ale adeptilor ideii Rusiei suverane erau suficient de diferite. Majoritatea democraților considerau că suveranitatea le va deschide accesul la putere și/mai ales va contribui la distrugerea imperiului sovietic totalitar. *Imperiul trebuie demolat!* Aceasta era lozinca democraților la acea etapă. Comuniștii, la rândul lor, militând pentru suveranitatea Rusiei, dar mai ales pentru crearea Partidului Comunist din Rusia, sperau să formeze un pol de putere alternativ, să preia competențele lui Mihail Gorbaciov, considerându-l „slab și nehotărât”, și să se adreseze maselor largi ale rușilor, (care, în esență, aveau o mentalitate imperială) pentru menținerea Uniunii Sovietice¹². Se

---

¹¹ V.D. Solovei. Roli ruscogo factora dezintegrații SSSR. - <http://niis.ru/mags>.

¹² **Notă:** Poziția naționaliștilor ruși nu se deosebea, în fond, de aceea a comuniștilor. Ei doreau să salveze imperiul, apelând la formele tradiționale ale acestuia, la cele antesovietice. S-a constatat că, în condițiile concrete de la finele anilor 80 ai secolului precedent, opiniile celor care pledau pentru păstrarea U.R.S.S., cât și a celor care erau pentru destrămarea „închisorii popoarelor”,

considera, pe bună dreptate, că anume datorită rușilor a fost creat Imperiul Rus, care, după 1917, purta titulatura de Uniunea Sovietică. Prin urmare, și la finele secolului XX tot rușii constituiau garanția menținerii U.R.S.S..

Ultimele încercări de refacere a Uniunii Sovietice. La sfârșitul lunii decembrie 1990 a avut loc al IV-lea Congres al deputaților poporului ai Uniunii Sovietice în cadrul căruia au fost adoptate un șir de amendamente Constituției U.R.S.S. ce urmau să sporească împuternicirile prezidențiale. Conform acestor amendamente, Gorbaciov devenea șeful Cabinetului Miniștrilor (fostul Consiliu al Miniștrilor al U.R.S.S.), al Consiliului Federației și al Consiliului de Securitate. De asemenea, a fost creată funcția de vice-președinte, ocupat de G. Ianaev, iar în funcțiile de ministru al afacerilor interne și ministru al afacerilor externe, deținute anterior de către V. Bakatin și E. Șevarnadze, au fost instalați B. Pugo și A. Besmertnâh.

O încercare de stopare a destrămării U.R.R.S. s-a concretizat prin utilizarea, în ianuarie 1991, a forței armate împotriva mișcărilor naționale din republicile baltice cu scopul de a descuraja manifestări similare în celelalte republici

La referendumul din 17 martie 1991 din Rusia, în pofida campaniei active antiunionale, declanșată de presă, mai mult de 70% din electoratul R.S.F.S.R. a votat pentru existența în continuare a Uniunii Sovietice. Dar, paradoxal, în același timp, cca 70% din electorat, în cadrul aceluiași referendum, a votat pentru instituirea postului de președinte al Rusiei, element fundamental al suveranității, care urma să fie ocupat de Boris Elțin în urma alegerilor din 12 iunie al aceluiași an¹³. Concomitent cu aceste evenimente, Gorbaciov și susținătorii intergrității U.R.S.S. lucrau asupra elaborării unui nou Acord de Uniune. Întâlnirile de lucru au avut loc în suburbiile Moscovei și au intrat în istorie sub denumirea de procesul de la Novo-Ogariovo. Textul acordului a fost finalizat la sfârșitul lunii iulie și se preconiza să fie semnat la 22 august. Conform acordului, atribuțiile centrului urmau să fie limitate la soluționarea problemelor de securitate, afacerile interne și politica financiară. Republicilor unionale li se acorda dreptul de fi membri ai comunității internaționale, autonomie legislativă și atribuții mai largi privind politica fiscală și socială.

Puciul. M. Gorbaciov a hotărât să-și petreacă timpul, rămas până la 22 august, împreună familia, la vila sa din Foros, Crimeea. În absența lui, la Moscova, în zilele 19- 21 august, au avut loc evenimente ce au primit, ulterior, denumirea ”puciul din august ’91”. Gorbaciov a fost izolat în Crimeea. A fost format Comitetul de Stat pentru Situații Extraordinaire (CSSE) în cadrul căruia intrau: O. Baklanov – prim-vice-președinte al Consiliului Apărării al U.R.S.S.; V. Kriucikov – președintele KGB; V. Pavlov – prim-ministrul Uniunii Sovietice; B. Pugo – ministrul afacerilor interne; V. Starodubțev – președintele Uniunii Țărănimii Muncitoare din U.R.S.S.; A. Tiziakov – președintele Asociației întreprinderilor de stat și al obiectelor industriale, de transport și de comunicații; D. Iazov – ministrul apărării al U.R.S.S. și G. Ianaev – vice-președintele Uniunii Sovietice. Comitetul a anunțat introducerea stării de urgență în câteva regiuni din U.R.S.S., dizolvarea structurilor anticonstituționale ale puterii, încetarea activității partidelor de opoziție și interzicerea desfășurării manifestațiilor și demonstrațiilor în stradă. În Moscova și Leningrad au fost introduse forțele armate. Populația a fost izolată de orice sursă de informație, televiziunea transmițând doar declarațiile Comitetului și baletul „Lacul Lebedelor”¹⁴.

Cu toate acestea, în Moscova și Leningrad au fost inițiate demonstrații și proteste împotriva C.S.S.E.-ului; armata refuza să întreprindă orice acțiuni împotriva populației, conducătorii R.S.F.S.R. au declarat că acțiunile Comitetului constituiau o lovitură de stat, iar B. Elțin și-a subordonat toate structurile unionale, inclusiv cele armate, aflate pe teritoriul Rusiei. La 21 august membrii Comitetului au plecat spre Foros pentru a începe tratative cu Gorbaciov; în ziua următoare ei au fost arestați, iar Gorbaciov s-a întors la Moscova. La 23 august, în cadrul întâlnirii cu deputații Sovietului Suprem al R.S.F.S.R., Gorbaciov, în

---

au coincis. Militând pentru suveranitatea Rusiei, chiar dacă urmăreau ținte politice diametral opuse, toți „adeptii suveranității” distrugeau centrul politic unional, scoteau de sub controlul acestuia Rusia – unica bază capabilă să conserve Uniunea Sovietică.

Prin urmare, Mihail Gorbaciov, dincolo de slalom-ul efectuat în politica internă, depunea eforturi considerabile pentru păstrarea statului sovietic unitar, sub alte forme, în timp ce oponenții săi, care tindeau să apere Uniunea Sovietică prin activizarea factorului rusesc, de fapt, au contribuit semnificativ la distrugerea ei.

¹³ ibidem

¹⁴ ros, p. 69

urma presiunilor, a renunțat la atribuțiile sale de Secretar General și a dizolvat Comitetul Central al Partidului Comunist.

Evenimentele din august 1991 au marcat sfârșitul Uniunii Sovietice. La 20 august Parlamentul Estoniei a adoptat declarația privind independența republicii, în următoarele zile aceleași declarații au fost adoptate de către parlamentele Lituaniei, Ucrainei, Republicii Bielarus, Moldovei, Azerbaidjanului, Kirghistanului și Uzbekistanului. La 8 decembrie 1991, în cadrul întâlnirii de la Belaya Veja dintre președinții Ucrainei, Rusiei și Belarusi – Kravciuk, Elțin și Șușkevici au semnat acordul privind crearea Comunității Statelor Independente. Prin ratificarea acestui acord, U.R.S.S. a încetat să mai existe. Iar la 25 decembrie 1991, prin intermediul unei transmisiuni televizate, Mihail Gorbaciov a renunțat la funcția de Președinte al Uniunii Sovietice.

Imediat după prăbușirea U.R.S.S. au fost lansate proiecte privind integrarea spațiului postsovietic. Majoritatea lor, însă, s-a dovedit a fi ireală. Abordarea problemei ajungea până la propuneri de a transplanta experiența de integrare a UE asupra C.S.I.¹⁵. Nu era însă luată în calcul puterea dezintegratoare a unor factori cum ar fi constituirea statelor noi, nivelul diferit al adaptării economiilor naționale la economia de piață. Pe de altă parte, se supraaprecia dorința fostelor popoare sovietice de a facilita procesele colaborării și de a asigura, suficient de rapid, integrarea politică și economică a noilor state. Aceasta însă nu s-a întâmplat. Comunitatea Statelor Independente, sub presiunea diferitor factori, va deveni mai degrabă un instrument al „divorțului civilizat” decât al colaborării eficiente, așa cum spera nomenclatura rusă și prorusă.

Comunitatea Statelor Independente – tendințe de integrare și dezintegrare. Alianțe din cadrul C.S.I.. Situația reală și procesul de integrare.

La 21 octombrie 1994 Consiliul șefilor statelor C.S.I. a aprobat un memorandum prin care se semnală necesitatea continuării procesului de creare a unei structuri efective de integrare în cadrul Comunității. În această ordine de idei, la 26 martie 1995 a fost adoptată Convenția privind Adunarea Interparlamentară a statelor membre C.S.I. Însă diferența dintre nivelul de dezvoltare ale statelor membre, precum și diferențele dintre interesele naționale ale acestora au demonstrat o eficacitate mică a Comunității. Pe de altă parte, în cadrul C.S.I. s-au format alianțe și uniuni: Uniunea Rusia – Belarus a devenit „cei doi”; uniunea vamală între Rusia, Belarus, Kazahstan, Tadjikistan și Kirghistan – „cei cinci”; comunitatea economică a Kazahstanului, Tadjikistanului, Kirghistanului și Uzbekistanului – „cei patru”; iar alianța Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Moldova a devenit „G.U.A.M.”, la care, ulterior a aderat și Uzbekistan.

Tratatul „celor cinci”- Uniunea vamală dintre Rusia, Belarus, Kazahstan, Tadjikistan și Kirghistan (semnat în februarie 1999), a constituit o încercare de activizare a procesului de integrare economică prin crearea, pe teritoriul acestor state, a unui spațiu economic unic. Prima etapă a procesului de integrare economică a fost instituirea regimului comerțului liber. Conform acestui regim, comerțul urma să se desfășoare fără aplicarea taxelor de import. Cea de-a doua etapă presupunea crearea uniunii vamale în cadrul căreia statele trebuiau să folosească un tarif vamal comun, să creeze un sistem capabil să asigure libera circulație a mărfurilor și a unei concurențe loiale.

Însă, deși au avut loc mai multe întâlniri ale șefilor statelor membre ale Uniunii Vamale, nu s-a reușit punerea în practică a prevederilor Tratatului. La momentul actual aceste state sunt preocupate de propriile probleme legate de situația lor politico-economică și de aderarea la Organizația Mondială a Comerțului.

La 10 februarie 1994 Kazahstan, Uzbekistan și Kirghistan au încheiat Tratatul privind crearea unui spațiu economic unic, la care, peste patru ani, a aderat și Tadjikistan. În cadrul Tratatului „celor patru” au fost create următoarele instituții: Consiliul Internațional, Comitetul Executiv și Banca Asiei Centrale. De asemenea, a fost conceput un program de cooperare economică prin care se urmărea formarea unui consorțiu internațional în domeniul electroenergetic. În viitor, viabilitatea acestei alianțe va fi determinată de capacitatea statelor membre de a rezolva problemele legate de dezvoltarea regională prin implementarea reformelor structurale în propriile economii.

---

¹⁵ A. I. Vdovin, *Raspad SSSR i novie integracionnie idei*, Naucino – isledovatelinii institut soțialnih sistem, mart 2005, http://niiss.ru/mags_vdovin.shtml

Crearea G.U.A.M.-ului își are începuturile în Comunicatul privind cooperarea, semnat de către Ucraina, Moldova, Georgia și Azerbaidjan la întâlnirea în cadrul Consiliului Europei din 10-11 octombrie 1997 de la Strasbourg. Acest act prevedea necesitatea unei cooperări politice și economice, și integrarea în structurile Uniunii Europene. La 24-25 noiembrie 1997, la Bacu, a fost semnat protocolul prin care se anunța oficial crearea G.U.A.M.-ului. Formarea acestei alianțe a fost determinată de mai mulți factori politici și economici. În primul rând exista necesitatea coordonării activității de realizare a proiectelor europene și transcaucaziene ale coridoarelor de transport. În al doilea rând, se încerca realizarea unei cooperări economice. În al treilea rând, se prevedea o unire a eforturilor în domeniul acțiunilor politice reciproce în cadrul O.S.C.E. și privind Alianța Nord Atlantică. Și nu în ultimul rând, se dorea o cooperare eficientă în lupta împotriva separatismului și pentru rezolvarea problemelor regionale. De asemenea, această alianță asigură Azerbaidjanului clienți permanenți – consumatori de petrol și un itinerar sigur pentru transportul acestuia, iar Georgiei, Ucrainei și Moldovei li se asigură accesul la resurse energetice alternative.

În a doua jumătate a anilor '90 statele membre ale C.S.I. au început să-și caute propriul model de dezvoltare și cooperare. Prin urmare, Comunitatea Statelor Independente ca formă de integrare nu mai era la fel de atractivă. Astfel, șefii statelor „celor patru”, la întâlnirea din 1998 la Așhabad, au hotărât că fiecare stat își rezervă dreptul de a opta pentru o anumită formă de cooperare în cadrul C.S.I., în conformitate cu propriile interese, Comunitatea fiind considerată o simplă etapă de tranziție.

Peste puțin timp de la constituirea C.S.I s-a văzut că deosebirile dintre fostele republici unionale, armonizate într-o anumită măsură în sistemul sovietic, s-au accentuat și nu au contribuit în nici un fel la consolidarea acestora în Comunitate. Noile state au plecat pe căi diferite în ceea ce privește obiectivele strategice, modelele de modernizare, pilonii fundamentali și formele instituționale ale dezvoltării economice și construirii statale.

În acest sens s-a evidențiat spațiul ex-sovietic din partea de Sud - Est. Ceea ce caracterizează statele din grupul de Sud-Est este nivelul scăzut al dezvoltării economice, nivelul redus de trai al populației, fragilitatea regimurilor politice. Pe de altă parte, aceste țări constituie un grup foarte pestrîț în ceea ce privește căile de modernizare politică, condițiile de dezvoltare economică și, mai ales, vectorii de gravitație politică și economică.

Țările din Caucaz se caracterizează prin regimuri politice mai puțin autoritare decât cele din Asia Centrală. Dar, din cauza conflictelor etnice, a deteriorării economice și a căilor de comunicare, în special a celor de transport, a migrațiilor, aceste țări se confruntă cu mari probleme în ceea ce privește dezvoltarea economică și obținerea unui loc propriu în economia mondială. Locul țărilor din Caucaz în economia mondială, în prezent, dar și în viitorul apropiat, se conturează doar în ceea ce privește exportul hidrocarburilor pe piața mondială.

Colaborarea celor patru țări caucaziene - Azerbaidjanul, Armenia, Georgia și Rusia - se desfășoară anevoios, mai ales în ultimul timp, având în vedere relațiile tensionate dintre ultimele două. Mai clară devine perspectiva colaborării între Azerbaidjan, Georgia și Turcia¹⁶.

Țările Asiei Centrale, dincolo de deosebirile dintre ele, au stabilite regimuri politice departe de a fi democratice. Atributele democratice din aceste țări au menirea mai curând să ascundă tradițiile orientale ale autoritarismului. În ceea ce privește politica externă, țările Asiei Centrale depun eforturi esențiale să exploateze toți factorii capabili să le asigure securitatea: rusec, chinez, euroatlantic. Fiecare din țările sudului post-sovietic, în dezvoltarea sa, caută să mizeze atât pe factorul global, cât și pe acel regional. Cele mai integrate în procesul globalizării sunt, se pare, economiile Azerbaidjanului și a Cazahstanului, în care crește repede cantitatea produselor petroliere și este construită infrastructura pentru transportarea acestora pe piața mondială. Sporește extragerea petrolului și în Turcmenistan, dar principalele sale resurse - gazele naturale- sunt exportate deocamdată pe piețele țărilor vecine: Rusia, Ucraina și Iran. Cazahstanul mai exportă pe piața mondială și produse siderurgice.

Alte state, foste republici sovietice, nu și-au găsit încă un loc în economia în curs de globalizare. Produsele agricole și industria extractivă nu le creează baza necesară globalizării economiilor naționale.

---

¹⁶ A.I. Ibraghimov, M. Mutluir. Kavcaz: ot dezintegracii k novoi consolidacii i roli Turcii v etom proese. V sbornike „Novae tendencii v razvitii i sotrudnicestve”, Problemî postsovetschih stran, nr. 5, Moscva, 2003.

Aceasta se vede și din statistica atragerii investițiilor străine directe. În anul 2002 acestea au constituit: în Cazahstan – 15,4 mlrd dolari SUA, în Azerbaidjan – 5,3 mlrd, în Uzbekistan – 1,3 mlrd, în Turkmenistan – 1,2 mlrd, în Armenia și Georgia – câte 0,7 mlrd, în Kirghistan – 0,4 mlrd, în Tadjikistan – 0,2 mlrd dolari¹⁷.

Având în vedere distanța reală și virtuală dintre țările din sudul spațiului post-sovietic de piața mondială, pentru ele este importantă colaborarea regională. Până în prezent însă, nici un proiect post-sovietic de colaborare regională nu a demonstrat efecte economice. Activitatea grupurilor de state în cadrul TRASECA, OSAC (Organizația Statelor din Asia Centrală) în ultimii ani, practic, stagnează. Ceva mai vioaie pare a fi activitatea Comunității Economice Euroasiatice, dar nici aceasta încă nu a demonstrat capacități privind dezvoltarea economică eficientă a țărilor participante.

Printre factorii care frânează colaborarea în Asia Centrală sunt diversele modele de modernizare politică și economică. Kazahstanul, de exemplu, încearcă, se pare, calea liberalizării economiei și a atragerii investițiilor străine, implementând în sistemul său politic instituții democratice. Uzbekistanul, dimpotrivă, își menține o economie suficient de centralizată, promovând politica „sprijinului pe propriile resurse” și protecționismul.

Alt factor care împiedică colaborarea economică eficientă este diferențierea statelor în ceea ce privește dezvoltarea social-economică. Între țările din sudul C.S.I. doar Cazahstanul și Turkmenistanul, în anii 1991-2003, au reușit să majoreze cota proprie în produsul intern brut (PIB) al C.S.I.

Diferențierea țărilor din sudul postsovietic după nivelul de trai al populației este demonstrată de dinamica diferită a salariului mediu lunar, recalculat în dolari SUA. Dacă în 1995 nivelul salariului în Azerbaidjan constituia 81% din nivelul salariului din Armenia, în anul 2003 în Azerbaidjan acesta era mai mare cu 40% decât în Armenia. În 1995 nivelul salariului mediu lunar în Cazahstan era de 9 ori mai mare decât în Tadjikistan, iar în 2003 – de 10,6 ori¹⁸. În ansamblu, însă, în majoritatea țărilor din partea de sud a C.S.I. cea mai mare parte a populației trăiește în sărăcie. Armenia, Georgia, Kirghizstan, Tadjichistan, Uzbekistan resimt un deficit acut de resurse pentru dezvoltarea economică.

Evoluția politicii Rusiei față de spațiul post – sovietic. Grupări de state post – sovietice: inițiative și scopuri

Organizația de colaborare de la Shanghai s-a constituit în baza Organizației celor cinci de la Shanghai (Rusia, China, Kazahstan, Kirghistan și Tadjikistan), formată conform acordurilor privind întărirea relațiilor de încredere în domeniul militar din zonele de frontieră (1996) și a celui privind reducerea forțelor armate din zonele de frontieră.

În perioada 14-15 iunie 2001, în Shanghai a avut loc întâlnirea șefilor a șase state: Rusia, China, Kazahstan, Kirghistan, Tadjikistan și Uzbekistan. În cadrul acestei întâlniri a fost adoptată Declarația privind crearea Organizației de Cooperare de la Shanghai – o nouă aliață regională formată cu scopul consolidării relațiilor de prietenie și bună vecinătate între participanți și de cooperare în domeniile economic, politic, energetic, cultural și cel al securității și satbilității în regiune¹⁹.

Deși O.C.S. tinde să aibă un rol geopolitic important în Asia Centală, organizația se confruntă cu neînțelegeri interne. Rusia și China își doresc o colaborare economică și comercială mai mare, iar Kirghistan și Tadjikistan consideră prioritar aspectul dezvoltării unui program de luptă împotriva terorismului. După evenimentele din 11septembrie 2001, Uzbekistanul a devenit aliat al S.U.A. în campania antiteroristă, fapt care a nemulțumit pe ceilalți membri. Unele tensiuni sunt generate, de asemenea, de problemele privind delimitarea frontierelor.

Tratatul de securitate colectivă. După destrămarea Uniunii Sovietice, conducerea Federației Ruse a fost pusă în situația de a face față problemei determinării poziției și a rolului țării pe arena politica mondială. Încercând să umple vacuumul creat în relațiile cu fostele republici unionale, Rusia a venit cu propunerea înființării unui acord în cadrul Comunității Statelor Independente. În acest sens, la 15 mai

---

¹⁷ Doclad o mirovâh investițiah 2003. Politica v o1,8blasti PII v țeliah razvitia: naționalinâe i mejdunarodnâe aspectf. OON. Izd. „Vesi mir”, 2004, c. 268.

¹⁸ <http://newspb.bz.ru>

¹⁹ Serghei Blagov, *ȘOS prodoljaiet poiski effektivno rabotaiușcei structurî*, 26.II.2006, Eurasianet

1992 a fost semnat de către Armenia, Belarus, Kazahstan, Kirghistan, Uzbekistan, Rusia și Tadjikistan *Acordul privind Securitatea Colectivă*, la care au aderat, ulterior, Azerbaijan și Georgia.

Prin aderarea la acest acord Uzbekistan urmărea întărirea influenței sale în Tadjikistan, care se confruntau cu un război civil. Georgia spera că Moscova va înceta să susțină separatiștii din Abhazia. Însă Rusia a hotărât să urmeze politica de valorificare a conflictelor din fostele teritorii sovietice în scopul de a-și menține influența.

La 14 mai 2002 a fost adoptată decizia prin care T.S.C. devenea *Organizația Tratatului de Securitate Colectivă*(O.T.S.C.). Acordul privind statutul juridic al organizației a fost semnat la Chișinău, la 7 octombrie, și ratificat la 18 septembrie 2003²⁰. Organizația T.S.C. urmărește crearea unui mecanism de asigurare a securității fiecărui stat membru. În acest sens au fost create 3 structuri regionale: gruparea militară ruso – belorusă, grupul ruso – armean și forțele colective de reacție rapidă din Asia Centrală. O.T.S.C. mai presupune o colaborare politică mai intensă în scopul prevenirii destabilizării situației din regiune. De asemenea, trebuie menționat faptul că O.T.S.C. este mult mai evoluată în plan structural și financiar decât alte organizații din spațiul postsovietic.

Cu alte cuvinte, Moscova dispune, prin intermediul O.T.S.C., de o posibilitate reală de a menține pe orbita sa o parte din fostele republici sovietice. Elitele politice din aceste state, neinteresate în schimbarea regimurilor, văd organizația ca pe un instrument capabil să le garanteze siguranța (O.T.S.C. presupune prevenirea proceselor de destabilizare pe teritoriile statelor membre), iar Rusia poate interveni în forță în caz de necesitate.

Uniunea Rusia–Belarus. Dezvoltarea noii concepții de reintegrare a Rusiei în spațiul C.S.I. a luat o nouă amploare după semnarea, la 21 februarie 1995, a Tratatului de bună înțelegere între Rusia și Belarus. Conform acestui tratat se urmărea crearea, în 1996–1997, a unui spațiu economic unic. Părțile au convenit să-și construiască relațiile și să colaboreze pe baza principiului respectării reciproce a suveranității și integrității teritoriale, inviolabilității granițelor, a soluționării pașnice a conflictelor, egalității în drepturi și neamestecului în afacerile interne, respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale etc.²¹

La 14 mai 1995 în Belarus a fost organizat un referendum care a confirmat ”tendința stabilă a poporului bielarus spre unirea cu Rusia”²². În luna octombrie a aceluiași an, Duma de Stat a Adunării Federale a Rusiei a adoptat, la rândul său, o decizie în care se menționa că ideea unirii statelor slave corespunde intereselor fundamentale ale popoarelor Rusiei și Bielarus, contribuie la creșterea nivelului de trai al acestora, la depășirea fenomenelor negative în viața socială, la dezvoltarea culturii slave, la consolidarea autorității internaționale a Rusiei și a Bielarus²³.

La 2 aprilie 1996 președinții Republicii Bielarus și Federației Ruse au semnat *Tratatul privind crearea Comunității Rusia-Bielarus*. Acest tratat presupunea crearea unui spațiu economic și vamal comun, a unei baze normative pentru a înlătura barierele intersatale și unificarea sistemelor bugetar și valutar. A fost adoptată decizia privind formarea Adunării Parlamentare care urma să fie constituită în baza reprezentativității egale a deputaților parlamentelor naționale ale celor două țări. Adunarea Parlamentară avea misiunea să elaboreze proiectele actelor legislative și să le propună organismelor abilitate cu dreptul la inițiativă legislativă.

La 26 aprilie 1996 președinții parlamentelor celor două țări au semnat la St. Petersburg *Acordul cu privire la Adunarea Parlamentară a Comunității*, prima sesiune a căreia s-a desfășurat 25 iunie, același an, la Smolensk²⁴. În cadrul acestei sesiuni au fost constituite structurile de conducere, convenite funcțiile de președinte al Adunării Parlamentare, de adjuncți ai acestuia și comisiile de specialitate.

La 23 mai 1997 a fost semnat tratatul prin care Comunitatea se transforma în Uniune. A fost adoptată o concepție comună de apărare, a fost creat un colegiu comun al miniștrilor afacerilor interne și apărării.

---

²⁰ <http://www.vesti.ru/>

²¹ C.Moscalenco. *Rossia i Belarusi: istoria integrații i sovremennoe sostoianie proșessa:-*

<http://www.mpa.ru/analytics/issue.php?id=100>

²² Ibidem

²³ Ibidem.

²⁴ F. Cazin. *Zacat tranzitologhii ili seraia zona Evropi./* <http://www.mpa.ru/analitecsIssue.php?id=82>

Statutul Uniunii prevedea constituirea, pe principii de paritate, a structurilor unionale, inclusiv *Adunarea Parlamentară a Uniunii*, care avea următoarele prerogative: să elaboreze cadrul legislativ în vederea unirii Bielarus și Rusiei; să soluționeze problemele privind cadrul legislativ și normativ al integrării statelor membre ale Uniunii în domeniile economic, politic, legislațiv, social, umanitar etc.; să contribuie la unificarea legislațiilor țărilor membre ale Uniunii; să adopte actele normative cu statut de recomandări legislative pentru Uniune; să asigure colaborarea parlamentelor statelor membri ai Uniunii privind problemele de interes reciproc; să examineze bugetul Uniunii; să exercite funcții de control, în limitele Tratatului de Uniune; să examineze tratatele internaționale, semnate în numele Uniunii²⁵.

Semnând aceste documente, liderii celor două țări au luat în calcul câțiva factori. În primul rând, relațiile economice existente în perioada sovietică, deteriorarea cărora, odată cu prăbușirea U.R.S.S., a cauzat o lovitură importantă pentru economiile ambelor țări. În al doilea rând, perceperea NATO ca pe un bloc agresiv. Această percepție devenise foarte răspândită mai ales după acțiunile militare ale aliaților în Iugoslavia, în primăvara anului 1999²⁶. În rândul al treilea, integrarea corespundea intereselor unei părți semnificative a populației atât din Bielarus, cât și din Rusia.

O altă preocupare a Uniunii era poziția sa pe arena internațională. În consecință, la 13 iunie 1997, Adunarea Parlamentară a Uniunii Rusia - Bielarus, convocată în sesiune, în orașul Brest, a adresat un apel către șefii de state, informând despre existența sa și scopurile urmărite. Adunarea Interparlamentară a expediat o scrisoare oficială Adunării Consiliului Europei și O.S.C.E., solicitând statutul de observator în aceste organizații internaționale²⁷.

Însă procesul de unificare ale celor două state s-a dovedit a fi unul destul de lent și dificil. Deși se preconiza crearea, în 1997-1998, a spațiului economic unic, a rețelelor comune de energie și de transport, acest lucru nu a fost realizat. De asemenea, a fost permanent amânată elaborarea cadrului normativ unic al Uniunii. Prin urmare, nu au fost puse în aplicare acordurile și tratatele semănate privind accelerarea procesului de unificare²⁸. De aceea, la puțin timp, a apărut necesitatea adoptării unor noi documente privind integrarea.

La 25 decembrie 1998 Alexandr Lucașenco și Boris Elițin au semnat *Declarația privind unificarea Rusiei și Bielarus*, Tratatul privind drepturile egale ale cetățenilor și Acordul cu privire la crearea de condiții egale pentru subiecții economici. Peste puțin timp, la sesiunea a X-a a Adunării Parlamentare din 21 ianuarie 1999, deputații au abordat chestiunea privind elaborarea proiectului de unire a Rusiei cu Bielarus într-un *Stat Unional*²⁹. La 8 octombrie 1999, s-a produs schimbul de documente de ratificare privind intrarea în vigoare a *Tratatului de Stat Unional*. Până la alegerea parlamentului noului stat, funcțiile sale erau să fie executate de către Adunarea Parlamentară a Uniunii Rusia - Bielarus³⁰.

După alegerea lui Vladimir Putin în funcția de președinte al Federației Ruse, situația privind consolidarea Statului Unional Rusia – Bielarus s-a scimbat semnificativ. Dar și în noile condiții opiniile Kremlinului rămâneau pro-unioniste. În contextul intrării țărilor baltice în NATO și a izolării regiunii Kaliningrad, unirea celor două state ar fi deschis perspective favorabile Rusiei. Dincolo de avantajele strategice și cele din domeniul politicii externe, unirea părea că ar fi contribuit și la consolidarea societății din interiorul Rusiei (prin creșterea numărului populației de origine slavă în condițiile caracterului multietnic al Rusiei) și ar fi deschis noi posibilități pentru reformele politice și structurale în Federația Rusă.

După o perioadă relativ îndelungată de pauză, la 14 august 2003, la întâlnirea de la Moscova a celor doi președinți, Vladimir Putin și-a expus propria viziune privind perspectiva integrării ruso-bieloruse. Varianta președintelui de la Kremlin prevedea crearea consecutivă a statului unic pe baze federative, organizarea unui referendum în Rusia și în Bielarus, alegerea parlamentului comun și a

---

²⁵F. Pribâtovskii. Edinenie Rossii i Belarussii: problemî i perspectivî. În: Belorusskii jurnal mejdunarodnogo prava i mejdunarodnâh otnoșenii. -<http://www.be.jurnal.by.ru/2000>.

²⁶ Ibidem

²⁷ Ibidem

²⁸ Cilenî parlamentscoi grupî „Federația” o vâborah v Belorussi.: http://www.federussie.ru/?section=r_news & id=336.

²⁹A. Casaev, V. Cuzmicev. Sbijenie zamedleatsea. -În: „N2zavisimaia Gazzeta”, 2000, 25 mai.

³⁰A. Vorociuc. Aconomiceskie osnovî Soiuznogo gosudarstva. În: „Nezavisimaia Gazeta”, 1999, 22 noiembrie.

președintelui statului unional. De asemenea, a fost prezentat planul introducerii de la 1 ianuarie 2004 a rublei în calitate de monedă unică³¹.

Președintele bielorus, Alexandr Lucașenco, a avut o atitudine foarte reticentă față de poziția președintelui rus. Expunând propria viziune asupra principiilor colaborării celor două țări, el a declarat că acestea vor fi: o uniune pe bază de egalitate, cu păstrarea suveranității, a independenței depline și a statalității Rusiei și a Republicii Bielarus, inclusiv în ceea ce privește politica monetară, dar și a posibilității ieșirii din Uniune, în orice moment³².

Prin urmare, s-a produs o diferențiere clară a viziunilor celor doi lideri privind procesul de integrare ale Rusiei și R. Bielarus. Lipsa unor garanții, din partea conducerii Rusiei, că A. Lucașenco va deține o funcție de cel mai înalt rang în statul Ruso-Bielarus, având în vedere rolul dominant al acestuia la nivelul decizional și împuternicirile sale reale, a influențat serios procesul unirii celor două țări. Situația s-a complicat și mai mult în rezultatul declarației lui V. Putin, la conferința de presă din 14 august, care a enunțat teza că regiunile bielaruse vor avea, în statul comun, același statut ca și regiunile ruse³³. Prin urmare, nu este exclus că prin declarațiile sale V. Putin să fi conturat poziția de lider al președintelui Rusiei în Satul Unional.

Președintele A. Lucașenco a fost împotriva propunerii creării statului unic pe baze federative. Ulterior el va respinge și ideea liderului rus privind desfășurarea unui referendum în Rusia și Bielarus privind crearea statului unic. Întors de la întâlnirea cu V. Putin, A. Lucașenco a aprobat „Planul de activități privind realizarea Concepției securității naționale a Bielarusului”, care, printre altele, prevedea și punerea în aplicare a programului de colaborare cu instituțiile financiare internaționale: F.M.I., Banca Mondială și Banca Europeană de Dezvoltare Regională. Probabil, acesta a fost răspunsul lui A. Lucașenco la propunerea lui V. Putin, dar și la inițiativa guvernului și a Băncii Centrale a Rusiei de a introduce, de la 1 ianuarie 2004, rubla rusească ca monedă unică în spațiul statului unional. A urmat declarația președintelui de la Minsk prin care acesta cerea respectarea integrală a Acordului privind crearea statului unional, semnat de el și Boris Elițin, după care a respins și proiectul introducerii rublei ca monedă unică³⁴.

După alegerile prezidențiale din 2001, A. Lucașenco a demis toți adepții unirii cu Rusia și a încercat să realizeze tactica de „balansare multivectorială”. Conducerea bielorusă intenționa să manevreze, măcar câțiva ani, între Rusia și Occident, între stânga din Rusia și propria opoziție, asigurându-și avantaje economice și dotări din partea Federației Ruse și legitimare din partea SUA și a structurilor europene.

Însă colaborarea cu Occidentul a eșuat. SUA și structurile europene l-au învinuit pe A. Lucașenco de represalii politice, lichidarea fizică a oponentilor săi și de vânzări de armament către organizații teroriste.

Și în relațiile cu Rusia situația rămânea încordată. Conducerea bielorusă a continuat să insiste pentru unirea în baza Tratatului din 1999. Această insistență are explicații. În Tratatul semnat de A. Lucașenco și B. Elițin lipsește stipularea privind instituirea postului de președinte al Statului Unional. Însuși A. Lucașenco a insistat, pe timpul lui B. Elițin, ca tratatul să fie revizuit și să prevadă posturile de președinte și vice-președinte ai Statului Unional. Propunerea sa nu mai era însă actuală în competiție cu V. Putin. Posibilitatea de a fi ales în calitate de președinte al statului unit devenise ireală. De aici și respingerea inițiativelor Kremlinului.

La etapa actuală procesul integrării Bielarusiei și Rusiei se află într-o fază complicată. În martie 2006 A. Lucașenco a fost reales, a treia oară, președinte al Republicii Bielarus. El și-a asigurat dreptul de participare la alegeri, forțând un referendum, la care, conform datelor oficiale, 77% din cetățeni au optat pentru ridicarea interdicției de a participa la alegeri pentru al treilea mandat³⁵. Cu toate că opoziția bielorusă a încercat să organizeze „revoluția portocalie”, resursele acesteia s-au dovedit a fi insuficiente. De

---

³¹ A. Fadeev. Istoricescaia inițiativa V. Putina. <http://www.materik.ru/index.php?section=analics&number=58>

³² Ibidem

³³ A. Hanbabian. Putin ottolenu ne narod a Lucașenco. *Nezavisimaia Gazeta*. 2002, 26 iunie

³⁴ Ibidem

³⁵ Filipp Cazin. Belorusskii „siurpriz”. <http://mpa.ru/analztics/issue.php?id=447>

altfel, A. Lucașenco declara, în ajunul scrutinului, că „Minscul nu este Kievul și repetarea „scenariului ucrainean” este exclusă”³⁶.

Rusia a depus eforturi considerabile pentru susținerea lui A. Lucașenco. Kremlinul înțelegea că în cazul în care în Bielarus vor învinge forțele democratice, ca și în Ucraina, nu se va mai pune problema integrării celor două țări.

Care ar fi perspectiva integrării celor două țări în condițiile actuale?

Kremlinul este conștient de faptul că oricare vor fi mișcările Minskului, Bielarus rămâne țara cea mai apropiată de Rusia. Belorușii constituie aliatul fidel al Rusiei în domeniul politicii externe și cel militar. În Bielarus, la nivelul oficial, sunt recunoscute și susținute cele mai importante elemente ale identității comune – biserica creștină ortodoxă, condusă de Patriarhia Moscovei, și limba rusă.

Există, totuși, îndoieli în ceea ce privește perspectiva liniară a integrării celor două țări. Cea mai reală problemă, în acest sens, constă în deprinderea treptată, care se consolidează, a celor două societăți cu independența fiecărei. Deja se maturizează „generația postsovietică” și, în curând, în viața politică vor intra oamenii care nu au mai cunoscut unitatea statală a rușilor și bielarușilor. În 10-15 ani existența celor două state independente va constitui o normă de loc negliabilă.

Rusia a susținut realegerea lui A. Lucașenco în postul de președinte al R. Bielarus și a recunoscut, fără rezerve, legitimitatea acestuia. Dar președintele de la Minsk, reales, devine un factor de mare risc pentru Rusia. Anume A. Lucașenco, în postura de președinte al R. Bielarus, a constituit, în convingerea fermă a rușilor, obstacolul principal în calea integrării celor două țări, în ultimii ani. De aceea, e foarte probabil că cei doi președinți vor căuta variante de compromis. Dacă în timpul apropiat, în problema integrării, nu va fi obținut un succes remarcabil, A. Lucașenco ar putea ajunge pe banca acuzaților la Haga, iar Rusia, în premieră după războiul civil, ar putea rămâne fără aliați în Europa³⁷.

Pentru Rusia aceasta ar fi o pierdere geopolitică de proporții. Eșecul Uniunii ar însemna lichidarea precedentului, capabil să se transforme într-un proces real de reunire a fostelor republici sovietice din partea europeană a spațiului postsovietic.

Complicarea raporturilor ruso-bielaruse conduce, implicit, la diminuarea relațiilor Moscovei cu regiunea Kaliningrad, în care forțele pro-occidentale nu sunt de neglijat.

Un eventual scenariu favorabil relațiilor dintre Rusia și Bielarus ar fi venirea la conducere în R. Bielarus nu a unor forțe pro-occidentale, ci, mai degrabă, cu o orientare mai moderată. Acest lucru presupune o implicare a Moscovei în dizolvarea opoziției pro-occidentale, crearea unei noi elite pro-ruse capabile să preia conducerea după plecarea lui Lucașenco și să-și asume responsabilitățile unei susțineri puternice în plan politic, economic și financiar.

Rusia și vecinătatea apropiată. Dinamica orientării pro vest în acest spațiu.

Formarea pe teritoriul post-sovietic a noilor state (vecinătatea apropiată) a generat o nouă realitate strategică pentru Rusia. Procesul de formare, de consolidare și, mai ales, de democratizare este de durată, însoțit de căutarea unor noi echilibre de forțe în spațiul de la Prut până la Oceanul Pacific, de tentativele reglării unui imens spectru de probleme acute.

În aspect geopolitic, reducerea spațiului continental geostrategic pentru Rusia a cauzat amplificarea vulnerabilității militare a principalelor regiuni economice și a amplasărilor militare rusești. Conform opiniei analiștilor militari ruși, a fost deteriorat sistemul de apărare al Rusiei dinspre direcțiile strategice de sud și de vest³⁸.

Din punct de vedere politic, în zona aceasta nu există un pericol militar real. În perspectivă însă, această situație va fi condiționată de gradul conflictual între statele nou apărute, adică de divergențele teritoriale și etnice, de nerecunoașterea reciprocă a hotarelor, de instabilitatea regimurilor politice, a cursurilor acestora etc., factori care pot conduce la tentative de soluționare a problemelor utilizând forța și

---

³⁶ Ibidem

³⁷ Ibidem.

³⁸ http://www.nasledie.ru/oboz/N03-04_95

la revizuirea status-quo-ului. Escaladarea situației de conflict dintre aceste state ar putea crea premise serioase pentru distorsionarea stabilității politico-militare și chiar genera o situație de război.

Majoritatea statelor formate după prăbușirea Uniunii Sovietice sunt slab dezvoltate sub aspect economic. În acest context poate deveni atractivă expansiunea teritorială și folosirea forței militare.

Relațiile dintre Ucraina și Rusia. Poziția geopolitică a Ucrainei și mai ales cursul acesteia în politica internațională, numit și „*curs polivectorial ucrainean*”, a condiționat caracterul relațiilor dintre Ucraina și Rusia. „Cursul polivectorial ucrainean” se caracterizează prin promovarea strategiei spre integrarea în Uniunea Europeană și NATO³⁹, dar, pe de altă parte, există primejdia dezintegrării Ucrainei în cazul ieșirii din C.S.I.⁴⁰

În relațiile ruso-ucrainene există o serie de probleme nesoluționate, apărute în urma destrămării Uniunii Sovietice. Este vorba de delimitarea frontierelor, împărțirea patrimoniului fostei U.R.S.S., staționarea flotei maritime ruse în Crimeea, a doua limbă de stat și cetățenia dublă pentru populația rusofonă din Ucraina etc. Pe de altă parte, în perioada existenței noilor state independente, în relațiile dintre cele două țări au apărut noi probleme: a datoriilor Ucrainei către Rusia, a tarifelor pentru transportul resurselor energetice ruse prin teritoriul Ucrainei. În situația în care economia Ucrainei depinde de resursele energetice ale Rusiei, partea ucraineană caută ieșire nu în integrarea cu Rusia, după modelul bielorus, ci identificând alternative.

Mulți politicieni ruși, inițial, percepeau (unii nu și-au schimbat atitudinea nici în prezent) Ucraina ca pe un stat provizoriu, apărut accidental, și care, mai devreme sau mai târziu, va reveni în componența „Rusiei Mari”.

După obținerea independenței, Ucraina a intrat în C.S.I. Dar nu participa foarte activ în procesele de integrare, nu a aderat la Tratatul de Securitate Colectivă. Lipsa de interes a Ucrainei față de colaborarea în cadrul C.S.I. a constituit cauza principală a ineficienței acestei organizații. Concomitent, Ucraina, spre deosebire de Bielarus, se orienta, în politica externă, spre Europa și spre SUA.

Cu toate acestea, Ucraina era foarte conștientă de necesitatea stabilirii unor relații de bună vecinătate și cooperare cu Rusia. Primul pas în această direcție a fost făcut în luna mai 1997, în timpul primei vizite a președintelui rus la Kiev, unde a fost semnat Tratatul de prietenie, colaborare și parteneriat, și Acordul privind statutul Sevastopolului.

Vectorul occidental în politica Ucrainei s-a evidențiat imediat după obținerea independenței. SUA au apreciat foarte rapid situația și au declarat că susținerea Ucrainei constituie o prioritate în politica europeană.

Ucraina beneficiază și de susținerea Poloniei, aceasta fiind prima țară care a recunoscut independența Ucrainei⁴¹. În ceea ce privește relațiile cu Uniunea Europeană, în documentul cu titlul „*Direcțiile principale în politica externă a Ucrainei*”, aprobat de Rada Supremă în 1993, a fost expus scopul Ucrainei privind aderarea la UE.

Ucraina a fost prima țară din Europa de Est cu care UE a semnat, în 1994, Tratatul de colaborare și parteneriat, acesta intrând în vigoare în 1998. În același an, președintele Kucima, prin decret, a confirmat *Strategia integrării Ucrainei în UE*, înlocuită în 2000 cu *Programul de integrare a Ucrainei în UE*⁴². Scopul principal al Ucrainei în relațiile cu UE este obținerea statutului de membru asociat, iar în perspectivă- aderarea la UE.

Conștientizarea de către Ucraina că în timpul apropiat nu va putea obține nici măcar statutul de membru asociat, a cauzat revizuirea serioasă a politicii sale externe. În septembrie 2000 ministrul afacerilor externe al Ucrainei, Boris Tarasiuc, a fost înlocuit cu Anatolii Zlenko, agreeat de Rusia. Noul ministru a prezentat documentul intitulat neoficial „doctrina Zlenko”, în care a fost formulată noua concepție a Ucrainei în raport cu Occidentul și cu Rusia⁴³.

---

³⁹ G. Criucicov. C voprosu o strateghicescom vâbore Ucrainî. – Vice, 1999, nr. 10. p.98-99.

⁴⁰ T. Kuzio. Evropa ci Evrazia? Strateghia dlea Ucrainî.-Rozbudova Derjavi. 1996. nr.7, p. 7.; O. Soskin. Politika i cias. 2000. nr. 3-4. p. 65-66.

⁴¹ Ibidem,

⁴² Mzcola Tomenco. Evropeiskii vâbor Ucrainî. În: Politiceskii calendari,nr. 6, 2002.

⁴³ www.mfa.gov.ua/information/?speech/200101.html

„Doctrina Zlenco” a însemnat o nouă etapă, în primul rând în relațiile cu Rusia. Ucraina caută o poziție optimă și echilibrată între Uniunea Europeană și Rusia. Kievul a dat de înțeles că procesul de integrare în UE nu va servi drept alternativă a relațiilor de bunăvecinătate cu Rusia, mai ales în sfera economiei⁴⁴. În același timp, declarând că Rusia devine partenerul său strategic, Kievul nu renunță la dezvoltarea vectorului european în politica sa externă, recunoscând că accesarea în UE va fi îndelungată și dificilă.

„Polița de asigurare” împotriva posibilei dependențe excesive față de Rusia va deveni menținerea și dezvoltarea bunelor relații cu alt partener strategic-SUA⁴⁵.

Majoritatea cercetătorilor și analiștilor, interesați de spațiul post-sovietic, consideră că orientarea pro-europeană a Ucrainei nu trebuie să conducă la ostilități în relațiile cu Rusia, și invers⁴⁶. Nici NATO și nici Uniunea Europeană nu sunt interesate în tensionarea relațiilor între Ucraina și Rusia, dar ar prefera să vadă aceste relații pe baze de egalitate și parteneriat.

Totuși, pentru a menține echilibrul în aceste relații și pentru a evita rolul dominant al Rusiei, este necesară susținerea Ucrainei independente din partea Occidentului. Fără relații strânse ale Ucrainei cu Occidentul și fără un interes evident al acestuia în consolidarea securității Ucrainei, un parteneriat echitabil cu Rusia este imposibil⁴⁷.

La începutul anului 2002 a fost semnat noul Tratat Rusia-NATO, care, de fapt, a dezechilibrat relațiile Ucrainei cu Moscova. Reacționând la ofensiva diplomatică a Rusiei, Ucraina, prin vocea secretarului Consiliului de securitate și apărare, Evghenii Marciuk, a făcut cunoscută intenția Ucrainei de a intra în NATO. Pentru Kiev este foarte importantă menținerea unui format special al relațiilor cu UE și NATO, ocolind Rusia⁴⁸. S-a intensificat și activitatea Ucrainei în relațiile cu UE. În adresarea președintelui Kucima către Parlamentul țării, intitulată „Alternativa europeană a Ucrainei” și publicată în iunie 2002, se spunea că „intrarea Ucrainei în Uniunea Europeană constituie obiectivul strategic al Ucrainei, iar condiția realizării acestui obiectiv este promovarea reformelor în țară”⁴⁹. Cu câteva zile mai devreme Președintele îl numise pe Boris Tarasiuc, cunoscut pentru orientarea sa pro-europeană, în calitate de șef al Comitetului Radei Supreme pentru Integrarea Europeană⁵⁰.

Dar tergiversarea reformelor și, mai ales, lipsa rezultatelor evidente ale acestora în Ucraina, pe timpul președintelui V. Kucima, nu a accelerat apropierea țării către statutul de membru asociat al Uniunii Europene. Nici perioada în care președinte al Ucrainei este Victor Iușcenco nu a limpezit situația Ucrainei în raport cu efectele politicii externe polivectoriale. Cert rămâne faptul că Ucraina va căuta, în continuare, un model pro – european de modernizare a sistemului său politic, economic și social, iar apropierea de Rusia se va produce în cazul unei favorizări economice substanțiale din partea acesteia.

Țările din Asia Centrală. După dezintegrarea Uniunii sovietice, cele cinci țări independente din Asia Centrală trebuiau să stabilească relații între ele, și, mai ales, să-și asigure securitatea. Aceste două probleme erau complicate din mai multe cauze. În primul rând, se constata un comportament specific al vecinilor.

Războiul civil din Afganistan genera îngrijorare în unele țări, mai ales din cauza participării grupurilor de etnici uzbeci și tadjici. Concomitent, unii politicieni ruși cereau să fie luate, de la Kazahstan „teritoriile rusești din cele mai vechi timpuri”⁵¹. În al doilea rând, între țările Asiei Centrale nu exista o delimitare clară a hotarelor, ceea ce tensiona direct relațiile dintre ele. În al treilea rând, în regiune se amplificau conflictele interetnice și între clanuri. În cele din urmă, nu era de neglijat nici conflictele interne între grupurile ce luptau pentru preluarea puterii, folosind în acest scop detașamente paramilitare care, deseori, se încheiau cu lupte crâncene.

Împărțirea economiei fostei U.R.S.S. și, mai ales, a proprietății Armatei Sovietice, nu a condus și la consolidarea capacității economice și militare a statelor independente. Pentru crearea forțelor armate ale

---

⁴⁴ Mihailo Pașcov. Zovnișnia politicacraini.: poziții ta oținki gramodean. În: naționalina bezpecai oborona, berezeni,2002, nr. 2

⁴⁵ Ibidem

⁴⁶ Vezi: idem; R. Evzerov. Ucraina: S Rossiei vmeste ili vrozi?Moscv, 2000.

⁴⁷ Djems Șepp. Ucraina v sisteme evropeiscai bezopasnosti. Pro et contra. 1998, tom 3, nr. 2, p. 132.

⁴⁸ A. Miseliuc. Ukrainskii maiatnic cacinulsea proci ot Rosii. În: Nezavisimaia Gazeta. 2002, 5 august

⁴⁹ Dzercalo Tijnea. 31.03-6.04.2002, nr. 13

⁵⁰ Ibidem

⁵¹ Ruslan Șamgunov. Gosudarstva Ţentralnoi Azii. I problemî obespecenia bezopasnosti.

noilor state nu existau suficiente cadre naționale. Era evidentă necesitatea susținerii, în acest sens, din partea unui aliat puternic. În multe capitale din regiune, dar mai ales la Moscova, se considera că la etapa respectivă de dezvoltare a țărilor independente calitatea de aliat putea să și-o asume numai Rusia. Însă afirmarea relațiilor între Rusia și țările central-asiatice se desfășura destul de anevoios. Pe de o parte, fostele republici unionale - liderii acestora - nu au fost susținătorii activi ai desființării U.R.S.S., conștientizând consecințele economice și politice, dar, mai ales, incertitudinea pozițiilor personale ale acestora în raport cu puterea în noua situație. Pe de altă parte, ambițiile liderilor noilor state depășeau cadrul prevederilor noilor tratate, încheiate la finele anului 1991 (crearea C.S.I.). Toți liderii noilor state din Asia Centrală doreau să trateze cu Moscova cel puțin de pe poziții de paritate.

Realitatea însă impunea noile țări asiatice să-și mențină relațiile anume cu Rusia. În primul rând, dimensiunile relațiilor economice ale acestora cu Rusia erau incomparabile cu cele avute cu Ucraina sau Bielarus. În al doilea rând, liderii Ucrainei și R. Bielarus erau percepuți de ceilalți lideri ai statelor din C.S.I. doar ca „unii dintre cei unsprezece”, opiniile cărora nu aveau o importanță deosebită nici pentru economia și nici pentru capacitatea de apărare a statelor din regiunea asiatică. În rândul al treilea, populația rusofonă, foarte numeroasă în aceste țări, ocupa un loc important, numeric și calitativ, în mediul cadrelor tehnico-ingineresti și forma un amortizator specific în confruntările dintre etniile și grupurile naționale din regiune. În rândul al patrulea, numai Rusia, plecând de la interesele sale geopolitice și economice, se implica în conflictele din spațiul postsovietic. În cele din urmă, nici Kievul și nici Minskul nu pretindeau și nici nu puteau pretinde la rolul de lider în C.S.I.

Dar, din aceste și alte cauze, în noile condiții, Rusia nu abandona în nici un caz pretențiile sale imperiale. Deseori liderii ruși declarau că Asia Centrală se află în zona rusă de influență și apreciau negativ dezvoltarea relațiilor economice ale țărilor C.S.I. cu alte state, mai ales dacă ultimile concureau cu Rusia pentru influență în regiune. Însăși noțiunea de „blijnee zarubejie” (vecinătatea apropiată) devenise supărătoare pentru țările C.S.I., în special pentru cele din Asia Centrală.

Situația s-a modificat substanțial după ce, în ianuarie 1992, secretatul de stat al SUA, G. Baker, a întrepris o vizită în țările din Asia Centrală. Demnitarul american a pus țările din regiune în fața unei dileme clare: dacă vor fi stabilite relații strânse cu Turcia, țările respective vor primi ajutor considerabil din partea Occidentului, în primul rând din partea SUA, iar dacă se vor apropia de Iran, nu vor primi nici un fel de ajutor din Occident. Problema este că țările occidentale, mai ales SUA, erau îngrijorate de alternativa de dezvoltare a noilor state suverane, în care predomină populația musulmană, și care puteau deveni aliate ale Iranului. Aluzia a fost înțeleasă, numai că reacția statelor din Asia Centrală la aceasta a fost diferită. Kazahstanul, Kârgistanul, Tadjikistanul și Uzbekistanul au mizat pe Turcia. Iranul, stat islamist, deranja noile state din regiune deoarece toate acestea alesese caracterul laic al dezvoltării sale. Nici posibilitățile economice ale Iranului, ca eventual investitor sau creditor, nu erau prea mari și, de aceea, nu-l făceau foarte atractiv.

Doar Turkmenistanul a îndrăznit să se apropie mai mult de Iran. Turkmenistanul are graniță comună cu Iranul pe un segment de 1100 km. Pe teritoriul Turkmenistanului locuiesc comunități etnice numeroase, înrudite cu cele din Iran. Prin urmare, Turkmenistanul, cu frecvente conflicte interetnice, nu putea ignora specificul său în relațiile cu Iranul vecin⁵². Foarte curând însă, Turkmenistanul a adoptat statutul de neutralitate permanentă, declarând că va duce o politică de bunăvecinătate cu toate țările, inclusiv cu Rusia. Aceasta avea să se întâmple și pentru că SUA se arătau nemulțumite de metodele autoritare de conducere ale președintelui Saparmurat Niazov. Problema respectării drepturilor omului constituia piatra de încercare în relațiile dintre Washington și Așhabad. Cu toate acestea ofițerii militari turmeni vor fi pregătiți în SUA, Turcia, dar și în Rusia și Ucraina.

Restul țărilor central-asiatice au semnat Tratatul de Securitate Colectivă, iar crearea forțelor armate naționale se desfășura după modelul sovietic. Ofițerii erau pregătiți în Rusia.

În 1994 NATO a propus programul „Parteneriat pentru pace”. Independent de orientările în politica externă, toate țările C.S.I. au aderat la acest program⁵³.

---

⁵² John Glenn, *The Soviet Legacy in Central Asia*, Great Britain, 1999, p 105

⁵³ <http://www.mpa.ru/analitecs/issue.php?id=82>

Odată cu adoptarea programului propus de NATO, țările C.S.I., care întrețineau relații de bunăvecinătate cu Rusia, au obținut posibilitatea de a avea relații strânse cu Alianța Atlanticului de Nord. Din acest moment căile țărilor din Asia Centrală, privind asigurarea securității, încet, dar sigur, se dispart.

În Tadjikistan s-a declanșat războiul civil și susținerea lui Emomal Rahmonov de către Rusia, în lupta cu opoziția, a determinat poziția pro-rusă a Dușanbe-ului. Din acest motiv Tadjikistanul va adera la „Parteneriatul pentru pace” tocmai în februarie 2002. Până la această dată conducerea politică și militară a țării vor avea întâlniri foarte rare cu reprezentanții NATO⁵⁴.

Kazahstanul care concurează cu Uzbekistanul pentru rolul de lider în regiune, promovează o politică externă activă. A fost inițiatorul creării uniunii regionale, a intrat în Uniunea vamală cu Rusia, Bielarus și Kirghistan. Acești factori și, mai ales, prezența pe teritoriul Kazahstanului a armelor nucleare, a cauzat o atenție deosebită a Ocidentului față de Astana. SUA s-au pronunțat foarte categoric pentru înlăturarea rachetelor cu încărcătură nucleară din Kazahstan. Inițial, conducerea kazahă, în competiția pentru rolul de lider în zonă, nu dorea să se despartă de acest avantaj. Dar intransigența SUA a determinat Astana să se supună.

Pe de altă parte, începând cu anul 1993, apar mai multe probleme în relațiile Kazahstanului cu Rusia. Atunci rușii „au uitat” să-l invite pe N. Nazarbaev la semnarea documentului privind licidarea armelor nucleare (SNV-2), care se referea explicit și la rachetele dislocate în Kazahstan, Răspunzând acestui gest, N. Nazarbaev, a refuzat întâlnirea cu A. Kozârev, ministrul afacerilor externe al Rusiei, care sosise ceva mai târziu la Alma-Ata. După ce a obținut un succes neașteptat la alegerile din 1993, V. Jirinovskii a cerut retrocedarea teritoriilor rusești, transmise de conducerea sovietică Kazahstanului și Ucrainei. Dacă luăm în calcul și pretențiile teritoriale ale Chinei față de Kazahstan, pot fi explicabile eforturile Kazahstanului de a păstra armele nucleare.

Ulterior, Kazahstanul a revenit la relațiile normale cu Rusia. În ianuarie 1995 Kazahstanul a semnat cu Rusia Declarația privind colaborarea economică și politico-militară, care, printre altele, conținea și sintagma „forțe armate comune”. Iar președintele N. Nazarbaev, dincolo de colaborarea cu NATO, considera că Alianța Atlanticului de Nord, în politica sa, trebuie să țină cont și de interesele Rusiei⁵⁵.

Ceea ce a moștenit Kirghistanul în urma dezintegrării U.R.S.S. a determinat prioritățile politicii externe a țării. Din domeniul resurselor naturale, în afară de zăcăminte de aur și resurse hidroenergetice, Kirghistanul n-a putut propune nimic potențialilor investitori. În aspect economic Kirghistanul cedează tuturor țărilor din regiune. În aspectul situației interne, la finele anilor 90, asupra Kirghistanului plana pericolul dezintegrării pe criterii etnice. În virtutea acestei realități, Bișkecul nu putea pretinde la rolul de lider în regiune.

În relațiile cu Rusia între Bișkec și Moscova nu au existat probleme esențiale. Kirghistanul, ca și Kazahstanul, participă în toate structurile integraționiste în cadrul C.S.I..

După evenimentele din 11 noiembrie 2001, conducerea Kirghistanului a decis să consolideze securitatea țării, acceptând amplasarea pe teritoriul ei a bazelor militare ale SUA.

Uzbekistanul este pretendentul real la rolul de lider în regiune. Potențialul economic, militar și demografic (țara cu cea mai densă populație din regiune). Rusia a manifestat un interes deosebit pentru relații strânse cu Tașkentul, intenționând să-și consolideze influența în regiune. În anii 1991-1998 relațiile ruso-uzbece au evoluat diferit. Inițial, Moscova critica Tașkentul pentru politica internă a lui Islam Karimov, care susținea organizațiile anticomuniste, inclusiv pe cele islamice. Din 1993 însă, mai ales după evenimentele din Afganistan și după criticile adresate lui I. Karimov din Washington privind încălcarea drepturilor omului, între Moscova și Tașkent se intensifică colaborarea economică, politică și militară. Cât privește relațiile cu NATO, Uzbekistanul avea probleme din cauza atitudinii față de principiile democratice. Islam Karimov conduce după principiul că „în Orient puterea nu se împarte”⁵⁶.

Cu toate acestea, I. Karimov a încercat să amelioreze atitudinea SUA față de Tașkent. „Noi contăm în mod deosebit pe susținerea SUA în procesul de consolidare a independenței noastre, a evoluției

---

⁵⁴ Ibidem

⁵⁵ Strani Țentralinoi Azii. Obzor. IMĀMO.Moscva, 1999. Ianuarie, p. 3

⁵⁶ Ibidem

reformelor și realizării proiectelor mari”, a declarat el⁵⁷ și a reușit. Cu atât mai mult că analiștii occidentali considerau că anume Uzbekistanul trebuie să devină lider în Asia Centrală⁵⁸. În 1996 subunități militare uzbece participă la manevre militare pe teritoriul SUA, iar în decembrie 1997 președintele Uzbekistanului declară că specialiștii americani vor participa la instruirea armatei uzbece⁵⁹. În primăvara anului 1998 se desfășoară cantonamentele comune uzbeco-americane în Valea Fergana, Uzbekistan.

Din toamna anului 1998 Tașkentul trece la diminuarea relațiilor cu C.S.I. și instituțiile sale. În noiembrie 1998 I. Carimov i-a cerut Rusiei să-l predea pe M. Soliha, liderul opoziției uzbece care se afla la Moscova, dar a fost refuzat. Ca răspuns la neglijarea de către Uzbekistan a reuniunii șefilor de guverne ale țărilor C.S.I. și mai ales pentru acuzațiile lansate de I. Karimov precum că Serviciului Federal al Securității din Rusia (FSB) ar fi organizat răscoala din noiembrie 1998 în Tadjikistan, Rusia i-a cerut Uzbekistanului să-i plătească datoria de 550 mln de dolari americani. În luna mai 1999 Uzbekistanul a ieșit din Tratatul privind Securitatea Colectivă.

După unele deteriorări ale relațiilor cu NATO și, respectiv, ameliorări ale raporturilor ruso-uzbece din anii 1999-2000, situația s-a complicat din nou, în urma declarației ministrului afacerilor externe al Rusiei, I. Ivanov, privind posibilitatea efectuării de către Rusia a atacurilor preventive asupra taberelor vahhabiților din Afganistan „în cazuri de pericol potențial”. Tașkentul înțelegea că reacția talibilor va fi îndreptată mai degrabă asupra Uzbekistanului decât asupra Rusiei.

Situația a fost gestionată cu succes de către Washington. În primăvara anului 2000 SUA a acordat Uzbekistanului sprijin în valoare de 100 mln de dolari pentru lupta cu vahhabiții, atenuând și critica politicii interne a Tașkentului. Din septembrie 2000, Uzbekistanul a demarat reforma militară în conformitate cu standardele NATO și a pus la dispoziția SUA și a Alianței Atlantice de Nord teritoriul său în scopul organizării operațiilor împotriva talibilor⁶⁰.

Așadar, cu toate că țările din Asia Centrală sunt membre ale C.S.I., NATO pătrunde constant în această regiune. În cadrul Parteneriatului pentru Pace, Alianța întreține relații cu conducerea militară și politică a țărilor din această zonă, care, la rândul lor, percep realizarea programului de Parteneriat ca pe una din modalitățile de integrare în comunitatea mondială. Pe de altă parte colaborarea cu Alianța contribuie la consolidarea independenței statelor din regiune, dar și la diminuarea influenței Rusiei asupra lor.

Problema frontierelor. Una din consecințele destrămării Uniunii Sovietice este apariția zecilor de mii de kilometri de frontieră de stat și necesitatea adaptării economiei și a întregii vieți la această realitate. O parte considerabilă a noilor hotare încă nu a fost reglată prin tratate juridice, în concordanță cu normele dreptului internațional, nu este delimitată și nici chiar demarcată. Pentru efectuarea lucrărilor corespunzătoare este necesară voință politică, resurse materiale și umane, coordonări la nivelul ONU. Există însă fenomene complicate, pe alocuri ciudate. Rusia, spre exemplu, dispune de puncte vamale și pichete de grăniceri scoase departe de limitele sale teritoriale, adică la granițele fostei Uniuni Sovietice. La vest, unul din segmentele graniței sale vamale este situat pe linia frontierei de stat a R. Beloruse. În Asia Centrală, una din „liniile de securitate” a Federației Ruse de fapt coincide cu granița dintre Tadjikistan și Afganistan. Aceasta în condițiile în care Rusia, de fapt, nu are hotar comun cu Tadjikistanul.

Moscova consideră că din cauza faptului că „liniile de asigurare a securității” Rusiei nu corespund dorințelor sale, în unele regiuni ale spațiului post sovietic, Kremlinul încearcă să-și păstreze forțe militare în Armenia, Georgia, Azerbaidjan, Moldova, Kirghistan, Kazahstan.

Pe de altă parte, în unele cazuri, nici granițele administrative interne nu coincid cu cele formale. Granița între Cecenia și alte regiuni ale Rusiei nu este o linie administrativă obișnuită. Nici în alte părți între subiecții Federației Ruse, mai ales în Caucaz, granițele nu sunt transparente. În multe locuri din Caucazul de Nord, intrările au aceleași funcții ca și la granița de stat: baraje de beton, construcții din sârmă ghimpată, verificarea actelor și a transportului, milițieni înarmați, soldați și tehnică militară etc.

---

57 The Washington Post, June, 27, 1996

58 Segodnea. 1997, 17 decabrea.

59 Ibidem.

60 <http://www.mpa.ru/analitecs/issue.php?id=82>

La hotarele Federației Ruse se află Abhazia, Osetia de Sud – părți componente ale Georgiei, dar asupra cărora nu se extinde suveranitatea reală a acesteia. Esența și funcțiile granițelor între aceste entități și Rusia nu corespund cu statutul lor formal. Deși locuitorii Abhaziei și ai Osetiei de Sud nu sunt cetățeni ai Federației Ruse, ei nu au nevoie de vize pentru a trece în Rusia. Pentru ceilalți cetățeni ai Georgiei în anul 2000 a fost introdus sistemul de vize. Mai mult, o mare parte a locuitorilor celor două regiuni ale Georgiei a primit pașapoarte rusești. Rusia este implicată serios în conflictele din Transnistria, și Karabahul de Munte. Moscova declară că garantează frontiera dintre Armenia și Azerbaidjan, se consideră garantul integrității teritoriale a republicii Moldova. În realitate însă, Rusia susține starea de încordare și provoacă situații conflictuale în aceste zone.

În comparație cu alte state din spațiul postsovietic, noile granițe ale Rusiei se întind pe distanțe enorme și se caracterizează printr-o morfologie diversă și complexă. Lungimea granițelor Rusiei este de 13 mii de kilometri. Frontiera dintre Rusia și Kazahstan este cea mai lungă din Eurasia. Diferite segmente de graniță se deosebesc prin origine și „vârstă”, prin gradul de coincidență cu granițele etno-culturale și nivelul valorificării zonelor de frontieră, prin gradul de asigurare cu căi de comunicație transfrontalieră etc.

O particularitate importantă a granițelor dintre statele spațiului postsovietic o constituie și faptul că teritoriile și mai ales frontierele multor state sunt traversate de sute de surse acvatiche. Din Rusia curg spre alte țări, și invers, râuri bazinele cărora sunt, de fapt, internaționale. Această realitate implică diverse probleme politice privind împărțirea și utilizarea apelor, armonizarea normelor de activitate comună, determinarea nivelului de contaminare a apelor, a gradului de responsabilitate a țărilor riverane pentru aceasta et. În multe cazuri hotarele politice ale statelor nu trec pe linii naturale. Granița între Rusia și Ucraina, de exemplu, spre deosebire de cea dintre Rusia și Estonia, coincide doar pe porțiuni mici cu granița naturală: la sud, cca 120 km pe râul Doneț.

Deși densitatea populației în regiunile de graniță ale țărilor post - sovietice, în comparație cu situații similare din Europa, nu este mare, există, totuși, segmente pe care noile hotare au „despicat” fostele sisteme social-economice unice, mai ales rețele electrice și de drumuri. Sunt frecvente situațiile, ca spre exemplu cazul Ucrainei și Rusiei, când drumurile auto sau căile ferate care leagă două localități, trec pe teritoriul țării vecine. În acest sens este relevant scandalul între Republica Moldova și Ucraina în jurul tronsonului de șosea Odesa-Ismail, care trece prin extravilanul comunei Copanca, Republica Moldova.

Este diversă și complexă situația etnică de-a lungul hotarelor politice a noilor state. În multe regiuni ale Rusiei locuiesc ucrainenii și viceversa. În regiunile Harkov, Lugansk, Donețk ale Ucrainei locuiesc doar de două-trei ori mai mulți ruși decât în regiunile vecine din Rusia. Conform statisticilor, cca 40% din populația regiunilor de frontieră au rude apropiate pe cealaltă parte a graniței⁶¹.

În spațiul postsovietic noile frontiere, după statutul și funcțiile lor sunt percepute de populație foarte diferit. Între Rusia și Estonia, de pildă, granița are o istorie veche trăgându-și originea de la granița istorică între vechiul Novgorod și popoarele baltice. În același timp, granița dintre regiunile Breansk a Rusiei și Cernigov a Ucrainei nu a mai fost, în trecut, nici graniță administrativă nici politică. După destrămarea U.R.S.S. a fost trasată, relativ, după criteriul etnic. Granițele de sud ale Rusiei cu Ucraina au fost doar granițe administrative ale guberniilor rusești. Din aceste motive populația se adaptează foarte greu noilor realități. La aceasta se mai adaugă întreruperea legăturilor tradiționale dintre diferite ramuri ale fostei economii sovietice: agricultură, industrie, transporturi etc. În Caucaz stabilirea hotarelor a a distrus păstoritul prin transhumanță, încă foarte dezvoltat acolo. În consecință, au dispărut întinse suprafețe de pășune și fânețe. Au dispărut și traseele turistice, deosebit de preferate în trecut, mai ales cele montane și de pe litoralul caucazian al Mării Negre⁶².

Consecințele sociale ale stabilirii granițelor politice între noile state sunt diverse. În unele cazuri regiunile de graniță s-au transformat în periferii economice și culturale ale statelor noi. A scăzut nivelul de trai, populația migrează spre centre mai dezvoltate și se adaptează greu noilor restricții de trecere a

---

61 V. Closov, N. Mironenco. Gheopolitica I politicescaia gheografia. Moscva, 2002, p.

62 Gunea A. Regionalinâe problemî razvitia vozmojnosti transgranicinogo sotrudnicestva na Cavcaze. În: Transgranicinâe problemî stran SNG. Moscva, 2003, p. 20.21.

frontierelor. Alte zone, însă, se transformă în centre economice dezvoltate, mai ales datorită schimbului comercial cu vecinii de peste graniță. Regiunea Belgorod din Rusia, vecină cu Ucraina, în 2001 a ocupat primul loc între regiunile Federației Ruse în ceea ce privește comerțul extern (cu Ucraina)⁶³. În zonele de graniță, datorită dezvoltării comerțului, zeci de mii de oameni sunt asigurați cu locuri de muncă. În regiunea Smolensk a Rusiei, vecină cu Bielarus, cca 10-12 mii de persoane sunt antrenate în procesarea mărfurilor aduse de peste graniță⁶⁴. Coridoarele internaționale de transport, cu mari stațiuni și depozite amplasate la granițe, constituie surse importante de venituri pentru regiunile pe care le traversează. Prin coridorul „Varșovia-Minsk-Moscova” sunt transportate cca 80% din încărcăturile dirijate pe direcțiile Varșovia-Moscova și viceversa. Datorită acestor circumstanțe regiunea Smolensk a Rusiei ocupă unul din primele locuri după nivelul de trai al populației⁶⁵.

Metodele tradiționale de securizare a granițelor reclamă construcții inginerești și consolidarea regimului de frontieră în vederea controlului, maximal posibil, al fluxurilor transfrontaliere. Acestea, la rândul lor, necesită cheltuieli considerabile.

Populația din zonele de graniță încă nu acceptă regimul dur de frontieră, preferând condiții propice pentru migrație, mai ales în căutarea locurilor de muncă. Situația se complică, așa cum arătam mai înainte, pentru că granițele politice nu coincid cu acele etnice și lingvistice.

Pe de altă parte, necesitățile economice și sociale, dar și situația politică, impun consolidarea regimului de frontieră. Contrabanda aduce mare prejudiciu bugetelor naționale, iar serviciile vamale constituie una din principalele surse de alimentare a acestora. Mai mult, necesitatea consolidării granițelor este dictată și de importanți factori geopolitici. Avem în vedere direcțiile diferite ale proceselor de integrare ale statelor tinere, care depun eforturi, alături de relațiile avute în cadrul C.S.I., să se integreze în Europa.

Permiabilitatea excesivă a granițelor cu Kazahstanul și cu alte țări din Asia provoacă neliniștea Ucrainei, Moldovei și a altor țări din Europa. De vreme ce unele țări din spațiul post-sovietic se îndreaptă spre UE, acestea nu-și pot permite să devină un coridor de tranzit al imigranților ilegali care vin prin Rusia. În Ucraina cca 70% din imigranții ilegali trec granița dinspre est⁶⁶.

Un rol deosebit în consolidarea frontierelor îl are conotația lor simbolică pentru tinerele state, mai ales pentru granițele acestora cu Rusia. În țările baltice granițele cu Rusia sunt considerate drept linii de demarcare dintre civilizații: occidentale și orientale. De aceea punctele de frontieră de acolo s-au constituit, în primul rând, dinspre vecinii Rusiei.

În linii mari problemele privind frontierele dintre țările spațiului post-sovietic pot fi generalizate la următoarele: pretenții teritoriale reciproce, stabilirea nedefinitivă a traseelor de frontieră, starea de relativă încordare în legătură cu lipsa delimitării clare a hotarelor, manifestarea separatismului etnic și regional, a contradicțiilor interetnice și interconfesionale, activități de contrabandă, migrația necontrolată, comerțul ilegal cu arme și droguri, conflicte regionale armate, riscuri de catastrofe ecologice și tehnogenice cu extinderea transfrontalieră a acestora.

Istoria „proiectului euro – asiatic al lui Lenin/ Stalin – Gorbaciov”⁶⁷ a cuprins de la pretențiile de dominare absolută și dictat, moștenite de la Imperiul Rus, până la vulnerabilitatea și derutarea în fața unor noi realități politice, etnoculturale și internaționale. Chiar dacă s-a încercat înlocuirea Uniunii Sovietice cu Comunitatea Statelor Independente, există prea mulți factori care generează mai degrabă un proces de dezintegrare.

Spațiul post-sovietic se caracterizează printr-o instabilitate economică și politică care generează amenințări deloc neglijabile privind securitatea internațională: scurgerea de informații și tehnologii ce pot fi folosite în scopul fabricării armelor chimice și nucleare; pretenții teritoriale și conflicte inter-etnice care duc la declanșarea unor conflicte armate; fundamentalismul religios din Asia Centrală; potențiale dezastre ecologice; migrația necontrolată; crima organizată; terorismul.

---

63 Gorod I derevnea v sovremennoi Rossii. Moscva, 2002, p.34.

64 Catroveskii A., Rossiisco-belorusscoe pograniče: sovremennoe sostoianie I perspective. Kiev, 2002, p. 65.

65 Costiucenco M., Prigranicinoe položenie cac factor reghionalinogo razvitiia Smolenscoi oblasti. Moscva, 2003, p. 38.

66 Mahniuc A., Stanovlenie ucrainsco-rosiiscoi graniță., Moscva, 2003, p. 171-174.

67 Gh. Cojocar, Tratatul de Uniune Sovietică, Chișinău, 2005, p 375

Tentativa conducerii sovietice de omogenizare a diferențelor etnice, culturale, economice, sociale dintre fostele republici sovietice a reușit doar parțial, iar odată cu prăbușirea imperiului, acestea au influențat în mod radical evoluția tinerelor state.

Bibliografie:

Monografii:

1. V. Closov, N. Mironenco. *Gheopolitica I politicescaia gheografia*. Moscva, 2002;
2. Catroveskii A., *Rossiisco-Belorussoe pograncie: sovremennoe sostoianie I perspective*. Kiev, 2002;
3. Costiucenco M., *Prigranicinoe polojenie cac factor regionalinogo razvitia Smolenskoii oblasti*. Moscva, 2003;
4. Gh. Cojocaru, *Tratatul de Uniune Sovietică*, Chișinău 2005;
5. Mahniuc A., *Stanovlenie ucrainsco-rosiiscoi graniță.*, Moscva, 2003,
6. K. S.Gadjiev, *Vvedenie v gheopoliticu*, Moscva, 1998;
7. J. Glenn, *The Soviet Legacy in Central Asia*, Great Britain, 1999;
8. E. E. Viazemskii, H. V. Eliseeva, *SSSR – Rossia ot M. S. Gorbaciova do V. V. Putina 1985 – 2002*, Moscva, 2003;
9. I. I. Kazanțev, *Mejdunarodnie otnoșenia i vneșniaia politika Rosii*, Novosibirsk, 2002;
10. Jean-Francois Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, București, 1998;
11. Helene Carrere d'Encausse, *Triumful națiunilor sau sfârșitul imperiului sovietic*. Editura Remember-Sic Press Group, București, 1993.
12. Eric Hobsbaum, *O istorie a secolului XX. Era extremelor 1940-1991*. Editura Cartier, Chișinău, 1999.
13. N. Verte, *Istoria Sovetskogo Gosudarstvo 1980-1991* (perevod s franțuskogo iazika, II-e izdanie). Moscova, 1998.
14. Wesley Shoemaker, *Russia and the Commonwealth of Independent States*, Stryker-Post Publications, USA, 2004;

Surse internet:

15. http://niiss.ru/mags_solovei.shtml.
16. <http://www.mpa.ru/>
17. <http://www.federussie.ru>
18. <http://www.be.jurnal.by.ru>.
19. <http://www.materik.ru>
20. www.mfa.gov.ua
21. <http://www.nasledie.ru/ob>
22. www.gateway.org
23. www.vesti.ru
24. <http://russian.people.com.cn>
25. <http://www.eurasianhome.org/xml>
26. <http://www.utro.ru/articles>
27. <http://www.rg.ru/org>
28. <http://www.radiomayak.ru>
29. <http://ru.wikipedia.org>
30. <http://kaskad.com>
31. <http://www.tribuna.ru>
32. <http://www.apn-nn.ru>
33. <http://www.inforos.ru>

Publicații:

34. V.D. Solovei. *Roli russcogo factora dezintegrații SSSR.*- <http://niis.ru/mags>
35. C. Moscalenco. *Rossia i Bielarusi: istoria integrații i sovremennoe sostoianie profeșsa:* - <http://www.mpa.ru/analytics/issue.php?id=100>
36. F. Cazin. *Zacat tranzitologhii ili seraia zona Evropî./* <http://www.mpa.ru/analiteC.S.I.sssue.php?id=82>
37. F. Pribâtcovskii. *Edinenie Rossii i Bielarussii: problemî i perspectivî.* În: Belorusskii jurnal mejdunarodnogo prava i mejdunarodnâh otnoșenii.-<http://www.be.jurnal.by.ru/2000>.
38. *Cilenî parlamentscoi grupî „Federația” o vâborah v Belorussi.:* http://www.federussie.ru/?section=r_news&id=336.
39. Casaev A., V. Cuzmicev. *Sbijenie zamedleaetsea.*-În: „Nezavisimaia Gazeta”, 2000, 25 mai.
40. Vorosciuc A.. *Economiceskie osnovî Soiuznogo gosudarstva.* În: „Nezavisimaia Gazeta”, 1999, 22 noiembrie.
41. Fadeev A.. *Istoricescaia inițiativa V. Putina.* <http://www.materik.ru/index.php?section=analics&number=58>
42. Hanbaban A.. *Putin otolcnul ne narod a Lucașenco.* Nezavisimaia Gazeta. 2002, 26 iunie
43. Filipp Cazin. *Belorusskii „siurpriz”.* <http://mpa.ru/analztics/issue.php?id=447>
44. G. Criucicov. *C voprosu o strateghicescom vâbore Ucrainî.* – Vice, 1999, nr. 10. p.98-99.
45. T. Kuzio. *Evropa ci Evrazia? Strateghia dlea Ucrainî.*-Rozbudova Derjavi. 1996. nr.7;
46. O. Soskin. *Politica i cias.* Politiceskii calendari, 2000. nr. 3-4.
47. Mycola Tomenco. *Evropeiskii vâbor Ucrainî.* În: Politiceskii calendari,nr. 6, 2002. www.mfa.gov.ua/information/?speech/200101.html
48. Mihailo Pașcov. *Zovnișnia politicacraini.: poziții ta oșinki gramodean.* ÎN: naționalina bezpecai oborona, berezeni,2002, nr. 2
49. R. Evzerov. *Ucraina: S Rossiei vmeste ili vrozi?*Moscva, 2000.
50. James Shapp. *Ucraina v sisteme evropeiscai bezopasnosti.* Pro et contra. 1998, tom 3, nr. 2,
51. A. Miseliuc. *Ucrainskii maiatnic cacinulsea proci ot Rosii.* În: Nezavisimaia Gazeta. 2002, 5 august
52. Dzercalo Tijnea. 31.03-6.04.2002, nr. 13
53. Ruslan Șamgunov. *Gosudarstva Ţentralinoi Azii. I problemî obespecenia bezopasnosti Stran Ţentralinoi Azii.* Obzor. IMAMO.Moscva, 1999. Ianuarie, p. 3
54. The Washington Poste, June, 27, 1996
55. Segodnea. 1997, 17 decabrea.
56. A.I. Ibraghimov, M. Mutluîr. *Kavcaz: ot dezintegrații k novoi consolidatții i roli Turții v etom profeșe.* V sborniche „Novâe tendenții v razvitii i sotrudnicestve”, Problemî postsovetschih stran, nr. 5, Moscva, 2003.
57. Doclad o mirovâh investițiah 2003. *Politica v o1,8blasti PII v Ţeliah razvitia: naționalinâe i mejdunarodnâe aspectf.* OON. Izd. „Vesi mir”, 2004.
58. V. Colosov. *Kak izuciati “novie graniți” Rosii?*
59. Gunea A. *Regionalinâe problemî razvitia vozmojnosti transgranicinogo sotrudnicestva na Cavcaze.* În: Transgranicinâe problemî stran SNG. Moscva, 2003;
60. Gorod I derevnea v sovremennnoi Rossii. Moscva, 2002
61. *Sostoialosi zasedanie postoiannoga soveta pri ODCB,* 3 iunia 2005, <http://stra.teg.ru//>
62. Filip Kazin, *Bielarusi i Ukraina posle vîborov,* aprilie 2006, www.brcinfo.ru
63. Serghei Blagov, *ȘOS prodoljajet poiski effektivno rabotaiușcei structurî,* 26.II.2006, Eurasianet;
64. Serghei Blagov, *Rossia vozobnovliaet diplomaticeskoe i economiceskoe nastuplenie v Srednei Azii,* 02.V.2006, Eurasianet;

Prezentat la 22.12.2006

ȘTIINȚE FILOLOGICE

LIMBA ROMÂNĂ ÎN UNELE PUBLICAȚII

dr., conf.univ. **Victor AXENTI**,
Catedra de Filologie Română

L'auteur prend en discussion un important problème – les déviations des normes de la langue littéraire dans le langage de la presse écrite actuelle, en soumettant à l'investigation trois publications: Literatura și Arta, Săptămâna, Jurnal de Chișinău.

L'investigation a duré quatre mois et a poursuivi la langue roumaine au niveau des compartiment suivants: morphologie, syntaxe, vocabulaire et stylistique.

În domeniul cultivării limbii, riscurile sunt destul de mari: autorii tind adesea să prezinte ca obligatorii anumite opțiuni subiective, să facă previziuni grăbite și imprudente, care se dovedesc în scurt timp false.

Greșelile de limbă se pot explica prin mai mulți factori: cunoașterea insuficientă a unei limbi; comoditatea vorbitorilor; analogia. Dacă primul factor menționat intervine mai ales în cazul în care o limbă dată este vorbită de un străin, comoditatea vorbitorilor (legea minimului efort) reprezintă „un factor intern de abatere care se manifestă cu precădere în fonetică și în vocabular”[3,17]. În opinia multor specialiști, analogia reprezintă factorul cel mai important, întrucât este forma în care se manifestă „legea generală de regularizare și de organizare tot mai coerentă a materialului lingvistic în cadrul sistemului unei limbi” [3].

Abatere – din punctul de vedere al limbii literare – reprezintă și încălcarea normelor prin introducerea elementelor familiare, de limbă vorbită. Abateri de la normele limbii române pot apărea și sub influența normelor din alte limbi (franceza, engleza); sunt de condamnat, în acest sens, o serie de calcuri abuzive, realizate la nivel semantic, dar și pur structural.

Pornind de la aceste premise, având ca sistem de referință limba literară, ne-am propus să analizăm limbajul presei scrise actuale, supunând investigației un număr de trei publicații: *Literatura și arta, Săptămâna, Jurnal de Chișinău*. Investigația a cuprins o perioadă de 4 luni (mai, august, 2006) și a urmărit limba română la nivelul următoarelor compartimente: morfologie, sintaxă, vocabular și stilistică.

Materialul astfel adunat, s-a procedat la analiza critică a acestuia, având ca puncte de reper, în primul rând, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic*, București, 1982, respectiv *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1996.

Cum era de așteptat, cea mai mare stabilitate o dovedesc tendințele morfosintactice. Abaterile de la nivelul morfosintaxei sunt, din păcate, numeroase și grave; majoritatea părților de vorbire (flexibile și neflexibile) ne-au furnizat exemple în acest sens.

În ceea ce privește *articolul*, cele mai multe și mai interesante aspecte le-am constatat în utilizarea articolului posesiv-genitival. Astfel, sunt de notat, în primul rând, exemplele care ilustrează „confuzia” între articolul posesiv și articolul hotărât (feminin): cf. *demersul de recuperare a banilor, comisia de protecția muncii*. Corect: *demersul de recuperare a banilor, comisia de protecție a muncii*. Dacă în unele cazuri se remarcă prezența redundantă a articolului genitival (cf. *absența a lui V. Ursu*), în altele, dimpotrivă, acest articol este omis: cf. *întâlnirea Delegației Parlamentului și ministerului*. Corect: *întâlnirea Delegației Parlamentului și a ministerului*. Cât privește acordul articolului posesiv cu substantivul, atragem atenția asupra realizării defectuoase a acestuia, anume cu substantivul cel mai

apropiat, iar nu cu cel la care se referă (cf. *înregistrarea în evidențele contabile ale unor cheltuieli nejustificate*. Corect: *înregistrarea în evidențele contabile a unor cheltuieli nejustificate*).

O confuzie frecvent întâlnită în presa românească actuală este aceea dintre articolul posesiv-genitival și prepoziția *a* („de, pentru”), în structuri cu numerale / alți cuantificatori care precedă substantivul (cf. *cunoscător al 10 limbi străine sau posesor al numeroase medalii*. Corect: *cunoscător a 10 limbi străine*).

La **substantiv** sunt de semnalat o serie de aspecte referitoare la determinare. Uneori, o serie de substantive sunt articulate (enclitic) fără nici o justificare, în timp ce altele – însoțite de anumiți determinanți – se utilizează – în mod greșit – în forma nearticulată (cf. *mediere între părțile prin convocarea unui consiliu de administrație*). Corect: *mediere între părți prin convocarea unui consiliu de administrație*. Și declinarea casuală pune probleme; se constată, astfel, utilizarea dativului, în locul acuzativului cu prepoziție, uneori aceste structuri apărând ca rezultat al traducerii literale dintr-o altă limbă (cf. *Specifică artei plastice* / corect: *specifică pentru arta plastică*; *opoziția Franței* oricărei noi rezoluții asupra Irakului / *opoziția față de*).

Numeroase sunt și exemplele care ilustrează „dezacordul” **pronumelui** personal cu substantivul substituit (rezultatul este apariția unor construcții anacolutice, cf., de ex., *drept dovadă a acestui fapt îl constituie modul în care deputatul...*). Nu puține sunt cazurile în care am constatat omiterea unor clitice, inclusiv a unor clitice cu rolul de a anticipa substantivul (cf. *îi apără și acoperă sau legea permite consumatorului...* / *legea îi permite consumatorului...*). Probleme deosebite pune și pronumele (adjectivul) nehotărât, utilizat într-o serie de contexte negative, unde se impunea întrebuintarea pronumelui negativ (cf. *orice sistem nu va putea oferi...* / *nici un sistem sau toți n-au nici o problemă / nimeni, nici unul nu are nici o problemă*). Fenomene de dezacord (cu substantivul la care se referă / pe care îl însoțesc) ne întâmpină adeseori, în presa actuală, inclusiv în cea audio-vizuală, în cazul pronumelui relativ și al adjectivului pronominal de întărire (cf. *serviciilor persoanei pe raza căruia sau însăși tatăl copiilor*). Întrebuintarea greșită (invariabilă) a relativului *care* dă naștere la construcții anacolutice (cf. *„Țările care așteptăm să facă progrese în acest domeniu...” // țările pe care le așteptăm sau țările de la care așteptăm*).

Utilizarea inadecvată a diatezei, a timpurilor și a modurilor verbale sunt câteva aspecte mai interesante care ne-au reținut atenția la **verb**, aspecte care se regăsesc și la nivelul presei vorbite. Concret, este vorba despre fenomene ca: întrebuintarea formei active pentru diateza pasivă: cf. *cercetările continuă de către* / corect: *cercetările sunt continuate de către*;

Sunt de menționat și alte fenomene, precum: omisiunea conjuncției *să* într-o enumerare de verbe la modul conjunctiv; treceri de la o conjugare la alta, în speță, de la conj. a III-a la conj. a II-a (cf. *a apărea / va apare; a șede / va șade; va bătea / va bate*).

Ca și în cazul pronumelui nehotărât, am constatat utilizarea incorectă a unor **adverbe** în contexte negative (cf. *nu a exclus și o nouă întâlnire / nu a exclus nici o nouă întâlnire*). De asemenea, omisiunea unor adverbe negative (eventual, și a unei prepoziții) din contexte în care prezența acestora se impunea (cf. *Zimbru nu dispune de un compartiment defensiv și o linie mediană / ...și nici de o linie...*).

Or exprimarea ideilor se conformează gândirii logice. Pentru aceasta, pe lângă alte mijloace lexicale sunt utilizate așa-numitele cupluri corelative, alcătuite din îmbinarea unor conjuncții cu adverbe, care precizează natura unui raport de coordonare sau de subordonare. Structura formulelor respective este cristalizată și, dacă vrem să redăm cu fidelitate ceea ce gândim și simțim, acestea trebuie folosite corect[1]. Pentru exprimarea unui raport de coordonare copulativă, avem la dispoziție cuplul corelativ *nu numai ..., ci(dar) și...* pe care l-am găsit utilizat greșit: *Arta lui se impune nu numai prin expresivitate puternică, cât mai ales prin lirismul ei/ dar și prin...*

Am constatat o mulțime de cazuri de folosire inadecvată a **prepoziției**. Astfel, o serie de prepoziții / locuțiuni prepoziționale se întrebuintează incorect în contexte care „reclamă” ocurența altor prepoziții, respectiv locuțiuni prepoziționale; este vorba, în ultimă instanță, despre probleme de natură lexico-semantică. Câteva exemple în acest sens: prep. *datorită* (conotată pozitiv) – folosită în loc de *din cauza* (cf. *datorită accidentărilor suferite*); *în / într-o* (cf. *în competiție de asemenea anvergură*); *pe / prin* (cf. *televiziune pe cablu*); *de pe / din*, respectiv *pe care / în care*, în combinație cu substantivul *funcție* (cf. *de pe funcția pe care se află*) etc. De menționat faptul că, uneori, utilizarea inadecvată a prepozițiilor poate reprezenta rezultatul influenței unei alte limbi romanice, în speță franceza,

asupra limbii române. Este și cazul locuțiunii *vizavi de*, cu sens local în limba română, ea extinzându-se însă patologic și la combinațiile cu substantivele abstracte (cf. *vizavi de stadiul*, *vizavi de proiectul* etc.).

O serie de confuzii se produc și între diferitele tipuri de **conjunții**; astfel, conjuncția disjunctivă ori este confundată cu cea adversativă or, deși fenomenul invers (utilizarea lui ori pentru or) este mult mai frecvent, aspect care poate fi pus și pe seama faptului că disjunctivul ori este mai familiar vorbitorilor limbii române, raportat la or, conjuncție neologică. Unele conjunții compuse sunt utilizate într-o formă incorectă; este, bunăoară, și cazul lui ca...să, pentru care se întrebunțează că...să, în contexte în care între cele două conjunții se intercalează alte elemente (în ultimă instanță, rezultă o structură anacolutică, cf. S-a decis că aproximativ 200 de salariați...să fie disponibilizați). De menționat și unele structuri conjuncționale pleonastice, frecvent întâlnite în presa scrisă: dar însă, dar în schimb.

Erorile de la nivelul **sintaxei propriu-zise** privesc îndeosebi acordul, topica și structurile ambigue. Comparativ cu presa audio-vizuală, unde greșelile de acord înregistrează o frecvență remarcabilă, în presa scrisă acest tip de abatere se regăsește într-o măsură mai mică. Menționăm câteva dintre aspectele cele mai semnificative: realizarea acordului semantic în locul celui formal (este vorba, evident, despre situațiile în care acordul formal este recomandat de lucrările normative actuale); inconsecvența realizării acordului (acord semantic + acord formal, în aceeași frază, cf. *Un grup de oameni de știință au efectuat vara trecută săpături, ... unde a descoperit...*); nerealizarea acordului între subiect și predicat (cf. *Iar promisiunile executivului nu este decât praf aruncat în ochi*, exemplu în care se face „acordul” verbului copulativ cu... numele predicativ!) sau o serie de situații de hiperacord (cf. *Încă nu sunt clare, nici acum, care sunt motivațiile acestora / Încă nu e clar care sunt motivațiile*).

Abaterile stilistice din presa scrisă sunt detectabile, cu precădere, la nivelul lexicului și al sintaxei. Oralitatea se manifestă prin digresiuni, paranteze, repetiții, construcții eliptice, enunțuri fragmentare, toate acestea afectând claritatea mesajului.

Mai menționăm doar că, la nivel morfologic, deosebit de supărătoare este inflația de gerunzii; am întâlnit chiar contexte în care două gerunzii sunt consecutive: cf. plătind începând *cu 34 de euro!*

În concluzie, ținem să remarcăm abaterile și greșelile semnalate în prezentarea de față își găsesc o posibilă explicație (nu însă și o scuză) prin aducerea în discuție a celor trei factori invocați la începutul acestui material – cunoașterea insuficientă a unei limbi, comoditatea vorbitorilor, analogia – dar și a altor elemente care țin de specificul discursului publicistic: viteza cu care se redactează, tendința de evitare a cuvântului considerat „banal”, căutarea cu orice preț a ineditului și a expresivității, dorința de a-l epata pe cititor etc.

Din perspectiva celor spuse, este evident că limba literară nu va accepta niciodată, de exemplu, greșeli gramaticale „flagrante” – oricât de frecvente ar fi acestea – sau va respinge o serie de „creații lexicale” a căror utilizare, într-un (con)text sau altul se soldează cu efecte negative ca imprecizia, ambiguitatea, prețiozitatea și, mai ales, clișeizarea limbajului.

Referințe:

1. Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală. Limba română de azi*, București, Humanitas Educațional, 2000
2. Avram Mioara, *Probleme ale exprimării corecte*, București, 1987
3. I. Iordan, Guțu, Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, 1967
4. *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic*, București, 1982
5. *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1996.

Recenzent: A. Gherasim, dr., conf. univ, USM
Prezentat la 22.09.2006

CORELAȚII ÎNTRE LITERATURA ROMÂNĂ ȘI LITERATURA UNIVERSALĂ

Ludmila BALȚATU,
Catedra de Filologie Română

This article is focused on the problem of co-relations between the literary works of romanian writers and masterpieces of the world literature. From this perspective there are analysed a various aspects of the establishment of co-relations between literatures: the direct study of echoes of certain opinions of some authors the evolution of translations, establishment of various genres and literary styles, spreading of legends and myths.

Literatura română, ca și orice altă literatură a lumii, n-a fost un fenomen izolat, ci s-a aflat permanent în conexiune cu cultura altor popoare încă din cele mai vechi timpuri. Fapt pe deplin explicabil. Doar există un general uman comun pentru multe generații, formații sociale. În consecință, la mari distanțe de timp, operele genialilor scriitori abordează și rezolvă probleme aproape similare. De exemplu, bucuria de a poseda realul o depistăm la scriitorii din diferite epoci, deoarece ea este o trăsătură general umană. Această bucurie constituie farmecul prozei lui M. Sadoveanu sau al lui I. Creangă, al lui M. Gorki sau M. Șolohov, a poeziei lui Pușkin sau Goethe.

Dacă e să începem de la rădăcini, vom constata că însăși perlele noastre folclorice ne pot oferi unele surprize, prin analogii și situații asemănătoare, încă puțin cercetate. O statistică arată că din 270 de subiecte-tip de povești fantastice 14 tipuri sunt comune cu cele ale altor popoare. Fenomenul se explică prin contaminarea de motive, prin faptul că naratorii populari au adaptat basmul la relațiile vieții proprii.

Or, problema stabilirii corelațiilor între literaturii e destul de complicată și poate fi cercetată sub diferite aspecte. Unul dintre ele, cel mai elementar, constă în studierea directă a ecourilor pe care le-au avut anumite opinii și scrieri ale unor scriitori. Temele „Donici și Crâlov”, „Negruzi și Pușkin”, „C. Stamati și literatura rusă”, „Kogălniceanu și Balzac” au fost și rămân în centrul atenției istoricilor literari, stimulând procesul de cercetare și îmbogățind mereu istoria culturii noastre cu fapte și idei noi.

Un alt aspect ar fi de a urmări, în lumina evoluției traducerilor, afirmarea diferitelor genuri și specii în literatura originală: să zicem, drama romantică sub influența lui V. Hugo, schița fiziologică și romanul sub influența lui H. de Balzac etc.

Această tendință a noastră e pe deplin justificată, dacă vom ține cont că literatura română dobândește dimensiuni și relief nou privită anume în corelație cu literatura universală, cu momentele dezvoltării ei. Aici e cazul să menționăm că saltul în universalitate la noi îi revine lui D. Cantemir, care și-a creat operele anume aflându-se într-o corelație strânsă cu literaturile lumii. Chiar prima sa operă „Divanul sau Gâlceava Înțeleptului cu Lumea sau Giudețul Sufletului cu Trupul” este susținută și bine condusă literar datorită lecturilor din Biblie și din Coran, din toți marii gânditori antică: Cicero, Horațiu, Ovidiu, Hesiod, Plutarh, Socrate, Aristotel, Platon.

E salutar în acest context apariția în secolul al XIX-lea al disciplinei literatura comparată, care pune cu acuitate problema relațiilor dintre general și particular în literatură, dintre universal și specific național. Această corelație fundamentală a comparatismului poate fi cercetată sub diverse aspecte cum sunt: circulația de motive, legende, mituri etc.

La compartimentul circulația legendelor și miturilor literatura română are cu ce se lăuda. De exemplu, mitul grec pur simbolic despre Icar, imaginat în virtutea aspirației umane de zbor prin imitarea păsărilor, îl inspiră pe V. Teleucă să scrie poezia „Creștere”, la fel și legenda lui Orpheus i-a inspirat pe mulți scriitori (G. Meniuc – „Toamna lui Orpheus”), legenda lui Pygmalion și a Galateei a influențat poezia lui P.Boțu „Mitologie”.

Operând cu termenul influență considerăm necesar de a menționa cu influența în comparatism e privită nu în sensul unui împrumut mecanic, ci ca o întâlnire de talente înrudite, provocată adeseori de

necesități istorice similare. Aceste argumente le vom confirma cu exemple concrete. Așadar, J. Ustian în studiul „Omul produce scopuri” susține că merită atenția de a evidenția corelația spirituală dintre creația eminesciană și cea pușkiană. Iar criticul literar M. Cimpoi, având scopul de a-i compara pe cei doi mari poeți, contribuind în așa mod la o mai dreaptă plasare a lor în contextul literaturii, precum și la o mai bună înțelegere a fiecăruia în parte, observă că Pușkin este un poet precumpănitor solar, pe când Eminescu este prin excelență unul lunar („Eminescu era un lunatic sublim”, spunea Călinescu)... Pe cei doi poeți îi leagă magistral doar raportul de congenialitate, forța ireparabilă cu care au dat expresie largirii sufletului rus și nemărginirii dorului nostru setos de cunoaștere lăuntrică și încă ceva: dincolo de corelațiile posibile, ei au avut și un destin romantic comun...

În timpul de față un loc important revine problemei afinității „Luceafărului” cu opere similare din literatura universală. În acest sens un interes vădit prezintă și cea a similitudinii „Luceafărului” eminescian cu „Demonul” lui M. Lermontov.

S. Radian e de părerea că fiind întru totul originale și inspirate din diferite realități („Luceafărul” din basmul „Fata-n grădina de aur” iar „Demonul”- din legendele gruzine), ambele opere conțin multe identități tipologice, ce demonstrează unele asemănări de caracter artistic, filosofic, de situații etc. Contradicțiile epocii în care au trăit cei doi poeți au dat naștere în creațiile lor de note de solitudine și disperare. În operele ambilor poeți pe primul plan apare protestul vehement, tendința spre însingurare semnifică negarea orânduirii sociale”. Binevenite sunt aici și opiniile academicianului M. Cimpoi că atât Demonul, cât și Luceafărul, care, în dragostea pentru o fată pământeană, caută să găsească o ieșire din singurătate, speră a se înrudi cu oameni, sunt complet dezamăgiți de intențiile lor... Demonul nu e născut pentru o existență netulburată de filistin. El este un duh mai mult răzvrătit decât vicios și nu poate renunța la „rău”, la negarea furtunoasă. Ca și eroul lui Lermontov, Luceafărul tinde și el spre oameni. Cătălina, însă n-a fost în stare să înțeleagă bunele porniri ale unei naturi mărețe ... Deziluzionați de posibilitatea de a trăi împreună cu cei muritori, împărțind cu ei bucuriile și necazurile, rămân iarăși singuri. Demonul solitar, ca și mai înainte, în tot universul, Luceafărul nemuritor, cum i-i sortit în lumea lui.

Similitudinea motivelor la ambii poeți, conchide M. Cimpoi, e condiționată de starea lor spiritual-asemănătoare. Prin aceleași premise se explică identitatea acordurilor pesimiste din poemele lor.

Deci, în ceea ce este propriu unui popor, în specificul lui, exprimat artistic în opera literară, trebuie să găsim inclus și generalul. De exemplu, „Amintirile din copilărie” de I. Creangă dincolo de domeniul artistic al satului răzășesc din preajma Unirii, este și un roman al copilăriei. Marele nostru scriitor, ridicat din popor, pătrunde astfel în universalitate, la nivelul marii arte. Aceasta o afirmă și mulți critici literari. „Ca și Cervantes, Rabelais, Perrault, Creangă este un poet desăvârșit al copilăriei, al dimensiunilor ei sufletești”, e de părere unul din acești critici literari I. Ciocanu.

Iar criticul literar H. Corbu, voind să menționeze universalitatea lui V. Alecsandri, îl califică pe acesta ca pe un horatian fericit, îmbătat de detaliu, de frunză și iarbă.

Fiind vorba de clasicii literaturii noastre, vom reliefa și opiniile hispanistului S. Pavlicencu referitoare la influența literaturii spaniole asupra creației lor. El consideră că un viu interes pentru literatura spaniolă l-au manifestat scriitorii noștri clasici M. Kogălniceanu, V. Alecsandri (Călătorii în Spania), M. Eminescu, B.P.Hasdeu. Unele ecouri și accente spaniole în creația lor afirmă admirația pe care au avut-o pentru civilizația iberică.

La etapa actuală literatura universală începe a fi înțeleasă ca o sumă și un circuit de capodopere internaționale, fiecare cu specificul și unitatea ei... O operă literară sau un anumit grup de opere literare pot să influențeze crearea altor opere literare. De aceea problema corelațiilor între literaturi merită a fi studiată la nivelul cel mai înalt, fiindcă anume prin studiul fenomenului artistic sub aspect național și universal se formează punțile trainice între popoare. Punți care contribuie la crearea de mai departe a unor opere demne de toată lauda.

Referințe:

1. Marino A., „Comparatism și teoria literaturii” – Iași: „Polirom”, 1998;

2. Cimpoi M., „Cicatricea lui Ulise”, - Chișinău: Literatura artistică, 1982;
3. Cimpoi M., „Duminica valorilor”, - Chișinău: Literatura artistică, 1989;
4. Ciocanu I., „Dreptul la critică”, - Chișinău: „Hiperion”, 1990;
5. Corbu H., „Scriitorul și procesul literar”, - Chișinău: Literatura artistică, 1980;
6. Ustian I., „Omul produce scopuri”, - Chișinău: Curtea moldovei, 2000;
7. Radian S., „Corelații între literatura română și literatura universală”, - București: Editura didactică și pedagogică, 1977;
8. Pavlicencu S., „Romancierii spanioli din sec. al XIX-lea”, - Chișinău: Știința, 1972.

Recenzent: Victor Axenti, conf. univ., dr.
Prezentat la 22.09.2006

**THE CONCEPT OF QUANTITATIVE CATEGORY IN ENGLISH,
FRENCH AND ROMANIAN**

Lilia CĂRUȚĂ,
Catedra de Filologie Engleză

În articolul de față autorul tratează conceptul cantității ca fiind unul prin excelență lingvistic, pornind firește de la accepțiunea sa ontologică și logică, precum și modul cum este realizată această categorie prin mijloacele limbii. Odată definiți toți termenii cheie ce țin de această categorie (cantitate, cuantum, cantificator, cantificat, cantitativ, cantificare) se purcede la analiza comparativă și contrastivă al sistemului colector-cantificator în cele trei limbi cercetate: engleza, franceza și româna, accentul fiind pus cu precădere pe limba engleză, dat fiind faptul că această categorie a început a fi studiată și tratată cu mai multă considerare decât în celelalte limbi, în gramaticile cărora cantitatea rămîne a fi un concept încă destul de vag.

Actualitatea acestei probleme rezidă în diferența majoră de abordare a categoriei cantitative în cadrul celor trei limbi studiate, chiar dacă putem trasa cu îndrăzneală multe paralele și asemănări ale modului ei de realizare prin mijloacele gramaticale, sintactice, lexicale în engleză, franceză și română.

De aici și consecințele acestei abordări sunt multiple, cea mai importantă fiind greutățile pe care le întâmpină vorbitorii de limbă franceză și română, care studiază și aplică în practică noțiunile și regulile sistemului colector-cantificator clar definit al limbii engleze.

Before initiating a strictly linguistic investigation, the concept of quantity should be undoubtedly considered under such perspectives as philosophy and logic, even if it is not the basic realm of this research. The interest of the philosophical approach to the problem is to make possible the understanding of the mystery of perception and conceptualization of the real world by the human mind within the complex mechanism of the process that actualises the image of the universe by the intermediate of language.

Language through speech acts has become a reflex activity, even instinctive, used by man as an everyday instrument the depth and value of which remains indiscernible for its common user. Man usually does not think of this very complex system of perception and conceptualization of the reality by the human mind through language when uttering even a very simple sentence like the following: *I have bought a kilo of nice apples*, by which a series of ontological categories are brought to the surface.

The first who examined and formulated these global images of existence, that are placed somewhere between consciousness and unconsciousness was Aristotle, the genius of Ancient Greece philosophical thinking, who introduced the term of “categories”[1] defined as ways of existing for any being, and classified them into : substance, quantity, quality, relation, place, time, position, duration, etc. Another great German scholar, Emmanuel Kant, considered categories to be “a priori forms of knowledge”[2].

Due to their strong interrelation, a hierarchy of importance of these categories can be hardly established without diminishing the value of each of them. But since quantity is the realm of our scientific interest, we will inevitably take into consideration other categories because of the strong logical connections within the system. From this point of view the interference quantity-quality is of a particular interest, their strong interrelation becomes obvious even in the philosophical definition: quantity is not but the quality of everything can be measured or answer the question “how much”.

So what is quantity? **First it is an ontological category which stands for the inherent property of the material essence of existence, which represents the measurable, countable, or comparable aspect of a thing** [3].

As a concept, quantity is very ample being expressed by such determinations as number, degree, measure, size, extent, surface, duration, intensity, rhythm, and so on and so forth. The human spirit perceives the existential reality, the world around which he is an integral part of, in quantitative and qualitative dimensions stored in mind, concepts that find peculiar and interesting forms to be expressed in the language.

In order to set up the right approach and understanding of the investigated phenomena, when talking about quantity as a linguistic term and reality an important thing should be made clear from the very beginning. We will consider it neither in the first and most common treatment of quantity as a concept related to phonetics where it refers to *a contrast of the physical duration, meaning the relative amount of time needed to pronounce a vowel, consonant, or syllable, or the length of vowels and the distinction between heavy and light syllables* [4] nor in the second treatment as a one of the Grice's maxim of conversation (*give either less or more information than needed*) [5] in pragmatics.

So, it is of a paramount necessity to establish as exhaustively as possible a unified terminological list of key-concepts for the quantitative category within the realm of grammatical and lexical means expressing the quantitative category in the three languages under contrast: English, French and Romanian; fact which is difficult enough considering the complexity of the concept of quantity itself, and exempt to be explained by different causes such as the following:

a) the category of quantity appears under diverse aspects: degree, measure, mass, surface, size, actualized by different and various quanta in language.

b) it is important to delimit lexical units, which serve as quantifiers within the process of quantification. The latter is more complex, because it involves two actors of the process: the quantifier and the quantified. Or we have to take into account the semantic affiliation class of the quantified lexical unit. For adverbs and adjectives in all the three languages it will be more suitable to use the terms of intensity and intensifier, but nevertheless we will avoid such terminological diversification and synonymy for the practical reason of easier handling of concepts.

c) the quantitative category is not the object of study of any particular chapter in the French and Romanian grammars. This linguistic issue is treated within other grammatical chapters, such as: the numeral, the plural number, adverbs of quantity, indefinite adjectives and pronouns, indefinite articles, etc. As for the English language the state of affair has recently changed since more and more English grammarians have begun envisaging linguistic means of the quantitative category under a separate chapter devoted to Quantifiers only, be it treated only within the grammatical class of the Noun.

d) the major difficulty of contrasting the linguistic means of the quantitative category is also caused by the totally different internal core feature of the three languages. Thus, English is an analytic language, Romanian - a synthetic one, and French represents an even more interesting case by being an analytic-synthetic language.

In such a way, as a result of a minute analysis and deep thought we decided to operate with the following terms related to the quantitative category: **quantity, quantum, quantifier, quantified, quantitative, quantification.**

The first thing being done, a next step is to find appropriate definitions to all the terms above. Thus as a result of considering a wide range of dictionary explanations [6],[7],[8] as well as from self figured definitions:

Quantity (from Latin “quantitas“ for the number of units which serves for establishing a collection, group of things as homogenous members or a part from a whole) is :

- a generic term used when referring to the measurement (count, amount) of a scalar, vector, number of items or to some other way of denominating the value of a collection or group of items.
- a specified or indefinite, a considerable, an exact number or amount of something.

E.g. *a quantity of food, an amount of books, a number of people*
Une quantité/ un nombre de choses, de livres, de gens
O cantitate/ un număr de lucruri, de cărți, de oameni

Quantum, (pl. "quanta", comes from the Latin "quantus", for "how much"). In general, it is a logical and mathematical concept which refers to an amount of something, a specified portion, something that can be counted or measured.

But the term can be used in the more specific linguistic sense of quantifier, since every linguistic quantifier represents the entity (quantum) which serves as the operational unit of the quantification.

Quantifier is any word or expression which gives a relative or indefinite indication of quantity.

E.g. *some/ many/ few* in *some/ many/ few children*;
quelque/ beaucoup/ peu in *quelque / beaucoup/ peu d'enfants*;
niște/ mulți /puțini in *niște/ mulți/ puțini copii* etc.

Quantified (the) is the referential unit/entity which is measured. A reference is the concrete object or concept that is designated by a word or expression. A referent is thing, action, state, relationship, or attribute in the referential realm.

E.g. *children* in *some/ many/ few children*;
enfants in *quelque/ beaucoup/ peu d'enfants*;
copii in *niste/ multi/ putini copii* etc.

Quantitative is what can be expressed or is expressible as a quantity, relating to, or susceptible of measurement, or relating to number or quantity. A **quantitative** property can be meaningfully measured using numbers, or a quantifier.

Quantification is first a notion of logic, there has not been given a linguistic acceptance of the term yet. We can say that it is an operation which should be distinguished and considered from the point of view of its inner nature. Thus the essence of the quantification as a process is :

- a) to multiply the referential unit if the word is countable .
- b) to amplify the referential unit if the word is uncountable .

because it is quite ungrammatical to say:

I have eaten very apples. / *She is a lot of nice.*
J'ai mange tres pommes. / *Elle est beaucoup de jollie.*
Am mincat foarte mere. *Ea este mult frumoasa.*

Quantification in its very simplest sense can be found in statements such as "*A is greater than B*". In the example cited, an expression is made that *A* has a greater quantity of something (such as volume or charisma) than *B*; and that if *A* and *B* were placed in an ordered set, then *A* would come after *B* if the order is arranged on an increasing (rather than decreasing) scale.

Thus we can say that it seems to be a universal characteristic of language that entities are regarded as divisible or indivisible, so things may be represented as quantifiable or unquantifiable. Indeed the categorization of things on this dimension is not fixed at an upper level.

As we said quantification is a notion of logic but one that is worth being used in linguistics as well. In order to understand why quantification is a necessary concept both in formal logic and language, we should consider that any common noun naming an object we may think of is associated with the totality of objects of the same kind.

Quantification is a **means** to quantify what proportion of that totality we have in mind. Let us consider some examples:

When we say *dogs are barking* / *des chiens abboient* / *niște cîini latră* we refer to the totality of dogs.

In both “*a dog is barking*” and “*the dog is barking*” / *un chien abboit* and *le chien abboit* / *un câine latră* and *câinele latră* we refer to just one member of the set of all dogs.

In *the dogs are barking*/ *les chiens abboient* / *câinii latră* we refer to all the members of the set of dogs within hearing distance.

In *some dogs are not barking*/ *certain chiens n’ abboient pas* / *unii câini nu latră* we point out that in the set of all dogs there is a number of dogs which do not bark.

“*The*”, “*a*”, “*some*”, the “*zero article*” in English, “*des*”, “*un*”, “*le*”, “*les*”, “*certain*” in French, “*niște*”, “*un*”, “*-le*”, “*-ii*”, “*unii*” in Romanian are **linguistic means** of indicating among other things, what proportion of the set of all dogs the speaker has in mind.

The role of the quantifiers can be explained in the following way: each proposition is seen as a relation between a number of arguments or nominal entities in **linguistic terms**. Thus, a distinction is made between individuals or objects which have properties or enter into certain relations and the properties they have or the relations they contract.

The binary distinction of quantifiers made in formal logic might be successfully applied in linguistics: the “*Universal quantifier*” shows that the whole set is covered, and the “*Existential quantifier*” shows that at least one member of the set is referred to [9].

Thus, likely equivalents of the Universal quantifier are: “*each*”, “*all*”, “*both*”, “*every*”, “*any*”, and of the Existential quantifier: “*any*”, “*no*”, “*some*”.

Since we study language from a **linguistic**, not a mathematical or logical point of view, we are not interested in reducing language expressions to a restricted number of logical notions, but rather to use the notions of logic in order to better understand the differences in meaning of the various **linguistic expressions**.

By analogy with the meaning at the basis of the logical notion of quantification, expressions in language which show quantity have also been called quantifiers: *many, several, some hundreds/ hoards of, a glass/ yard/ kilo of*, etc. Many of these quantifiers fill a certain slot in the noun phrase, so that their grouping together is justified both according to their meaning and to their distribution. Quantifiers limit the scope of reference of things. They provide information about “how much entity”, or “how many” entities, not about “which” entities (they are provided by determiners). They indicate a quantity somewhere between “all” and “none”.

Linguistic approaches to quantifiers consider such **linguistic** entities as belonging to different domains. If we have a look at the most updated grammars of the English language as well as of French and Romanian, we can find quantifiers among the logic-syntactic domains of articles, determiners, partitives, nouns, or numerals [10],[11],[12],[13],[14],[15],[16],[17],[18] with the smaller difference that concerning the Romanian language the traditional grammar books, even the most updated, do not put great emphasis on the quantitative meaning some grammatical classes such as indefinite articles or adjectives may convey. But it seems possible enough to apply the same descriptive and classifying approach to the linguistic quantitative means in all the three languages no matter how different is the factual material and the intrinsic internal aspect of the languages under study.

This way the parameters for the acquisition of English, French and Romanian locate quantifiers as discrete entities in the following **linguistic** framework:

NOUNS: Number(singular and plural) , Concrete, Abstract, Collective Nouns, Complex Noun Phrases.

PRONOUNS: Personal, Impersonal, Possessive, Demonstrative, Indefinite.

DETERMINERS: A; Un/Une; O/Un /Niște + countable nouns; The;Le/La/Les + countable/uncountable nouns.

ADJECTIVES: of Size, Predicative and Attributive, Numberlike, Possessive, Demonstrative, Indefinite, Comparative and Superlative forms.

ADVERBS: Manner, Frequency, Degree, Sequence, Comparative and Superlative forms.

Studying the linguistic means of quantitative category we can not limit ourselves to only considering the quantifiers proper, since within different parts of speech mentioned above, there can be found various interesting forms and devices which might express a quantity, or the idea of quantity. We will see that the parts of speech such as: nouns, articles (definite, indefinite), adjectives, pronouns are like ‘artificial quantifiers’ or are some ‘instruments’ which serve to express the idea of quantity, and can enrich the list of quantification devices as well. Another important reason is that quantifiers is a clear set class only in English due to the growing concern of the proficient language acquisition be it a native or a second one, because such words as some, many, much, few, little are still one of the troublesome forms for the practical usage both for Romanian and French learners and speakers of English.

As for French and Romanian the only possibility to set up a list of quantification means is to search within other grammatical and lexical categories. Thus the following analysis will be made with an emphasis on the English Language as its grammatical and syntactic systems present some important peculiarities as for the studied quantitative category.

The category of number (singular and plural) is an excellent quantifier by being devoid of any mark of uncertainty. It always expresses an idea of quantification. Even the singular number can convey a meaning of a unique multitude, if we consider the entity as a single representative of a collection of things.

The number is a morpho-semantic means of expressing quantity. As a rule, countable nouns form their plural adding the plural inflections –s-, -es- at the end of words in English; -s-, -es-, -x- in French, -i-, -e-, in Romanian.

E.g. *pencils, houses, horses, stylos, maisons, cheveux, stilouri, case, cai*

But when uncountable nouns take a plural form they change their meaning. E.g. *work-works* (the first noun has its abstract meaning and the second has its concrete meaning *works* = things)

E.g. *I am a journalist. I like my work.*
Eminescu's works are known everywhere.

Other examples: *painting-paintings, peinture-paintures, pictură-picturi*

E.g. *All his paintings are sold in the street.*
Il vent ses peintures dans la rue.
Își vinde picturile în stradă.

The plural form for abstract or unique nouns changes the semantics of the initial lexical unit. Some of the uncountable nouns can accept the plural form for different purposes:

1) For indicating varieties: e.g. *salt-salts, sel-sels, sare-săruri*, etc.

E.g. *There are many different wines on this list.*
Il y a de differents vins sur la liste.
Sunt multe vinuri în listă.

2) For stylistic purposes in order to underline the idea of quantity (they are called stylistic plurals) e.g. *sands, snows, waters, les cieux, les sables, les eaux, apele, nisipurile*.

E.g. *The sands of the desert.*
Les sables du désert.
Nisipurile deșertului.

Within the class of the Noun only **Collective Nouns** are interesting for our study, since they contains the meaning of a plurality in their inner semantic structure. Such nouns are: *family, government, team, mankind, public, audience, people*, in English; *stol, grup, clasă, aristocrație, nobilime, public, omenire, dantură* in Romanian; *feuillage, denture, chevelure, police, armée* in French.

E.g. *The crew is on the deck. L'équipage se trouve sur le pont. Echipajul se află pe punte.*
The police have not made any arrest. La police n'a arrêté personne. Poliția nu a arestat pe nimeni.

Concerning the class of **Articles** this is the Indefinite Article that always supposes the idea of a number. The numerical function it can fulfill appears clearly in French (*un, une*) and Romanian (*o, un*).

The definite article can fulfil the grammatical function of transforming certain adjectives into nouns representing a colectivity in all the three languages English, French and Romanian:

E.g. *poor/ pauvre/ sărac* (adj.)
-the poor/les pauvres/ săracii (noun)

The zero article in English can also express the idea of quantity.

Nouns (of all categories) with such a determinant are used in their most general sense, even in a general sense of number or “indefinite quantity “. In such cases the zero article is an equivalent of the numerical indefinite adjective.

Numeral adjectives determine the nouns attributively or predicatively and the pronouns predicatively, from an exact numerical point of view: *four weeks, a hundred pounds, quatre semaines, mille dollars, patru săptămîni, zece lei*. The specific question is *how many? combien? cît?*.

Indefinite adjectives can also determine general or vague quantity of the things denoted by nouns. They specify aspects of time, quantity, number, and variety.

The indefinite adjectives can express an amount of things: *much, little, a little, a deal of, a good/great deal of; beaucoup(de), peu(de), pas mal de; mult, puțin, etc.*

Indefinite adjectives can refer to the number of things: *many, few, a few, several, numerous, a number of, a series of; beaucoup(de), peu(de), en nombre de; une serie de; mult, puțin, numeros, un număr de, o serie de, etc.*

If the **indefinite pronouns** do not share the quality of indefiniteness, they do share something else: an interest in number or quality. The number may be indefinite: *some, few, many, several; beaucoup, peu, certains*; it may be definite with unspecified application: *somebody, something, each; quelqu'un, chacun, quelque chose; cineva, ceva, fiecare*. So important is this meaning of number or quantity to these words as a group that it is surprising that some such term as ‘quantitative pronouns’ was not chosen in place of indefinite. The words can be divided according to whether they indicate a single (usually unspecified) person or thing, more than one person or thing, or a portion of a material. We may call the first group ‘singular indicators’ and the second ‘plural indicators’ and the third ‘portion indicators’.

As a general conclusion it can be stated that quantification is a subjective operation which put the existential reality into quantitative frames. Each language has its own quantifier-collector system and lays a different emphasis on the quantitative aspects of the language realization. Thus in the English language, quantification and quantifiers are treated with much more consideration than in French and even less in Romanian. This is the major difficulty encountered while researching the given theme. This is one of the major difficulties when learning or dealing with the languages under discussion since things are not clearly set.

Means of quantification can be found anywhere the system being an open one and in continuous development.

In fact the quantitative category can be treated within all the significant parts of speech in all the three languages. It is materialized through two distinctive ways:

- either the word allows to be quantified by the lexical, grammatical or syntactic elements which generally are called quantifiers or intensifiers.

- or the word contains the quantitative mark in its own semantic structure.

From all the parts of speech, the adjective and adverb possess the biggest diversity of combinatory possibilities, in all the languages under study. They can quantify all the initial parts of speech, but this is the noun, which has the privilege to have the largest number of quantifiers and enter the largest number of quantitative patterns.

References:

1. *Dicționar de Filosofie*, București, 1978, pg 30.
2. ibidem
3. *Lexique de Philosophie*, Paris, 1984
4. *Oxford Dictionary of Linguistics*, Oxford University Press, 1997, pg 306.
5. ibidem,pg 202.
6. Hornby A. S.,*Oxford Advanced Learner's Dictionary*, Oxford University Press, 1995
7. Le Robert Dictionnaire de la Langue Francaise, Paris, 1996
8. *Dicționar Enciclopedic*, Cartier, Chisinau, 2004
9. *Oxford Dictionary of Linguistics*, Oxford University Press, 1997, pg 306.
10. Alexander, L.G., *Longman Adbvanced Grammar. Reference and Practice*, London , 1995.
11. Alexander, L.G., *Longman English Grammar*, London, 1999.
12. Bărboi, Constanța, *Limba și Cultura Română*, București, 1998
13. Charaudeau, P., *Grammaire de sens et d'expression*,Hachette , 1992.
14. Chevalier, J.- C., *Grammaire du Français Contemporain*. Paris, 1964.
15. Deakins, Alice H.; Parry, Kate; Viscount, Robert, R., *The Tapestry Grammar. A reference forLearners of English*. Boston, 1994.
16. Eastwood, John, *Oxford Guide to English Grammar*, Oxford, 1994.
17. Swan, Michael, *Practical English Usage*, Oxford, 2003.
18. Pearsall, J. & Trumble, B., *The Oxford English Reference Dictionary*, Oxford University Press, 1995, 1996.

Recenzent: Victor Axenti, conf. univ., dr.

Prezentat la 21.09.2006

CORELAȚIA DINTRE ESTETIC ȘI ARTISTIC

Cristina CUBREACOV,
Universitatea de Stat din Moldova

Una din problemele fundamentale și în permanentă dezbateră ale științei estetice rămâne până astăzi cea referitoare la particularitățile conștiinței și valorii estetice. Au trecut peste douăzeci și patru de secole de când s-a luat pentru prima dată în discuție această temă, dar nici cursa pe care au parcurs-o cercetătorii nu oferă un răspuns sigur cu referire la caracterul esteticii și a tuturor categoriilor pe care le include. Noțiunea de estetică, concepută să cuprindă prin sensul său generalizator mai multe categorii înrudite (frumosul, urâtul, tragicul, comicul ș. a.) a fost pusă în știință relativ destul de târziu (sec XIII). Ca rezultat, atenția de bază, era îndreptată asupra problemei frumosului, ultimul identificat fiind cu noțiunea de estetic. Întrebările principale care luau naștere în legătura cu problema respectivă, erau următoarele: există oare frumosul în mod obiectiv? În ce constă esența frumosului? Care sunt criteriile frumosului? Răspunsurile la întrebările date erau formulate, de-a lungul istoriei în mod diferit, în dependență, mai întâi de toate, de concepțiile social – politice și filozofice ale gânditorilor. E cunoscut faptul că toate încercările de a “găsi” elementele constante ale frumosului au eșuat pe deplin. S-a ajuns la concluzia că valoarea estetică a elementelor formei e în dependență de conținutul concret pe care-l exteriorizează.

Obiectul estetic, aidoma obiectului teoretic, magic, religios sau etic, de exemplu, are un topos, o regiune distinctă în constituția spiritului și, în acest sens, el este legat, indispensabil de concepte și stări precum: “apariție”, “aparență”, “fenomenalitate”. Astfel, frumosul era considerat fenomen estetic de bază, iar toate celelalte fenomene estetice erau prelungiri sau modificări ale frumuseții. Oricum, pe de o parte, calitățile tradițional denumite “modificări ale frumosului”, au fost rebotezate, mai ales în secolul al XX-lea “categorii estetice” (căutarea exclusivă a frumosului, cultivarea unei atitudini rafinat estetice în artă, dar și în viață sunt principii proclamate de mișcarea artistică engleză declanșată pe la 1879 de W. Pater, F. Nietzsche)[1], iar consensual s-a admis că pot intra aici, pe lângă frumosul propriu – zis, sublimul, tragicul și comicul sau, altfel spus, “categoriile estetice fundamentale”. Pe de altă parte însă există “categorii ale esteticii” care, evident sunt mult mai multe decât cele legate generic de frumos. În fapt, unii consideră că pot fi incluse aici, aproape toate adjectivele substantivate ale limbii.

Rezolvarea științifică a poziției specifice a esteticii pornește de la constatarea că omul și mediul său de viață posedă calități și însușiri de ordin estetic, valorificabile în contextul unei realități determinate. Esteticul nu se restrânge la cât însumează artele, deoarece premise ale frumosului se găsesc la toate nivelurile existenței, iar infuzia artisticului, grație aspirațiilor omului se produce în toate compartimentele realității. „Estetica adaugă constatări și o seamă de prescripții relative la felul în care trebuie să se constituie opera de artă. Nu se poate mulțumi doar cu descrierea operei de artă”[2]. În acest sens, opera literară va îngloba, concomitent cu valoarea artistică, și valoarea estetică, contribuind, astfel, la cunoașterea estetică a realității și la înarmarea recipientului cu un anumit ideal social estetic. Legitățile de creare a valorii artistice a operei nu sunt într-un totu similar cu cele de manifestare ale valorii estetice ale fenomenelor realității. În timp ce la temelia valorii estetice ale realității se află numai frumosul și sublimul (celelalte categorii ale esteticului generând nonvaloare)[3], în creația literară, de rând cu frumosul și sublimul, se reflectă de asemenea urâtul, comicul, abjectul, oribilul ș.a., toate acestea generând și ele valoare sau frumos artistic.

Perceperea justă a esenței și felului de manifestare a valorii estetice în ansamblu ne va servi drept orientare metodologică la dezvoltarea coordonatelor valorii social – estetice a operelor artistice.

În timp ce Tudor Vianu apreciază că estetica are un obiect clar delimitat și limitabil și în timp ce el este încrezător în faptul că, în ultimă instanță, estetica este o disciplină normativă, George Călinescu, din contră, aduce câteva argumente împotriva esteticii ca disciplină științifică și filozofică. Pentru cel care și-a intitulat totuși cartea dedicată acestei problematice „Principii de estetică”, (1939), estetica este “o disciplină ciudată care nu-și cunoaște obiectul” și estetica “, ”nu are metode specifice de abordare și

analiză a fenomenelor numite “estetice” sau “poetice”. Or dacă “s-ar descoperi norma de producere a capodoperei totul ar fi redus la industrie”.

Din aceste afirmații deducem că esteticile filozofice tradiționale, sistematice neglijează, în ultimă instanță, să cerceteze fenomenul viu și dinamic al artei. Ele sunt mai degrabă perspective apriorice, și, ca atare, nu dau seama de experiența artistică și estetică propriu – zisă. O consecință ar fi că dacă nu am ști ce înseamnă esteticul, nu am ști în ce mod anumite obiecte sunt estetice sau artistice.

Deși în titlurile unor lucrări figurează termenul “estetic”[4], autorii acestora cercetează natura operei de artă, iar categoriile depistate sunt trecute sub dominația esteticului, astfel încât arta, în esența sa obține expresie epistemică în categorii estetice. Astfel, categoriile estetice, de exemplu, desemnează principii ale artei, echivalente cu estetice: caracterul obiectiv – subiectiv, valoric, ludic, reflexiv al frumosului, originea frumosului în forma operei de artă. Contaminarea celor doi termeni “artistic și estetic” denotă corespondența principiilor estetice principiilor artei, corespondență care validează termenul generic “artistic - estetic” și nu obligă o discernere specială a valorii semantice ale artisticului și esteticului.

Prezentând aceste afirmații cu referire la natura esteticului și artisticului, consider că, mai întâi de toate trebuie de clarificat că esteticul și artisticul nu sunt două noțiuni identice.

Privite sub aspectul funcției social – spirituale ce o îndeplinesc, valoarea artistică și cea estetică, deși nu sunt identice, ele se întrepătrund. Prin valoare estetică (sau antivaloare)[5], se înțelege senzorialitatea tuturor fenomenelor, care trezesc emoții estetice (pozitive sau negative), adică include atât fenomenele naturale și sociale, cât și cele create de om. În ceea ce privește valoarea artistică, ea ține exclusiv de domeniul creației umane, mai precis de cel al artei și literaturii. În cadrul modului specific de creare a valorii spirituale, arta se impune ca cea mai înaltă formă a conștiinței estetice. În baza actului de percepere estetică a lucrurilor, ce-i stă la temelie, arta creează valoarea artistică.

Valoarea estetică apare ca rezultat al procesului de însușire practic – spirituală a lumii, cuprinzând deopotrivă natura, viața socială și arta, în timp ce valoarea artistică se referă la fantezia creatoare a omului. În consecință, valorizarea estetică se extinde și asupra fenomenelor și obiectelor extraartistice, pe când valorizarea artistică privește doar „produsele făurite după legile frumosului, având ca punct de plecare natura, omul, relațiile interumane.[6]” În cazul valorii estetice elemente de expresivitate se obțin cu ajutorul mijloacelor pe care le oferă realitățile date în ansamblul funcțiilor pe care le îndeplinesc. În situația valorii artistice, întregul arsenal de atribute caracteristice aparțin unui obiect specific și „specializat” – opera de artă, anume creat în acest scop.

Valorizarea estetică utilizează cu importanță egală „Criterii estetice și extraestetice”, în vreme ce pentru aprecierea artei se recurge, cu deosebire, la criteriile estetice. [7]

Odată stabilit faptul că arta e formă a conștiinței estetice, e firesc de aici ca abordarea surselor valorii artistice să fie începută prin a stabili mai întâi, specificul de manifestare al artei în raport cu manifestarea conștiinței estetice în ansamblu.

Într-un fel sau altul, atât nașterea valorii estetice, cât și nașterea valorii artistice se datorează raportului de interacțiune dintre momentul obiectiv (realitatea) și cel subiectiv (conștiința estetică a scriitorului). Privite în acest plan, atât asimilarea estetică, cât și activitatea artistică vin în contact cu unul și același obiect al raportului estetic: realitatea și complexitatea fenomenelor sale. Dar, spre deosebire de asimilarea și cunoașterea estetică (intuitivă), în care se fixează în mod direct obiectul raportului estetic, activitatea artistică reflectă realitatea și fenomenele ei prin mijlocirea cunoașterii estetice. Cu alte cuvinte, valoarea artistică e o formă concret – senzorială de materializare a raportului estetic, adică a atitudinii și aprecierii realității de către “subiect”.

Materializarea raportului estetic sub formă de operă, ce are loc la etapa a doua, se efectuează prin intermediul conștiinței artistice. În esență conștiința artistică presupune concomitent reflectarea și aprecierea estetică a realității de pe poziția unei anumite concepții ideatice și etice. Inspirându-se din realitate, condeierul, dotat cu facultatea de imaginație, fixează în paginile operei sale noi relații dintre oameni, noi tablouri, și, în felul acesta, vorbind convențional, în mod nemijlocit el materializează

conștiința artistică, ceea ce înseamnă, că obiectul raportului estetic (realitatea) în procesul de creație devine obiect al raportului artistic.

Reieșind din scopul său bine determinat și anume – de a influența asupra simțămintelor consumatorului de artă, opera își propune să întruchipeze valoarea artistică în forme sensibile, menite să exprime la concret caracterul și nivelurile valorii (conceptul, idealul, emoțiile autorului). Drept forme de întruchipare servesc anume fenomenele și obiectele lumii materiale, percepute din punct de vedere estetic (tablourile naturii, sentimentele și faptele umane). Necesitatea de a prezenta valoarea artistică în forme sensibile, la rândul ei, a stimulat pe parcursul dezvoltării conștiinței artistice căutarea unor mijloace și procedee adecvate, capabile să transpună formele realității în limba emoțională a artei. Evaluarea valorii artistice a realității în fenomenul numit artistic implică transfigurarea celorlalte componente și forme ale conștiinței estetice. Gustul estetic, criteriile estetice, legitățile, asimilările estetice vor deveni gust, criterii, legități artistice.

Cum s-a menționat deja, atât valoarea estetică, cât și cea artistică sunt produsul interacțiunii dialectice dintre obiect și subiect. Dar rolul de “colaborare” a subiectului la crearea valorii artistice va fi altul decât rolul de participare al subiectului în cadrul manifestării valorii estetice. Valoarea estetică se exprimă prin acea semnificație generică, pe care fenomenele, obiectele valorificate o prezintă pentru societate, pentru colectivitatea umană în întregime.

Pe când valoarea artistică ține, mai întâi de toate, de retrăirea individuală, sensibilă a sensului realității. Sensurile estetice ale scriitorului din realitate au de fiecare dată un caracter intim, personal. Tocmai datorită atitudinii estetice individuale ca sentiment, în câmpul de vedere al viziunii artistice a scriitorului nimerește nu totul delatolaltă, nu orice fenomen, ci numai aceea ce-l emoționează personal ca problemă, ca fenomen, ca sens social.

Preponderent, rolul de subiect al raportului estetic în linii mari îi revine societății. De altfel, reieșind anume din acest considerent arta face parte din conștiința socială ca formă a ei.

La crearea, însă, a valorii artistice concrete conștiința umană de fiecare dată se manifestă prin mijlocirea percepției emoționale a scriitorului, adică a individului, capabilă să transfigureze valoarea estetică în cea artistică.

Orice creație de mare talent e o descoperire artistică, valoarea căreia rezidă în faptul, că ea e singulară, irepetabilă. Descoperirea artistică, care, din anumite motive nu a fost făcută cândva, nu mai poate avea loc niciodată. De n-ar fi trăit un Creangă, Alecsandri, un Eminescu, în moștenirea culturală nu am avea descoperirile artistice ale creației lor.

Dacă opera literară nu ar descoperi pentru cititor nimic nou, ea și-ar pierde semnificația estetică. Or, sarcina ei este tocmai de a declanșa la cititor emoție puternică prin punerea în mișcare a ideilor și sentimentelor proaspete.

Una din condițiile nașterii valorii artistice o constituie fantezia creatoare a autorului. Inspirându-se din valoarea estetică a realității, luând ca model formele senzoriale ale acesteia, literatura, la rândul ei, creează valori noi, creează în mod specific, prin mijloace proprii. Proclamarea, deci, a superiorității frumosului artistic față de cel natural, sau a frumosului natural față de cel artistic – cum s-a procedat în istoria esteticii din trecut – evident este un act nemotivat.

Acceptând pentru un moment expresiile “mai presus” și “mai prejos” (puse cândva în circulație de estetica idealistă pentru a demonstra superioritatea frumosului artei față de valoarea estetică a realității), putem spune, că, interpretată din mai multe unghiuri de vedere, arta (față de realitate) este, în același timp, și “mai prejos” și “mai presus”. E “mai prejos”, fiindcă se inspiră de la realitate, ultima (în ipostaza de izvor al valorilor și frumosului original) având un rol de primat față de artă. În alt sens și sub alt unghi de vedere la un nivel mai “presus” se află valoarea artistică a operei de artă. Ideea poate fi confirmată prin revenirea la aceeași capacitate a artei de a exterioriza în mod concentrat sensurile valorice și emotive ale obiectelor reflectate. Emoția estetică generată la receptarea imaginii artistice este cu totul de altă natură decât emoția trezită la contemplarea obiectului real.

Propunându-și să creeze o valoare emotivă nouă, proprie, arta în acest plan, vorbind la figurat, concurează cu realitate. În concurența dată, arta e susținută de propria-i tendință permanentă în a-și

perfecționa și îmbogăți formele și mijloacele de expresie, capabile să descopere sau să tipizeze semnificațiile estetice. Numele lui Ion al lui Liviu Rebreanu devine în scurt timp un nume comun, deoarece prin acest personaj coautorul a știut să tipizeze tendința țărănimii de a avea pământ, reieșind din psihologia maselor de la sfârșitul secolului XIX.

Prin mijlocirea imaginii concret senzoriale, consumatorul de artă, la citire, vizionare, contemplare ia contact nu numai cu o conștiință și o valoare estetică, dar și cu o conștiință și o valoare artistică, dat fiind că ideile sociale sunt trecute prin prisma de gândire a scriitorului. Or, aceasta înseamnă că opera de artă își realizează funcția sa educativă în două direcții: în direcția educației estetice și în cea a educației artistice. E nevoie, așadar, ca la interpretarea literaturii și artei sub aspectul rolului ei educativ, să diferențiem prin terminologie respectivă sensul noțiunii de educație estetică, sensul noțiunii de educație artistică.

Educația estetică presupune cultivarea la oameni a capacității de a se delecta la contemplarea frumosului fenomenelor naturale și sociale, a activității vitale a omului și de a reacționa în același timp – prin sentimentul de repulsie estetică – la tot ceea ce este urât și josnic. Reieșind din particularitățile asimilării estetice a realității, scopul final al educației estetice constă și în a-l îndruma pe om, ca să trăiască și să muncească după legile frumosului, adică să-și desfășoare activitatea în corespundere cu măsura concepută ca ideală a obiectelor din domeniul respectiv al realității, dar și cu măsura realității în ansamblu. Drept mijloace de educație estetică servesc literatura și arta, frumusețile naturii înconjurătoare, precum și întreaga activitate practică a omului.

Educația artistică prevede cultivarea unui gust artistic elevat și a atitudinilor necesare la cunoașterea limbii specifice a artei și, în sfârșit, educarea capacității de a recepta și a înțelege semnificațiile valorii conținutului imaginii. E natural, ca procesul antrenării facultății individului de a recepta farmecul valorii operei să fie de neconceput în afara unor suficiente cunoștințe în domeniul legității creației.

Având misiunea de a dezvolta gusturile artistice, deprinderea și capacitățile de a înțelege legitățile specifice ale artei, educația artistică mai îndeplinește și sarcina de inițiere și pregătire a unor consumatori de artă în vederea activității lor de creație.

Primele decenii ale secolului XX se caracterizează prin negarea violentă a formelor de artă consacrate, sunt opuse ideilor prezentate mai sus prin proclamarea ostentativă a noului. Astfel, avangardiștii, sau în raport de sinonimie cu moderniștii, în variantele extreme ale acestuia, futuriștii, expresioniștii, dadaiștii, cubiștii, integraliștii, suprarealiștii, în domeniul estetic neagă arta tradițională, depășesc tiparul de realitate obiectivă și interpretare subiectivă prin depășirea continuă a formelor curente și acceptate de creație. Avangarda refuză orice „model, detestă violent gustul consacrat, are oroare de tot ce este vechi și comun” [8].

Reprezentanții romantismului german Tic și Novalis militau de asemenea pentru substituirea realității de fantezia subiectivă a poetului, recunoșteau numai arta, care pătrunde „dincolo de realitatea văzută”[9]. Nicolae Caramzin spunea că „poezia trebuie să se ocupe numai de lucruri fine, să evite realitatea josnică”, iar J.J. Russo afirma că „frumosul este ceea ce nu există în realitate. Și atunci, dacă acest frumos, asemenea unei umbre fuge mereu de noi, să-l stăpânim măcar în închipuirile noastre, să ne avântăm după el în lumea speranțelor adânci, să ne înșelăm pe noi înșine și pe cei, care merită înșelați”[10].

Dacă la începutul lucrării am afirmat că nașterea valorii estetice, cât și nașterea valorii artistice se datorează raportului de interacțiune dintre momentul obiectiv (realitatea) și cel subiectiv (conștiința estetică a scriitorului), vin în contact cu unul și același obiect al raportului estetic: realitatea și complexitatea fenomenelor sale, în ideile avangardiștilor, idealiştilor realitatea este neutră din punct de vedere estetic. Prin semnificația sa estetica nu există decât pentru subiectul receptiv.

Punctul de vedere dualist susține, că izvorul frumuseții constă în unitatea a două principii: a obiectivului și a subiectivului. Filozofii greci susțineau că frumosul în artă se obține prin reproducerea creatoare a realității, adică „literatura artistică se inspiră din realitatea înconjurătoare, luând ca model formele acesteia. În același timp, ea singură creează valori noi”[11].

Educația estetică și educația artistică, așadar, nu sunt două procese identice. Dar ași le considera absolut independente ar fi, de asemenea, o eroare. Privite sub aspectul scopurilor funcțiilor principale, educația estetică și cea artistică se găsesc într-o legătură reciprocă. Evident, mai întâi de toate, educația artistică efectuată prin intermediul operei de artă, nu exclude posibilitățile educației estetice, ci, dimpotrivă, le presupune. Și educația estetică, și educația artistică, ambele vor contribui, în ultimă analiză, la formarea unei personalități integre, dezvoltate multilateral și armonios.

Referințe:

1. I. Pop „Avangardismul poetic românesc
2. T. Vianu „Opere” vol.6 Editura „Minerva” 1976
3. T.Melnic „Specificul imaginii artistice și valoarea ei literar - estetică” Academia de Științe a Republicii Moldova, Chișinău 1997
4. Vlad Pâslaru „Introducere în teoria educației literar - artistice” Museum 2001
5. T. Melnic „Semnificația social – estetică a literaturii” Chișinău, „Lumina” 1980.
6. T. Vianu „Opere” vol.6 Editura „Minerva” 1976
7. ibidem
8. Adrian Marino ”Dicționar de idei literare”
9. I. Borev „Estetica” . „Cartea moldovenească” Chișinău, 1979
10. I.Borev „Estetica” ed. „Cartea moldovenească” Chișinău, 1979
11. ibidem

STYLISTIC LANGUAGE PECULIARITIES OF POLITICAL DISCOURSE

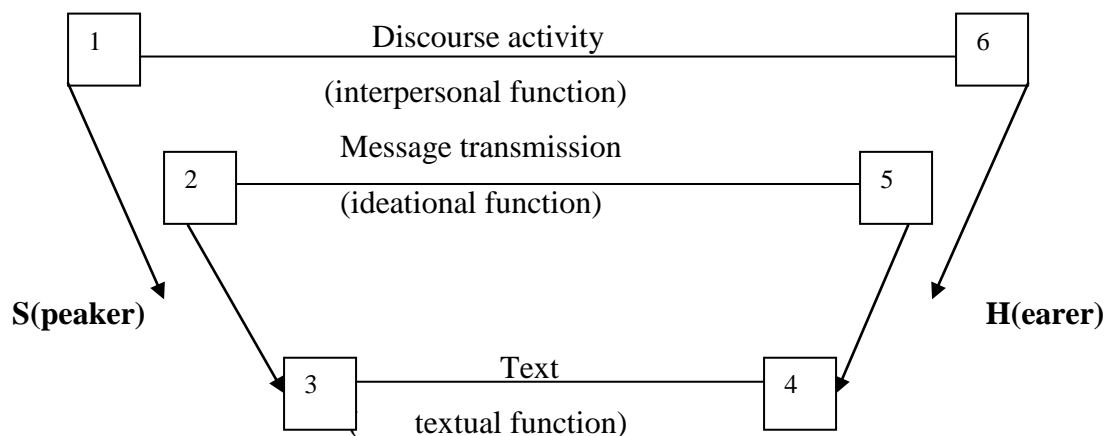
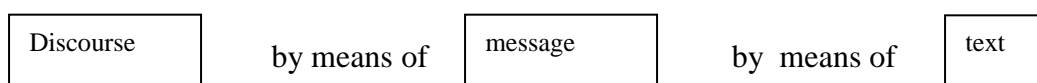
Marianna FUCIJI,
 Catedra de Filologie Engleză

Scopul principal al articolului prezent este de a demonstra particularitățile stilistice ale limbajului folosit în discursul politic pe baza anumitor discursuri selectate în special din presa americană. Acest material poate fi de interes pentru cei care doresc să continue aprofundat cariera lor științifică și cea educațională în domeniul limbajului politic și al comunicărilor publice. Un alt scop al cercetării date este de a dezvălui evoluția investigațiilor în domeniul discursului și de a demonstra scopurile discursului politic, structura și limbajul folosit în discursul politic, influența lui cât și impactul provocat în public inclusiv rolul lui în arena politică.

According to Glynnis Chantrell [1], the word **discourse** goes back to late Middle English. A *discourse* was formerly the process of reasoning’ as used in the phrase *discourse of reason*. It is from Old French *discours*, from Latin *discursus* ‘running to and fro’ (which became, in medieval Latin, ‘argument’). The Latin verb *discurrere* is the base, from *dis-* ‘away’ and *currere* ‘to run’. The English verb was influenced by French *discourir*. **Discursive** (late 16th century) is from medieval Latin *discursivus*, from Latin *discurrere*.

Discourse has been studied by numerous linguists who highlighted its different sides. “Discourse is very complex, featuring many levels of structures, each with their own categories and elements, which may be combined in innumerable ways. Ideologies may be expressed explicitly and then are easy to detect, but this may also happen very indirectly, implicitly, concealed or in less obvious structures of discourse, such as an intonation, a hesitation or a pronoun.”[2]

According to Chris Baldick [3], **discourse** is any extended use of speech or writing; or a formal exposition or dissertation. In linguistics, discourse is the name given to units of language longer than a single sentence; discourse analysis is the study of COHESION and other relationships between sentences in written or spoken discourse. The following table shows the ways a discourse is realized:

In Olga Akhmanova's [4] words "the meaning of discourse is not limited to the meaning of its words and sentences. Discourse also has more 'global' meanings, such as 'topics' or 'themes'. Such topics represent the gist or most important information of a discourse, and tell us what a discourse 'is about', globally speaking." So it may be rendered such topics in terms of (complete) propositions such as 'Neighbors attacked Moroccans'. Such propositions typically appear in newspaper headlines.

A discourse is political when it evaluates situations of public interest, government and state. The main feature that distinguishes the political discourse from other discourses is first of all the political situation it is used in. Van der Valk classifies discourse as political when it is acted out by political actors in the context of specific political institutions, such as political parties, and has a direct functional role as a form of political action, such as in meetings or debates, as part of the political process, such as the creation and passage of legislation or elections.[4]

George Yule [5] contends that **political discourse focuses on four concepts: *on nation, state, security and the nature of the international relations***. These four concepts help the political discourse to find amplification in society. In his theses of autonomy of discourse, Larsen asserts that language is the foundation of political action and even, what may be initially seen as non-discursive factor (such as geopolitics) also leads to political discourse and how political discourse finds sense in it.

Thus, a political discourse is a mixed product of personal development and the relevant environment and time in which a politician reflects his maxim implicature in a political event and the language he uses to inspire credibility and reality to his public audience in a certain process of communication.

It is difficult to imagine our life without Political Discourse, which exists already for a long time. In everyday life we can hear political speech from television, radio or on a meeting that deals with Politics; we can also read some political speeches from some newspapers or magazines.

What is important in the language of Political Discourse is the speaker's correctness and eloquence used during he speaks to the audience. The most important is that all the hearers (listeners) should be interested in speaker's speech. The present research is multilateral and therefore implies the use of a large variety of language peculiarities.

Grammatical peculiarities comprise some difficulties: the syntactic structure, the structural features, the morphology, parts of speech and so on.

Lexical peculiarities comprise the following difficulties: difference in the semantic volume of a word because a word exists in a close connection with the lexical-semantic system of a given language. It may have various kinds of lexical meanings (lexical-semantic) variants; it may widen or narrow its meaning and make it more abstract and concrete.

Stylistic peculiarities of Political Discourse comprise such difficulties as: the abundance of metaphors, rhetorical questions, repetitions, metonymies, parallel constructions, comparisons, ironies, hyperboles and many other stylistic devices.

Practically, stylistic devices in almost all languages are similar still though their functions in speech vary. Identical stylistic devices are used differently in languages; they perform different functions and have different value in stylistic system of their language what actually explains their necessity when transformations in translation occur. The stylistic changes are as necessary as grammatical or lexical ones. While applying some grammatical or lexical transformation in Political Discourse the speaker is guided by principle of rendering grammatical or lexical meaning. When rendering stylistic meaning of the source text a speaker should be guided by the same principle – to recreate in Political Discourse the same impression.

Thus when comparing stylistic devices, could be easily identified complete correspondence, partial correspondence and even sometimes absence of correspondence and their functions.

To M.O. Ayeomoni [6], the first function of alliteration emphasizes close relationship between components of the statement. Especially brightly alliteration shows the unity of an epithet with an attributed word.

The second function of **alliteration in Political Discourse** – to attract attention of the reader — is widely used in the names of literary works, newspaper headings and often in articles.

It is known that **repetition is a widespread stylistic device** in the language of Political Discourse. In some cases repetition as the stylistic device should be necessarily kept in Political Discourse, but for the difference in combinability and various semantic structures of polysemantic words or words of wide meaning, the speaker has to change and replace some of elements.

The repetition is widely used with stylistic purposes in newspaper publicity. In these cases the speaker is compelled to apply stylistic changes, make substitution or omission.

*e.g.: A policy of see no stagnation, hear no stagnation, speak no stagnation
has had too long a run for our money..*

The triple repetition of **no stagnation** has been omitted in sentence, though is partially compensated by the use of synonymic pair at a word „*stagnation*”, but neutralization is evident in this example. The neutralization is the phraseological unit **to have (too long) a run for our money**.

Metaphor is used in all emotionally – colored styles of speech. However in style of fiction the metaphor always carries original character, whereas in the language of Political Discourse the original metaphor is used rather seldom and basically — copied metaphors. Nevertheless in advanced clauses of the English and American Political Discourse, **the purpose of which is to assure, to make people believe and to impress the listener or reader**, that is to force him to agree with the point of view given in the article, one can often see rather bright and colorful metaphors.

Metaphor is the most frequently used stylistic device in Political Discourse and a process of applying or using a source to talk about the target, gives the vivacity and expressiveness to public speech and is especially necessary when an accustomed term loses its force through familiarity. It is important in Political discourses because with the help of it the speaker gains conciseness.

The speech of Ikoku, who was the secretary–general of the People’s Redemption Party (PRP) in the Second Republic, will be used to illustrate the Metaphoric feature and style. This feature manifested in this speech is shown thus:

*e.g.: “We in the PRP have no doubt that the entire country will
draw a conclusion from this precipitate action that Alhaji
Shagari is the favoured baby.” [7]*

This speech is highly figurative. For instance, the standardized metaphor ‘*to draw a conclusion*’ is now a merely idiom that lost its freshness in comparison with the phrase ‘*precipitate action which*’ is a rather a fresh metaphor, as is the nominal phrase *favoured baby*. This feature is suitable here because more often than not, irrespective of the subject of the discussion, the political elite often resort to using figurative language in some political contexts. So, the language of this political class is usually figurative and metaphoric *when* they desire to force their ideas through and make them convincing and impressive. For instance, in this speech, the descriptive nominal phrase – “precipitate action” – stands for the declaration of Alhaji Shehu Shagari as President. Then the nominal phrase – “favoured baby” – contextually implies partiality, with the political implication that the election (that has brought Alhaji Shehu Shagari in as the President of the Federal Republic of Nigeria) was not free and fair. In this speech it is easy to notice a verbal battle, an attack to the opponent that is beautifully concealed with structural-emotional metaphors mentioned above. These metaphors show a emotional state of anger and frustration.

Few **semantic-rhetorical figures are as persuasive as metaphors**, also in debates on immigration. Abstract, complex, unfamiliar, new or emotional meanings may thus be made more familiar and more concrete. Virtually a standard metaphor (if not a topos) is the use of flood-metaphors to refer to refugees and their arrival, symbolizing the unstoppable threat of immigration, in which we would all “drown”. Thus, Ms. Gorman warns for changes in the present law by saying that such changes would “open

the floodgates again". Another notorious semantic realm of metaphors is to describe people in terms of (aggressive, repulsive, etc.) animals, for instance asylum seekers as “parasites”, as does Mrs. Gorman.

The categories and examples shown above are not limited to racist or antiracist social ideologies, or to socialist or conservative political ideologies. Virtually all categories also apply to macho and feminist or pacifist or militarist ideologies and their discourses. That is they are rather general resources groups and their members acquire and use in order to account for and defend their ideas and social practices. Indeed, we need not learn totally new ways of ideological talk and text as soon as we become member of or identify with another social or political group.

Illustrating the metaphoric feature further is given Chief Obafemi Awolowo’s speech in *Voice of Courage*: He states:

e.g.: “ ... our experience during the past 6 years has shown ... that though we are (ostensibly) free as a nation, yet as a people we remain, tightly shacked in the chains of ignorance, disease, want and native tyranny...” [8]

In the above speech, there is the **use of metaphor in the phrase** “shacked in the chains of ignorance, disease (and) want and native tyranny.” This metaphor, could be linked with Chief Awolowo’s attitude to colonialism, capitalism and socialism. In this connection, the metaphorical chains in the above quotation refer to colonialism and neocolonialism, which should be destroyed by all means. This metaphor transpose the quality of an abstract object ‘ignorance’ to another concrete object ‘chains’; the same thing is with ‘ chains of disease, want, and native tyranny’. The pattern of the metaphor is simple as it is embodied in phrasal verb with directional preposition, but it stimulates powerful emotions in listeners, it makes them to react and to wake up to the reality.

It is a **widespread case of metonymy usage** – substitution of concrete notion by an abstract one, which can not always be preserved.

In Leontiev’s view [9], **metonymy** - being purely linguistic and stylistic device – is used more and more in Political Discourse, perhaps, even more than metaphor. In the language of Political Discourse metonymy presents one of numerous problems for its use in this type of language. Due to this fact the speaker is often forced to go back to the primary meaning of a word, that is to the meaning that was firstly **created by metonymy**.

e.g.: “*It (the flood) has hurl us a great deal*”, the Pakistan Prime Minister told correspondents last week as he toured the destruction in the flooded provinces. [10]

e.g.: *General Assembly was gavelled to order by its outgoing President.*[10]

The expressiveness and emphasis created by the passive form of the verb that had been formed as a result of conversion are compensated by lexical means. The compressed nature of sentence was lost for the verb **to gavel** has two semantic components one of action and an instrument that were to be rendered in PD.

Then Uncle Bola Ige, in his maiden speech in (1979) as the Governor of the defunct Oyo State states:

e.g.: “*I promise, once again, that during my own time life will be made more meaningful. I will turn stone to bread; the poor will reap the fruits of their labor. I know that, you my fathers and mothers will pray for me and our state and your prayers shall be heard*”. [11]

Besides metaphors **will turn stone to bread** and **the poor will reap the fruits of their labor** in this speech we also identify **some metonymy**: ‘*The poor*’ with a standard pattern interpreted in the following way: Noun ‘poor’ is **metonymic reference** to Noun ‘peasants’ or Noun phrase ‘simple workers’. **This metonymy is of idiosyncratic** type and involves stand-for relationship between these nouns. Another

metonyms of idiosyncratic type that can be identified in this political discourse are ‘fathers and mothers’ based on the relation of proximity that become the symbol of notion for noun ‘people’, ‘nation’ with the pattern of Y-type for X-type.

For the purpose of convincing his listeners politicians use a liberal rhetoric feature. This feature is also obviously found in the speeches of the political elite in this country. A good example of this is provided by Tunji Braithwaite, a Lagos-based lawyer and one time Nigerian Advanced Party (NAP) chieftain in the Second Republic (1979). In one of his campaign speeches he states :

e.g.: *“We are going to produce food in abundance
not only for all Nigerians, but also to export
abroad and earn foreign exchange...”* [7]

This speech is flamboyant, exaggerated and appeals to the collective sense of the people.

The use of phrases like “to produce food in abundance” and to “earn foreign exchange,” both attest to this. **This liberal and hyperbolic style** is adopted in order to woo and lure the people into the folds of the speaker and to cajole them into accepting them and their designed programmers.

Different from rhetorical similes, **comparisons** as intended here typically occur in talk about refugees or minorities, namely when speakers compare in-groups and out groups. In racist talk, out groups are compared negatively, and in-groups positively. In antiracist talk we may negatively compare our country or government with loathsome undemocratic regimes. In the following example, Mr. Corbyn **uses an argumentative comparison** with the Second World War to emphasize the plight of asylum seekers:

e.g. *“Many soldiers who were tortured during the second world war found it difficult to talk about their experiences for years. That is no different from the position of people who have been tortured in Iran, Iraq, West Africa or anywhere else”.* [11].

The well-known **rhetorical figure of euphemism**, a semantic move of mitigation, plays an important role in talk about immigrants. Within the broader framework of the strategy of positive self-presentation, and especially its correlate, the avoidance of negative impression formation, negative opinions about immigrants are often mitigated, especially in foreign talk. The same is true for the negative acts of the own group. Thus, racism or discrimination will typically be mitigated as "resentment" or "unequal treatment", respectively. Similarly Ms. Gorman in this debate uses the word "discourage" ("to discourage the growing number of people from abroad...") in order to refer to the harsh immigration policies of the government, and thus mitigates the actions of the conservative government she supports. Similarly, the Labor (Corbyn) opposition finds the condemnation of oppressive regimes by the Government "very muted" instead of using more critical terms. Obviously, such mitigation of the use of euphemisms may be explained both in ideological terms (in-group protection), as well as in contextual terms, e.g., as part of politeness conditions or other interactional rules that are typical for parliamentary debates.

Hyperboles are semantic rhetorical devices for the enhancement of meaning. Within the overall strategy of positive self-presentation and negative other-presentation, it may be thus expected in parliamentary debates about immigrants that the alleged bad actions or properties of the others are expressed in hyperbolic terms (our bad actions in mitigated terms), and vice versa. Sometimes such forms of hyperbole are implied by the use of special metaphors, as it is observed in Mrs. Gorman's use of "opening the floodgates" in order to refer to the arrival of many asylum seekers. And conversely, on the left, Labor speakers will of course emphasize the bad nature of authoritarian regimes, and like Mr. Corbyn, will call them "deeply oppressive", and the conditions of refugees coming from those countries "appalling".

Accusations may come across as more effective when they are not made point blank (which may violate face constraints), but in apparently lighter forms of irony. **There is much irony in the mutual critique** and attacks of Conservatives and Labor, of course, and these characterize the proper interactional dimension of the debate. However, when speaking about immigrants, irony may also serve to derogate

asylum seekers, as is the case for the phrase "suddenly discover" in the following example, implying that such a "sudden discovery" can only be bogus, since the asylum seekers allegedly knew all along that they came to the country to stay:

e.g. *“Too many asylum seekers enter the country initially as family visitors, tourists, students and business people, and then suddenly discover that they want to remain as asylum seekers”*. [12]

e.g. *“The break through that was brought about by the visit of the Egyptian President Anwar Sadat to your land remains unforgettable”*. [13]

This speech is another example of Liberal rhetoric in Nigerian political speeches. A great interest is how the president of the country Dr. Nwafor Oritzu manages the formal and ceremonial nature of the discourse while sustaining an informal communicative relationship with his audience and while managing the discourse of international diplomacy. ‘Breakthrough’, ‘land’, and ‘unforgettable’ belong to three different styles and their mixing effects represent a slippage between diplomacy, ceremonial ritual, and ordinary life world experience. It also illustrates boundaries and flows between orders of discourse: the external relations between the order of discourse of politics and the order of discourse of the life world are internalized in the collocations of this text. Second point can be introduced by focusing on the word ‘land’: in ascribing it to a discourse of ceremonial ritual, it a rather an archaic selection of this word to refer to a country rather than say, ‘country’ and this does not show any diplomacy.

From everything that has been mentioned above it can be stated that the usage of some of stylistic devices in the language of Political Discourse is peculiar – and bears specific national character. It can be explained not only by national features of stylistic means and devices but by their multi functioning character also – that do not always coincide – as it was shown on the matter of alliteration. This is the main criteria causing the necessity of stylistic peculiarities that involve substitution and changes. Therefore it is necessary to warn the future speakers and interpreters that it is not important to classify the device itself but the point is to be able to realize their ongoing effect and to identify the purpose of their application in the translation they are working on.

References:

1. Glynnis Chantell, Dictionary of Word Histories, Oxford University Press, 2001, p.153
2. Van der Valk., Handbook of Discourse Analysis, 4 vols. London:Academic Press, 1985
3. Chris Baldick, Oxford Concise dictionary of Literary terms, Oxford , pp.68-69
4. Akhmanova O., Lexicology: Theory and Method, MGU 1972, Moscow, pp. 136 -146
5. Yule Georg, Pragmatics, Oxford University Press, 1995, pp. 83-89
6. Ayeomoni, M.O., Style in Nigerian Political Speeches in IFE Studies in English Language Journal. 1.5(Ile – Ife: OAU Press), 2002, pp.273-278
7. Ojiako, J.O., 13 years of Military Rule. Lagos: A Daily Times Publication. 1986 p. 209
8. Awolowo O., Voice of Courage: Selected Speeches of Chief Obafemi/ Awolowo, vol. 2, Akure: Olaiya Fagbamigbe Ltd, 1981, p.110
9. Леонтьев А., Синтаксис текста, Москва: Наука, 1979, pp. 123- 125
10. Newsweek, November,1990 pp.25-26
11. Obafemi, A., My March Through Prison. Adventure in Power: Book. 1985, p.173
12. New Times, August. 2002.p. 12
13. New Times, September.2002. p.18

Recenent: N. Alhazov, prof. asociat, USM.
Prezentat la 21.09.2006

TIRANIA TAGMEI PROFESORALE ÎN OPERA LUI HEINRICH MANN PROFESORUL UNRAT

Romela PANEA,
Catedra Filologie Franceză

Dans cet article on a voulu mettre en évidence l'horreur, la terreur que provoque le professeur Unrat du roman Le professeur Unrat, écrit par Heinrich Mann, en donnant comme exemple concrets ses méthodes d'enseigner, la façon de se comporter devant les élèves et son portrait physique et moral. Comme chez Heinrich Mann l'image du professeur apparaît dans d'autres romans aussi, on fait appel aux influences du milieu social, aux tendances de son époque pour expliquer la manière de se comporter du professeur et l'horreur des élèves envers l'école.

În literatura germană a secolului XX, chipul tiranului mărunț, al filistinului burghez, violent și dogmatic, a fost zugrăvit nu o singură dată. Filistinismul și tirania domestică vor constitui în toată epoca celui de al doilea Reich un simbol al unei ascuțite probleme sociale și etice, un pilon al tematicii antiburgheze satirice.

Alături de alți scriitori, Heinrich Mann a socotit acest produs al dezvoltării specifice al societății germane în epoca imperialismului drept un reprezentant în miniatură al mizeriei germane. Figura Profesorului Unrat, cu tot caracterul său caricatural, este profund veridică și convingătoare. Principalele trăsături ale lui Unrat - despotismul, reacționarismul militant, lipsa de scrupule, capătă treptat o amploare simbolică scoțind în evidență contururile politicii și ideologiei Germaniei imperisaliste contemporane. Profesorul Unrat reprezintă un sistem – nu numai un sistem pedagogic, ci un sistem politic și militar, fiind prima carte care a zgâlțit unul din pilonii Germaniei wilheliniene: școala, [1, p.33] aducând ceva cu totul nou în interpretarea comportării eroului. Scopul nu este prezentarea unui „caz” inedit și analiza nu urmărește în ultimă instanță să pătrundă în ungherele ascunse ale unui suflet. Chiar momentele cele mai indicate pentru asta: pasiunea erotică a lui Unrat, și apoi ura înverșunată, rece și calculată care determină toate actele sale până în momentul prăbușirii, nu sunt exploatare de scriitor pentru a practica doar analiza psihologică. Țelul urmărit e de alt ordin, mai general, și anume, de a căuta rădăcinile și a arăta consecințele tendinței de dominare tiranică.

În mod paradoxal, tiranul care devine periculos pentru moravurile unui oraș întreg este un modest profesor. Ce poate fi aparent mai inofensiv decât un dascăl maniac, îmbătrânit în meseria lui ingrătă, anchilozat în concepții mărginite, niciodată supuse unei întoarceri critice asupra lor, și pentru care viața și școala se identifică?

Întrucât își petrecuse toată viața în școli, nu avea darul să privească pe băieți și treburile lor din perspectiva experienței vieții. Îi vedea atît de aproape ca și cum ar fi fost și el unul din mijlocul lor, investit pe neașteptate cu autoritate și înălțat pe catedră. Vorbea și gîndea în limba lor, folosea jargonul lor, și spunea vestiarului „zdup”. Își pronunța alocuțiunile în stilul pe care și ei l-ar fi adoptat în astfel de cazuri, în perioade latinizante, întreșute cu „doar numai, neapărat, vezi bine”, și alte asemenea împerecheri nerodate de cuvinte de umplutură... Neîncetata nevoie de a goni, de a face zgomot, de a înghionti, de a provoca suferință, de a face pozne, de a cheltui fără rost curajul de prisos și puterea fără întrebuintare a mădularelor și a creierilor tinere de băieți – ca niște cățeluși – Unrat o uitase, sau nu o pricepuse niciodată [2, p.10].

Acasă, profesorul se supune autorității menajere și lucrează la o vastă operă științifică despre particulele în limba elină. Până aici e un pedant anchilozat, comic și anodin, și povestea lui promite să fie o satiră a tagmei profesionale și a învățământului.

Amintirile neplăcute despre școală îi furnizează autorului material bogat pentru redarea atmosferei din liceu. O sumedenie de episoade se semnalează, prin precizia lor, ca amintiri personale. Este neîndoios

faptul că figura elevului Lohmann are trăsături comune cu fostul elev Mann; ca și acesta el e fiul unui cetățean de vază al orașului, ca și acesta, *fîind absorbit de însușirea unei culturi literare, nu putea acorda decât puțină atenție școlii* [2, p.12].

Fact este că Heinrich Mann și fratele său Thomas împărtășesc aceeași groază față de metodele și atmosfera școlii de pe vremea lor, redate, în cunoscutele pasaje ale ultimului capitol din *Casa Buddenbrook*, ca trăite de ultimul vlăstar al mării familii, delicatul și sensibilul Hanno, care îndură tirania profesorilor Hückopp și Mantelsack și al înfricoșătorului director Wulicke. *O dată cu acest prusac mutat în orașul Hanseatic, un spirit nou intrase în bătrîna școală. Acolo unde odinioară cultura clasică fusese privită ca un scop în sine, senin, spre care se tindea liniștit, pe-ndelete, cu un idealism plin de voie bună, noțiunile de autoritate, de datorie, de putere, de serviciu și de carieră ajunseseră la cea mai înaltă demnitate, și „imperativul categoric al filozofului nostru, Kant” era stindardul pe care directorul Wulicke îl desfășură amenințător în fiecare discurs festiv. Școala deveni un stat în stat, în care rigoarea oficială prusacă domnea atît de puternic, încît nu numai profesorii, ci și elevii se simțeau ca niște funcționari, nu se gîndeau decît la avansare și nu aveau altă ambiție decît să fie bine notați de cei ce dețineau puterea...* [3, p.335-336].

Și profesorul Unrat are ceva prusac în felul lui de a fi: în texte se face doar o aluzie la faptul că nu cunoaște dialectul din nord, cu toate că profesează acolo de douăzeci și cinci de ani. El are unele trăsături comune cu profesorii din *Casa Buddenbrook* și e desigur o figură sintetică, combinată din mai mulți despoți ai școlii.

La început el apare sub chipul unui mic și ridicul tiran, care ține sub teroare pe copii încredințați lui. Ca orice tiran, Unrat suferă de halucinația puterii, are în permanență coșmarul răzvrătirii și hiperbolizează misiunea încredințată lui în sistemul educativ burghez. Om cu suflet pusit, singuratic și întărit de singurătate, Unrat vede în fiecare manifestare spontană a indisciplinei copilărești un atentat împotriva autorității și personalității lui și în fiecare ștregărie, oricât de nevinovată, a unui copil i se năzărește o nesupunere față de puterea de stat și un îndemn la revoluție.

Când trimitea pe un elev la „zdup”, se simțea ca un autocrat care deportează încă un grup de răzvrătiți într-o colonie de pedeapsă și care-și dă seama, cu teamă și cu bucuria izbînzii, de întreaga sa putere, dar și de rîcîitul neliniștit care roade temelile acestei izbînzii. [2, p.6].

De aici și până la a declara război tuturor „răzvrătiților” și a „imoralilor”, de la teroarea pedagogică până la instaurarea unei dominații sui-generis asupra locuitorilor adulți și a orașului, nu este decît un pas, un pas imens, e drept, un pas, pe care autorul îl descrie cu adevărată virtuozitate, marcînd dezlănțuirea forțelor oarbe, tipice, până atunci cu greu comprimate la conștiința acestui mic-burghez turbat, cuprins de ură maniacă față de oameni.

Unrat este impregnat de spiritul vremii. Acest maniac periculos este la început gata să slujească pe cei care-l plătesc, și se prezintă ca un supus executant al voinței lor. Nici un singur bancher, nici un singur monarh nu era mai pasionat de putere decît Unrat – scrie H. Mann – nici unul nu credea mai mult în caracterul imobil al orînduirii existente. Apărător din oficiu al oricărei autorități, nutrinde o ură cruntă și primitivă față de muncitori – ale căror revendicări îi apăreau drept cauza principală în menținerea salariului său la un nivel mizer, urîndu-i și pe negustorii orașului, care refuzau să-l primească în cercul lor, Unrat are o conștiință murdară și echivocă, în care supunerea oarbă alternează cu dorința neputincioasă de a ajunge la putere, iar imbecilitatea seacă, evlavie acceptării necondiționate a prejudecăților curente intră în conflict cu invidia scrișnită.

Așadar, în *Profesorul Unrat*, demascarea realității burgheze nu este epuizată prin satira anumitor vicii individuale specifice unor persoane izolate sau unor categorii restrînse. Scriitorul tinde mai sus, la critica – prin simbolul Unrat – a sistemului politic și de stat al Germaniei imperialiste. De aceea, cu toate că Unrat, ca apartenență socială, descinde din mica-burghezie provincială, el reflectă prin tendințele, aspirațiile, meschinăriile și ferocitatea sîngeroasă, prin tendința nesaturată de expansiune a ego-ului, prin lipsa de scrupule, prin violența presiunilor ca și prin lașitatea sa, trăsăturile fundamentale ale politicii și ideologiei imperialismului german, și împreună cu el, toată acea lume care viermuia prin micul oraș de

provincie, toți acei consilieri municipali, negustori de bretele, profesori de latină, cheflii de duminică, exprimă câte o latură caracteristică celui de la doilea Reich.

Făcînd din Unrat întruchiparea laturilor ideologice și politice monstruoase ale imperiului, Heinrich Mann îi conferă profesorului și un întreg șir de trăsături personale aparținînd conducătorului acestui imperiu, Kaiserului Wilhelm al II-lea. După cum se știe, venind după epoca lui Wilhelm I și a lui Bismark, der *Junge Kaiser* (tânărul împărat) suferea de un proces patologic de grandomanie exprimat uneori prin gesturi dezordonate și irepresibile, de un comic irezistibil. Considerîndu-se atotputernic, fără conștiința limitelor propriei sale personalități, simțindu-se lezat în personalitatea sa nu numai în fața diverselor atacuri, ci și în fața unor aluzii adeseori inofensive, Wilhelm al II-lea și-a subliniat exasperatul său complex de inferioritate în gesturi de o mitomanie indescritibilă, gesturi pe care poporul german le-a plătit cu sânge și suferințe enorme.

Heinrich Mann parodiază în chipul eroului său până și un asemenea detaliu ca exercițiul diletant al lui Wilhelm în cîmpul literaturii, poza sa pretențioasă de „*iubitor al artelor*”. Tonul grav pe care-l ia Herr Professor ori de câte ori vine vorba de o aluzie livrească, importanța pe care și-o dă pronunțînd cele mai anodine maxime, amintește banalitatea paralizantă pe care Thomas Mann o nota în legătură cu conversațiile literare ale lui Wilhelm al II-lea. Cu toată extrema sa ignoranță, Unrat își alege ca deviza maxima *Adevărate nu sînt decît prietenia și literatura* și întreține ani de-a rîndul ideea de a scrie o lucrare științifică: *Despre particulele lui Homer*, temă de disertație care este caracteristică pentru micimea ideilor lui Unrat.

În Gimnaziul clasic, unde lucrează Unrat, li se inoculează elevilor sentimente monarhice și un bigotism fățarnic. Metodele de educare se disting printr-o sălbăticie extremă și au drept unic țel să inspire tinerei generații teamă și respect pentru violență. Bătrînii dascăli nu cunosc nimic altceva decît textele *preparate* de ei, decenii de-a rîndul. Tinerii profesorii sînt preocupați numai de propria carieră, manifestă o indiferență criminală față de obligațiile lor pedagogice, directorul gimnaziului se aseamănă leit instituției pe care o conduce – excelând în denunțări și în spionaj, crescându-i pe elevi într-un spirit asemănător. Uscăciunea cenușie a canonului sterp, lipsa de talent și o plictiseală paralizantă și-au pus amprenta asupra întregului sistem de predare. Dacă din întâmplare în mîna pedagogilor pică și câte o autentică operă literară, ei o *prepară pînă cînd din ea este stoarsă și ultima rămășiță de poezie și de sens*. Așa de pildă, Herr Unrat se îndeletnicește decenii de-a rîndul cu schimonosirea operei lui Schiller *Fecioara din Orléans*.

Iată câteva dintre metodele de predare: *Să acopere un anumit număr de pagini cu fraze despre lucruri de a căror existență elevii erau departe de a fi convinși, cum ar fi spiritul de datorie, binefacerile învățaturii și bucuria de a servi sub arme, era o treabă pentru care elevii fuseseră pregătiți de mai mulți ani prin exerciții de compunere. Tema nu-i privea, dar scriau...*

Cu Fecioara din Orléans, clasa se ocupa de la Paști, de trei sferturi de an. Repetenții o cunoșteau bine încă de anul trecut. O citiseră de la cap la coadă și iarăși de la coadă la cap. Învățaseră scene pe dinafară, dăduseră explicații istorice, îi studiaseră poetica și gramatica, transpuseseră versurile în proză și proza iarăși înapoi în versuri. Pentru cei care la prima citire simțiseră vrajă și strălucire în aceste versuri, ele deveniseră de mult serbede. În cîntecul de flașnetă care se repeta în fiecare zi, nu mai deslușeau nici o melodie. [2, p.8-9].

Înfățișarea metodelor și a atmosferei școlii le coroborează pe cele redată în scenele de clasă trăite de tânărul Hanno (*Casa Buddenbrook*), pentru care o oră de curs înseamnă plictis și frică, mai ales frica de a fi întrebă și de a nu ști, fiindcă materiile, predate arid, n-aveau nimic comun cu viața și cu cercul de interese ale copiilor; de altfel, ce se cerea nu era interes și gândire, ci toceală.

În Profesorul Unrat relațiile profesor-elev comportă însă mai mult decît o tensiune firească. *Unrat, care se știa dușmănit, tras pe sfoară și urît de elevi, îi trata la rîndul lui ca dușmanii ereditari, dintre care cît mai mulți trebuiau „băgați la apă”* [2, p.10]. Heinrich Mann subliniază faptul că Unrat la catedră nu reprezintă un fenomen singular, ci un educator tipic din școala germană burgheză. Apariția în roman a altor chipuri de profesori și a directorului gimnaziului este în deplină armonie cu ținuta și atitudinile lui Unrat. Așa cum subliniază autorul, sarcina școlii în Germania imperialistă este pregătirea unor „supuși” ascultători, producția în masă de Diederich Hessling-i (eroul din *Supusul*).

În acest sens sînt semnificative chipurile a doi elevi caracteristici nu numai pentru asemenea școală, ci și în general pentru tineretul burghezo-aristocrat din Germania wilhelmiană; figura contelui Ertzum, un amestec de *miles gloriosus* de ofițer fanfaron și de ins vulgar afon; precum și figura de escroc precoce a lui Kieselack, care se transformă într-un experiment ticălos.

Unrat se deosebește de tipul curent de profesor aspru nu prin gradul mai înalt de severitate, ci prin atitudinea lui interioară față de elevi:

Când aplica pedepse, nu o făcea gîndind în sinea lui cu superioară înțelegere: Sînteți ștregari, cum e firesc, dar disciplina trebuie păstrată, ci pedepsea serios și cu dinții încleștați. Cu o lipsă totală de umor, atribuie micilor lor delictive gravitatea unor crime: neatenția și rîsul însemnau rezistența împotriva autorității de stat, o pocnitoare era început de revoluție... Cînd trimitea pe un elev „la zdup”, se simțea ca un autocrat care deportează încă un grup de răzvrățiți într-o colonie de pedeapsă. Unrat nu știe să ierte: Cum aparținea instituției de un sfert de veac, orașul și împrejurimile lui erau pline de foști elevi ai săi, dintre cei pe care-i „prinsese” pronunțându-i porecla sau dintre cei cărora „nu putuse să le-o dovedească ...

Animizitatea sa față de elevi se extinde astfel cu timpul și asupra locuitorilor de orice vîrstă ai orașului. I se întîmpla câte unui elev nou să-l audă spunînd la prima greșală: *Am mai avut aici trei din neamul dumatile. Urăsc toată familia asta* [2, p.10-11]. astfel întră în scenă ura, căci obiectul vizat depășește luarea în derîdere a unei figuri de belfer.

Setea lui de a domina chiar și dincolo de școală, sau ranchiuna de a nu o putea face, sînt sentimente ieșite din comun; o vagă tendință dominatoare, frecventă în germene, este de obicei reprimată de rațiune sau de considerente morale și autocritice, aici însă întîlnim ceva ce se va amplifica pînă la monstruos, vom asista la un crescendo susținut al unui instinct tiranic ce va contropi psihicul integral personajului și va deveni instrumentul destinului său.

Instinctul său tiranic se manifestă și în dragostea pentru cîntăreața Rosa Frohlich însă nu față de ea (îi este sclav) ci față de publicul din cabaret, care la un moment dat o fluieră. Într-un acces de furie neputincioasă, Unrat simte că nu poate face nimic. *Teribil lucru! Putea să-i închidă pe elevi „la zdup”, să le impună compuneri despre lucruri inexistente [...] să le prescrie credințele, iar cînd unul dintre ei îndrăznește să aibă un gînd propriu, să se răstească la el: „N-ai voie să gîndești!” Dar nu-i putea sili să găsească frumos ceea ce, după părerea și porunca lui, era frumos [...] Instinctul despotice al lui Unrat se ciocnea aici de limita extremă a putinței omenești de supunere [...] Se zvîrcolea sub impulsul de a crăpa o dată unul din aceste cranii și de a orîndui înăuntru lui, cu degetele lui strîmbe, simțul frumosului.* [2, p.107-108].

Momentul culminant al luptei dintre profesor și elevi se joacă în fața tribunalului: cîțiva elevi au deteriorat un monument, iar profesorul e audiat ca martor. Cu acest prilej, scriitorul lovește în treacăt într-o altă instituție: justiția burgheză. Procurorul aruncă priviri care cer parcă scuze celor doi cetățeni de vază (părintele și tutorele câte unui elev implicat); cazul celui de al treilea elev, sărac și neprotejat de nimeni, este judecat cu o severitate ce nu se aplică celorlalți, cărora li se găsesc circumstanțe atenuante – pînă la urmă li se aduc chiar laude. Cum, în cursul dezbaterii, elevii dau în vileag relațiile lui Unrat cu cîntăreața, aceasta e solicitată să depună mărturie astfel ies la iveală interesele și mentalitatea fiecărui personaj în parte. Bătălia împotriva profesorului e cîștigată. El va fi concediat.

Învins, Unrat pare să fie demn de milă. Epilogul firesc ar fi fost ca, distrus pe plan moral și social, Unrat să dispară de pe scenă. Dar autorul a vrut să ducă pînă la capăt analiza dușmăniei față de oameni, în desfășurarea ei absurdă, ura fiind forța prin care operează aici destinul spre a mîna personajul înainte, pînă la autodistrugere. Drama continuă deci după acel pseudo-epilog – concedierea profesorului și oprobiul public – dovadă că romanul este mai mult decît povestea unui bătrîn maniac încurcat cu o femeie ușoară și decăzut din pricina ei. Însuși subtitlul, *Sfîrșitul unui tiran*, arată că în centrul atenției autorului stă acest fenomen: pornirea de a tiraniza și ultima ei consecință, dezlănțuirea anarhică a urii pe care o conține în germene, a urii care nu e altceva decît resentiment ajuns la paroxism și care-l împinge spre furia distrugătoare.

Instrumentul de care se va folosi Unrat în acțiunea sa dementă dar sistematică de răzbunare asupra cetățenilor orașului – în ochii lui rămași mereu elevi pe care nu i-a putut „prinde” – va fi artista, acum soția lui. Prin puterea ei de seducție, „o semiramidă”, ea atrage lumea în casa lor, transformată în tripou, unde se trișează și unde au loc tranzacții dubioase. Unrat contemplă cu satisfacție degradarea operată perfid: *Tiranul dăduse în sfârșit naștere anarhismului* [2, p.237].

Tragedia lui e însă ciocnirea dintre setea de putere și pasiune. *S-ar fi simțit mai fericit dacă ar fi fost mai puternic încă; dacă, într-o criză a destinului său, destin care nu era altul decât de a urî omenirea, el nu ar fi căzut pradă artistei Flöhlich...* [2, p.241]. Surprinzându-l pe Lohmann în casa sa, unde fusese invitat de femeia tentată să încalce interdicția severă de a-l întâlni, Unrat, într-un paroxism al furiei, comite o tentativă de omor asupra ei și apoi un act de baditism, însușindu-și banii lui Lohmann.

Sfârșitul inventat de scriitor pentru tiranul său cuprins de demența distrugerii e rușinos și grotesc: din înălțimile dominației pe care o exercită prin știința de a specula slăbiciunile omenești, este ridicat de poliție, împreună cu eleganta sa soție, și, ca niște răufăcători de rînd, sînt huiduiți de privitorii de pe străzi. Arestarea lui Unrat e soluția dictată de bunul simț pentru a pune capăt demenței dezlănțuite.

La capătul drumului parcurs, maniacul aparent inofensiv și-a dezvăluit latențele. Caracterizarea sa finală, formulată de comentatorul care reprezintă punctul de vedere al autorului, confirmă faptul că era în intențiile acestuia să confere personajului Unrat o valoare simbolică:

El e tipul tiranului care preferă să piară decât să se supună vreunei îngrădiri. E de ajuns o simplă vorbă de batjocură [...] ca să-i provoace pete vinete pe piele, de care nu se poate vindeca decât printr-o baie de sânge. Este născocitorul crimei de lezmajestate: ar inventa-o el, dacă ar mai fi nevoie [...] Ura de oameni devine pentru el un chin mistuitor. Faptul că plămîinii oamenilor din jurul lui aspiră și expiră un aer pe care nu el îl potrivește, îl umple de poftă de răzbunare [...] Nu mai lipsește decât un impuls [...] și tiranul căzînd pradă panicii, cheamă vulgul în palat, îl îndrumă la omor și pîrjol, proclamă anarhia! [2, p.257-258].

Referințe:

1. Jehring, H. Heinrich Mann. Sein Werk und sein Leben, Berlin, Aufbau-Verlag, 1951
2. Mann, Heinrich. Profesorul Unrat, București, E.P.L., 1961
3. Mann, Thomas. Casa Buddenbrook, E.L.U., 1962, vol. II.
4. Șora, Mariana. Heinrich Mann. Omul și opera, București, E.P.L.U., 1966
5. Șora, Mariana. Despre... despre... despre... București, Nemira, 1995
6. Schulz, G. Geschichte der Deutschen Literatur, Munchen Beckische Verlagsbuchhandlung, 1993

Recenzent: Victor Axenti, conf. univ., dr.
Prezentat la 12.09.2006

ȘTIINȚE ECONOMICE ȘI REALE

CONDIȚII NOETHERIENE PENTRU OPERATORI INTEGRALI SINGULARI CU TRANSLAȚII. CAZUL TRANSLAȚIEI INVERSE

Diana AFTENI,
Catedra de Matematică

In the presented work the class of perturbation integral singular operators is studied with the operators with homogeneous kernel. That investigation of integral singular operators, general or translation, with unbounded contour could be reduced to the study of integral singular operators (without translations) but by the perturbations with incompact operators. Therefore the information about Noether conditions for perturbation operators allows to stable Noether and solvability conditions for translation operators.

În acest articol se cercetează operatorul singular integral cu translații de forma:

$$(K\varphi)(x) = a(x)\varphi(x) + c(x)\varphi[\alpha(x)] + b(x)(S\varphi)(x) + d(x)(S\varphi)[\alpha(x)], \quad (0.1)$$

unde S este operatorul cu nucleul Cauchy de forma

$$(S\varphi)(x) = \frac{1}{\pi i} \int_{-\infty}^{+\infty} \frac{\varphi(\tau)}{\tau - x} d\tau, \quad (0.2)$$

iar $\alpha(t)$ este o translație omografică

În lucrarea dată se stabilesc condiții necesare și suficiente, pentru ca operatorul de forma (0.1) să fie noetherian și se determină indiciile operatorului K . Metoda de cercetare presupune utilizarea teoriei noetheriene pentru operatori integrali singulari fără translații și cu coeficienți matriceali.

De obicei în teoria operatorilor cu translații sunt evidențiate două cazuri: α păstrează orientarea (translații directă) sau schimbă orientarea (translație inversă). După cum vom vedea, aceste condiții sunt esențiale și lasă amprente asupra condițiilor noetheriene.

În articolul se examinează cazul particular, însă foarte important în aplicații, anume cazul în care $\Gamma = \mathbb{R}$ și $\alpha(t)$ este o translație omografică a lui $\mathbb{R}$ pe el însuși și schimbă orientarea conturului.

§1. Condiții noetheriene pentru operatori cu nuclee omogene.

În acest paragraf se vor stabili condiții noetheriene pentru operatori integrali singulari cu nuclee omogene, cu coeficienți drept matrice de funcții.

Se consideră operatorul integral singular cu nucleu omogen

$$(A_0\varphi)(x) = A(x)\varphi(x) + B(x)(S\varphi)(x) + C(x) \int_{-\infty}^{+\infty} k(x, y)\varphi(y)dy \quad (1.1)$$

unde $\varphi(x) = (\varphi_1, \varphi_2, \dots, \varphi_n)$ și $A(x), B(x), C(x) \in \mathbb{R}^1$ sunt continue și de dimensiunea $(n \times n)$ cu

nucleul $k(x, y)$ îndeplinind condiția $\int_{-\infty}^{+\infty} |k(\pm 1, y)| \frac{dy}{|y|^{\frac{1+\gamma}{p}}} < \infty$, și condiția de omogenitate

$$k(\lambda x, \lambda y) = \lambda^{-1} k(x, y), \lambda > 0 \quad (1.2)$$

și operatorul S este operatorul cu nucleu Cauchy de forma (0.2).

Operatorii de forma (1.1) se cercetează în spații cu pondere și anume în spațiul

$$L_p^\gamma = \left\{ \varphi : \int_{-\infty}^{+\infty} |\varphi(x)|^p \cdot |x|^\gamma dx < \infty \right\}, 1 < p < +\infty \text{ și } -1 < \gamma < p-1 \text{ cu norma } \|\varphi\| = \int_{-\infty}^{+\infty} |\varphi(x)|^p |x|^\gamma dt.$$

Teorema 1.2 Fie $A(x), B(x), C(x) \in R^1$. Sistemul de ecuații (1.1) este noetherian în spațiul $L_p^\gamma, -1 < \gamma < p-1$ atunci și nu mai atunci, când:

$$\det[A(x) \pm B(x)] \neq 0 \text{ și } \det \sigma_0 \left(ix+1 - \frac{1+\gamma}{p} \right) \neq 0, \det \sigma_\infty \left(ix+1 - \frac{1+\gamma}{p} \right) \neq 0, x \in R^1.$$

Dacă aceste condiții se îndeplinesc, atunci:

$$Ind_{L_p^\gamma} A_0 = Ind \frac{\det[A(x)-B(x)]}{\det[A(x)+B(x)]} + Ind \frac{\det \sigma_0 \left(ix+1 - \frac{1+\gamma}{p} \right)}{\det \sigma_\infty \left(ix+1 - \frac{1+\gamma}{p} \right)}.$$

Vom demonstra afirmațiile acestei teoreme.

Se considera operatorul $A'I + B'S$ noetherian și avem condiția ca $\det[A'(x) \pm B'(x)] \neq 0$ și luăm un regularizator $R = A'I + B'S$ unde

$$A' = \frac{1}{2} [(A+B)^{-1} + (A-B)^{-1}] = (A+B)^{-1} A(A-B)^{-1}$$

$$B' = \frac{1}{2} [(A+B)^{-1} - (A-B)^{-1}] = -(A+B)^{-1} B(A+B)^{-1}$$

astfel încât, $R_1 A_0 = I + T_1, A_0 R_1 = I + T_2, T_1, T_2$ - operatori compacți.

Cu acestea

$$(A'I + B'S)A_0 = (A'A + B'B)I + A'CH + B'CSH + T_1 = f,$$

unde am notat prin H, H^1 integralele:

$$H\varphi = \int_{-\infty}^{+\infty} k(x, y)\varphi(y)dy \text{ și } H^1\varphi = SH\varphi = \int_{-\infty}^{+\infty} k^1(x, y)\varphi(y)dy \quad (1.3)$$

și nucleul operatorului H^1 are forma:

$$k^1(x, y) = \frac{1}{\pi i} \int_{-\infty}^{+\infty} \frac{k(t, y)}{t-x} dt = \frac{1}{\pi i} \int_{-\infty}^{+\infty} \frac{k(t, \text{signy})}{t|y|-x} dy.$$

Nucleul operatorului H^1 îndeplinește aceleași condiții ca și nucleul operatorului H , anume

$$\int_{-\infty}^{+\infty} \frac{dy}{|y|^{\frac{1+\gamma}{p}}} \left| \int_{-\infty}^{+\infty} \frac{k(t, y)}{t \pm 1} dt \right| < \infty$$

Calculăm $A'A, B'B, A'A + B'B$:

$$A'A = \frac{1}{2}[(A+B)^{-1} + (A-B)^{-1}]A; \quad B'B = \frac{1}{2}[(A+B)^{-1} - (A-B)^{-1}]B;$$

$$A'A + B'B = \frac{1}{2}[(A+B)^{-1} + (A-B)^{-1}]A + \frac{1}{2}[(A+B)^{-1} - (A-B)^{-1}]B = I.$$

Cu egalitățile de mai sus avem:

$$(A'I + B'S)A_0 = I + A'CH + B'CH^1 + T_1 = \psi \quad (1.4)$$

Calculez produsele $A'C, B'C$ și le notăm prin M_1 , respectiv M_2 :

$$M_1 = A'C = \frac{1}{2}[(A+B)^{-1} + (A-B)^{-1}]C;$$

$$M_2 = B'C = \frac{1}{2}[(A+B)^{-1} - (A-B)^{-1}]C. \quad (1.5)$$

Fie $\nu: L_p(\mathbb{R}, |x|^\gamma) \rightarrow L_p(\mathbb{R}^+, |x|^\gamma)$ aplicație definită de egalitatea $(\nu\varphi)(x) = \{\varphi(x), \varphi(-x)\}$ ($t \geq 0$). Operatorul $\nu(A'I + B'S)A_0\nu^{-1} = \tilde{A}_0$ în spațiul $L_p(\mathbb{R}^+, |x|^\gamma)$ poate fi scris sub formă de matrice:

$$\tilde{A}_0 = \begin{pmatrix} A_{11} & A_{12} \\ A_{21} & A_{22} \end{pmatrix}, \quad (1.6)$$

unde $A_{ij} \in L(L_p(\mathbb{R}^+, |x|^\gamma))$. Să determinăm acești operatori A_{ij} . Fie $\varphi \in L_p(\mathbb{R}^+, |x|^\gamma)$ și $A_0\varphi = \psi$. Ultima egalitate poate fi scrisă sub forma:

$$\begin{aligned} & \varphi(x) + A'(x)C(x) \int_{-\infty}^0 k(x, y)\varphi(y)dy + A'(x)C(x) \int_0^{+\infty} k(x, y)\varphi(y)dy + \\ & + B'(x)C(x) \int_{-\infty}^0 k^1(x, y)\varphi(y)dy + B'(x)C(x) \int_0^{+\infty} k^1(x, y)\varphi(y)dy = \psi(x), x > 0; \\ & \varphi(-x) + A'(-x)C(-x) \int_{-\infty}^0 k(-x, y)\varphi(y)dy + A'(-x)C(-x) \int_0^{+\infty} k(-x, y)\varphi(y)dy + \\ & + B'(-x)C(-x) \int_{-\infty}^0 k^1(-x, y)\varphi(y)dy + B'(-x)C(-x) \int_0^{+\infty} k^1(-x, y)\varphi(y)dy = \psi(-x), x > 0; \end{aligned}$$

Dacă $A(x), B(x), C(x) \in \bar{R}$, atunci am convenim să notăm prin f_1 restricția funcției f pe $\mathbb{R}^-$ și prin f_2 restricția pe $\mathbb{R}^+$. Deci,

$$f(x) = \begin{cases} f_1, & \text{pentru } -\infty < x < 0, \\ f_2, & \text{pentru } 0 < x < \infty. \end{cases}$$

Efectuând schimbul de variabilă, obținem:

$$\begin{aligned} & \varphi_1(x) + M_{12}(x) \left(\int_0^{+\infty} k(x, -y)\varphi_2(y)dy + \int_0^{+\infty} k(x, y)\varphi_1(y)dy \right) + \\ & + M_{22}(x) \left(\int_0^{+\infty} k^1(x, -y)\varphi_2(y)dy + \int_0^{+\infty} k^1(x, y)\varphi_1(y)dy \right) = \psi_1(x), x > 0 \end{aligned} \quad (1.7)$$

$$\begin{aligned} & \varphi_2(x) + M_{11}(x) \left(\int_0^{+\infty} k(-x, -y) \varphi_2(y) dy + \int_0^{+\infty} k(-x, y) \varphi_1(y) dy \right) + \\ & M_{21}(x) \left(\int_0^{+\infty} k^1(-x, -y) \varphi_2(y) dy + \int_0^{+\infty} k^1(-x, y) \varphi_1(y) dy \right) = \psi_2(x), x > 0. \end{aligned} \quad (1.8)$$

Notăm prin $K_{11}, K_{12}, K_{11}^1, K_{12}^1, K_{22}, K_{21}, K_{22}^1$ și K_{21}^1 operatorii

$$\begin{aligned} K_{11} &= \int_0^{+\infty} k(x, y) \varphi_1(y) dy, & K_{12} \varphi &= \int_0^{+\infty} k(x, -y) \varphi_2(y) dy; \\ K_{12}^1 \varphi &= \int_0^{+\infty} k^1(x, -y) \varphi_2(y) dy, & K_{11}^1 &= \int_0^{+\infty} k^1(x, y) \varphi_1(y) dy; \\ K_{22} \varphi &= \int_0^{+\infty} k(-x, -y) \varphi_2(y) dy, & K_{21} &= \int_0^{+\infty} k(-x, y) \varphi_1(y) dy; \\ K_{22}^1 \varphi &= \int_0^{+\infty} k^1(-x, -y) \varphi_2(y) dy, & K_{21}^1 &= \int_0^{+\infty} k^1(-x, y) \varphi_1(y) dy. \end{aligned}$$

Atunci egalitățile (1.7) și (1.8) pot fi scrise sub forma

$$\begin{aligned} \varphi_1 + M_{12} K_{12} \varphi_2 + M_{12} K_{11} \varphi_1 + M_{22} K_{12}^1 \varphi_2 + M_{22} K_{11}^1 \varphi_1 &= \psi_1, \\ \varphi_2 + M_{11} K_{22} \varphi_2 + M_{11} K_{21} \varphi_1 + M_{21} K_{22}^1 \varphi_2 + M_{21} K_{21}^1 \varphi_1 &= \psi_2, \end{aligned} \quad (1.9)$$

unde $\varphi(x) = \varphi_1(x), \varphi(-x) = \varphi_2(x)$ ($x \geq 0$). Astfel,

$$\tilde{A}_0 = \begin{pmatrix} \varphi_1 + M_{12} K_{11} \varphi_1 + M_{22} K_{11}^1 \varphi_1 & M_{12} K_{12} \varphi_2 + M_{22} K_{12}^1 \varphi_2 \\ M_{11} K_{21} \varphi_1 + M_{21} K_{21}^1 \varphi_1 & \varphi_2 + M_{11} K_{22} \varphi_2 + M_{21} K_{22}^1 \varphi_2 \end{pmatrix}$$

În cele ce urmează, fie $W : L_p^\gamma(0; +\infty) \rightarrow L_p^\gamma(0; +\infty)$ operatorul definit prin

$$(W\varphi)(t) = e^{-\frac{t}{p}(1+\gamma)} \varphi(e^{-t}), \varphi \in L_p^\gamma(0; +\infty).$$

Atunci:

$$\|W\varphi\|_{L_p(R^+, |x|^\gamma)}^p = \int_0^{+\infty} \left| e^{-\frac{t(1+\gamma)}{p}} \varphi(e^{-t}) \right|^p dt = \int_0^{+\infty} |x|^\gamma |\varphi(x)|^p dx = \|\varphi\|_{L_p(R^+, |x|^\gamma)}^p.$$

Așadar, W aplică izometric spațiul $L_p^\gamma(0; +\infty)$ pe spațiul $L_p^\gamma(0; +\infty)$. Să calculăm $WK_{11}W^{-1}$, $WK_{11}^1W^{-1}$, $WK_{12}W^{-1}$, $WK_{12}^1W^{-1}$, $WK_{21}W^{-1}$, $WK_{21}^1W^{-1}$, $WK_{22}W^{-1}$ și $WK_{22}^1W^{-1}$. Avem

$$\begin{aligned} WK_{11}W^{-1}\varphi &= \int_0^{+\infty} k(1, e^t) e^{\left(1-\frac{1+\gamma}{p}\right)t} (W\varphi_1)(t) dt, \\ WK_{11}^1W^{-1}\varphi &= \int_0^{+\infty} k^1(1, e^t) e^{\left(1-\frac{1+\gamma}{p}\right)t} (W\varphi_1)(t) dt, \end{aligned} \quad (1.10)$$

$$WK_{12}W^{-1}\varphi = \int_0^{+\infty} k(1, -e^t) e^{\left(1 - \frac{1+\gamma}{p}\right)t} (W\varphi_2)(t) dt \quad (1.11)$$

$$WK_{12}^1W^{-1}\varphi = \int_0^{+\infty} k^1(1, -e^t) e^{\left(1 - \frac{1+\gamma}{p}\right)t} (W\varphi_2)(t) dt,$$

$$WK_{21}W^{-1}\varphi = \int_0^{+\infty} k(-1, e^t) e^{\left(1 - \frac{1+\gamma}{p}\right)t} (W\varphi_1)(t) dt \quad (1.12)$$

$$WK_{21}^1W^{-1}\varphi = \int_0^{+\infty} k^1(-1, e^t) e^{\left(1 - \frac{1+\gamma}{p}\right)t} (W\varphi_1)(t) dt,$$

$$WK_{22}W^{-1}\varphi = \int_0^{+\infty} k(-1, -e^t) e^{\left(1 - \frac{1+\gamma}{p}\right)t} (W\varphi_2)(t) dt \quad (1.13)$$

$$WK_{22}^1W^{-1}\varphi = \int_0^{+\infty} k^1(-1, -e^t) e^{\left(1 - \frac{1+\gamma}{p}\right)t} (W\varphi_2)(t) dt.$$

Se observă că dacă înlocuim în (1.9) egalitățile (1.10), (1.11), (1.12) și (1.13) vom obține perechile de ecuații (sumabile) a lui Winer-Hoop, cu integralele din părțile drepte ale egalităților reprezentând convoluțiile:

$$\begin{aligned} WK_{11}W^{-1}\varphi &= L_{11}(t) \cdot e^{\left(1 - \frac{1+\gamma}{p}\right)t} * \varphi(t), & WK_{11}^1W^{-1}\varphi &= L_{11}^1(t) \cdot e^{\left(1 - \frac{1+\gamma}{p}\right)t} * \varphi(t), \\ WK_{12}W^{-1}\varphi &= L_{12}(t) \cdot e^{\left(1 - \frac{1+\gamma}{p}\right)t} * \varphi(t), & WK_{12}^1W^{-1}\varphi &= L_{12}^1(t) \cdot e^{\left(1 - \frac{1+\gamma}{p}\right)t} * \varphi(t), \\ WK_{21}W^{-1}\varphi &= L_{21}(t) \cdot e^{\left(1 - \frac{1+\gamma}{p}\right)t} * \varphi(t), & WK_{21}^1W^{-1}\varphi &= L_{21}^1(t) \cdot e^{\left(1 - \frac{1+\gamma}{p}\right)t} * \varphi(t), \\ WK_{22}W^{-1}\varphi &= L_{22}(t) \cdot e^{\left(1 - \frac{1+\gamma}{p}\right)t} * \varphi(t), & WK_{22}^1W^{-1}\varphi &= L_{22}^1(t) \cdot e^{\left(1 - \frac{1+\gamma}{p}\right)t} * \varphi(t), \end{aligned} \quad (1.14)$$

unde am notat

$$\begin{aligned} L_{11}(t) &= \int_0^{+\infty} k(1, e^t) dt, & L_{12}(t) &= \int_0^{+\infty} k(1, -e^t) dt, & L_{11}^1(t) &= \int_0^{+\infty} k^1(1, e^t) dt, & L_{12}^1(t) &= \int_0^{+\infty} k^1(1, -e^t) dt, \\ & & & & \text{și} & & & \\ L_{21}(t) &= \int_0^{+\infty} k(-1, e^t) dt, & L_{22}(t) &= \int_0^{+\infty} k(-1, -e^t) dt, & L_{21}^1(t) &= \int_0^{+\infty} k^1(-1, e^t) dt, & L_{22}^1(t) &= \int_0^{+\infty} k^1(-1, -e^t) dt \end{aligned}$$

Fie F transformata Fourier pe grupul R^+ :

$$F(x) = \int_{-\infty}^{+\infty} f(x) e^{ixt} dt \quad (-\infty < t < +\infty),$$

aplicăm transformata lui Fourier integralelor (1.14) și efectuând o schimbare inversă de variabile obținem

transformata lui Mellin $M(x) = \int_0^{+\infty} f(x) e^{\frac{x}{p}-1} dx$. Notăm prin $R = FWV$ cu acestea avem:

$$\begin{aligned}
 RK_{11}R^{-1}\varphi &= \int_0^{+\infty} k(1, y) \cdot y^{\xi-1} dy, & RK_{11}^1R^{-1}\varphi &= \int_0^{+\infty} k^1(1, y) \cdot y^{\xi-1} dy, \\
 RK_{12}R^{-1}\varphi &= \int_0^{+\infty} k(1, -y) \cdot y^{\xi-1} dy, & RK_{12}^1R^{-1}\varphi &= \int_0^{+\infty} k^1(1, -y) \cdot y^{\xi-1} dy, \\
 RK_{21}R^{-1}\varphi &= \int_0^{+\infty} k(-1, y) \cdot y^{\xi-1} dy, & RK_{21}^1R^{-1}\varphi &= \int_0^{+\infty} k^1(-1, y) \cdot y^{\xi-1} dy, \\
 RK_{22}R^{-1}\varphi &= \int_0^{+\infty} k(-1, -y) \cdot y^{\xi-1} dy, & RK_{22}^1R^{-1}\varphi &= \int_0^{+\infty} k^1(-1, -y) \cdot y^{\xi-1} dy.
 \end{aligned} \tag{1.15}$$

Unde am notat $\xi = ix + 1 - \frac{1+\gamma}{p}$.

Atunci operatorul $R\tilde{A}_0R^{-1}$ este operator de multiplicitate cu matricea de funcții

$$\sigma(\xi) = (R\tilde{A}_0R^{-1})(\xi) = \begin{pmatrix} I + M_{12}K_{++}(\xi) + M_{22}(\xi)K_{++}^1(z) & M_{12}K_{+-}(\xi) + M_{22}K_{+-}^1(\xi) \\ M_{11}K_{-+}(\xi) + M_{21}K_{-+}^1(\xi) & I + M_{11}K_{--}(\xi) + M_{21}K_{--}^1(\xi) \end{pmatrix}, \tag{1.16}$$

unde am lua drept $K_{\pm\pm}(z)$ și $K_{\pm\pm}^1(z)$ integralele:

$$K_{\pm\pm}(z) = \int_0^{+\infty} k(\pm 1, \pm y) \cdot y^{z-1} dy; \quad K_{\pm\pm}^1(z) = \int_0^{+\infty} k^1(\pm 1, \pm y) \cdot y^{z-1} dy, \tag{1.17}$$

indicii pentru operatorii $K_{\pm\pm}(z)$ și $K_{\pm\pm}^1(z)$ sunt aleși în dependență de semnele argumentilor x, y ai nucleului $k(x, y)$ și $k^1(x, y)$ ai operatorului H și H^1 .

Calculând integralele (1.17):

$$\begin{aligned}
 K_{++}(z) &= i \cdot [\operatorname{ctg}(z + \lambda)\pi - \operatorname{ctgz}\pi]; & K_{-+}(z) &= i \cdot [\operatorname{cosec}(z + \lambda)\pi - e^{-\pi i \lambda} \operatorname{cosecz}\pi]; \\
 K_{+-}(z) &= -i \cdot [\operatorname{cosec}(z + \lambda)\pi - e^{\pi i \lambda} \operatorname{cosecz}\pi]; & K_{--}(z) &= -i \cdot [\operatorname{ctg}(z + \lambda)\pi - \operatorname{ctgz}\pi]; \\
 K_{++}^1(z) &= \frac{i}{\sin z\pi} [\cos z\pi K_{++}(z) + K_{-+}(z)]; & K_{-+}^1(z) &= \frac{-i}{\sin z\pi} [\cos z\pi K_{-+}(z) + K_{++}(z)]; \\
 K_{+-}^1(z) &= \frac{i}{\sin(z\pi)} [\cos(z\pi)K_{+-}(z) + K_{--}(z)]; & K_{--}^1(z) &= \frac{-i}{\sin z\pi} [\cos z\pi K_{--}(z) + K_{+-}(z)].
 \end{aligned}$$

Înlocuim aceste valori în matricea (1.16) și punem condiția ca determinantul să fie diferit de zero și astfel am demonstrat teorema.

Cu aceste rezultate, putem trece la determinarea condițiilor noetheriene ale operatorilor integrali singulari cu translații, aducându-i la operatori integrali singulari fără translații, adică cu nuclee omogene, perturbând operatorul (0.1) cu operatorul de translație de forma (0.4).

§2. Condiții noetheriene pentru operatori cu translații (cazul translației inverse).

Modul de abordare a studiului operatorului

$$(K\varphi)(x) = a(x)\varphi(x) + c(x)\varphi[\alpha(x)] + b(x)(S\varphi)(x) + d(x)(S\varphi)[\alpha(x)] \tag{2.1}$$

este bazată pe schemă abstractă, care permite (în anumite cazuri) de a reduce studiul operatorului de forma (2.1) la un operator de forma $K = M + VN$ ($V^2 = I, V \neq \pm I$) și acesta la rândul său se reduce la

studiul unui operator matricial care nu mai conține operatorul involutiv V . Pentru comoditate, aducem această schemă adaptată la condițiile noastre.

Fie M, N și V operatori liniari și mărginiți în spațiul Banach L_p^γ . Se consideră operatorul (2.1) sub forma

$$K = M + VN \quad (2.2)$$

unde operatorii M, N sunt operatori liniari și mărginiți în spațiul Banach L_p^γ . De rând cu acest

operator, să definim în spațiul $(L_p^\gamma)^2 = L_p^\gamma \times L_p^\gamma$ operatorul

$$\tilde{K} = \begin{vmatrix} M & VNV \\ N & VMV \end{vmatrix} \quad (2.3)$$

Observație 2.1 Dacă M, N, VNV, VMV comută cu exactitatea unui compact, atunci operatorul $K = M + VN$ poate fi înlocuit cu operatorul dat de formula (2.3).

Cu acestea are loc următoarea teoremă.

Teorema 2.1 Fie că operatorul $\tilde{K}$ este noetherina atunci și operatorii $K = M + VN$, $K' = M - VN$ de asemenea sunt noetherieni și $IndK + IndK' = Ind\tilde{K}$. Operatorii M, N sunt astfel aleși, încât să existe inversul operatorului U , astfel încât să aibă loc relația $U(M - VN)U^{-1} = M + NV + T$, cu T este un operator compact.

Teorema 2.2 Operatorul $K = M + VN$ este noetherian dacă și nu mai dacă aceeași prioritate o are operatorul $\tilde{K}$, în plus $IndK = \frac{1}{2} Ind\tilde{K}$.

Afirmațiile acestei teoreme reiese din egalitatea următoare:

$$\frac{1}{2} \begin{vmatrix} I & V \\ I & -V \end{vmatrix} \begin{vmatrix} M & VNV \\ N & VMV \end{vmatrix} \begin{vmatrix} I & I \\ N & -V \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} M + VN & 0 \\ 0 & M - VN \end{vmatrix}$$

Să definim următorul operator V astfel:

$$(V\varphi)(x) = \frac{\varpi}{|x - \delta|^\lambda (x - \delta)} \varphi[\alpha(x)]. \quad (2.4)$$

Teorema 2.3 Operatorul V dat de formula (2.5) este operator involutiv și mărginit în spațiul $L_p^\gamma(R, \rho)$.

Demonstrație: Fie $\varphi \in L_p^\lambda(R, \rho)$, atunci

$$\begin{aligned} \|V\varphi\|_{L_p^\gamma} &= \left(\int_{-\infty}^{+\infty} \left| \frac{\varpi \varphi[\alpha(x)]}{|x - \delta|^\lambda (x - \delta)} \right|^p |x - \delta|^\gamma dx \right)^{\frac{1}{p}} = \left(|\varpi| \left(\int_{-\infty}^{+\infty} |\varphi(\alpha(x))|^p |x - \delta|^{\gamma - \lambda p - p} |dx| \right)^{\frac{1}{p}} \right)^{\frac{1}{p}} \\ &= |D|^{\frac{\lambda+1}{2} + \frac{\gamma - \lambda p - p}{p} + \frac{1}{p}} \left(\int_{-\infty}^{+\infty} |\varphi(x)|^p |x - \delta|^{-\gamma + \lambda p + p - 2} |dx| \right)^{\frac{1}{p}}. \end{aligned}$$

dacă considerăm $\varpi^2 = D^{\lambda+1}$, atunci $(V^2\varphi)(x) = \varphi[\alpha(x)]$. Vom determina $\lambda \in R$ din condiția ca operatorul V să fie mărginit în spațiul L_p^γ , avem:

$$(V^2\varphi)(x) = \frac{\varpi^2}{|\alpha(x)-\delta|^{\lambda}(\alpha(x)-\delta)} \cdot \frac{1}{|x-\delta|^{\lambda}(x-\delta)} \varphi[\alpha(x)] = \frac{\varpi^2}{|\delta^2+\beta|^{\lambda}(\delta^2+\beta)} \varphi[\alpha(x)],$$

adică $V^2 = I$, $V \neq \pm I$, unde V este operator se numește operator involutiv. Așadar, în calitate de λ trebuie de luat

$$\lambda = \frac{2(\gamma+1)}{p} - 1$$

și atunci $\|V\varphi\|_{L_p^\gamma} = \|\varphi\|_{L_p^\gamma}$. Să observăm că în acest caz $-1 < \gamma < p-1 \Leftrightarrow -1 < \lambda < 1$. Pentru ca operatorul V să fie involutiv, trebuie ca constanta $\varpi^2 = |D|^{\lambda} D$, unde $D = \delta^2 + \beta < 0$ pentru cazul translației inverse, de aici $\varpi = |D|^{\frac{\lambda+1}{2}}$. Teorema este demonstrată.

Pentru simplitate se consideră operatorul matricial $\tilde{K}$ dat de (2.3) sub formă :

$$\tilde{K} = \begin{vmatrix} M & VNV \\ N & M \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} aI + bS & V(c_0I + d_0S)V \\ c_0I + d_0S & V(aI + bS)V \end{vmatrix} \quad (2.5)$$

cu

$$M = aI + bS; \quad N = c_0I + d_0S \quad (2.6)$$

Fie $f \in C(\bar{R})$ convenim să notăm prin $\tilde{f}$ funcția $\tilde{f}(x) = f(\alpha(x))$, prin urmare $\tilde{\tilde{f}}(x) = f(x)$, deci putem scrie următoarele

$$c_0(x) = \frac{\varpi}{|x-\delta|^{\lambda}(x-\delta)} c[\alpha(x)] \quad \text{și} \quad d_0(x) = \frac{\varpi}{|x-\delta|^{\lambda}(x-\delta)} c[\alpha(x)]$$

Cu condițiile ca coeficienții $a(x), b(x), c(x), d(x) \in R^1$.

Teorema 3.5. Fie $\alpha(x)$ schimbă orientarea conturului, dar $a(x), b(x), c(x)$ și $d(x) \in C(R^1)$.

Operatorul (2.1) este noetherian în spațiul L_p^γ , $p > 1, -1 < \gamma < p-1$ atunci și numai atunci, când

$$\det \tilde{K} \left(ix + 1 - \frac{1+\gamma}{p} \right) \neq 0, \quad x \in R^1.$$

Dacă aceste condiții au loc atunci indicele se calculează astfel:

$$\text{Ind}K = \frac{1}{2} \text{Ind}\tilde{K}.$$

Înainte de demonstrarea teoremei vom formula următoarea lemă.

Lema 2.1. Sunt adevărate următoarele formule de comutație :

$$VS^\alpha = \text{sign}(-D) \cdot S^{\lambda-\alpha} V, \quad (2.8)$$

$$VS_\alpha = \text{sign}(-D) \cdot h \cdot S_{\lambda-\alpha} \cdot h^{-1} \cdot V, \quad (2.9)$$

$$VSV = \text{sign}(-D) S^\lambda, \quad (2.10)$$

unde $h(x) = e^{\frac{i\lambda\pi}{2}[1-\text{sign}(x-\delta)]}$.

Folosindu-ne de lema 2.1 și considerând cazul schimbării orientăției conturului, adică translația $\alpha(t)$ schimbă orientarea conturului R cu $\alpha(t) = \frac{\delta t + \beta}{t - \delta}$ și $D > 0$, luăm în formula (2.10) $sign(-D) = -1$ și vom obține formula:

$$VSV\varphi = -S^\lambda \varphi. \quad (2.11)$$

pe care înlocuind-o în (2.5) vom avea:

$$\tilde{K} = \begin{vmatrix} aI + bS & \tilde{c}_0 I - \tilde{d}_0 S^\lambda \\ c_0 I + d_0 S & \tilde{a} I - \tilde{b} S^\lambda \end{vmatrix} \quad (2.12)$$

cu $S^\lambda = |x - \delta|^{-\lambda} S |x - \delta|^\lambda$. Scriem $S^\lambda = S + (S^\lambda - S) = S + (|x - \delta|^{-\lambda} S |x - \delta|^\lambda - S)$, unde $|x - \delta|^{-\lambda} S |x - \delta|^\lambda - S$ este un operator compact. Notez prin S' expresia:

$$S' = |x - \delta|^{-\lambda} S |x - \delta|^\lambda - S. \quad (2.13)$$

Înlocuim (2.12) în (2.13) și obținem

$$\tilde{K} = \begin{vmatrix} aI + bS & \tilde{c}_0 I + \tilde{d}_0 S - \tilde{d}_0 (S^\lambda - S) \\ c_0 I + d_0 S & \tilde{a} I + \tilde{b} S - \tilde{b} (S^\lambda - S) \end{vmatrix}$$

sau

$$(\tilde{K}\varphi)(x) = A''(x)\varphi(x) + B''(x)(S\varphi)(x) + C''(x) \int_{-\infty}^{+\infty} k(x, y)\varphi(y)dy, \quad (2.14)$$

notăm coeficienții ecuației (2.14) cu matricele

$$A''(x) = \begin{vmatrix} a(x) & \tilde{c}_0(x) \\ c(x) & \tilde{a}(x) \end{vmatrix}, B''(x) = \begin{vmatrix} b(x) & -\tilde{d}_0(x) \\ d_0(x) & -\tilde{b}(x) \end{vmatrix}, C''(x) = \begin{vmatrix} 0 & -\tilde{d}_0(x) \\ 0 & -\tilde{b}(x) \end{vmatrix} \quad (2.15)$$

și $k(x, y)$ este nucleul operatorului S' .

Folosind notațiile (2.15) operatorul $\tilde{K}$ se mai poate scrie în felul următor:

$$\tilde{K} = \begin{vmatrix} a & \tilde{c}_0 \\ c & \tilde{a} \end{vmatrix} \cdot I + \begin{vmatrix} b & -\tilde{d}_0 \\ d_0 & -\tilde{b} \end{vmatrix} \cdot S + \begin{vmatrix} b & -\tilde{d}_0 \\ d_0 & -\tilde{b} \end{vmatrix} S' \quad (2.16)$$

Operatorul (2.16) este tocmai operatorul integral singular cu nucleu omogen (1.1) perturbat cu operatorul involutiv, a cărui condiții noetheriene au fost stabilite în §1. Efectuând aceleași etape ca și în §1

vom ajunge la o matrice de forma (1.16) pentru care punem condiția ca determinantul să fie diferit de zero. Cu acestea, am demonstrat teorema de baza a acestui articol, care ne permite să obținem condițiile noetheriene și indicele operatorului K de forma (0.1), adică putem stabili condițiile noetheriene pentru operatorii integrali singulari perturbați cu operatorul involutivi, care are la bază condițiile noetheriene pentru operatorii cu nucleee omogene.

Am considerat o clasă de operatori integrali singulari perturbați cu operatori integrali cu nucleee omogene.

Menționăm ca această clasă de operatori are un rol important în teoria operatorilor integrali singulari pe axa reală cu translații omografice. Astfel, în lucrările [1], [2] sa demonstrat că studiul operatorilor integrali singulari generali sau cu translații, în cazul axei reale poate fi redus la operatori integrali singulari (fără translații), însă perturbați cu operatori necompacți. În lucrarea [3] sa stabilit că operatori integrali singulari perturbați apar și la studiul algebrelor de operatori cu translații în cazuri mai generale impuse conturului de integrare, nu neapărat axa reală. De aceea, cunoașterea condițiilor noetheriene pentru operatori perturbați permite de stabilit condiții de rezolvabilitate și noetheriene pentru operatori singulari cu translații.

Referințe:

1. Гохберг И. Ц., Крупник Н. Я., Введение в теорию одномерных сингулярных интегральных операторов, Кишинев, 1973.
2. Карапетянц Н. К., Самко С. Г., Уравнения с иволютивными операторами и их применения, Ростов, 1988.
3. Neagu Vasile, Algebre Banach generate de operatori integrali singulari, Chișinău, 2005.

Recenzent: I. Pancenco, dr., conf. univ.; V. Neagu, dr. hab., prof. univ.
Prezentat la 20.09.2006

DEZVOLTAREA PROCESULUI DE DEPUNERI PRIN ELECTROEROZIUNE A UNUI STRAT DE PULBERI METALICE FOLOSIND TEHNICI DE DATA MINING

dr. Nicolae BALCĂNUȚĂ
Nicolae VÎRLAN,
Catedra de Matematică

The work is framed in the research category connected with, the improvement et bearing of some couple from the industry of machine construction by applying of some methods of modifying of the quality of superficial layer. This domain allows the use of some materials for constructing mechanical devices (parts) without having in their whole special properties being obtained from those spheres which have an important functional role.

Some theoretical contributions are given for optimize the process of plating connected with the use of techniques of data – data mining which could be used to extract valuable information and knowledge from massive volume of data, so that the optimal parameters can be used in applying a process of plating from metallic pulverize through electro erosion.

Ridicarea calității și eficienței de producere impune din ce în ce mai multe și mai complexe cerințe ce țin de fiabilitatea pieselor unui larg spectru de mașini și mecanisme impuse să funcționeze în condiții extreme: viteze și sarcini mari, temperaturi înalte, medii agresive din punct de vedere tribologic sau coroziv. Aceste condiții au impus crearea de noi materiale de construcție, precum și dezvoltarea și aplicarea unor noi metode de prelucrare superficială a suprafețelor de lucru.

Una din metodele electrofizice de mare perspectivă ce are la baza aplicarea fluxurilor energetice concentrate este metoda de prelucrare a suprafețelor de lucru al pieselor prin descărcări electrice în impuls, care are drept scop formarea straturilor antifricțiune, mărirea rezistenței la coroziune, a durității cât și îmbunătățirea altor caracteristici ale stratului superficial.

Pentru obținerea straturilor din pulberi metalice în ultimele decenii se utilizează mai multe metode, cum ar fi: flacăra de gaze, jetul de plasmă sau prelucrarea prin explozii. În ultimii ani au fost dezvoltate și alte metode de prelucrare cum sunt: prelucrarea cu impulsuri magnetice, cu fascicul laser și prin eroziune electrică cu descărcări electrice prin scânteie [1,2,3]

Esența formării straturilor din pulberi metalice constă în încălzirea particulelor de pulberi metalice până la temperatura de topire și, respectiv, vaporizarea, transportarea lor cu viteze mari și depunerea pe suprafața piesei, sau prin încălzirea și topirea unui strat pe suprafața piesei, obținut prin alte metode, împreună cu materialul de bază. Avantajele acestor metode sânt: posibilitatea utilizării unei game largi de materiale (pot fi utilizate metale, semiconductoare și dielectrici); multitudinea combinațiilor de amestecuri din pulberi ce permit obținerea straturilor cu o gamă largă a proprietăților fizico-chimice și mecanice; productivitatea sporită; costul mic al pulberilor în comparație cu materialele compacte cât și accesibilitatea lor pentru întreprinderi. Caracteristicile avantajelor prezentate mai sus permit utilizarea acestor metode pe o scară largă în practica industrială [2].

O largă răspândire a căpătat metoda de prelucrare cu flacăra de gaze și jetul de plasmă [4]. La aplicarea acestei metode, în care, drept sursa de energie termică servește flacăra de gaze, se asigură o temperatură de aproximativ 3300°C, iar viteza de antrenare a particulelor de 60-250 m/s. În aceste condiții nu pot fi utilizate pulberi a căror temperatură de topire este mai înaltă decât cea indicată. De asemenea, unul din dezavantajele ei este și prezența oxigenului în plasmă. La utilizarea jetului de plasmă temperatura atinge valorile de 10000-15000 K, iar viteza de antrenare a pulberii fiind de 80-250 m/s [16]. Avantajele acestor metode sunt următoarele: spectrul larg de aplicare; obținerea straturilor de grosimi relativ mari (0,5-1 mm.); posibilitatea depunerii mai multor straturi; diversitatea materialelor de preparare a pulberii. Dezavantajele aplicării acestor metode sunt: porozitatea înaltă, aderență slabă a

straturilor obținute; afectarea suprafeței metalului de bază cauzată de supraîncălzirea lui precum și dificultățile ce țin de exploatarea echipamentelor utilizate [16].

Aplicarea depunerilor prin metoda exploziei permite înlăturarea unor neajunsuri ale metodelor expuse mai sus și anume: adeziune slabă și porozitate înaltă. Depunerile prin explozie se realizează în condițiile atingerii unor viteze supersonice (700...1000 m/s). Prin această metodă pot fi obținute adeziuni înalte a materialului depus și porozitate minimală (1%), iar densitatea - comparativă cu a metalelor turnate. Particulele de pulberi din materialul de depunere, având viteze supersonice, obținute la transformarea energiei potențiale în energie cinetică, în urma exploziei, sunt uniform depuse fără transmiere de căldură materialului piesei. Astfel se asigurată obținerea unor suprafețe de calitate foarte înaltă. Această metodă este utilizată în scopul obținerii unor suprafețe cu o duritate înaltă din materiale ale căror temperaturi de topire sunt foarte înalte. Există însă o serie de dezavantaje ce limitează aplicarea acestei metode: zgomot considerabil (până la 140 decibeli), factor ce impune necesitatea utilizării unor încăperi speciale; costul relativ mare al instalației și echipamentului; posibilitatea prelucrării numai a suprafețelor accesibile [4].

Obținerea straturilor din pulberi metalice prin metoda impulsurilor magnetice impune existența unor tehnologii complicate și utilizarea unor echipamente masive care permit, însă, prelucrarea unui număr redus de piese. Din aceste motive, metoda descrisă și-a găsit o utilizare redusă în industrie [2,15].

Aplicarea generatoarelor cuantice [2, 10,15] poate fi aplicată fie prin topirea unui strat depus în prealabil (sub formă de paste, cu flacăra, cu jet de plasma etc.), fie prin topirea unor particule introduse în zona de depunere. Aceasta metoda permite alierea superficială, dar se obține o diluare a stratului depus din cauza topirii metalului de baza.

Depunerea poate fi condusa într-un regim de asigurare a unei diluări minime, proprietățile stratului fiind asemănătoare cu proprietățile pulberilor utilizate. Alierea și depunerea pot fi făcute cu lasere ce funcționează atât în impuls cât și continuu. Această metodă de aliere permite niturarea, cimentarea, borurarea, depunerea de straturi din carburi dure (WC , TiC, NbS, TaC, VC) și aliajelor acestora. Alierea și depunerea straturilor se realizează în mediu de gaze inerte. Realizarea straturilor prin depunerea unor paste din pulberi permite obținerea unor grosimi ale acestora de 1...2 mm [2]. Deși dispune de posibilități largi de aplicare, metoda utilizării laserelor are și o serie de dezavantaje, precum ar fi: necesitatea depunerii prealabile a straturilor din paste, utilizarea unor lianți sau materiale de fixare care pot influența proprietățile straturilor depuse. În plus, reglarea regimului tehnologic, costul mare al echipamentului [16], precum și randamentul energetic mic (0,03 %), constituie inconveniente ce limitează utilizarea laserului în scopul depunerii straturilor din pulberi [20].

O perspectivă deosebită în formarea straturilor de protecție pe suprafața pieselor o are metoda depunerii prin eroziune electrică.

Obținerea stratului de depuneri prin metoda aplicării descărcărilor electrice, cu materiale compacte sau pulberi metalice, se bazează pe principiul microtopirii și vaporizării materialelor de depunere, cauzată de acțiunea descărcărilor electrice. Utilizarea generatoarelor de impulsuri electrice asigură amorsarea unui arc electric nestaționar, controlat, în urma căreia apar microunde de plasmă. Formarea canalului are loc într-un timp foarte scurt (10^{-7} - 10^{-6})s. În acest mod se realizează un transfer de material ce este dirijat de un dispozitiv de comandă de pe electrodul-sculă și a particulelor de pulberi metalice introduse în interstițiu (în cazul utilizării materialelor de aliere în formă de pulberi) pe suprafața prelucrată. Electrocul se deplasează solidar cu capul port-electrod cu o viteză constantă și, în același timp, se rotește în jurul axei sale, în scopul uniformizării stratului depus. Procesele legate de interacțiune sunt mai lente ($5 \cdot 10^{-5}$ - $5 \cdot 10^{-4}$) s [2].

Procesele care au loc în timpul formării straturilor prin eroziune electrică sânt următoarele:

- călirea ultrarapidă;
- carburarea;
- niturarea;
- alierea superficială cu elemente din materialul electrodului-sculă și pulberi (la introducerea în interstițiu a pulberilor) [12].

Avantajele acestei metode sânt: posibilitatea utilizării unei game largi de materiale compacte și sub formă de pulberi; multitudinea de combinații ale amestecurilor din pulberi ce permit obținerea straturilor superficiale cu o gamă largă a proprietăților mecanice și fizico-chimice; posibilitatea aplicării depunerilor locale; simplitatea și costul redus al instalației și utilajului; toxicitatea redusă; caracteristicile superioare ale stratului depus; obținerea unei adeziuni între stratul depus și materialul de bază, ele fiind net superioare metodelor descrise mai sus.

Pentru straturile de depunere obținute cu aplicarea descărcărilor electrice în impuls este caracteristic faptul că între stratul propriu zis și matricea materialului piesei are loc formarea stratului intermediar. Stratul intermediar este constituit din elementele materialului pulberii și celui a materialului piesei. Adeziunea înalte față de materialul piesei se explică prin prezența stratului intermediar între ele, acesta reprezentând de fapt un nou aliaj, care se poate forma doar la interacțiunea fazei lichide a materialului pulberii cu cel al suprafeței piesei prelucrate. Proprietățile mecanice ale stratului intermediar sunt funcție de proprietățile materialului de depunere [12,13,14].

Datorită acestor avantaje, durificarea și obținerea straturilor din pulberi metalice prin eroziune electrică sunt considerate cele mai eficiente metode la rezolvarea următoarelor probleme:

- durificarea suprafețelor de lucru a sculelor așchietoare;
- schimbarea proprietăților fizico-mecanice înalte a suprafețelor active ale organelor de mașini ;
- mărirea rezistenței la uzură și coroziune;
- mărirea fracturității [5].

Tratamentele termice și termochimice clasice de îmbunătățire a suprafețelor de lucru a sculelor așchietoare la etapa actuală au fost înlocuite cu procedee moderne, neconvenționale, cum sunt carbonitrurarea în plasmă electrică, tratamente cu laser sau cu flux de electroni, durificarea cu scânteie electrică. În rezultatul cercetărilor s-a observat că sculele cu straturi de depunere obținute prin eroziune electrică în zona incipientă au intensitatea uzurii mai mică decât sculele ne prelucrate. O cercetare similară este făcută de autorul lucrării [23]. Rezultatele experimentale demonstrează o creștere considerabilă a rezistenței la uzură în cazul când sunt respectați parametrii tehnologici optimali ai procesului de așchiere. Este de menționat faptul, că durabilitatea sculelor așchietoare cu straturi de depunere realizate prin descărcări electrice în impuls crește de 2-3 ori în procesul de prelucrare a metalelor și aliajelor și de 5-8 ori în cazul durificării sculelor pentru prelucrarea lemnului [23,24].

Inițial eroziunea se cerceta după descărcarea electrică solitară pe suprafața probei. În calitate de contraelectrod se folosea o bară din wolfram cu diametrul de 6 mm, ascuțit sub formă de emisferă. Proba servea în calitate de anod, însă în cazul utilizării interstițiului de 0,5mm, reflectarea multiplă a făcliilor, contribuia la complicarea tabloului fenomenului de descărcare.

Parametrii regimului de descărcare au fost următorii: $C=320 \mu F$, $U_C=300 V$, $\tau_i=200 \mu s$. Mediul de prelucrare - aer.

Energia, acumulată pe bateria de condensatoare W_C , se consumă pentru încălzirea mediului (aer), la încălzirea electrozilor, în procesul de eroziune, la degajarea radiației (lumină, sunet și radiodistorsiuni), căderea de tensiune pe interstițiu constituind 20...30 V la o tensiune de încărcare a condensatoarelor de 300V.

Pentru aprecierea energiei degajate pe electrozi în. electrodul masiv de cupru se execută o gaură pentru introducerea termometrului cu mercur. Evaluarea încălzirii constituie căldura medie pentru zece impulsuri .

O importanță deosebită pentru degajarea căldurii în interstițiu o are însăși mărirea interstițiului. La o valoare mai mare a interstițiului luminozitatea acestuia crește, iar pentru o valoare a interstițiului de 0,1mm ea este relativ mică. Din aceste motive mărirea interstițiului trebuie selectată.

Un moment semnificativ la formarea straturilor de depunere prin metoda descărcărilor electrice în impuls îl constituie apariția tensiunilor remanente care se manifesta mai pronunțat la materialele ce dispun de o călibilitate înaltă. Tensiunile remanente pot provoca distrugerea stratului de depunere în procesul formării acestuia limitând grosimea lui [2], sau pot servi drept cauză de uzură sporită a lui în procesul de exploatare. Aceste fenomene se pot pune în evidență în procesul de încercare a sculelor

durificate prin metoda electroeroziunii executate din oțel carbon și aliaje pentru scule cu depuneri din Ni, Cr, Al, grafit, carburi de wolfram și titan. Apariția tensiunilor remanente în procesul de prelucrare prin eroziune electrică este condiționată de transformările de fază și de neuniformitățile structurale (coeficienți diferiți de dilatare) ale materialului stratului.

În lucrarea [2] s-a demonstrat că la depunerea straturilor cu aplicarea descărcărilor electrice în câmp electric constant (continuu) din pulberi de Mo, Al, TiC, valoarea tensiunilor remanente în stratul format poate atinge mărimi considerabile de 70-100 daN/mm². Este posibil ca aceste tensiuni să apară în prealabil în materialul piesei până la formarea stratului, adică fără depunere, și apoi să se însumeze cu cele formate prin depunere. Din aceste considerente rezultă că este necesar să se cerceteze și respectiv, să se aprecieze valoarea și caracterul tensiunilor remanente pe suprafața catodului în lipsa formării stratului de depunere, deci, atunci când în interstițiu nu se introduce pulberea.

Din punct de vedere tehnologic un parametru care necesită a fi pronosticat, este grosimea stratului de depunere fiind determinativ în aplicarea metodei. Având rezultatele din [2], pentru cazul formării straturilor de depunere din bronzuri, a fost determinată următoarea relație:

$$H = \frac{\Delta m}{\rho A} \cdot n$$

în care
$$\Delta m = P^c \cdot f^d \cdot W^k (a - bS^2)r^m$$

P - debitul de pulberi; f – frecvența descărcărilor în impuls; r – raza echivalentă a particulelor de pulberi; W – energia degajată în interstițiu; S – mărimea interstițiului; ρ - densitatea materialului particulelor; A – aria suprafeței prelucrate; n – numărul de treceri a electrozului-sculă pe suprafața prelucrată a piesei; a,b – constante proprii pentru materiale de depunere; c, d, k, m – coeficienți de putere care se stabilesc experimental și sunt în funcție atât de proprietățile materialului pulberii cât și de condițiile de prelucrare. [16]

Analizând o serie de lucrări [2,7,8,9] putem descrie procesul de electroeroziune ca un fenomen integral și complex ce trece prin următoarele faze:

În faza I are loc străpungerea interstițiului prin micșorarea rezistenței electrice a acestuia, cu formarea canalului de conductibilitate. Acesta face legătură dintre electrozi cuplându-se cu ei prin intermediul petelor electrodice „reci”- faza de amorsare. Petele „reci” încălzesc și pregătesc suprafața pentru descărcarea de forță, datorită faptului că au drept suport microneregularitățile suprafeței prelucrate. Dilatarea canalului de conductibilitate este însoțită de unde de șoc și luminozitate;

În faza a II-a iau naștere petele electrodice „calde” care topesc materialul electrozilor mai puternic ori mai puțin puternic formând baia de metal lichid. Sub acțiunea câmpului electric suprafața metalului lichid este perturbată, pe ea iau naștere unde capilare cu formarea meniscurilor sub formă de conuri Taylor.

În faza a III-a din meniscule, sub acțiunea câmpului electric, sunt extrase particule care servesc în calitate de emițătoare de ioni sau electroni ori din care se rup picături. În cazul când sunt mai multe canale simultan, datorită faptului că în ele circulă curenți paraleli, ele se pot contopi prin atragerea curenților paraleli de același sens, și respectiv se contopesc și meniscurile, care în unele cazuri pot scurtcircuita interstițiul prin punțile formate;

În ultima fază când energia acumulată pe condensator se epuizează, intensitatea câmpului electric devine 0. Sub acțiunea forțelor de greutate și de tensiune superficială, lichidul se scurge rapid fiind evacuat din inerție pe marginile craterului format, unde și se cristalizează. S-a observat că practic toate craterile obținute la eroziunea electrică au o formă ideală a calotei sferice. Aceasta are loc datorită faptului că la microdescărcare (prelucrare dimensională) energia degajată pe suprafață depinde de vectorul câmpului electric și deci baia de metal lichid copie raza vectorială a câmpului electric.

Până în prezent este cunoscut, că în procesul prelucrărilor dimensionale și formării straturilor de depunere prin metoda electroeroziunii are loc ruperea materialului de pe suprafețele electrozului-anod cu sau fără depunerea acestuia pe suprafața electrozului catod [20,23,24].

În literatura de specialitate se întâlnește mai des mecanismul eroziunii electrice pentru cazul prelucrării dimensionale [16]. Până în prezent nici unul dintre modelele cunoscute nu poate descrie complet multitudinea rezultatelor experimentale acumulate. Aceasta condiționează la rândul său înaintarea unor ipoteze noi privind mecanismul eroziunii electrice și transferul materialului prelevat pe suprafața piesei prelucrate. În ultimul timp în calitate de mecanism al fenomenului de eroziune electrică se propune a fi luat drept bază efectul Tonks – Frenkel [2]. Esența acestuia constă în aceea că pe suprafața metalului lichid în câmpul electric de intensitate înaltă, se dezvoltă o instabilitate aperiodică, ce condiționează extragerea unor vârfuri de înălțime semnificativă. În cazul formării straturilor de depunere, vârfurile extrase din microbaia de metal topit de pe suprafața electrodului-anod pot cauza formarea unei punți de comutare a interstițiului, sau transferul metalului topit sub formă de picături rupte din vârfuri sub acțiunea câmpului electric pe suprafața catodului. Această presupunere a fost făcută de către autorii lucrării [6], care au observat apariția vârfurilor ascuțite în condiții descărcării electrice în impuls pentru mărirea interstițiului $S > 0,3 \text{ mm}$ și tensiunea de încărcare a condensatorului generatorului egală cu $U_c = 240 \text{ V}$. Pentru excitarea undelor capilare este necesară perturbarea suprafeței metalului lichid.

Cele expuse mai sus demonstrează că procesul de prelucrare prin electroeroziune, fie dimensional sau de formare a straturilor de depunere, atingerea unei rugozități minime, practic este dificilă, din simplul motiv că acestea vor fi totdeauna funcție de parametrii descărcării, proprietățile materialului și mecanismul efectului fizic.

Cercetarea aspectelor fizice și tehnologice ale procesului de depunere prin metoda electroeroziunii s-a efectuat cu ajutorul unei instalații complexe, concepută și realizată la Universitatea de Stat, „A. Russo” din Bălți, R. Moldova.

Această instalație permite depunerea atât pe suprafețe plane cât și pe cele cilindrice exterioare. În componența ei intră două blocuri electromecanice, care funcționează independent și se alimentează de la același generator de impulsuri

Blocul de bază este destinat cercetării procesului de obținere a straturilor din pulberi metalice pe probe cilindrice cu diametrele de până la 50 mm și lungimi până la 250 mm. De asemenea este posibilă depunerea pe suprafețe frontale plane, piesele fiind fixate în universalul instalației și rotirea sculei cu 90° față de axa verticală. În componența acestui bloc intră panoul de comandă 1, care ne permite reglarea frecvenței de rotație a piesei-catod, electrodului-sculă și deplasarea lui orizontală, universalul 2, care servește pentru orientarea și fixarea probelor sau pieselor, portelectrodul 3 cu electrod sub formă de disc și dozatorul 4. Frecvența de rotație a sculei poate fi variată în limitele $0 \dots 50 \text{ rot/min}$. [16]

Amplasarea portelectrodului și a mecanismului de deplasare orizontală în camera, reduce considerabil zgomotele produse de descărcări.

Electrodul-sculă ne servește ca anod, sub forma unui disc din cupru de puritate tehnică (M3 ГОСТ 859-78) pentru a asigura rezistența la eroziune și pentru a reduce la minim influența materialului acestuia asupra compoziției stratului de depunere.

Pentru dozarea și introducerea pulberii în interstițiu a fost conceput și realizat un dispozitiv care funcționează după principiul efectului de suspensie magnetică. Jetul de pulbere curge din dozator și este introdus în canalul de plasmă din interstițiu (fig.1).

Schema electrică principală a instalației de este prezentată în fig.1 Impulsurile de putere se obțin prin intermediul unui generator tip RC, după care se transmit ansamblului de electrozi: catod (K) și anod (A). Încărcarea bateriei de condensatoare C_1 constituită din șase condensatoare de tip „mb” ($U=1 \text{ kV}$, $C=100 \mu\text{f}$) se produce cu ajutorul transformatorului Tr_1 alimentat de la rețeaua monofazată de 220 V.

De pe bobina secundară prin contactele 1-6 (fig.2), puntea de redresare D_1 alcătuită din diode tip D 247 și rezistența de limitare a curentului RI , se încarcă bateria C_1 . Coloana de diode D_2 , tip B1-200-16, îndeplinește funcția de tampon, protejând de străpungere blocul de putere a generatorului de impulsuri, cu impulsurile de amorsare de tensiune înaltă.

Impulsurile de amorsare se produc la descărcarea condensatorului C_2 în bobina primară a transformatorului de tensiune înaltă T_2 . De la bobina secundară a transformatorului T_2 (fig.2) prin diodele D_3 impulsul de amorsare ($I=0,2 \text{ mA}$, $U=10 \dots 24 \text{ kV}$) atacă electrozii. Diodele D_3 , servesc pentru eliminarea părții negative a semiundeii curentului de descărcare. Prin intermediul tiristorilor T_1 și T_2 și

blocului de dirijare, ce constituie un multivibrator, se deschid simultan ambele circuite de descărcare fapt ce permit sincronizarea în timp a impulsurilor și asigură stabilitatea procesului. Blocul de conducere permite reglarea în trepte a tensiunii de încărcare a condensatoarelor C_1 . Pulberea metalică aflată în buncăr, se introduce în interstițiu sub formă de suspensie, în curgere continuă sub acțiunea forței de gravitație. [16]

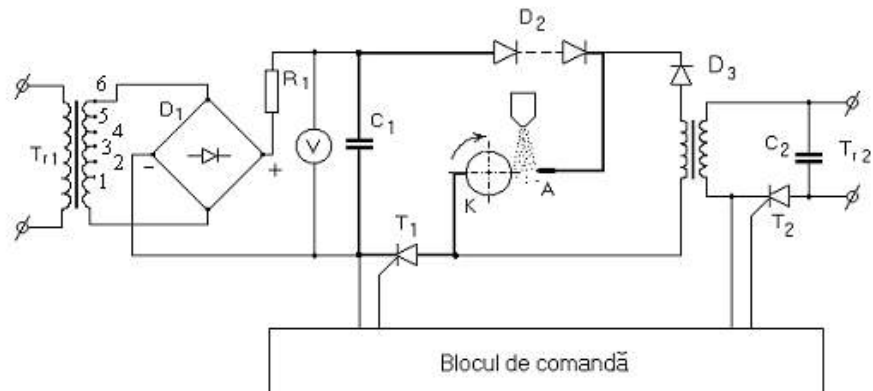

Fig. 1. Schema electrică principală a instalației pentru depunerea straturilor din pulberi metalice în condițiile amorsării descărcărilor prin intermediul unui impuls de amorsare de tensiune înaltă. [16].

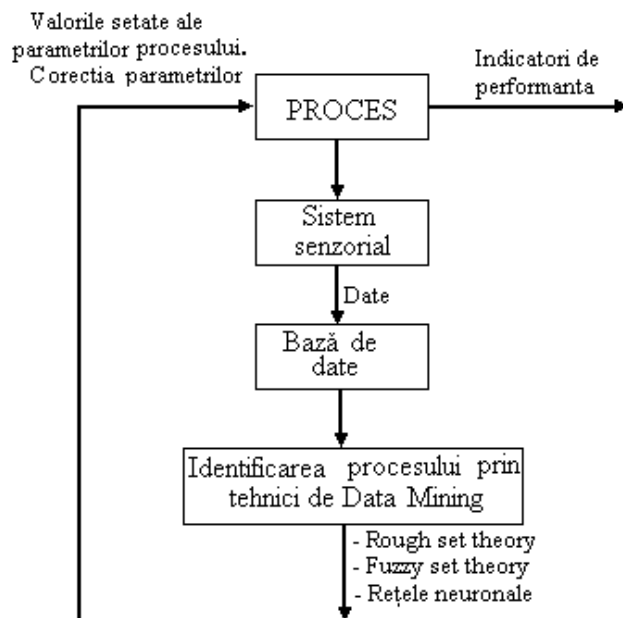

Fig. 2. Schema bloc a algoritmului de autoidentificarea procesului de depunere.

Identificarea procesului de prelucrare cu aplicarea descărcărilor electrice în impuls poate fi realizat prin tehnici de data mining (minerit de date).

Mineritul de date (data mining = DM), cunoscut și ca descoperire de cunoștințe în baze de date (knowledge-discovery in databases = KDD), este practica de căutare automată de șabloane în depozite mari de date [17] (Wikipedia article "Data mining"²). În vederea realizării acestui scop, mineritul de date utilizează statistica și recunoașterea de forme (pattern recognition).

Mineritul de date a fost definit ca fiind "extragerea de informații netriviabile, necunoscute anterior și potențial utile din date", dar și ca fiind "știința extragerii de informații utile din masive de date sau baze de date" [17].

Există, multe utilizări îndreptățite ale mineritului de date. De exemplu, o baza de date a medicamentelor prescrise unei categorii de pacienți poate fi utilizată pentru a găsi combinații de medicamente care au anumite reacții adverse. Dacă o anumită combinație apare doar o dată la 1000 de pacienți, cazul poate să nu fie semnificativ. Un proiect care include farmaciile poate să reducă numărul de medicamente cu reacții adverse și poate să salveze vieți. Din nefericire, posibilitatea utilizării abuzive a acestui tip de baze de date există.

Mineritul de date constă dintr-o mulțime de tehnici în continuă dezvoltare care pot fi utilizate pentru a extrage informații valoroase și cunoștințe, din volume masive de date. Până la un moment dat, cercetările din mineritul de date și instrumentele au pus accentul mai mult pe aplicațiile comerciale. Puține cercetări s-au desfășurat punând accentul pe datele științifice și datele satelitare. Deși în mai multe conferințe dedicate diverselor aspecte implicate de mineritul de date s-a discutat și despre mineritul datelor științifice, nu a existat un schimb de idei concertat pe mineritul de date științifice între oamenii de știință și comunitatea de specialiști în mineritul de date.

Standardele introduc cerințe de nivel înalt asupra produselor de minerit de date, cerințe care provin, în principal, de la utilizatorii de tehnologie de minerit de date. Se pare că în cazul mineritului de date, standardele nu au numai intenția de a unifica produsele existente cu o funcționalitate bine cunoscută, ci și de a proiecta (parțial) funcționalitatea astfel încât viitoarele produse să se potrivească mai bine cerințelor din lumea reală. Acest aspect poate fi privit ca o tendință generală în eforturile actuale de standardizare. Obiectivul este, mai degrabă, acela de a avea o specificație standardizată cât mai devreme posibil, decât de a defini un standard după ce majoritatea produselor au adoptat deja un standard "de facto". Prin urmare, din acest punct de vedere, noile abordări ale produselor sunt conduse de standarde, și nu standardele de produse.

Pentru a concluziona, instrumentele de minerit de date sunt orientate către a obține abilități de analiză multimedia și capabilități de analiză simultană a numeroase tipuri de baze de date. Utilizatorii finali sau specialiștii în mineritul de date vor fi persoane care operează cu instrumentele care sunt înglobate în pachetele software standard, cel mai probabil utilizând tehnologii de rețele neuronale, fuzzy set theory, rough set theory.

1°. O rețea neuronală constă dintr-o rețea de elemente interconectate de tip neuron, care realizează anumite funcții logice simple.

Un astfel de sistem învață prin modificarea intensității de conexiune dintre elemente, adică schimbând ponderile asociate acestor conexiuni. Cunoașterea inițială ce este furnizată sistemului este reprezentată de caracteristicile obiectelor considerate și de o configurație inițială a rețelei.

Sistemul învață construind o reprezentare simbolică a unei mulțimi de date de concepte prin analiza conceptelor și contraexemplurilor acestor concepte. Aceasta reprezentare poate fi sub forma de expresii logice, arbori de decizie, reguli de producție sau rețele semantice. Rețelele neuronale permit rezolvarea unor probleme complicate, pentru care nu avem un algoritm secvențial dar posedăm unele exemple de soluții. Învațând din aceste exemple (faza de instruire), rețeaua va fi capabilă să trateze cazuri similare (faza de lucru).

2°. Mulțime fuzzy (mulțime vagă) a fost introdusă în matematică și teoria sistemelor de către L. Zadeh în anii '60. Mulțimile fuzzy și, în general, conceptele fuzzy au apărut ca o necesitate de a măsura cantitativ vagul, imprecizia. În comparație cu mulțimea convențională la care apartenența sau neapartenența unui element la ea se exclud reciproc, în cazul mulțimilor fuzzy un element poate avea o

apartenența parțială exprimată prin gradul sau de apartenență. În consecință, un anumit element poate să se găsească în trei ipostaze în raport cu o mulțime fuzzy:

- să nu aparțină mulțimii, caz în care gradul sau de apartenență este 0;
- să aparțină mulțimii în totalitate, caz în care gradul sau de apartenență este 1;
- să aparțină mulțimii parțial, caz în care gradul sau de apartenență este mai mare ca 0, dar mai mic decât 1.

În cazul mulțimilor fuzzy se poate lucra cu termeni imprecisi, exprimați prin calificative ca: puțin, moderat, mult, foarte bine, greu, ușor etc., ceea ce face posibile așa numitele raționamente nuanțate.

Din teoria mulțimilor fuzzy au apărut și alte concepte, cum ar fi: numerele fuzzy, logica fuzzy, probabilitățile fuzzy, fiecare cu o teorie bine pusă la punct. Până de curând teoria fuzzy a fost folosită doar ca instrument de lucru în inteligența artificială, fiind bine cunoscută utilizarea în domeniul roboticii. Ulterior această teorie a pătruns și în alte domenii, ca de exemplu în fiabilitate. În teoria fiabilității literatura de specialitate menționează mai multe domenii în care se folosesc conceptele fuzzy și anume:

- analiza nivelului de performanță al sistemelor;
- analiza fiabilității sistemelor folosind arbori de evenimente și teoria mulțimilor fuzzy;
- selectarea strategiilor de mentenanță pentru sistemele cu mai multe stări;
- planificarea acțiunilor de mentenanță;
- determinarea fiabilității utilizând interferența discretă între solicitare și rezistență;
- determinarea gradului de uzură al sistemelor.

Referințe:

1. Ghitlevici A.E., Topală P.A., Sneghirev V.A., Ignatkov D.A. Osobennosti electriceskoi erozii electodov pri impulsnih razreadah, protecaiușih v regime nedonapreajenia. EOM, 1988, Nr.3, pg. 9-12.
2. Topală P.A., Cercetări privind obținerea straturilor din pulberi metalice prin descărcări electrice în impuls, rezumatul tezei de doctorat, București, 1993.
3. Topală P.A., Ghitlevici A.E., Negara I.H., Beleakov A.V., Uprocinenie metallicheskih poverhnosti pri elektroiskrovom nanesenii pokrîtii iz poroșkovih materialov., Povîšenje nadiojnosti i dolgovecinosti materialov i detalei mașin na osnove metodov termiceskoi i himiko-termiceskoi obrabotki., Moskva, 1988, pg.73-80.
4. Hasui A., Tehnica napîlenia, Moskva, Mașinostroinie, 1975.
5. Antoseac V.G., Mogorean N.V., Alectrofiziceschie metodâ obrabotci materialov, Știința, Chișinău, 1987.
6. Gavrițaș Ionel, Marinescu Nicolae, Visan Aurelian Tehnologii moderne în construcția de mașini București, Institutul Politehnica, 1997.
7. Topală P.A., Nanu O., Modelarea teoretică a procesului de electroeroziune în condiții normale, Analele Științifice USB A. Russo, Bălți, 2001.
8. Topală Pavel, Nanu O. Despre mecanismul electroeroziunii în procesul descărcărilor în impuls. Anualul Universității „A. Russo”, 2001.
9. Platnik L.S. Prevrașenica v poverhnostnom sloe metallov pod vozdeistviem elektriceskih razreadov. Izvestia AN SSSR, seria fiziceskih nauk. V.15, Nr.4, 1951, pg.456.
10. Leontev P. A., Cekalova N. GH., Han M: Gh.Lazernaia poverhnostnaia obrabotka metallov i splavov. Moskva dumka, Metallurghiea, 1986.
11. Topală Pavel, Balanici Alexandru, Balcănuță Nicolae, Pereteatcu Pavel, Structura și proprietățile straturilor de depunere obținute cu aplicarea descărcărilor electrice în impuls, Analele Universității „A. Russo”, Bălți, 2003.

12. Topală Pavel, Epureanu Alexndru, Balanici Alexandru, Cănanău Nicolae, Balcănuță Nicolae, Structura metalografică a straturilor din pulberi metalice cu aplicarea descărcărilor electrice în impuls, Tehnologii moderne calitate restructurare, Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, 2003.
13. Topală Pavel, Epureanu Alexndru, Balanici Alexandru, Balcănuță Nicolae, Straturi cu proprietăți antifrecțiune obținute cu aplicarea descărcărilor în impuls, Tehnologii moderne calitate restructurare, Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, 2003.
14. Topală Pavel, Balanici Alexandru, Balcănuță Nicolae, Determinarea elemetelor regimurilor tehnologice de formare a straturilor de depunere din pulberi metalice obținute cu aplicarea descărcărilor electrice în impuls, Analele Universității „A. Russo”, Bălți, 2003.
15. Balcănuță Nicolae, Stadiul actual al cercetărilor privind stratul superficial rezultat in urma proceselor electroerozive, referat de doctorat, Galați, 2003.
16. Balcănuță Nicolae, Contribuții privind obținerea straturilor din pulberi metalice prin eroziune electrică în regim de subexcitare. Rezumatul tezei de doctorat. Galați 2005.
17. http://en.wikipedia.org/wiki/Data_mining.
18. Y.F. Tzeng, N.H. Chiu. Two-Phase Parameter Design for the Optimisation of the Electrical-Discharge Machining Process Using a Taguchi Dynamic Experiment. Department of mechanical automation Engineering. Taiwan.
19. Ting-Cheng Chang, Feng-Che tsai. Data mining and Taguchi method combination applied to the selection of discharge factors and the best interactive factor under multiple quality properties. Department of mechanical automation Engineering. Taiwan.
20. H.S.Liu, Y.S. Tarng. Monitoring of the Electrical Discharge Maching Process by Abductive Network. Department of mechanical automation Engineering. Taiwan.
21. Y.F. Tzeng, C.Y. Lee. Effect of Powder Characteristics on Electrodischarge Maching Efficiency. Department of mechanical automation Engineering. Chang Gung University, Taiwan.
22. Josko Valentineie, Mihael Junkar. Detection of the eroding surface in the EDM process on the current signal in the gap. Faculty of Mechanical Engineering. Slovenia.
23. Goldăș E.V., Timoșenko V.A., Mesto elektroărozionnogo legirovania v sisteme mer povâșenia resursa metalorejușcih instrumentov, Ălectronaea obrabotka materiallov, Nr. 2(10-12), Chișinău, 2002.
24. Timoșenco V.A., Ispolizovanie Ălectroărozionnogo leghirovania dlea predotvrașceniea polomoc derevorejușcih pil, Ălectronaea obrabotka materiallov, Nr.3(14-16), Chișinău, 2001.

Recenzent: T. Erhan, dr. hab., prof. univ.; V. Gorobeț, dr. ing., conf. univ.
Prezentat la 20.09.2006.

DEZVOLTAREA ȘI PRESTAREA SERVICIILOR PE WEB

Olga ILIEȘ,
Catedra de Informatică

This article is intituled „Developing of web services”. The aim of this article is to approach web services, in particular the electronic trade that encourages the development of trade units on web, the classification of services, strategies for EC, models for selling content service, how a transaction takes place, the paper cheque that can be replaced with an electronic one, an important service of trade units on Internet signed digitally.

În mai puțin de o generație, revoluția informației și introducerea calculatoarelor în fiecare dimensiune a societății a schimbat lumea. Predicțiile unor futuriști ca Marshall McLuhan și Alvin Toffler se adevăresc și lumea se transformă într-un sat global, unde nu mai există granițe pentru afaceri, comunicații sau comerț.

Câte odată, o nouă tehnologie alterează profund peisajul și plantează semințele unei schimbări radicale. Astăzi este clar că Internet-ul este o asemenea tehnologie: în istoria comerțului, au existat puține salturi majore privind capacitatea companiilor de a schimba informații între ele, discutabil o cerință critică pentru conducerea afacerilor. Ultimul avans major a fost invenția telefonului, în 1885. Astăzi, facem un alt pas mare cu Internet.[1]

Transformarea nu a fost imediată, comerțul pe Internet reprezintă un factor minor în modelele majorității companiilor. Dar acesta este pe cale de a se schimba. Stăm pe muchia unei explozii în comerțul electronic.

A spune că Internet-ul este unul dintre cele mai uimitoare realizări tehnice ale revoluției informaționale este mult sub adevăr. Această masivă infrastructură de rețele schimbă modul în care lumea abordează educația, afacerile și alte activități. Internet-ul este deja propriul său stat, cu propria sa economie și propria sa monedă (digidash); el modifică modul în care economia mondială funcționează.

“Societatea informației” se referă la importanța rolului informației în societate, iar “societatea interconectată” se referă la logica interconectării, existentă în toate funcțiile societății.

În timp ce informația și transmiterea ei au fost întotdeauna importante în toate societățile și timpurile, și nu este nimic nou în interconectare ca atare, impactul logicii interconectării în societate ca întreg, ajutat de folosirea tehnologiilor informației și a rețelelor de calculatoare, este un fenomen al timpurilor noastre.

Potrivit Control Objectives for Information and related Technology (COBIT), extrem de important pentru supraviețuirea și succesul unei organizații este managementul eficient al informației și al tehnologiilor informaționale (IT)[4]. În această societate globală, unde informația circulă prin cyber spațiu fără constrângeri de timp, distanță sau viteză, critica apare din dependența mărită de informație și de sistemele care furnizează vulnerabilitățile crescânde și un larg spectru de amenințări, cum ar fi războiul informațional sau alte amenințări din cyber spațiu.

Scara și costul investițiilor curente și viitoare în informație, precum și sistemele informaționale potențiale pentru tehnologii, schimbă dramatic organizațiile și practicile de afaceri, creează noi oportunități și reduceri ale costurilor. În societățile din al treilea val, societăți post-industriale, materia primă este informația, produsul este cunoașterea, mașinăriile sunt calculatoarele, iar munca manuală este înlocuită de efortul intelectual. Importanța informației și a sistemelor de comunicații pentru societate și economia globală se intensifică odată cu valoarea și cantitatea informației transmisă și stocată pe aceste sisteme. Pentru multe organizații, informația și tehnologiile care o fac posibilă reprezintă cele mai valoroase bunuri ale organizației.

Ca societate, devenim din ce în ce mai dependenți de accesul și procesarea rapidă a informației. Pe măsură ce această solicitare crește, tot mai multă informație este stocată și transmisă electronic, ceea ce cauzează schimbarea modului în care companiile abordează afacerile. Spre deosebire de informația imprimată pe hârtie, informația în formă electronică poate fi potențial furată de la distanță și este mult mai ușor să fie interceptată și modificată[2].

Deoarece predecesorul Internet-ului, ARPANET, nu a fost niciodată securizat cu adevărat, de fapt a fost creat pentru a facilita schimbul de informații între oameni de știință și cercetători, comunicațiile via Internet sunt implicit deschise și necontrolate. Aceasta intră în conflict cu nevoile afacerilor electronice (e-business), care solicită confidențialitatea și integritatea pentru informațiile transmise. Creșterea exponențială a afacerilor pe Internet ridică serioase chestiuni de securitate în legătură cu asigurarea unui trafic de informație.

Chiar dacă numai o minoritate a utilizatorilor va crea probleme organizațiilor prin furtul, ștergerea sau alterarea informațiilor, aceste riscuri sunt reale și vor exista întotdeauna, iar pe măsură ce Internet-ul crește, aceste riscuri vor crește și ele.

În prezent asistăm la începutul unei revoluții în modul de a face afaceri la scara globală, 24 de ore din 24. Afacerile online (e-business), comerțul electronic, magazinele electronice, etc. au devenit deja termeni consacrați în lumea financiară și bancară. După un raport al Forrester Research vânzările online au crescut de la 300 milioane USD în 1995, la peste 6 miliarde USD în 2000 și se așteaptă să depășească cifra de 90 miliarde USD în 2005.

Astăzi, din ce în ce mai multe firme și chiar persoane particulare au o pagina web. Pe Internet, se găsesc la dispoziția celor interesați toate mijloacele necesare pentru crearea de site-uri web. Se pot realiza atât site-uri simple, având câteva pagini, cât și site-uri deosebit de complexe, de sute de pagini și care înglobează ultimele tehnologii în domeniul: Flash, Shockwave, Java, Javascript, etc.

La momentul actual există din ce în ce mai multe firme care se ocupă cu webdesign, dar prețurile cerute pentru realizarea unei pagini web sunt destul de mari. Web-ul astăzi, ca și cel de ieri și cel de mâine se află într-o continuă transformare și metamorfoză care pe cei mai mulți fie îi lasă rece fie îi ametește și îi descurajează în încercarea de a înțelege mai mult.

În ultimul deceniu, Internetul a evoluat într-o unealtă formidabilă având un impact major în toate aspectele vieții. La fiecare jumătate de an apar schimbări atât de importante încât este imposibil de prevăzut unde se va ajunge în următorii 10 ani. În prezent, participăm cu toții la o revoluție care are loc în comerț și telecomunicații. Marile companii ale secolului își vor avea originile în aceasta decadă. Conform unor statistici, utilizatorul tipic de Internet este american (84%), alb (87%), vorbitor de limbă engleză (93%), în vârstă de 35 de ani, educat și având un salariu bun.

Ca sistem de informare și comunicare, Internetul prezintă următoarele caracteristici: are o structură dispersată; este eterogen permițând coexistența a resurse din cele mai diferite, cu grad diferit de efemeritate; are un caracter public întrucât numeroase spații de informare și comunicare sunt accesibile de oriunde și în mod gratuit; este în continuă evoluție și deci are o anumită instabilitate zilnic apărând, evoluând sau dispărând site-uri.

Internetul poate fi privit și ca o imensă bibliotecă virtuală; o accepțiune oarecum utopică datorită mitului deja creat că într-o asemenea rețea se pot găsi resurse informaționale nelimitate, se pot găsi întrebări la toate răspunsurile, se pot găsi rezolvări la numeroase probleme. Internetul rămâne un fenomen socio-economic major al acestei perioade de început al secolului XXI; este capabil să devină o veritabilă forță motrice a lumii informaționale și comunicaționale, iar resursele informaționale pe care le include sunt din ce în ce mai imense. Amploarea rețelei și arhitectura sa fac imposibilă realizarea unui inventar exhaustiv a resurselor disponibile. În ciuda ofertelor făcute de serverele comerciale nu se poate vorbi de existența unei strategii unice de regăsire a resurselor informaționale[5].

Internetul oferă diverse servicii:

- Poșta electronică sau e-mail, cu ajutorul căreia se transmite rapid un mesaj către un alt abonat la Internet, oriunde în lume[4];

- Participarea la forumuri, organizate pe un site, unde putem discuta pe o anumită temă cu internauți din întreaga lume;
- Video conferințele - acest serviciu face posibilă comunicarea prin text, sunet și imagine.

Numeroasele instrumente și programe de căutare disponibile se caracterizează printr-o specializare mai mult sau mai puțin importantă, mai mult sau mai puțin adecvată scopului propus. Metodele de adunare și selectare a elementelor informative variază în limite largi de la un instrument de căutare la altul. Pentru a optimiza o căutare informațională, pentru a găsi cele mai bune surse este necesară o multiplicare a strategiilor de căutare, o colaborare a lor. Paginile gazdă ale motoarelor de căutare oferă multiple funcționalități cum ar fi posibilitățile de restrângere a cererii de căutare, o mai mare precizie în exprimarea acesteia, servicii complementare de traducere, selecție de site-uri, abonamente la reviste sau baze de date.

Comerțul electronic favorizează dezvoltarea unităților comerciale pe web. Referindu-ne la unitățile comerciale vom obține o definiție a noțiunii de comerț electronic: „Comerț electronic înseamnă, utilizarea în rețele cu valoare adăugată a unor aplicații de tipul transferului electronic de documente (EDI), a comunicațiilor fax, codurilor de bare, transferului de fișiere și a poștei electronice. O dezvoltare a interconectivității calculatoarelor în Internet, în toate segmentele societății, a condus la o tendință tot mai evidentă a companiilor de a folosi aceste rețele în aria unui nou tip de comerț, comerțul electronic în Internet, care să apeleze - pe lângă vechile servicii amintite - și altele noi. Unui spațiu public materializat prin punerea gratuită la dispoziția utilizatorilor a numeroase servicii și produs.

O primă clasificare a serviciilor pe care comerțul electronic le înglobează sau le pune la dispoziția participanților la tranzacții poate fi făcută în funcție de importanța acestor servicii. Astfel, serviciile pot fi împărțite în:

- servicii principale: transfer electronic de documente (*EDI - Electronic Data Interchange*) atât prin Internet cât și prin intranet, comunicații fax, coduri de bare, transferul de fișiere și poșta electronică.
- servicii suport pentru procesele de afaceri: cataloage electronice (“on” - pe Web, sau “off” - pe CD-ROM), sisteme suport pentru preluare de comenzi, logistică și tranzacții, sisteme de raportare statistică (de exemplu, alcătuirea de rapoarte privind vânzările) și informații pentru management (calcul de taxe, etc.).

Este vorba, de exemplu, de posibilitatea de a se efectua unele comenzi prin rețea, consultând cataloage electronice "on" pe Web sau cataloage "off" pe CD-ROM și plătind prin intermediul cărților de credit sau a unor portmonee electronice. Comerțul Internet, pentru unii, reprezintă relațiile de afaceri care se derulează prin rețea între furnizori și clienți, ca o alternativă la variantele de comunicații "tradiționale" prin fax, linii de comunicații dedicate sau EDI pe rețele cu valoare adăugată.

Serviciile care susțin activitatea de comerț electronic nu sunt oferite exclusiv de către furnizorii de Internet, care se rezumă, în general, la găzduirea paginilor de web sau la asigurarea accesului pe Internet. De exemplu, există magazine universale electronice (e-mall) conduse de producători, vânzători, furnizori de Internet, designeri de web sau asociații. Există și servicii electronice externe cum ar fi cele de management, de informații, de prelucrare a datelor, de consultanță, de integrare a serviciilor de livrare, care pot fi prestate în diferitele variante de comerț electronic. În mod evident, oricare dintre verigile acestui lanț valoric poate oferi servicii electronice și poate deveni ca bază pe piața specifică. Activitățile se pot concentra spre atragerea a cât mai mulți participanți în cadrul unei veri și a lanțului, astfel încât să se creeze o structură puternică.

Deci, o altă formă a comerțului Internet implică transferul de documente - de la contracte sau comenzi pro formă, până la imagini sau înregistrări vocale. Acest nou tip de comerț a stimulat însă cererea pentru noi metode adecvate de plată. În cadrul noului concept de "sat global" (global village), dezvoltarea unor activități comerciale între participanți care se află la distanțe mari unii de alții nu poate fi concepută fără folosirea unor sisteme electronice de plăți. Aceste noi mijloace de plată permit transferarea comodă, sigură și foarte rapidă a banilor între partenerii de afaceri. De asemenea, înlocuirea monedelor și bancnotelor (actualele forme tradiționale de numerar) prin ceea ce denumim bani electronici conduce, pe lângă reducerea costurilor de emisie și menținere în circulație a numerarului, și la o sporire a flexibilității

și securității sistemelor de plăți. În domeniul mijloacelor electronice de plată, cercetările sunt în plină desfășurare. Există numeroase sisteme în curs de experimentare, altele abia au fost cercetate și supuse analizei. Este normal ca prudența și securitatea să fie cuvintele cheie ale acestor demersuri. Se cunosc mai multe sisteme de plăți electronice, cele mai cunoscute fiind: sisteme cu carduri bancare, sisteme on-line, microplăți și, cecuri electronice.

Un domeniu atât de dinamic cum este comerțul electronic se adaptează foarte rapid la toate tehnologiile noi care apar, sau modifică tehnologiile deja existente pentru a se potrivi specificului său. Astfel, o parte dintre tehnologiile de mai jos au fost folosite încă de la începutul Web-ului (una dintre ele, respectiv poșta electronică, a fost chiar cea care a marcat nașterea Internet-ului), în timp ce altele, precum EDI, fiind în plin proces de evoluție.

- EDI
- mesageria X.400
- poșta electronică (e-mail)
- Internet
- intranet (rețeaua internă a unei companii organizată și funcționând după principiile Internet-ului care asigură schimbul electronic de informații al unei companii cu colaboratorii săi: furnizori, clienți, bănci).
- afaceri desfășurate pe rețeaua de Web-uri, în banda îngustă (videotex) și banda largă (teleshopping).

Schimbul Electronic de Date (EDI - Electronic Data Interchange) a apărut prin anii 1960 și poate fi considerat strămoșul Comerțului Electronic (EC - Electronic Commerce). EDI oferă societăților comerciale posibilitatea să schimbe documente de afaceri într-o formă standard, utilizând mijloace electronice pentru prelucrarea și transmiterea acestora. În același timp băncile utilizează rețele dedicate pentru Transferul Electronic de Fonduri (EFT - Electronic Funds Transfer). Recent, odată cu creșterea accesibilității la Internet, EC a căpătat interesul consumatorilor individuali și al societăților comerciale de orice mărime și preocupări. Mai mult decât atât cu tehnologiile avansate disponibile acum, se vorbește tot mai des de Economia Digitală (DE - Digital Economy). Ideea de bază este că prin EC putem realiza schimbul de idei, de bunuri, de cunoștințe pe lângă simpla vânzare/cumpărare de produse și servicii. Tehnologiile EC pot fi utilizate pentru a conduce o afacere utilizând pentru comunicare Internet, Intranets sau alte rețele de calculatoare.

În ultimii ani Internetul a devenit din ce în ce mai utilizat pentru Comerțul Electronic. Internetul are o acoperire globală și este prin excelență descentralizat. Are o structură ierarhică cu nuclee de mare viteză (între 155 Mbps și 2,5 Gbps) în jurul cărora "cresc" rețele regionale și individuale prin care se face accesul utilizatorilor finali.

EC depinde puternic de o serie de infrastructuri de bază ale economiei globale, inclusiv de infrastructura rețelelor de comunicații. Cele mai noi realizări tehnologice legate de Internet (rata de transmisie de Gbps, mijloacele sofisticate de asigurare a protecției datelor, creșterea disponibilității și a accesibilității, interfața multimedia evoluată etc.) fac Internetul tot mai atractiv pentru EC.

Strategiile pentru EC, conceptul de valoare virtuală este foarte important pentru EC, întrucât oferă posibilitatea introducerii de informații digitale în procesele uzuale care apar în derularea activităților de afaceri. Unul dintre principalele obiective ale strategiilor EC este de a identifica și de a încuraja utilizatorii de informații prin Internet, oferindu-le suportul necesar. EC oferă posibilitatea de a conduce o afacere într-o manieră flexibilă, care să poată beneficia de diferite oportunități, pe măsură ce ele apar.

Trebuie avut însă în vedere că introducerea EC într-o activitate de afaceri necesită unele schimbări în modul de structurare, derulare și urmărire a activităților. Utilizarea tehnicilor multimedia facilitează includerea unor detalii sau adaptarea formelor de prezentare a informației prelucrate. Forma de prezentare a informației capătă o importanță la fel de mare ca și conținutul. Internetul permite schimbul de informații în ambele sensuri, fără limite de timp și spațiu.

Internetul oferă o serie de tehnologii pentru realizarea unor servicii de comunicare între grupuri de interese: BBS-uri, servicii de conversație (chat), conferințe multimedia. Crearea unei piețe

electronice interactive presupune renunțarea completă la hârtie și imprimantă și trecerea întregii activități pe suport electronic.

O modalitate adecvată de realizare a acestei dorințe este utilizarea Web-ului ca suport pentru servicii de grup, cum ar fi: Centre de Afaceri care oferă un prim nivel de suport pentru firmele care vor să adere la EC; legături către paginile proprii ale utilizatorilor Centrului de Afaceri; cataloage interactive de produse pentru revânzători și distribuitori; suport tehnic pentru aceștia. Scopul este de a integra multiplele surse de informații despre produse, servicii, firme și asociații pentru a oferi un server unic, interactiv, de resurse pentru EC.

Colaborarea într-un lanț de distribuție Informația Digitală, ca piatră de temelie pentru Economia Digitală, furnizează infrastructura de comunicație pentru controlul proceselor de producție și distribuție a bunurilor, fie că sunt obiecte fizice sau servicii.

Prin utilizarea tehnologiilor Web se poate realiza o legătură strânsă între producători și distribuitori prin simplificarea comenzilor, inventar și oferte actualizate, prezentarea produselor. Distribuitorii la rândul lor pot da utilizatorilor lor acces controlat prin parole de acces, la diferite niveluri din baza de date "online"[3].

Suportul tehnic „online” oferit clienților este important atât pentru creșterea calității produselor și serviciilor, cât și pentru creșterea reputației firmei. Pe lângă asigurarea unei reacții foarte utile dinspre clienți, suportul tehnic poate fi și o sursă de venituri.

Un alt serviciu important pe Internet sunt **sistemele actuale de comunicare** interactivă prin Web care permit clienților să transmită (de exemplu prin completarea unui formular) cererea de suport și să consulte interactiv întrebări și răspunsuri care eventual vor oferi imediat o soluție la problema sa.

Multe dintre procedeele utilizate în plăți electronice prin Internet sunt similare celor utilizate într-un punct de vânzare obișnuit. Diferența principală este că în cazul unităților comerciale care folosesc comerțul electronic totul decurge prin Internet utilizând servicii Web și alte servicii de transmisii digitale de date.

Cerințele sunt similare celor din sistemele clasice: autentificare și autorizare, confidențialitate, siguranță. În continuare vor fi prezentate câteva metode de efectuare a plăților electronice care satisfac aceste cerințe.

Practic orice produs sau serviciu poate fi prezentat pe Internet. Atât timp cât se poate face o descriere (caracteristici, prețuri, garanție, mod de distribuție, mod de plată etc), eventual însoțită de imagini, produsele pot face obiectul unui catalog interactiv într-un site.

În prezent, cele mai mari vânzări sunt în turism, comerț cu amănuntul (cărți, programe de calculator, muzică, computere, mobilă, îmbrăcăminte, medicamente, electrocasnice etc), servicii bancare și de asigurări.

Sistemele electronice de plăți trebuie să atingă nivele ridicate de securitate, viteza, caracter privat și confidențial, descentralizare și internaționalizare și să fie unanim acceptate de comercianți și oameni de afaceri. O trăsătură comună a majorității acestor soluții o constituie utilizarea tehnicilor criptografice care asigură confidențialitatea, autenticitatea și integritatea mesajelor transferate între entitățile implicate. În continuare sunt analizate câteva dintre cele mai cunoscute metode de plată electronică.

Se disting câteva modele pentru serviciul vânzării de conținut: vânzarea pe baza de subscriere (înregistrare), vânzarea la nivel de obiect (*pay-per-view*), sprijinirea vânzărilor prin publicitate și acordarea de produse gratuite pentru încurajarea vânzărilor viitoare sau pentru vânzările de produse înrudite cu produsele gratuite:

- vânzarea pe baza de subscriere: acest model, este folosit în special pentru vânzarea revistelor și a programelor televiziunilor prin cablu, este principalul model folosit și de serviciile comerciale on-line. Se poate subscrie la servicii on-line precum *MSN (Microsoft Network)* sau *AOL (America On-Line)*, la publicații on-line, precum *USA Today* sau *Wall Street Journal*, sau chiar la jocuri on-line, cum ar fi celebrul *Meridian 59*, produs de *3DO*. *Jupiter Communications* prevede ca până în anul 2006 peste 60% dintre utilizatorii Web vor adera la cel puțin una dintre formele de subscriere prezentate mai sus. În ciuda

acestor previziuni, subscrierile vor aduce companiilor un venit relativ modest spre deosebire de cel pe care îl va aduce publicitatea: numai 210 milioane \$ în comparație cu 4.5 milioane \$.

- vânzarea la nivel de obiect (*pay-per-view*): reprezintă o alternativă viabilă la vânzarea pe baza de subscriere, și se referă la vânzarea anumitor informații *la bucată*. În funcție de necesitățile clientului, acesta poate decide să cumpere un anumit articol dintr-un ziar, un anumit capitol dintr-o carte sau chiar un joc în sistem *pay-per-view*. Se poate cumpăra chiar și o simplă interogare într-o bază de date!

- Modelul *pay-per-view* este în continuă testare. Deocamdată, el se confruntă cu probleme precum lipsa unei certitudini pentru client ca informația pe care dorește să o cumpere merită banii. De asemenea, pentru vânzători, plata prin carte de credit pentru tranzacții de valoare foarte mică nu poate fi acceptată. Acest obstacol poate fi trecut o dată cu apariția micro-plăților.

- vânzarea de conținut prin publicitate: modelul cu cel mai mare succes în ceea ce privește vânzarea de conținut îl reprezintă publicitatea. În topul site-urilor cu cele mai mari venituri din publicitate se află motoarele de căutare (*search engines*), precum *Yahoo!* sau *Infoseek*, și mai puțin site-urile de conținut. Întrucât serviciile de căutare sunt esențiale pentru găsirea informațiilor relevante pe Web, companiile sunt dispuse să plătească pentru *bannere*, care nu sunt altceva decât reclame pe care clienții pot apăsa pentru a ajunge pe site-ul companiei respective.

- Vânzarea prin sistemul de cărți de credit care a fost creat cu intenția de a-i permite cumpărătorului să-și satisfacă imediat dorința de cumpărare de bunuri și servicii. Prin cartea de credit riscul este transferat de la vânzător la instituția financiară care a emis cartea de credit. Acest serviciu funcționează în felul următor: Cumpărătorul prezintă vânzătorului cartea de credit. Apoi vânzătorul trimite numărul cărții de credit și detaliile tranzacției la un sistem de autorizare. Acesta fie autorizează direct tranzacția, fie o direcționează la banca emitentă a cărții de credit, pentru aprobare. Periodic (de exemplu, zilnic) vânzătorul trimite detaliile tranzacțiilor aprobate către banca sa. Aceste informații sunt trimise la asociația emițătorilor de cărți de credit după ce au fost procesate tranzacțiile pentru care banca respectivă este și colectoare și emițătoare de carte de credit. La sfârșitul lunii, consumatorul primește facturile pe care trebuie să le achite, altfel va plăti dobânda pentru creditul acordat de bancă ce a emis cartea de credit.

Un alt serviciu important al unităților comerciale sunt plățile. Cele mai importante sunt caracterizate în continuare: "**Smart Card**", Smart Card este un serviciu de plată, în esență înlocuitorul portofelului obișnuit. Tot conținutul unui portofel actual (acte, cărți de credit, bani gheață) va fi înlocuit de una sau mai multe Smart Card-uri. Din punct de vedere fizic, Smart Card arată ca o carte de credit cu unul sau mai multe microcircuite de tip "microcontroller"-e înglobate. O cartelă inteligentă (*Smart Card*) poate păstra de 10 - 100 ori mai multe informații decât o cartelă magnetică, fiind totodată mult mai sigură. Conectată la un terminal de citire/scriere, *Smart Card* poate efectua funcții complexe de luare a deciziilor, proceduri sofisticate de autentificare pentru a preveni fraudă. Deci beneficiile oferite de *Smart Card* sunt: siguranța, capabilități active antifraudă, flexibilitate în aplicații, posibilitatea de validare "off-line". De asemenea, *Smart Card* poate fi combinată cu date biometrice - amprentă digitală, geometria mâinii, amprenta vocală etc., pentru a-și identifica în mod unic proprietarul. Există deja multe aplicații în telefonie celulară (GSM), acces Internet, aplicații financiare. Pentru a efectua operații cu *Smart Card*, aceasta se introduce într-un dispozitiv de citire/scriere care poate fi cu contact sau fără contact. Acest cititor poate fi sub forma unui portofel ce poate comunica cu alt portofel similar sau cu banca, pentru efectuarea de transferuri multivalutare. Astfel, *Smart Card* memorează direct echivalentul digital al sumelor de bani în loc să indice un cont la bancă sau un credit acordat de bancă. Când o astfel de cartelă este utilizată pentru a cumpăra ceva, echivalentul sumei respective este efectiv transferat vânzătorului și apoi mai departe spre o instituție financiară. *Smart Card* poate fi reîncărcabilă sau nu. În acest ultim caz cartela se aruncă atunci când suma înscrisă în ea a fost epuizată.

Un serviciu de plată ar fi plata prin **CyberCash**. Pentru a efectua plăți prin *CyberCash*, consumatorul are nevoie de un software care simulează "portofelul", face criptarea mesajelor și memorează tranzacțiile. Ca și portofelul obișnuit, acest portofel-software poate înregistra mai multe cărți de credit. Vânzătorul are un software similar. Derularea unei tranzacții are loc în felul următor:

1. utilizând un navigator Web, consumatorul selectează ce vrea să cumpere.

2. Serverul vânzătorului trimite "portofelului-software" o cerere de plată semnată prin care dă detalii despre cumpărătura și transmite tipul cărților de credit acceptate.
3. "Portofelul" deschide o fereastră și afișează suma și lista cărților de credit disponibile pentru selecție.
4. "Portofelul" trimite un mesaj criptat și semnat cu numărul cărții de credit și detalii privind tranzacția și acceptarea plății.
5. Serverul vânzătorului trimite acest mesaj împreună cu un mesaj propriu semnat și criptat către Gateway. Aici mesajele sunt decriptate și comparate, iar dacă se potrivesc, se trimite o cerere de autorizare convențională;
6. Reîntoarce un răspuns spre vânzătorul care - trimite un răspuns "carte de credit" către software-ul portofel.
7. Gateway-ul este operat de un agent al băncii colectoare a vânzătorului.

Un alt serviciu de plată al paginilor web este plata prin **Ecash**. Ea este prima soluție totalmente software pentru plățile electronice. Tranzacțiile se desfășoară între vânzător și cumpărător, care trebuie să aibă conturi la aceeași bancă. Cumpărătorii trebuie să înștiințeze banca asupra faptului că doresc să transfere bani din conturile lor în așa-numitul cont *Ecash Mint*. În orice moment, cumpărătorul poate interacționa de la distanță, prin calculatorul său și utilizând un client software, cu contul *Mint* și poate retrage fonduri de aici pe discul calculatorului său. Discul cumpărătorului devine un veritabil portofel electronic. Apoi se pot executa plăți între persoane individuale sau către firme, prin intermediul acestor *Ecash*.

De asemenea ca serviciu de plată sunt și banii electronici - **Digicash**. Banii electronici reprezintă echivalentul electronic al banilor reali, și pot lua diferite forme, precum cartelele obișnuite, a *SmartCard*-urilor.

Informațiile competente sunt necesare pe tot parcursul lanțului valoric de furnizori de servicii. Această necesitate nu mai poate fi în prezent satisfăcută de cunoscutele motoare de căutare sau de cataloage, astfel încât deținătorii de baze de date consacrate au migrat către web oferind arhive indexate pentru publicații periodice, brevete și informații de piață, dar și literatura științifică de specialitate. Unele dintre aceste servicii comerciale sunt prestate contra cost, fie în baza unui sistem de abonament, fie prin intermediul banilor electronici de tipul e-cash sau cybercash. Au fost înființate unități și agenții de cercetare care încearcă să creeze mecanisme de detectare semantică, dar serviciile de informare care au la bază experiența umană, respectiv experți în domeniu, rămân în continuare servicii de importantă capitală pentru lumea afacerilor.

Ca toate aceste servicii să ruleze bine e nevoie și de o securitate în Comerțul Electronic. Securitatea datelor/tranzacțiilor este foarte importantă în orice sistem financiar, indiferent că se bazează pe tranzacții clasice sau electronice. Pentru a asigura un nivel acceptabil de securitate se utilizează diferite tehnici de criptare pentru a furniza trei tipuri de servicii: autentificare și autorizare, non-repudierea, confidențialitatea și integritatea datelor.

Prin autentificare cele două părți care comunică se asigură că fiecare comunică exact cu cel cu care dorește să efectueze diferite tranzacții. Autentificarea se face în mod uzual prin semnături digitale și alte metode. Non-repudierea asigură că nici o parte nu va putea nega participarea într-o tranzacție după ce aceasta s-a efectuat.

Prin confidențialitate se înțelege că toate comunicațiile între părți sunt restrânse strict la părțile care participă la efectuarea tranzacției.

Integritatea datelor înseamnă că datele nu sunt modificate în procesul de transfer sau atunci când sunt memorate pe diferite suporturi de păstrare a datelor.

Confidențialitatea este în general asigurată prin criptare. Autentificarea, non-repudierea și integritatea datelor sunt asigurate prin semnături digitale și certificate cu chei publice.

Pentru asigurarea unui nivel acceptabil de securitate există mai multe tehnici de criptare, similare în ceea ce privește algoritmi de criptare, dar diferind prin modul și locul de aplicare. Astfel, dacă ne referim la familia de protocoale *TCP/IP*, există posibilitatea să se aplice criptarea la nivelul *IP*, la nivelul sesiune sau la nivelul aplicație. Pentru criptare la nivelul rețea (*IP*) se utilizează două mecanisme diferite:

AH - Authentication Header care utilizează pentru autentificare și pentru integritatea datelor algoritmul *MD 5* (message-digest) și *ESP* - Encapsulating Security Payload care furnizează confidențialitate folosind algoritmul *DES* - Data Encryption Standard. Protocolul de criptare la nivel de sesiune cel mai folosit este *SSL* - Secure Socket Layer, care utilizează o combinație de chei publice și criptosisteme simetrice pentru a furniza confidențialitate, autentificare și integritatea datelor.

La nivelul aplicație există două tehnici diferite: securizarea individuală a aplicațiilor (*S/HTTP* și *S/MIME*) sau prevederea unor tehnici de criptare externe, deasupra aplicațiilor predefinite cum sunt *PGP* (Pretty Good Privacy) sau *SET* (Secure Electronic Transfer).

De asemenea un serviciu important al unităților comerciale pe Internet este cecul de hârtie care poate fi înlocuit de un cec electronic, semnat digital de emitent. Un consorțiu de bănci, *FSTC* - *Financial Services Technology Consortium* a folosit acest model de cec electronic foarte asemănător cecurilor clasice pe hârtie, acest exemplu îl putem vizualiza pe site-ul www.fstc.com. Cel care plătește folosește un procesor, de tipul unui *SmartCard PC*, pentru a genera și semna digital un cec electronic ce va fi transmis prin poșta electronică sau Web. El se trimite fie băncii cumpărătorului - care-l va onora după verificarea semnăturii digitale, trimițând banii băncii vânzătorului, fie direct vânzătorului - care va verifica semnătura, îl va semna la rândul său, și îl va trimite băncii sale. Sistemul *FSTC* se bazează pe folosirea sistemelor criptografice cu chei publice pentru semnătura digitală și cu condiția ca toate cheile publice ale participanților și certificatele lor sunt cunoscute pretutindeni în sistem.

Referințe:

1. Călin, Ioan Acu, *Optimizarea paginilor Web*, Polirom, 2003, p.150, 164.
2. Sabin, Buraga, *Situri Web la cheie. Soluții profesionale de implementare*, Polirom, 2004, p. 11, 103
3. Bill, McCarty, *PHP 4*, Teora, 2002, p. 13, 169, 234, 269
4. Nicu, Gheorghe Bîzdoagă, *Inițiere în Internet, E-mail și Chat*, Arves, 2002, p. 12,14, 22, 24.
5. Ion, Bolun, *Bazele informaticii aplicate*, Ediția a doua, Chișinău, ASEM, 2001, p.

Recenzent: Nicolae Balcănuță, dr. ing., lector superior.
Prezentat la 20.09.2006.

ROLUL ȘI LOCUL BURSELOR DE VALORI PE PIAȚA VALORILOR MOBILIARE

Svetlana ONUȚĂ,
Catedra de Informatică

The stock exchange institution appeared as an answer to the increasing commercial as in country as at global level too. As a result, the stock exchange is one of the most important institutions of the market economy, a segment of the financial economy, an organized, transparent and supervised secondary market where transactions concerning capital issues are traded. The main role of the stock exchange is to facilitate the found accumulation necessary for the finance of are economic regulation. It also regulates the financial flows, stimulates and diversifies money-marking products.

Bursa este strâns legată de economia de piață, dar existența economiei de piață este doar una din condițiile necesare pentru dezvoltarea burselor. Pe lângă aceasta mai este necesară o structură bancară bine dezvoltată, o mai puternică economie națională și un sistem modern de comunicații [1, p. 60].

Tugan-Baranovschi scria, că „pentru posibilitatea de distribuire a maselor enorme de capital, zilnic acumulate, în timpul sistemului economic capitalist, era nevoie de o ... instituție centrală, în care să se concentreze oferta de capital și totodată și cererea de capital... Dacă astfel de instituție nu ar exista, plasarea de capital ar întâlni dificultăți indeterminabile... bursa de valori îndeplinește... funcția, analogică băncilor în organizarea creditelor... Numai datorită burselor de valori a devenit posibilă fuziunea cantităților neînsemnate de capital...” [7, p. 38-39].

În perspectivă funcționarea bursei de valori prevede funcționarea unei piețe a valorilor mobiliare, o mare însemnătate se va acorda problemelor de pregătire a specialiștilor din piața de capital. În așa mod bursa de valori va deveni un indicator al pieței locale și va atrage mai mulți investitori străini. De fapt, rolul bursei este acela de piață secundară. Asigurând accesul publicului la titlurile deja emise, ea asigură atât un suport pentru piața primară cât și pentru funcționarea mecanismului de finanțare a economiei.

Este important faptul că bursa de valori este o parte componentă a infrastructurii pieței valorilor mobiliare. O premisă pentru funcționarea bursei de valori o prezintă experiența privind atragerea capitalului suplimentar, în calitate de emitent pe piața valorilor mobiliare a societăților pe acțiuni fondate în procesul privatizării, numărului necesar al companiilor specializate de brokeri, elaborarea legislației privind reglementarea activității pe piața valorilor mobiliare.

În linii generale, piața bursieră se caracterizează prin:

- bursa de valori este mai întâi de toate locul unde se găsesc reciproc vânzătorii și cumpărătorii valorilor mobiliare, unde prețurile la aceste valori sunt determinate de cerere și ofertă. Astfel, bursa asigură concentrarea cererii și ofertei, însă ea fizic nu este în stare să-i înglobeze pe toți acei care ar dori să cumpere, să vândă aceste valori, această funcție și-o asumă intermediarii, care acționează atât la bursă, cât și în afara ei, întru-cît nu toate valorile mobiliare se cotează la bursă. Deci, totodată, tranzacțiile bursiere se efectuează și prin firme specializate de tip brokeri/dealeri și prin intermediul unui personal specializat în acest sens (agenții de bursă), care asigură stabilirea contractului între cererea și oferta ce se manifestă pe piață;
- bursa de valori este o piață organizată, în sensul că tranzacțiile se realizează conform unor principii, norme și reguli cunoscute și acceptate de toți participanții, ceea ce nu înseamnă o administrare a pieței, ci o reglementare a acesteia în scopul creării sau rezervării condițiilor pentru desfășurarea concurenței libere. Organizarea pieței bursiere se realizează atât prin cadrul legal stabilit cât și prin regulamentele bursiere;
- bursa de valori este o piață reprezentativă, avînd drept reper pentru toate tranzacțiile care se efectuează acele valori pentru care se constituie piața organizată. Cercul de valori mobiliare cu care se efectuează tranzacțiile este limitat. Pentru a nimeri în numărul companiilor, valorile cărora au fost

admise la comerțul de bursă (adică, pentru a fi primite spre cotare) compania (firma) trebuie să satisfacă cerințele înaintate de regulamentul bursei în privința volumului de vânzări, mărimilor profitului obținut, numărului de acționari, costului de piață al acțiunilor, etc. Regulile de efectuare a operațiunilor la bursă sunt stabilite de membrii bursei și organul de stat. Bursa de valori își desfășoară activitatea în temeiul următoarelor principii: încrederea personală între brokeri și clienți, publicitatea; reglementarea strictă de către administrația bursei a activității firmelor de dealeri prin stabilirea regulilor comerțului și evidenței;

- bursa de valori constituie un mecanism eficient și puțin costisitor de transferare a dreptului de proprietate asupra valorilor mobiliare, cât și de stabilire a unui preț corect a lor.

De astfel, funcția de bază a bursei de valori este stabilirea de zi cu zi a nivelului prețurilor, adică punctul de echilibru al pieței, acel preț care asigură la condițiile date volumul maximal de tranzacții. Prin această funcție a sa bursa devine nu reper al întregii activități economice, ci sursă a informației pentru agenții economici.

R. Ghiliferdind, afirmă că funcția esențială a burselor de valori constă în „crearea pieței pentru plasarea de capital financiar” și „mobilizarea capitalului” [6, p. 152-153].

Rolul bursei de valori este foarte complex. Bursa are, mai întâi de toate, un rol de prim rang în finanțarea economiei, permițând întreprinderilor să găsească, pe piață mijloace de care au nevoie pentru a se dezvolta. În acest scop, ea oferă tot felul de „produse” celor care doresc să-și plaseze cu folos banii din economiile proprii, produse prin intermediul cărora aceștia pot pătrunde pe anumite piețe financiare, unde investesc în funcție de nevoile lor [4, p. 9]. De asemenea, bursele de valori asigură circulația liberă și inversă a valorilor mobiliare.

Rolul și importanța bursei de valori au crescut în ultimul timp, datorită unui complex de factori, precum [1, p. 58]:

- bursele oferă posibilitatea transformării imediate a valorilor mobiliare în lichidități;
- fondurile de investiții și capitalurile sunt orientate de către burse spre acele domenii cu un grad înalt de eficiență,
- tranzacțiile din cadrul burselor sunt încheiate pe baza unor reglementări specifice și a unor reguli binecunoscute, ceea ce duce la creșterea încrederii între vânzători și cumpărători;
- alți factori.

Obiectul de activitate, forma legală, organizarea și funcționarea bursei ca instituție ține de structura legislativă și condițiile specifice fiecărei țări.

În general trăsăturile definitorii ale bursei sunt următoarele:

- existența unei piețe a valorilor mobiliare;
- localizarea tranzacțiilor într-un loc special amenajat pentru operarea lor și dotarea cu mijloace tehnice necesare;
- operarea tranzacțiilor pe principii concurențiale și asigurarea accesului tuturor celor interesați în informațiile de la Bursă, etc.

Bursele de valori pot fi clasificate după mai multe criterii. Astfel, din punct de vedere juridic ele pot fi organizate ca instituții publice sau ca entitate privată.

Bursele publice, sunt instituții cu caracter nelucrativ, organizate și administrate de stat. În zilele noastre numărul acestora este foarte redus [3, p. 746]. Modelul acestui tip de bursă de valori este reglementat și organizat în conformitate cu legi speciale.

Bursele private, sunt sub formă de societăți pe acțiuni cu capital privat, cu caracter nelucrativ (bursele din S.U.A. - NYSE) sau cu caracter lucrativ (în diverse țări din Europa și din alte continente) [3, p. 746]. Acest model este bazat pe asocierea persoanelor fizice și/sau juridice create conform legii pentru constituirea și organizarea pieței bursiere.

Din punct de vedere al numărului de membri, se disting [3, p. 746]:

- burse închise – limitate la numărul de membri fondatori;
- burse deschise – în care numărul membrilor fondatori poate fi suplimentat într-o anumită proporție.

Așa deci, în cazul burselor de tip închis, numărul de locuri este limitat și un terț nu poate obține calitatea de membru decât dacă obține un loc din partea unui titular. De exemplu, la bursa NYSE (S.U.A.) cel care dorește să aibă acces la bursă trebuie să obțină locul prin moștenire, cumpărare, închiriere sau alt mod. În cazul burselor deschise, numărul de locuri nu este limitat prin actele constitutive iar membrii se împart, de regulă, în membri fondatori (cei care au participat la crearea instituției) și membrii asociați (cooptați ulterior). Un exemplu al acestui tip de bursă este cea din Budapesta.

Calitatea de membru al bursei poate reveni fie numai persoanelor fizice, fie numai persoanelor juridice, fie atât persoanelor fizice cât și persoanelor juridice.

Deci, calitatea de membri ai bursei o dobândesc acele persoane, care se asociază în vederea constituirii unei burse de valori, calitate din care derivă o serie de drepturi și obligații. Principalul avantaj de care aceștia dispun este posibilitatea de a efectua direct tranzacții cu titluri pe piața respectivă. Accesul exclusiv al membrilor la bursă este reglementat. Sunt și cazuri în care pot participa la bursă și membrii instituției, dar numai membrii bursei beneficiază de toate avantajele pe care le oferă piața respectivă. În sfârșit, la unele burse (de exemplu bursa din Toronto), pot acționa pentru încheierea de tranzacții și membri ai bursei, dar nu pentru titlurile închise la cota oficială (prima piață).

În Republica Moldova, conform legislației în vigoare, fondatori și membri ai bursei de valori pot fi numai brokerii și dealerii, care trebuie să dețină licență pentru activitatea de broker și/sau dealer și să corespundă cerințelor de calificare stabilite de bursă în ce privește solvabilitatea și organizarea activității lor. Din cele expuse, putem concluziona că Bursa de Valori a Moldovei este de tip închis.

Unele burse de valori au ca obiect de activitate tranzacționarea sau negocierea valorilor mobiliare, care pot fi: acțiuni, obligațiuni, bunuri și bilete de tezaur sau a produselor bursiere derivate: contracte futures, opțiuni pe marfă, opțiuni pe titluri financiare, opțiuni pe indici de bursă, etc., pe plan local și acestea sunt burse locale, necaracteristice în comerțul bursier internațional, iar cele care au un obiect extins la un număr mare de valori mobiliare admise la cotare, indiferent de țara emitentă, sunt burse caracteristice, de reputație internațională, deținând un rol conducător în tranzacțiile bursiere generale.

Se menționează faptul că denumirea de „valori mobiliare” (valeurs mobilières) este folosită în Franța și în țările din zona francofonă, iar cea de „titluri financiare” (securities) în S.U.A. și țările din sistemul anglo-saxon [3, p. 780].

Există burse la care obiectul principal al negocierilor îl constituie acțiunile, numite și burse de acțiuni.

Activitatea burselor este urmărită prin intermediul cursurilor, cât și prin indicatori globali. În S.U.A. activitatea marilor burse este urmărită prin indicele Dow Jones.

Indicele Dow Jones se calculează luând în considerație cursurile zilnice ale principalelor 30 de titluri aparținând marilor firme industriale, comerciale, bancare din economia americană [2, p. 106].

Activitatea burselor se consideră eficientă dacă:

- intermediarii sunt suficient de dinamici și întreprinzători;
- piața este transparentă, respectiv suficient deschisă investitorilor;
- investitorii nu întârzie și/sau renunță la noi emisiuni pentru alimentarea pieței secundare în proces continuu;
- metodele de lucru sunt suficient de competitive în raport cu piețele financiare.

În prezent, în Republica Moldova, ca și în alte țări pe piața de capital concurează două segmente – segmentul bursier, reprezentat prin Bursa de Valori a Moldovei, și segmentul extrabursier neorganizat.

Bursa de valori a Moldovei se creează și funcționează, în baza statutului adoptat de către adunarea generală a membrilor ei, coordonat cu Comisia Națională a Valorilor Mobiliare, în formă de societate de tip închis cu capital social de cel puțin 500 mii lei. Comisia Națională a Valorilor Mobiliare este în drept să ceară bursei de valori majorarea capitalului social.

Organele de conducere a Bursei de Valori a Moldovei sunt [5, p. 97]:

- a) adunarea generală a membrilor bursei;
- b) consiliul bursei;
- c) administrația bursei, care este organul ei executiv.

Activitatea bursei de valori este realizată nemijlocit de Departamentele acesteia, ele efectuând funcții clar determinate în baza propriilor regulamente privind organizarea și funcționarea ei, aprobate de Președintele Bursei.

Conform regulamentului Bursei de Valori a Moldovei, în cadrul ei își desfășoară activitatea următoarele subdiviziuni și departamente:

- 1) Departamentul Listing, Marketing și Cotare, care se ocupă de înregistrarea valorilor mobiliare la bursă, cercetarea și înscrierea valorilor mobiliare la Cota Bursei (listing), care reprezintă un sistem de susținere a pieței ce creează condiții favorabile pentru piața organizată, permite a depista cele mai sigure și calitative valori mobiliare și contribuie la sporirea lichidității lor.
- 2) Departamentul Clearing și Decontări. Clearingul reprezintă totalitatea acțiunilor întreprinse de Departamentul specializat al Bursei în vederea colectării, verificării, corectării și confirmării informației referitoare la tranzacționarea valorilor mobiliare la Bursă, perfectarea documentelor pentru executarea tranzacțiilor, precum și stingerea obligațiunilor de plată reciprocă între Membrii Bursei.
- 3) Departamentul pentru Supravegherea Pieței, în componența căruia intră următoarele funcții:
  - respectarea corespunderii normelor și cerințelor legislației la realizarea activității Bursei și a Membrilor ei;
  - supravegherea, adică urmărirea permanentă a activității Membrilor Bursei și a activității cu valori mobiliare la Bursă în scopul asigurării comportamentului respectiv al Membrilor pe piața valorilor mobiliare, susținerea gradului înalt de profesionalism, precum și în scopul evitării oricăror manipulări pe piață;
  - soluționarea problemelor juridice.
- 4) Departamentul Sistemul Electronic. Funcțiile Departamentului respectiv sunt supravegherea și susținerea sistemului electronic pentru tranzacționarea la Bursă.

În mod deosebit, este de menționat, că în Republica Moldova, cu ajutorul asistenței tehnice a companiilor „Price Waterhouse LLP” și a companiei „PBN”, a devenit o realitate Bursa telematică, ceea ce dovedește apariția pieței de capital în Republica Moldova în formă electronică, unde informația se transmite și se prelucrează prin intermediul sistemelor de calcul.

O astfel de bursă modernă are, de fapt, aceleași funcții tradiționale: de a concentra cererea și oferta de valori mobiliare și de-a asigura realizarea de tranzacții în mod operativ, în condiții de corectitudine și transparență. Ea reprezintă unul din mijloacele cele mai eficiente și credibile de atragere a investitorilor naționali cât și a celor internaționali prin oferirea oportunităților mari de câștig, în special la piețele de capital în formare, unde valorile mobiliare sunt relativ ieftine.

Prin urmare, Bursa de Valori a Moldovei este un factor de schimbare a atitudinii economice, fiind o modalitate de educație în spiritul economiei de piață, de stimulare a calităților specifice omului de afaceri: inventative, promptitudine, sesizarea oportunităților de profit, transparența activității.

Prin intermediul tranzacțiilor cu valori mobiliare, ce au loc nemijlocit la bursa de valori, se oglindește în mod perfect starea reală a pieței de capital. Trebuie de menționat, că pentru o mai bună „funcționare” a pieței de capital, potențialul financiar al investitorilor locali este mult prea modest și, evident unica soluție poate fi atragerea capitalului străin. În ultimii ani, în Republica Moldova, la nivel guvernamental, este promovată politica atragerii investițiilor străine în economia țării. În acest scop sunt create cele mai favorabile condiții pentru investitorii străini.

După părerea specialiștilor în domeniul pieței de capital, sporirea eficienței și transparenței tranzacțiilor de pe piața bursieră va avea loc în condițiile:

- limitării tranzacțiilor contractuale directe și aplicarea unor măsuri necesare pentru majoritatea afacerilor prin intermediul sistemului electronic de licitație;
- creării condițiilor de majorare a numărului emitenților, secțiunile cărora sunt incluse în lista de cotare;
- crearea condițiilor de atragere în circulație alături de valori mobiliare corporative, a altor valori mobiliare, circulația cărora este admisă de legislație;

- sporirii activității de supraveghere a bursei de valori asupra: tranzacțiilor efectuate, stabilirii prețurilor la valorile mobiliare, comportamentului brokerilor la comercializarea valorilor mobiliare pe piața organizată, ceea ce va crea premise pentru creșterea credibilității publicului în piața de valori și la conformarea acestei piețe standardelor internaționale;
- popularizarea avantajelor pieței organizate în scopul reorientării fluxului majoritar al tranzacțiilor prin intermediul sistemului bursier.

În concluzie, piața bursieră care se prezintă sub forma bursei de valori este o parte componentă a pieței de capital. Menirea sa este să concentreze cererea și oferta privind valorile mobiliare și să asigure realizarea tranzacțiilor în mod operativ, în condiții de corectitudine și transparență. Bursa mai are și rolul de „releu” între surplusul de fonduri neutilizate și necesitățile economice, transformând economiile în capital. Însă scopul esențial al bursei de valori este de a facilita acumularea fondurilor necesare finanțării activității economice și de a dirija fluxul fondurilor acumulate spre ramurile economice cele mai rentabile.

Referințe:

1. Badea G. Dumitru. Piața de capital restructurarea economică. Editura Economica. București. 2000.
2. Bran P. Relații valutare-financiare internaționale. Editura Didactică și Pedagogică. București, 1990.
3. Dragne E., Stoian I., Stoian M. Comerț Internațional – tehnici și proceduri, vol. II. Editura Caraiman, 1997.
4. Gallois D., traducere de Moldovan Liviu. Bursa. Editura Teora. București, 1997.
5. Parlamentul Republicii Moldova. Legi „Piața Valorilor Mobiliare”. Editura „Ark”. Chișinău, 1999.
6. Гильфердинг Рудольф. Финансовый капитал. Государственное социально-экономическое издательство. Москва, 1931.
7. Туган-Барановский М.И. Банковская энциклопедия, том 2. Издательство Банковой Энциклопедии. Киев, 1913.

Recenzent: Andrei Popa, dr., conf. univ.
Prezentat la 20.09.2006.

INFLUENȚA PARTICULARITĂȚILOR RAMURALE ASUPRA CALCULĂRII COSTULUI LA ÎNTREPRINDERILE TIPOGRAFICE

Rita LUNGU,
Catedra Finanțe și Evidență Contabilă

Le secteur d'industrie polygraphique est en changement continu, grâce à l'apparition des nouvelles technologies, ayant un développement rapide. Respectivement et les services offerts de ce secteur sont variés. La demande et la production typographique sont influencées des divers facteurs économiques et des dépenses publicitaires. Mais un facteur déterminant pour le secteur typographique représente les commandes pour les produits imprimés.

L'évolution du secteur éditorial et typographique et des services liés à celui-ci influence la comptabilité des consommations aussi liées à la fabrication des produits typographiques. Pourtant, un problème principal de ce secteur est le calcul de coût de production typographique, qui est un des principaux indicateurs économiques, qui caractérise l'activité de production d'entreprise typographique et la méthode de calcul utilisée. Le coût de production typographique en République Moldova se calcule selon la méthode sur la commande, et l'évidence des consommations de commande se tient dans les formulaires spéciaux, mais qui rendent en général son calcul. Donc pour offrir aux clients une information plus détaillée sur le coût des commandes qu'ils ont avancées, se propose une nouvelle méthode de calcul de coût de production est respectivement, il faut perfectionner le document d'évidence des consommations de commande.

Sectorul industriei poligrafice este unul modern, de înaltă tehnologie, fiind deseori plasat în fruntea progresului tehnic. Pentru a se alinia la cele mai noi procese de fabricație necesită investiții mari în utilaje moderne. Sectorul tipografic este, mai mult ca niciodată, în schimbare datorită tendințelor care afectează întreaga piață comunicațională. El trebuie să poată răspunde cerințelor unui mediu tot mai competitiv, unor piețe în continuă schimbare și a unor tehnologii cu dezvoltare rapidă.

Firmele tipografice produc o varietate de articole, de la cărți de vizită monocolor, la cataloage în patru culori, ce urmează a fi distribuite prin poștă. Firmele mici lucrează în special cu clienți locali, pentru care produc articole personale sau comerciale, în timp ce firmele mari servesc o clientelă mai răspândită și furnizează materiale tipărite promoționale, cărți sau papetărie. Pe lângă activitatea tipografică, marile întreprinderi dețin și case de editură specializate în ziare și reviste. În unele țări, firmele mari, care se ocupă de tipărirea prin gravare, produc și cataloage, reviste și materiale promoționale pentru piața internațională. Majoritatea companiilor tipografice operează, totuși, pe o piață locală sau regională, în funcție de mărimea lor și de producție. În afară de firmele tipografice există întreprinderi care sînt implicate doar parțial în procesul de producție, oferind servicii editorilor sau clienților. Aceste firme sînt preocupate mai ales de oferirea, spre exemplu, a serviciilor pretipar, cum ar fi linotipie, ilustrare și servicii de copertare și finisare.

Cererea de produse tipografice este influențată de diverși factori, iar rolul sectorului tipografic rezultă din vocația culturală, intelectuală și educațională pe care o are societatea noastră. De asemenea, înclinația spre lectură este determinată de nivelul de instruire, de situația materială și de vîrstă. Toți acești factori continuă să stimuleze cererea de ziare, reviste, periodice și cărți. În consecință, numărul de cărți tipărite este în prezent mai mare ca niciodată. Tehnologiile noi, cum sînt cele ale manualelor informatice și ale materialelor educaționale deschid și dezvoltă piețe noi.

Îmbunătățirea relativă a condițiilor pe piața financiară a determinat și o ușoară îmbunătățire a pieței pentru produse tipărite. Totuși, în multe țări, inclusiv în țara noastră, gradul și natura recuperării în sectorul tipografic rămîne sub așteptări. Cererea pe piața tipografică a continuat să fluctueze mult. Pentru diferite segmente de piață ritmul inconstant al comenzilor a descurajat editorii, datorită creșterilor mari de

preț la hîrtie și la alte materii prime. Aceste creșteri de prețuri au dus la reducerea numărului de angajați din sectorul tipografic. De asemenea investițiile cresc, mai ales în sensul introducerii noilor tehnologii și pentru extinderea capacităților.

Unul dintre factorii importanți în domeniul comerțului și industriei reprezintă cheltuielile publicitare, ce influențează cererea și producția în sectorul tipografic. Aproape 2/3 din cifra de afaceri a sectorului depind direct sau indirect de reclamă. Orice decizie politică, care afectează publicitatea, influențează și sectorul tipografic și amenință ocuparea forței de muncă. Tipărirea de cataloage, broșuri publicitare, foi volante și rapoarte, precum și rubricile publicitare inserate în ziare și reviste, se află în continuă creștere.

Alt factor determinant pentru sectorul tipografic constituie comenzile pentru produse tipărite afit de uz personal, cit și comercial. Această piață cuprinde, spre exemplu, cărți de vizită, tichete, agende și toate tipurile de formulare. Deci articole de acest tip sînt produse pentru cercul local de clienți particulari sau de firme (autorități locale, mici comercianți, industriași). Totuși tipărirea acestor formulare rămîne un sector de piață important și stabil.

Producerea formularelor de papetărie a scăzut în ultimii ani și tinde să scadă în continuare, fiind afectată de folosirea pe scară tot mai largă a imprimantelor cu laser, a sistemelor de editare computerizată și a schimbului electronic de date. Pentru a menține stabilitatea pieței, companiile producătoare de formulare trebuie să ofere clienților produse multifuncționale, prin combinarea și cuplarea documentelor cu ajutorul noilor tehnologii de tipărire (IT, IC și digitală). Dezvoltarea unor servicii suplimentare, cum ar fi conectarea clienților la imprimantă, asigură cheia succesului.

Un alt segment de piață important formează etichetele, ambalajele tipărite, calendarele de perete, ilustrațiile și cărțile poștale, aceste produse fiind deseori tipărite de firme specializate.

Cererea este, în general, stimulată de dezvoltarea produselor existente și apariția celor noi. În același timp, imprimantele vin să răspundă cererilor tot mai specializate. Au crescut considerabil și standardele de calitate ale produselor tipărite. Informațiile multicolor ilustrate sînt tot mai căutate pentru reclame, reviste și broșuri de prezentare; ziarele au început să folosească tot mai mult tiparul color.

O varietate de dispozitive electronice de comunicație satisface nevoia de informații. Totuși, permanența și gradul înalt al informațiilor stocate de produsele tipărite le permit acestora să-și mențină poziția de mijloc de comunicare accesibil și eficient.

Printre noile medii de comunicare trebuie menționată și multimedia, ce prezintă informații sub formă de text, imagini (stative sau în mișcare) și sunete (cuvinte sau muzică). Aceste forme noi de distribuire și prezentare a informației au un impact direct asupra unor produse ale sectorului tipografic. De exemplu, unele tipuri de cărți (enciclopedii, anuare, cărți științifice și de legislație) sînt disponibile și pe CD-ROM. Aceasta este situația și în cazul unor reviste și cataloage. Băncile de date on-line oferă tot mai multe informații, similare cu cele furnizate de produsele tipărite. Deși puține produse tipărite vor putea fi înlocuite de noile media, totuși folosirea lor combinată va deschide noi piețe companiilor tipografice.

Principalii clienți ai tipografiilor rămân editurile, ocupând 40-50% din producția acestora. Tipărirea ziarelor este, aproape în exclusivitate, derulată de firme editoriale specializate (case de editură). La rândul lor, casele de editură sînt, de asemenea, clienți importanți pentru cei care tipăresc reviste. În Germania revistele de consum sînt produse în tipografia aparținînd unor edituri. În alte țări, ca Marea Britanie și Franța, tipăritul și editarea sînt două activități distincte. Editurile acționează tot mai mult și pe piețe internaționale, deoarece, alte tipuri de publicații, cum sînt periodicele specializate, revistele științifice, de religie sau de comerț pot fi tipărite și pentru editori independenți sau pentru case de editură.[1]

Tipărirea cărților cunoaște un regim asemănător. Comenzile pentru edițiile de lux sau de buzunar nu vin doar de la editorii de cărți. De asemenea, clienți constanți sînt și autoritățile publice, diverse organizații.

Structura pieței materialelor publicitare tipărite este la fel de diversificată ca și produsele ei și e formată dintr-o gamă largă de articole (cataloage prin poștă, prospecte, postere, fluturași), iar o mare parte din clienți sînt companii industriale și comerciale (inclusiv de comerț direct prin poștă). De asemenea, mari consumatori de materiale publicitare tipărite sînt și partidele politice și alte organizații. Acest sector

s-a dezvoltat considerabil în ultimii ani, fiind stimulat mai ales de apariția noilor forme de publicitate și reclamă, cum este și cea directă prin poștă.

Aproape 1/5 din totalul producției tipărite reprezintă alte materiale tipărite (de exemplu cărți de vizită, formulare, hîrtie cu antet, chitanțiere, tichete de transport). Acest sector cuprinde și alte produse (calendare, reproduceri de artă, cărți poștale, felicitări), dar și ștampile de cauciuc sau polimeri, produse reprografice cum sînt fotocopiile, foliile acoperitoare și microfilmele. Faptul important este că, în această zonă, noile tehnologii sînt chemate să completeze și, uneori, să înlocuiască procedeele tradiționale.

Există și servicii oferite în corelație cu produsele tipărite, sau în completarea acestora, de exemplu conceperea și design-ul. Firmele pre-tipografice oferă tipografiilor și altor clienți servicii de linotipie și prelucrare a imaginilor pentru tipar. Legătoriale particulare oferă tipografiilor care n-au capacitate proprie suficientă servicii ca: broșare, legătorie, ștanțare, matrițare, gofrare, cașerare cu folii. Există totuși o specializare a diferitelor legătorii pentru fiecare serviciu sau pentru grupe de servicii.

Sectorul tipografic s-a transformat într-un avanpost al progresului tehnic datorită inovațiilor în echipamentele și mașinile grafice. Procesul de producție este acum automatizat, controlat de computer. Noile imprimante color digitale sînt tot mai folosite în atelierele tipografice, fenomen care a determinat modificări ale cererii pe segmentul de piață al imprimării, mai ales în cazul materialelor publicitare.

Caracteristica cheie a sectorului analizat este dependența mare de abilitatea personalului angajat. Deci, tipărirea este o activitate care necesită o calificare înaltă. În multe țări această activitate este bine organizată și bine plătită. Cu toate acestea, numărul angajaților din industria de tipărire, în țările Uniunii Europene este în scădere. [1]

O caracteristică a editării de carte este încărcarea costurilor cu returnări, exemplarele nevîndute. Această încărcare este cea mai mare dificultate, mai ales în perioadele de recesiune. Publicațiile nevîndute sînt arse sau reciclate. Această problemă pe piața cărții se explică prin faptul, că spațiul disponibil vânzătorilor tinde să rămîna constant, pe cînd numărul titlurilor apărute este în continuă creștere.

Editarea computerizată și publicarea asistată de computer au schimbat natura producției în sectorul editorial și tipografic. Publicarea asistată de computer este indicată pentru tiraje mici și e avantajoasă pentru mici editori. Computerizarea designului și a fabricației a dus la cîștiguri considerabile în privința timpului, dar a determinat creșterea costurilor cu forța de muncă, necesitînd personal calificat. Deci, computerizarea este în prezent nivelul etalon pentru producția sectorului de editare și tipărire. Creșterea puterii calculatoarelor la costuri tot mai mici, a atras multe firme, care au renunțat la sistemele mecanizate. Însă, e de menționat faptul, cu părere de rău, că la Tipografia S.A. „Raza de Sud” din raionul Cahul tehnologiile sînt învechite, iar o mare parte a lucrului se face manual și nici nu dispun de calculatoare. Deci, este necesar ca această tipografie să fie înzestrată cu echipamente și tehnologii noi pentru a accelera procesul de producție și pentru a-și lărgi gama de servicii oferite către clienții săi.

Sectorul editorial și tipografic se bazează pe un proces de producție relativ nepoluant. Firmele din acest sector încearcă să-și modifice tehnologiile în spiritul ocrotirii mediului. De exemplu, încearcă să reducă cantitatea de solvenți, atît din cerneluri, cît și din fluidele corectoare, să limiteze emisiile de compuși organici volatili din procesul tipăririi cu rotativă off-set, să folosească detectoare mai sensibile pentru scurgerile de lichid, să încurajeze reciclarea hîrtiei. Introducerea metodelor „uscate” și folosirea cernelurilor ecologice, vegetale constituie un pas important în îmbunătățirea tehnologiei producției. Pe de altă parte, în America de Nord au fost proteste împotriva editorilor unor ziare și reviste, pe motivul folosirii necorespunzătoare a fondului forestier.

Unul din pilonii strategiei Uniunii Europene pentru conservarea resurselor naturale este reciclarea, dar și reducerea consumului de lemn a fost luată în considerare la fel de serios, mai ales în privința ambalării și deci, a producției tipărite. Se folosește tot mai des hîrtia reciclată.

Deci, producția de hîrtie se află în continuă scădere. Această scădere, în contradicție cu creșterea numărului de publicații (în special ziare) a condus la o criză de hîrtie, ce a generat creșterea importurilor și majorarea accentuată a prețurilor pentru produsele tipărite.

Totuși, ca produs cultural, cartea trebuie să rămîna accesibilă consumatorilor. De aceea, în multe țări europene sînt aplicate diverse forme de menținere a prețului. De exemplu, în Marea Britanie, Net

Book Agreement guvernează fixarea prețurilor la cărți, fiind la latitudinea editorului dacă publicațiile sale vor fi vândute la preț liber sau impozitat.

Totuși, în sectorul produselor tipărite, perspectivele variază. Media electronică va avea un impact hotărâtor asupra sectorului tipografic, îndeosebi asupra cărților, în special a cărților de referință și educaționale. Ziarele vor dobândi caracteristici de periodice și vor dezvolta interfața cu comunicațiile electronice.

Cele mai promițătoare subsectoare pentru sectorul editorial sânt cele legate de cunoaștere: învățământul, pregătirea profesională, informațiile pentru afaceri și informațiile specializate. Piața produselor eficiente include și dicționarele, enciclopediile, compendiile, ghidurile practice, lucrările de cercetare și publicațiile specializate. Creșterea importanței învățământului post-obligatoriu și universitar în Europa, precum și a importanței serviciilor bazate pe o pregătire profesională specializată, determină creșterea cererii de informații și, implicit, de suporturi informaționale.

De asemenea, evoluția atât a sectorului editorial-tipografic, cât și diversificarea serviciilor legate de acesta influențează și evidența consumurilor legate de fabricarea produselor tipografice. Una din principalele probleme ale organizării evidenței la edituri reprezintă determinarea costului producției tipografice. Scopul acestei evidențe constă în determinarea la timp, completă și autentică a consumurilor efective, legate de fabricația și realizarea producției editoriale, de calculare a costului efectiv pe fiecare tip de produs sau denumire (comandă) aparte sau pe toată producția în întregime și de asemenea controlul privind utilizarea corectă și rațională a resurselor materiale, de muncă și financiară. În legătură cu aceasta, este necesar ca cea mai mare parte din consumuri să se atribuie la costul editurii după anumite criterii.

În recomandările metodice se evidențiază faptul, că la determinarea costului producției, lucrărilor, serviciilor vândute conform S.N.C. 3 „Consumurile și cheltuielile întreprinderii” trebuie de ținut cont și de instrucțiunile ramurale ce țin de planificarea, evidența și calculația costului producției (lucrărilor, serviciilor).

Costul producției editoriale reprezintă unul din indicatorii economici principali, ce caracterizează activitatea de producție și gospodărească a editurii (organizației de editură). Acesta este un indicator important, care reflectă în formă bănească consumurile organizației legate de producerea și realizarea producției. Costul producției depinde de modul de organizare a producerii, de calitatea materialelor, de îndemânarea conducătorului de a organiza corect procesul de producere și mulți alți factori.

Costul producției editoriale este compus din totalitatea consumurilor și cheltuielilor legate de fabricarea și realizarea producției finite și constă din onorariul de autor, servicii poligrafice, materiale, consumuri și cheltuieli privind retribuirea muncii lucrătorilor editurii, calculări în fondurile extrabugetare, cheltuieli privind reclama ș.a. [4].

Fabricarea producției tipografice – acesta este un proces tehnologic, bazat pe folosirea largă a proceselor chimice, mecanice, fizico-chimice, fotografice și alte procese. O particularitate a fabricării producției tipografice constă în procesul tehnologic cu multe etape. Fiecare etapă de fabricare a producției tipografice are o structură de consumuri corespunzătoare în dependență de nivelul de mecanizare și automatizare a proceselor de producție a materialelor folosite [3]. În afară de acesta, sortimentul producției tipografice permanent se schimbă, edițiile fabricate, se deosebesc după complicitatea fabricării (producerii) și durata ciclului de producție. Asupra formării costului producției tipografice influențează diferiți factori, care caracterizează atât latura cantitativă, cât și calitativă a producției fabricate, de exemplu: tipul ediției, caracterul originalului reprodus, formatul ediției și modul de culegere, volumul ediției, tirajul, caracterul oformării exterioare, durata de funcționare și alți factori.

În așa mod, nivelul și structura consumurilor în totalitate și pe operații tehnologice aparte de fabricare a producției tipografice permanent se schimbă.

În dependență de condițiile concrete, caracterul, organizarea, tehnologia și destinația producției calcularea costului producției poate fi efectuată cu ajutorul metodei pe faze, metodei pe comenzi și metodei „Standard - Cost”. [2]

Cea mai des utilizată metodă de calculare a costului la întreprinderile poligrafice din Republica Moldova este metoda pe comenzi. Evidența consumurilor pe fiecare comandă în parte se începe odată cu

deschiderea comenzii. „A deschide comanda” – înseamnă a îndeplini formularul corespunzător ce reprezintă calculația comenzii [5]. La Tipografia S.A. „Raza de Sud” din raionul Cahul acest formular se numește „Calculația comenzii”, iar la „Tipografia Centrală” din orașul Chișinău acest document poartă denumirea de „Cont-calculație”. Ambele documente conțin următoarele rechizite: numărul comenzii, data efectuării comenzii, denumirea clientului, denumirea produsului, numărul de exemplare sau produse (tirajul), enumerarea lucrărilor ce țin de îndeplinirea comenzii și costul lor. Deci, în aceste formulare sânt reflectate consumurile totale pe comandă: atât cele directe de materiale cât și cele de conversiune, adică sânt prezentate toate consumurile împreună efectuate în toate secțiile și fazele de producere.

Deoarece la fabricarea produselor tipografice participă mai multe secții, întreprinderile poligrafice ar putea folosi o metodă combinată de calculare a costului, care să conțină elemente din metoda pe comenzi și din metoda pe faze. Conform metodei pe comenzi obiectul de calculație îl constituie comanda, iar metoda de calculare a costului pe faze urmărește consumurile efectuate nu numai pe obiectul de calculație, dar și pe fazele (etapele) care se desfășoară pe parcursul procesului de fabricare. Respectiv trebuie să fie elaborat și un document special pentru această metodă mixtă propusă, în care să se reflecte evidența consumurilor după obiectele tehnologice și după structura organizațională a întreprinderii. Acest document cu denumirea „Fișa combinată de evidență a consumurilor pe comandă” va putea reflecta consumurile de bază și de regie (cu indicarea datei, numărului documentului și sumei), apoi toate aceste consumuri vor fi împărțite pe faze în corespundere cu procesul tehnologic. După aceasta consumurile vor fi împărțite după tipurile de consumuri pe fiecare secție.

În concluzie se poate de menționat, că rolul inovațiilor și tehnologiilor noi aplicate în sectorul editorial-tipografic este deosebit, deoarece cu cât progresul tehnic avansează cu atât și serviciile sânt mai diverse. De asemenea, datorită utilizării acestor tehnologii crește calitatea produselor tipărite și respectiv crește și cererea de produse tipografice care este influențată de diverși factori. Paralel cu creșterea cererii și producției în sectorul tipografic crește și numărul comenzilor înaintate de către clienți. Însă problema este că întreprinderile poligrafice folosesc metoda pe comenzi, care nu reflectă suficient mărimea consumurilor aferentă fabricării produselor tipografice. De aceea se propune de folosit o metodă mixtă în care să se intercaleze metoda pe comenzi cu cea pe faze și cu ajutorul căreia să se arăte toate consumurile pe fiecare etapă de fabricare a produsului tipografic și pe fiecare secție. Respectiv și formularul cu ajutorul căruia se ține evidența consumurilor pe comandă trebuie să fie modificat și perfecționat.

Referințe:

1. Petrescu Marius „Managementul marketingului serviciilor editorial-tipografice”. Editura Tehnică, București, 1999.
2. V. Țurcanu „Calculația costurilor”. ASEM, Chișinău, 2001.
3. Новикова И.Ю. «Издательская деятельность: бухгалтер и налогообложение» – М.: Современная экономика и право, 2000.
4. Иришина Е.В. «Издательская деятельность. Бухгалтерский учет, налогообложение, правовые аспекты» - М.: Книжный мир, 2001.
5. Вахрушина М.А. «Бухгалтерский управленческий учет учебник для вузов.» – М.: ЗАО „Финстатинформ”, 2000 - 533 с.

Recenzent: I. Mișova, dr., prof. univ.
Prezentat la 20.09.2006.

**ANALIZA COMPARATIVĂ A EXPUNERII UNOR NOȚIUNI DIN TEMA
„PARALELISM ȘI PERPENDICULARITATE ÎN SPAȚIU”
ÎN DIVERSE MANUALE ȘCOLARE**

dr. **Natalia MACRIȚCHI**,
Catedra Matematică,
Ion COJOCARU,
Universitatea de Stat din Tiraspol,
Gleb ERAMIȘANȚ

This article presents the comparative analyses of some notions' exposition of the theme, which refers to the relative position of straights and planes in space in different textbooks.

Cunoștințele despre poziția relativă a dreptelor și planelor stau la baza studierii proprietăților figurilor geometrice atât în planimetrie, cât și în stereometrie. Conținuturile despre poziția relativă a dreptelor și a planelor se studiază imediat după ce au fost introduse noțiunile fundamentale ale geometriei pe plan și în spațiu, care mai apoi se utilizează la demonstrația primelor propoziții matematice și rezolvarea problemelor. Aceasta dă posibilitatea să fie realizate activități didactice, care dezvoltă gândirea logică a elevilor și contribuie la însușirea trainică și conștientă a noțiunilor fundamentale, a axiomelor, a teoremelor și a altor conținuturi geometrice.

Studierea poziției relative a dreptelor și planelor în cursul școlar de matematică se face în câteva etape:

- etapa pregătitoare sau propedeutică de cunoaștere a elevilor cu poziția relativă a dreptelor pe plan și cu unele corpuri spațiale în clasele I - V;
- etapa de studiere sistematică a poziției relative a dreptelor pe plan și cunoașterea pe bază intuitivă a celor mai simple poliedre în clasele VI – VIII;
- etapa de studiere sistematică a poziției relative a dreptelor și planelor în spațiu în clasele IX–XII.

Exact ca și în geometria pe plan, în cursul de stereometrie studiul poziției relative a dreptelor și planelor poate fi realizat în diversă consecutivitate, ce își are reflectare în sursele didactice existente. În unele manuale se predă mai întâi paralelismul dreptelor și planelor ([2], [4], [5], [8], [11]), în altele, invers, se predă mai întâi relația de perpendicularitate, apoi paralelismul ([7], [10]). În instituțiile preuniversitare pe parcursul anilor au fost utilizate ambele scheme. Actualmente, preferința de început se dă părții afine – paralelismului. Acest fapt dă posibilitatea cât mai devreme să-i cunoaștem pe elevi cu reprezentarea figurilor spațiale pe plan. Mai mult decât atât, dă posibilitatea să arătăm în măsură suficientă rolul axiomelor la expunerea materialului din acest compartiment și să dezvoltăm abilitățile constructive a elevilor în procesul rezolvării diverselor probleme poziționale. Studiul temei **Paralelism în spațiu** bine ar fi să se divizeze în câteva secvențe:

- Paralelismul dreptelor în spațiu; drepte necoplanare;
- Paralelismul dreptei și al planului;
- Paralelismul planelor în spațiu;
- Proiecția paralelă și proprietățile ei; reprezentarea figurilor spațiale pe plan.

De asemenea și tema **Perpendicularitate în spațiu** poate fi divizată în următoarele fragmente:

- Perpendicularitatea dreptelor în spațiu;
- Perpendicularitatea dreptei și a planului;
- Proiecția ortogonală și proprietățile ei;
- Perpendicularitatea planelor.

În diverse manuale metodica predării acestor conținuturi este diferită. Să facem o referință concretă asupra fiecărei teme sus – numite.

Considerăm, că predarea temei **Paralelismul dreptelor în spațiu** bine ar fi să se facă după următoarea schemă:

- două drepte care se află într-un plan pot avea un punct comun (sunt concurente), nu au nici un punct comun (sunt paralele);
- două drepte nu se află într-un plan (dreptele sunt necoplanare).

Această schemă impune reactualizarea cunoștințelor elevilor din planimetrie cu referință la tema dată și însușirea unor noi noțiuni despre poziția relativă a dreptelor în spațiu. Elementul nou care apare este noțiunea de **drepte necoplanare**, care o întâlnim în [4], iar în [7], [8], [11] – **drepte neconcurente**. Mai reușită considerăm introducerea noțiunii drepte necoplanare. Această noțiune lărgeste orizontul intelectual și reprezentările spațiale ale elevilor. Ei încep să înțeleagă sensul cuvintelor „aparțin unui plan”, „nu este conținută în același plan”.

Analizând diverse surse (manuale, metodici) am sesizat necesitatea precizării definiției dreptelor paralele în spațiu.

Definiția 1. *Două drepte se numesc paralele, dacă ele se află într-un plan și nu au punct comun.*

În literatura didactică și științifică putem întâlni și o altă definiție a relației de paralelism a două drepte.

Definiția 2. *Două drepte se numesc paralele, dacă ele se află într-un plan și nu au punct comun, sau coincid.*

Noțiunea de paralelism al dreptelor în sensul definiției 2. este mai consistentă din punct de vedere logic și simplifică formularea unor teoreme.

Însă să nu uităm că în planimetrie paralelismul dreptelor este dat în sensul definiției 1. și, pe semne, nu e rațional să distrugem stereotipul format deja, de aceea în continuare vom examina conținuturile ulterioare conform definiției 1.

În [11] este dată următoarea **definiție a dreptelor paralele în spațiu**: *două drepte a și b în spațiu se numesc paralele, dacă ele sunt situate în același plan și nu se intersectează, ceea ce se notează $a \parallel b$.*

În. [2]: *două drepte se numesc paralele dacă sunt coplanare și nu au nici un punct comun.* Alt moment important este: axioma paralelelor și teoremele ce rezultă din ea. În procesul reactualizării axiomei paralelelor este necesar să precizăm formularea ei, cunoscută de elevi din cursul de planimetrie.

Să enunțăm acum explicit axioma paralelelor.

Axioma paralelelor a lui Euclid. *Oricare ar fi o dreaptă și un punct exterior acestei drepte, în planul determinat de punct și dreaptă, există cel mult o paralelă la dreapta care să conțină punctul dat.*

În [1] axioma paralelelor se formulează astfel: *printr-un punct A exterior unei drepte d , trece cel mult o dreaptă paralelă cu d .*

Teorema 1. (Teorema de existență a paralelei).

Printr-un punct exterior unei drepte, există cel puțin o paralelă la dreapta dată.

Din teorema 1 și axioma paralelelor, rezultă prima teoremă de geometrie euclidiană.

Teorema 2. *Printr-un punct exterior unei drepte, în planul format de punct și dreaptă, există o paralelă unică la dreapta dată.*

Sub această formă, axioma paralelelor a fost enunțată pentru prima dată de matematicianul englez **J. Playfair (1748 - 1819)**.

Să remarcăm, că geometriile în care are loc axioma paralelelor, se numesc euclidiene.

În continuare va fi vorba despre o confundare a unor proprietăți. Dacă ne referim la examinarea „criteriului de paralelism al dreptelor”, atunci considerăm următoarele:

În [11] această teoremă se studiază înaintea paralelismului dreptei și planului. La demonstrația ei, prin metoda propusă în manual elevii întâlnesc greutăți. Pentru evitarea lor este necesară o pregătire specială, care poate fi asigurată prin rezolvarea unor probleme simple și care sunt, la rândul lor, elemente ale demonstrației teoremei;

În [2] proprietatea de tranzitivitate a dreptelor paralele se studiază după introducerea paralelismului dreptei și planului;

Să formulăm deci, nu criteriul de paralelism al dreptelor, ci **proprietatea tranzitivă a paralelismului în spațiu.**

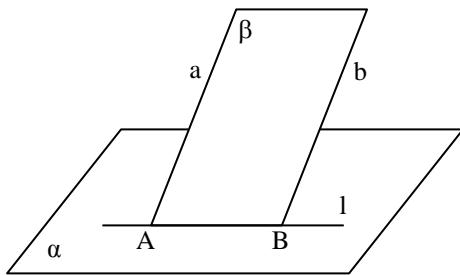
Teorema 3. Două drepte distincte paralele cu a treia sunt paralele între ele, sau

Teorema 3'. Dacă dreapta a este paralelă cu dreapta b și dreapta b este paralelă cu dreapta c , atunci dreapta a este paralelă cu dreapta c .

În rezultatul unui studiu mai profund al relației de paralelism depistăm o proprietate caracteristică a acestei relații, adică așa o proprietate care o posedă doar dreptele paralele și nu o posedă dreptele concurente și nici dreptele necoplanare. Această proprietate caracteristică reprezintă prima din multele, întâlnite în cursul de stereometrie, condiții necesare și suficiente, de aceea e recomandabil, ca acest criteriu să fie dispersat sub forma a două teoreme, una dintre care demonstrează necesitatea, alta – suficiența ei.

Propunem în continuare formularea și demonstrația acestor două teoreme, care mai apoi vor fi reunite utilizând expresia „necesar și suficient” și teorema obținută va reprezenta criteriul de paralelism a două drepte.

Teorema 4. Dacă două drepte sunt paralele, atunci orice plan, care intersectează una din ele, intersectează și cealaltă dreaptă.

Fig. 1. Intersecția unui plan cu două drepte paralele

Ipoteză:

$a; b;$
 $a \parallel b;$
 $\alpha;$
 $\alpha \cap a = \{A\}.$

Concluzie:

$\alpha \cap b = \{B\}.$

Demonstrație:

Necesitatea.

□ Fie că avem o pereche de drepte paralele a și b , care conform definiției se află în același plan β (fig. 1).

Presupunem, că un careva plan α intersectează dreapta a în punctul A .

Planele α și β au un punct comun, prin urmare, au și o dreaptă comună l (conform axiomei) care trece prin acest punct.

Deoarece punctul A aparține dreptelor a și l , rezultă că aceste drepte sunt concurente.

Deoarece trei drepte a , b și l se află în același plan β și dreapta l intersectează una din două drepte paralele (a), atunci ea o intersectează și pe cealaltă (b) (conform teoremei din planimetrie).

Din faptul că punctul B aparține dreptei l , iar dreapta l se află în planul α , rezultă că punctul B se află în planul α .

Reieșind din aceea, că punctul B aparține planului α și dreptei b , facem concluzia, că planul α intersectează și dreapta b .

Deoarece am admis existența unui plan arbitrar α , care intersectează dreapta a , și am demonstrat că planul α intersectează și dreapta b , considerăm că teorema este demonstrată. ■

Teorema 5. (Teorema reciprocă teoremei 4)

Dacă orice plan, care intersectează una din două drepte, intersectează și cealaltă dreaptă, atunci aceste drepte sunt paralele.

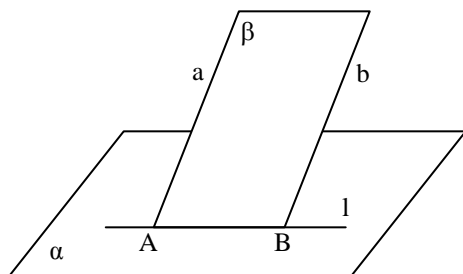

Fig. 1. Intersecția unui plan cu două drepte paralele

Ipoteză:

α ;
 a ; b .
 $\alpha \cap a = \{A\}$;
 $\alpha \cap b = \{B\}$.

Concluzie:

$a \parallel b$.

Demonstrație:

Suficiența.

□ Substituim teorema 5. cu **teorema contrară celei reciproce**: *dacă dreptele a și b nu sunt paralele, atunci există așa un plan care intersectează una din drepte și n-o intersectează pe cealaltă.*

Dacă dreptele nu sunt paralele, atunci ele sunt concurente sau necoplanare.

Dacă dreptele a și b sunt concurente, atunci orice plan care trece prin dreapta b , distinct de planul determinat de dreptele a și b , intersectează a , dar nu intersectează b .

Dacă dreptele a și b sunt necoplanare, atunci planul, care trece prin dreapta b și punctul oarecare A al dreptei a , intersectează dreapta a și nu intersectează dreapta b .

Am demonstrat, că dacă dreptele a și b sunt concurente, atunci există un plan, care intersectează una din drepte și n-o intersectează pe cealaltă, iar aceasta înseamnă, că așa plan nu există, adică dacă fiecare plan, care intersectează una din drepte, va intersecta și cealaltă dreaptă, atunci aceste drepte nu se intersectează și nu sunt necoplanare, adică sunt paralele. ■

Deoarece teorema 4. și teorema 5. exprimă respectiv necesitatea și suficiența criteriului de paralelism al dreptelor, atunci putem formula următoarea

Teoremă 6. (Criteriul de paralelism a două drepte). *Pentru ca două drepte să fie paralele, este necesar și suficient ca fiecare plan, care intersectează una din drepte, să intersecteze și cealaltă dreaptă.*

Concluzie: Deoarece acest criteriu este necesar, atunci orice drepte paralele îl posedă; deoarece criteriul este suficient, atunci nu-l posedă nici care alte drepte (concurente, necoplanare), adică acest criteriu se referă doar la dreptele paralele. Altfel zis, acest criteriu exprimă proprietatea caracteristică a dreptelor paralele. Este bine știut faptul, că proprietatea caracteristică a obiectului sau a relației poate servi pentru definirea acestui obiect sau relație.

Deci, acest criteriu demonstrat mai înainte, dă posibilitate să demonstrăm lesne, proprietatea tranzitivă a paralelismului în spațiu, formulată în teorema 3 și teorema 3'.

Tema **Paralelismul dreptei și planului** este următoarea etapă în lărgirea noțiunii de paralelism în spațiu. La această etapă elevii însușesc compararea obiectelor de diferită natură și totodată infinite (planul este infinit și nemărginit). Cercetarea poziției relative a unei drepte în raport cu un plan o putem realiza conform următoarei scheme: dreapta și planul

- nu au punct comun (dreapta este paralelă cu planul);
- au un singur punct comun (planul și dreapta se intersectează);
- au mai mult de un punct comun (dreapta se include în plan).

Definiția paralelismului dreptei și planului o putem urmări în diverse surse cu următoarele formulări:

- în [5]: *o dreaptă și un plan se numesc paralele, dacă ele nu au nici un punct comun sau dreapta este situată în plan;*
- în [11]: *dreapta este numită paralelă la plan dacă ea nu intersectează acest plan;*
- în [4]; [7]; [8]: *dreapta și planul se numesc paralele dacă ele nu au puncte comune.*

Revenind iarăși la schema propusă, facem concluzia că pentru orice dreaptă a și un plan α , sau dreapta este paralelă cu planul, sau intersectează planul, sau aparține în întregime planului. Din toate acestea rezultă că, dreapta este paralelă cu planul, dacă ea nu are puncte comune cu el. Conform altei tratări a paralelismului, *dreapta se consideră paralelă cu planul, dacă ea nu intersectează planul*. Această opinie este cu un sens mai larg, deoarece presupune în sine și incluziunea drepte în plan.

Din definiție rezultă nemijlocit simetria relației de paralelism a drepte și planului. Însă, din definiție, nu rezultă, că așa dreaptă și plan există.

Existența drepte paralele cu un plan se demonstrează prin intermediul următoarei teoreme, care exprimă condiția necesară și suficientă de paralelism a drepte și planului și mai poartă denumirea de criteriul de paralelism al drepte și planului.

Teorema 7. (Criteriul de paralelism al drepte și planului).

Pentru ca o dreaptă în afara unui plan să fie paralelă acestui plan, este necesar și suficient ca dreapta să fie paralelă oricărei drepte care se conține în acest plan.

- În [4] găsim următoarea formulare a teoremei 7: *o dreaptă paralelă cu o dreaptă din plan este paralelă cu planul sau este conținută în el.*
- În [8], [11] teorema este numită criteriul de paralelism al drepte și planului și se formulează în felul următor: *dacă dreapta ce nu aparține unui plan este paralelă cu o dreaptă din acest plan, atunci ea este paralelă și cu acest plan.*

Este esențial faptul ca dreapta să nu aparțină planului, deoarece printre dreptele paralele dreptei din plan sunt și drepte situate în acest plan, dar noi nu le numim paralele la planul dat.

- În [2], [4], [5] găsim teorema reciprocă: *dacă o dreaptă d este paralelă cu planul α , atunci în planul α există o dreaptă d_1 paralelă cu dreapta d .*
- În [11] această teoremă lipsește. E recomandabil să studiem teorema reciprocă, deoarece ea se utilizează foarte des la rezolvarea problemelor, la demonstrația altor proprietăți ale paralelismului în spațiu.
- În [5] teorema reciprocă este: *dacă un plan trece printr-o dreaptă, paralelă cu un alt plan, și intersectează acest plan, linia de intersecție a planelor este paralelă cu dreapta dată.*

Paralelismul planelor îl putem cerceta după următoarea schemă:

- două plane au un punct comun, iar conform teoremei reciproce, ele au dreapta comună și deci aceste **plane** se numesc **secante** sau **concurente**;
- două plane nu au punct(e) comun(e), în acest caz spunem, că **planele sunt paralele**.

După cercetarea numărului posibil de puncte comune a două plane, putem analiza și diverse definiții ale planelor paralele date în mai multe surse. Spre exemplu, în sursele [2], [4] definiția este: *se numesc plane paralele acele care nu au nici un punct comun*, iar în sursele [8], [11]: *se numesc plane paralele acele plane care nu se intersectează*.

Din definiția planelor paralele rezultă nemijlocit simetria acestei relații: *dacă planul α este paralel cu planul β , atunci și planul β este paralel cu planul α* . Din definiția planelor paralele nu rezultă însă, existența lor. Existența acestor plane se demonstrează prin intermediul următoarei teoreme, care se mai numește **criteriul de paralelism al planelor** și care are următoarea formulare în diverse surse:

- În [4]: *dacă un plan conține două drepte concurente, paralele cu un alt plan, atunci cele două plane sunt paralele.*
- În [8], [11]: *dacă două drepte concurente ale unui plan sunt respectiv paralele cu două drepte concurente ale altui plan, atunci aceste plane sunt paralele.*

Să remarcăm, că în [2] și [11] se propune și se demonstrează încă o teoremă: *printr-un punct exterior unui plan dat trece un plan paralel cu cel dat și numai unul singur*.

Din teoremele formulate mai sus, prin reducere la absurd, putem demonstra și niște **proprietăți ale planelor paralele**.

1. *Dacă un plan intersectează două plane paralele intersecțiile sunt drepte paralele.*
2. *Dacă două plane sunt paralele, orice dreaptă conținută în unul din ele este paralelă cu celălalt plan.*

3. Două plane distincte paralele cu un alt treilea plan sunt paralele între ele.
4. Segmentele dreptelor paralele cuprinse între două plane paralele sunt egale.

Primele trei proprietăți le putem întâlni în [2], a patra proprietate în [4] și [11].

Din moment ce se studiază poziția relativă a două plane, ar fi util să examinăm poziția relativă a trei plane. În [4] se cercetează poziția relativă a trei plane și prin argumentare se arată că:

1. Există trei plane care au o dreaptă comună și numai una.
2. Există trei plane care au un punct comun și numai unul.
3. Există și trei plane care nu au două câte două, nici un punct comun (trei plane paralele).

Studierea situațiilor descrise mai sus face posibilă introducerea **Teoremei lui Thales în spațiu**: mai multe plane paralele determină pe două drepte oarecare, care le intersectează pe acestea, segmente respectiv proporționale.

De asemenea în [4] este prezentată o aplicație a paralelismului în spațiu, și anume, **teorema despre unghiurile cu laturile respectiv paralele**: două unghiuri cu laturi respectiv paralele sunt congruente sau suplimentare. La demonstrația acestei teoreme analizăm două cazuri:

1. Cel pentru unghiurile congruente cu laturile paralele;
2. Cel pentru unghiurile suplimentare cu laturile paralele.

Informație despre **Proiecția paralelă** putem lua din diverse surse, dar cea mai potrivită sursă este [11].

Studierea proprietăților proiecției paralele este importantă cât pentru realizarea corectă a desenelor, schemelor modelelor spațiale, atât și pentru obținerea unor astfel de imagini pe care ar fi comod să facem construcții geometrice, ce reflectă construcțiile în spațiu.

Procesul proiecției paralele duce la transformarea figurii date în una nouă, în proiecția ei. Cel mai important în studiul proiecției paralele este procesul de precizare a invariantilor acestei transformări, adică a celor proprietăți a figurilor și a mărimilor ce se referă la ele, care rămân nemodificate la proiectarea paralelă. Acest studiu este cu mult mai complicat decât studiul transformărilor geometrice în planimetrie, deoarece examinăm transformarea spațiului în plan.

De asemenea, o importanță mare are faptul că proiecția paralelă păstrează coliniaritatea punctelor, adică proiecția unei drepte reprezintă o dreaptă, cu excepția cazului când dreapta dată este paralelă cu dreapta directoare și proiecția ei este un punct; păstrează paralelismul și raportul segmentelor de pe o dreaptă sau de pe drepte paralele.

Imaginea figurii obținute cu ajutorul proiecției paralele a figurii pe planul de proiecție, este insuficientă pentru a realiza niște construcții suplimentare, legate de figura dată.

Pentru a obține un desen proiectiv, e suficient să indicăm și imaginile proiecțiilor pe un plan careva, care se numește bază.

Reprezentările figurilor spațiale pe plan trebuie să satisfacă următoarele **cerințe**:

- reprezentarea trebuie **să fie justă**, adică trebuie să fie obținută conform proprietăților uneia din metodele de proiectare;
- reprezentarea trebuie **să fie ilustrativă**, adică trebuie să formeze o imagine spațială justă despre forma originalului;
- reprezentarea trebuie **să se poată ușor efectua**, adică regulile de construcție ale ei trebuie să fie cât mai simple;
- reprezentarea trebuie **să fie reversibilă**, adică având această reprezentare să putem ușor reveni la original sau să confecționăm originalul respectiv.

Proiecția paralelă are un caracter pur practic și servește drept material „agreabil” pentru dezvoltarea reprezentărilor spațiale.

Deci studiind această temă pe baza definiției și proprietăților proiecției paralele este necesar să-i învățăm pe elevi:

- să reprezinte figurile spațiale pe plan;
- să rezolve probleme de construcție a secțiunilor în diverse poliedre.

Studierea temei **Perpendicularitatea în spațiu** asigură inițierea elevilor în geometria metrică și în spațiul tridimensional, deci în spațiul ce corespunde realității ce ne înconjoară.

Perpendicularitatea dreptelor și a planelor în spațiu, conform [2], [4] se studiază în două cicluri:

- în clasa a VIII-a;
- în clasa a X-a.

Este binevenită divizarea temei în fragmentele indicate mai sus. Dacă ne referim concret la tema **Drepte perpendiculare în spațiu**, atunci putem conchide următoarele: definind dreptele perpendiculare ca și în planimetrie, adică *drepte perpendiculare se numesc acele drepte, care formează unghiuri drepte*, nu putem face concluzia, că în spațiu aceste drepte aparțin unuia și aceluiași plan – dreptele necoplanare pot forma unghiuri drepte.

Comparând definiția dreptelor perpendiculare dată în diverse surse, de exemplu:

- în [11]: *două drepte se numesc perpendiculare dacă ele se intersectează sub un unghi drept, adică $m(\angle a; b) = 90^\circ \Leftrightarrow a \perp b$* ;
- în [4]: *două drepte a și b în spațiu se numesc perpendiculare dacă paralelele duse printr-un punct P la ele sunt perpendiculare*;
- în [2] definiția este similară cu cea din [11], facem concluzia că cele relatate în definiția după [4], constituie criteriul de perpendicularitate a două drepte după [11].

Definiția dreptelor perpendiculare în spațiu după [307] exclude cazul când dreptele sunt necoplanare, deoarece în acest manual, la această etapă, lipsește noțiunea de unghi dintre drepte în spațiu.

În sursele [2], [4], [7], [8] definiția cuprinde ambele cazuri: *dreptele perpendiculare concurente și neconcurente (necoplanare)*.

La drept vorbind tema **Perpendicularitatea dreptelor în spațiu** trebuie privită ca o reactualizare a cunoștințelor obținute anterior.

Tema **Perpendicularitatea dreptei și a planului în spațiu** este cu mult mai voluminoasă decât celelalte și presupune însușirea mai multor noțiuni noi.

Dacă examinăm definiția dreptei perpendiculare pe un plan, atunci în diverse surse sunt date următoarele enunțuri:

- în [11]: *o dreaptă care intersectează un plan se numește perpendiculară pe acest plan, dacă ea este perpendiculară pe orice dreaptă din plan care trece prin punctul de intersecție al dreptei date cu planul*;
- în [4]: *numim dreaptă perpendiculară pe un plan, dacă ea este perpendiculară pe două drepte neparalele conținute în acel plan*;
- în [2]: *o dreaptă d se numește perpendiculară pe un plan α dacă ea este perpendiculară pe orice dreaptă inclusă în planul α* .

Pentru expunerea cursului școlar de geometrie este foarte important ca în definiția dreptei perpendiculare pe un plan să se indice cerința ca dreapta să se intersecteze cu planul. Dacă de acest fapt nu se va ține cont, atunci va fi necesară demonstrația concurenței dreptei și a planului, ceea ce nu este așa de simplu.

Din definiția dreptei perpendiculare pe un plan urmează câteva **proprietăți**:

1. *Dacă dreapta este perpendiculară pe plan, atunci ea intersectează planul*;
2. *Dacă dreapta este paralelă cu dreapta perpendiculară pe plan, atunci ea de asemenea este perpendiculară pe plan*;
3. *Dacă dreapta este perpendiculară pe un plan, atunci ea este perpendiculară și pe oricare alt plan paralel cu cel dat*.

Existența dreptei, perpendiculare pe un plan, în sensul definițiilor enunțate mai sus o putem determina din următoarea

Teoremă 8. *Locul geometric al punctelor spațiului, egal depărtate de la două puncte date, este planul perpendicular pe dreapta dată, care trece prin aceste puncte.*

Un mare interes prezintă criteriul de perpendicularitate a dreptei și planului. Dacă facem trimitere la definiție, este imposibil să discutăm despre perpendicularitatea dreptei și planului, deoarece drepte, care aparțin planului, sunt o infinitate.

S-a constatat, că despre perpendicularitatea dreptei și a planului putem vorbi doar în cazul când dreapta este perpendiculară pe două drepte concurente din acest plan.

Enunțul **criteriului de perpendicularitate a dreptei și planului** îl găsim în [2], [5], [11].

În [2] și [11] se cercetează succesiv perechi de triunghiuri congruente situate în spațiu și a proprietăților triunghiului isoscel, când se face demonstrația criteriului.

Analizând cele expuse mai sus, constatăm că din perpendicularitatea dreptei și planului rezultă, că această dreaptă intersectează planul; din faptul că dreapta intersectează planul, nu rezultă însă că ea este perpendiculară pe acest plan. Prin urmare, dreapta poate intersecta planul și să nu fie perpendiculară pe el.

În așa caz dreapta a se numește oblică la planul α .

Dacă printr-un punct arbitrar, care nu aparține unui plan vom trasa diverse drepte, atunci în fascicolul obținut:

- numai una din drepte este perpendiculară pe planul α ;
- o infinitate de drepte vor fi paralele cu α (aceste drepte se află în planul paralel cu planul α).
- o infinitate de drepte vor fi oblice la planul dat.

Este necesar să facem o deosebire dintre termenii „perpendiculară” și „dreaptă perpendiculară”, „oblică” și „dreaptă oblică”, înțelegând termenul **perpendiculară (oblică)** ca *segment al dreptei perpendiculare (oblice) de la un punct dat până la punctul de intersecție al dreptei cu planul*.

Teorema celor trei perpendiculare este, poate, teorema cea mai importantă în ceea ce privește aplicațiile teoriei geometrice la rezolvarea problemelor. Această teoremă figurează în toate sursele indicate mai înainte.

Să ne reamintim enunțul ei.

Teorema 9. (Despre cele trei perpendiculare).

Pentru ca o dreaptă, situată într-un plan, să fie perpendiculară pe o oblică, este necesar și suficient ca această dreaptă să fie perpendiculară pe proiecția oblicii [5].

- În [11] formularea teoremei directe și a celei reciproce este dată în felul următor: *dacă o dreaptă dusă într-un plan prin baza unei oblice este perpendiculară pe proiecția oblicii, atunci ea este perpendiculară și pe oblică. Și reciproc: dacă o dreaptă din plan este perpendiculară pe o oblică, atunci ea este perpendiculară și pe proiecția oblicii.*

În [2], [4] teorema se formulează folosind direct figura reprezentată.

La demonstrația teoremei putem utiliza: criteriul perpendicularității dreptei și planului ([2]; [11]), criteriile de egalitate a triunghiurilor dreptunghice și proprietatea triunghiului isoscel, aparatul vectorial ([5]).

În gimnaziu se mai studiază și **relația de perpendicularitate a două plane în spațiu**. De asemenea în practica școlară putem întâlni două definiții a planelor perpendiculare.

Într-o definiție se face trimitere la noțiunea de egalitate a două unghiuri diedre adiacente, fără a utiliza noțiunea de unghi liniar al unghiului diedru.

Este posibilă și o altă schemă de definire și anume: noțiunea de unghi liniar al unghiului diedru se introduce imediat după ce a fost definită noțiunea de unghi diedru, după aceea se stabilește, că unghiului diedru drept îi corespunde unghi liniar drept. Care n-ar fi schema definirii până la studierea criteriului de perpendicularitate a două plane, elevii trebuie să cunoască despre planele perpendiculare următoarele:

1. Ele formează unghiuri diedre drepte;
2. Unghiurile liniare corespunzătoare acestor unghiuri diedre de asemenea sunt drepte.

Dacă ne referim la surse, atunci

- în [8]: *două plane care se intersectează se numesc perpendiculare (reciproc perpendiculare) dacă unghiul dintre ele este egal cu 90° ;*
- în [2]: *semiplanele α' și β' se zic perpendiculare dacă $m\angle(\alpha'; \beta') = 90^\circ$. În acest caz și planele α și β care conțin semiplanele α' și β' se numesc perpendiculare și se notează $(\beta \perp \alpha)$;*
- în [5]: *două plane se numesc reciproc perpendiculare, dacă unghiul dintre ele este egal cu 90° ;*

- în [11]: *două plane care se intersectează se numesc perpendiculare, dacă un al treilea plan, perpendicular pe dreapta lor de intersecție, le intersectează după drepte perpendiculare;*
- în [4]: *dacă a este o dreaptă perpendiculară pe un plan α , atunci orice plan care conține dreapta d este perpendicular pe planul α .*

Să remarcăm, că definiția din [11] diferă de cea tradițională. Ea nu conține noțiunea de unghi dintre două plane, care se subînțelege ca unghiul dintre dreptele obținute la intersecția a două plane cu un al treilea plan perpendicular pe dreapta lor de intersecție.

- În [4] în calitate de definiție se consideră criteriul de perpendicularitate al planelor conținut în [11], [5].

Cu paralelismul și perpendicularitatea sunt legate definițiile unghiului dintre două drepte, unghiul unei drepte cu un plan, unghiul dintre două plane. Noțiunea de unghi dintre două drepte este esențial stereometrică.

- În [4] putem găsi următoarele:

Definiția 3. *Prin unghiul a două drepte din spațiu înțelegem orice unghi mai mic, cel mult egal cu 90° , format în orice punct al spațiului, prin ducerea paralelei la dreptele date.*

Definiția 4. *Prin unghiul dintre planele α și β înțelegem valoarea comună a tuturor unghiurilor formate dintre a și b , unde $a \perp \alpha$, $b \perp \beta$.*

- În [11] citim : „Fie că planele date se intersectează. Ducem un plan perpendicular pe dreapta lor de intersecție. Acest plan intersectează planele date după două drepte. Unghiul dintre aceste drepte se numește unghi dintre planele date.”

Definiția **unghiului diedru** este și ea formulată diferit:

- în [11]: *se numește unghi diedru figura formată din două semiplane mărginite de o dreaptă comună;*
- în [5]: *intersecția a două semispații, ale căror frontiere sunt planele neparalele, se numește unghi diedru.*

Diferite enunțuri putem întâlni la definirea **unghiului plan (liniar) corespunzător unghiului diedru.**

Spre exemplu:

- în [4]: *vom numi unghi plan al unghiului diedru valoarea unghiului dintre două semidrepte, a , b , ambele având originea într-un punct $P \in d$, conținute respectiv în cele două semiplane ce formează diedrul și perpendiculare pe d ;*
- în [11]: *planul perpendicular pe muchia unghiului diedru intersectează fețele lui după două semidrepte. Unghiul format de aceste semidrepte se numește unghi liniar al unghiului diedru;*
- în [5]: *intersecția unui unghi diedru cu un plan, perpendicular pe muchia lui, se numește unghi liniar al unghiului diedru.*

O temă, care considerăm, că nu trebuie trecută cu vederea este **Proiecția ortogonală**, care reprezintă un caz particular al proiecției paralele. Proiecția ortogonală are o largă aplicație la efectuarea desenului tehnic. Informații despre această temă putem lua din [11], [5], [12].

Aceasta ar fi, în linii generale, analiza comparativă a unor noțiuni expuse în diverse surse existente, mai vechi și mai noi. Nici pe departe n-am pretins la completitudinea analizei, rămâne să continuăm un studiu și mai riguros a tuturor noțiunilor care se încadrează în tema **Pozițiile relative a dreptelor și planelor în spațiu.**

Referințe:

1. Achiri, I., Anastasiei, M., Cibotarencu, E., Solomon, N., Turlacov, Z. *Metodica predării matematicii*. Chișinău: Lumina, 1997, vol. III, 510 p.

2. Coța, A., Rado, M., Kürthy, E., Răduțiu, M., Popa, E. F., Vornicescu, F. *Matematică. Geometrie și trigonometrie. Manual pentru clasa a X-a*. București: E.D.P., 1992, p.142
3. Coța, A., Răduțiu, M., Rado, M., Vornicescu, F. *Matematică. Geometrie și trigonometrie. Manual pentru clasa a IX-a*. București: E.D.P., 1992. 144 p.
4. Cuculescu, I., Ottescu, C., Gaiu, L. *Matematică. Geometrie. Manual pentru clasa a VIII-a*. București: E.D.P., 1984. 120 p.
5. Clopschii, V. M., Scopet, Z. A., Iagodovschii, M. I. *Geometria. Manual pentru clasele 9 și 10 ale școlii medii*. Chișinău: Lumina, 1977. 272 p.
6. Александров, А.Д., Вернер, А.Л., Рыжик, В.И. *Геометрия для 9-10 классов. Пособие для учащихся школ и классов с углублённым изучением математики*. М.: Просвещение, 1984. 490 с.
7. Атанасян, Л. С., Бутузов, В. Ф., Кадомцев, С. Б., Позняк, Э. Г. *Геометрия. Учебник для 9-10 классов средней школы*. М.: Просвещение, 1992. 207 с.
8. Земляков, А. Н. *Геометрия в 9 классе. Пособие для учителя*. М.: Просвещение, 1988. 208 с.
9. Погорелов, А. В. *Геометрия. Учебник для 7-11 классов средней школы*. М.: Просвещение, 1990. 384 с.
10. Федин, Н. Г., Федин, С. Н. *Геометрия*. М.: Высшая школа, 1989. 350 с.
11. *Методика преподавания геометрии в старших классах средней школы*. М.: Просвещение, 1967. 272 с.
12. *Методика преподавания математики в средней школе. Частная методика. Учебное пособие для студентов пединститутов*. Блох, А. Я., Гусев, В. А., Дорофеев, Г. В. и др. Сост. Мишин, В. И. М.: Просвещение, 1987. 416 с.

Recenzent: Ioana Axentii, dr., conf. univ.

Prezentat la: 20.09.2006.

EXPERIENȚA INTERNAȚIONALĂ CA SURSĂ PENTRU DEZVOLTAREA SISTEMULUI NAȚIONAL DE ASIGURĂRI MEDICALE

Oxana MIRON,
Catedra Finanțe și Evidență contabilă

The medical insurance during the long evolution, has undergone a great number of changes from the marine contracts of the ancient world to the wide range of the different programs and the systems of insurance in our days. The leading role in the development of the medical insurance and life insurance have played Edmund Halley and James Dodson from England. They were the first to try to calculate the insurance dues in the life insurance depending on the age of the person. In the modern society the relevant role in the health maintenance of the population is played by the mandatory medical insurance, the main purpose which is the creation of special funds for the protection of health of the citizens. The rate insurance dues in the medical insurance varies greatly from one country to another and is much more than in the Republic of Moldova. The study of the insurance system of the USA is of great interest in this area, namely, the main programs of the medical insurance "«Medicaid" and "«Medicare". The Republic of Moldova as well as the majority of countries has definite problems in the mandatory medical insurance and one of the possible solutions of these problems is the full usage of the opportunities of the voluntary medical insurance.

Activitatea contemporană nu poate înscrie un real progres, susținut și de durată în afara asigurărilor, din care fac parte și asigurările medicale ale populației. Încă din antichitate, oamenii erau preocupați de protejarea vieții, a sănătății și bunurilor lor în forme diverse, care au evoluat până la cele care se practică în prezent.

Cele mai vechi forme ale asigurării de viață sunt indemnizațiile de deces, acordate în vederea acoperirii cheltuielilor de înmormântare și asigurarea de rentă viageră. Ambele au apărut în antichitate, în zona Mării Mediterane (Grecia și Roma antică), fiind legate de asociațiile religioase. Prin asigurările de înmormântare, asigurătorul suporta toate cheltuielile de înmormântare sau incinerare. La început, ele erau încheiate sub forma asigurărilor mutuale și în această formă se mai practică încă și astăzi.

La fel, în antichitate, a existat obiceiul ca aristocrații să încheie cu supușii lor contracte de rentă viageră, pentru a obține venituri pentru tot restul vieții (echivalentul a aproximativ 10% din suma plătită). Cele mai vechi date privind aceste contracte provin din Milet - Asia Mică - și datează din anii 200 î.e.n. Acest tip de contracte au existat și în Evul Mediu, fiind încheiate în majoritate de administrațiile orașenești. Ele prevedeau aceeași sumă anuală, indiferent de vârsta asiguratului. De aceea, de multe ori, pentru încheierea unei asemenea asigurări, oamenii declarau copiii în locul adulților, pentru a beneficia de rente pe o perioadă mai mare.

În Evul Mediu, asociațiile de sprijin reciproc care reuneau meșteșugarii și lucrătorii din același domeniu, cunoscute sub denumirea de "ghilde", constituiau fonduri speciale de indemnizație pentru urmașii membrilor lor. Pentru aceste fonduri, fiecare membru plătea o cotizație anuală. Cotizația pentru cei mai vârstnici era stabilită de regulă la o sumă mai mare decât cea pentru tineri. Astfel se pune în evidență diferențele în riscul de deces (probabilitatea ca cineva să moară) pentru persoanele de vârste diferite.

O formă specială de asigurare a contractelor de rentă viageră a fost „tontina”. Ea reprezenta un fond în care un număr de persoane vărsau anual anumite sume de bani. Profitul anual provenit din banii depuși anterior era împărțit între participanți. Dacă unul dintre aceștia murea, urmașii săi pierdeau banii depuși de acesta în timpul vieții, profitul revenind celorlalți participanți. Ultimul supraviețuitor devenea beneficiarul întregii sume depuse de-a lungul timpului. Când și acesta murea, banii erau preluați de organizator, adesea un organ al conducerii locale. Tontina a evoluat ulterior stare ideea de case de economii.

Cea mai simplă formă a contractelor pentru economisire prevedea ca participanții în viață să primească la sfârșitul contractului suma economisită.

În Anglia, în secolele XVI-XVII, se practicau asigurări mai evoluat și mai diversificate, principalele fiind următoarele:

Asigurările pe termen scurt, respectiv pe o perioadă determinată, a fost preconizate numai pentru acoperirea riscului de deces, legat în principal de transportul pe mare. Aceste asigurări erau folosite de comercianți și, în general, de cei ce voiajau pe mare. Ele mai erau folosite și ca o garanție pentru împrumuturi, astfel încât, dacă asiguratul deceda, creditul putea fi rambursat de către asigurător.

Asociațiile mutuale de asigurări, care erau "cluburi de auto-asigurare", unde toți membrii acestora participau cu o anumită contribuție bănească la crearea unui fond din care se plăteau anumite sume de bani familiilor membrilor decedați. Nivelul acestor sume se stabilea în funcție de numărul membrilor asociației și de numărul de decese.

Anuitățile, care au reprezentat o altă formă de asigurare de pensie prin care se oferea asiguraților un venit pe o anumită perioadă de timp. Ele au fost de mare ajutor, în special pentru văduve după moartea soțului.

Până în secolul al XIX-lea, asigurările de înmormântare și cele de rentă viageră au fost cele mai practicate forme de asigurare.

O evoluție calitativă a asigurărilor a avut loc în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea datorită abordării științifice a problemei asigurărilor. Apariția preocupărilor pentru colectarea și centralizarea informațiilor demografice, tot mai precise, s-a permanentizat, ceea ce a permis întocmirea tabelelor de mortalitate, pe baza cărora a fost posibilă calcularea primelor de asigurare. Prima încercare de compilare a unor date demografice pentru elaborarea unor tabele de mortalitate a fost făcută în anul 1693 de către astronomul Edmund Halley, iar un tabel complet a fost construit în anul 1775 de James Dodson, profesor de matematică la școala ce aparținea de Christ's Hospital. Scopul celor doi oameni de știință a fost de a demonstra, așa cum arăta Halley, că prețul asigurării de viață poate fi calculat în funcție de vârsta persoanelor a căror viață se asigură, mai exact că se poate plăti aceeași primă de asigurare pe toată durata contractului de asigurare de viață, în funcție de vârsta asiguratului la momentul intrării în risc. Atunci s-a introdus și conceptul de "primă nivelată".[1]

Tabelele de mortalitate și introducerea calculelor au revoluționat în întregime practica asigurărilor de viață.

De-a lungul timpului, nevoile care au determinat încheierea unei asigurări de viață s-au schimbat destul de mult.

Astăzi, în afară grijilor legate de cheltuielile de înmormântare, se constată nevoia unor asigurări, printre care mai frecvente sunt asigurarea unei protecții financiare a familiei sau a celor dependenți în caz de deces, achitarea datoriilor unei persoane în caz de deces, caz în care asigurarea apare ca o garanție pentru credite, alocația de urmaș, alocația de bătrânețe, economisirea pentru eventuale datorii viitoare (studiile copiilor, zestre); cheltuielile de spitalizare, îngrijire medicală, compensarea veniturilor în caz de boală sau invaliditate temporară, investițiile și altele.

Pentru republica noastră, aflată la începutul instituirii asigurărilor medicale obligatorii, un interes deosebit îl prezintă practica acumulată de țările Europei de Est, SUA și Japoniei în domeniul organizării ocrotirii sănătății prin intermediul medicinei prin asigurări. În aceste țări sunt practicate 3 variante clasice de asigurare: *de stat* - programe sociale, *guvernamentale* - prin efectul legii și *benevole*.

Specialiști în domeniu mai clasifică modelul scandinav de politică socială (Suedia, Finlanda, Olanda, Norvegia), modelul continental (Germania, Franța, Austria, Belgia) și modelul americano-britanic (SUA, Marea Britanic, Irlanda), sau: "social-democratic", "social de piață" și "liberal".

Sistemul de medicină prin asigurări este implementat în multe țări ale lumii unde asigură cu succes activitatea instituțiilor medicale și permite accesul la servicii medicale a tuturor păturilor populației. Fondurile de asigurare se formează, de regulă, din 3 surse: alocările statului, primele achitate de patron și primele din salariul angajaților.

După cum se vede din *tabelul 1*, raportul alocărilor diferă cardinal în diferite țări. Danemarca și Franța formează fondurile predominant din primele alocate de stat, Italia și Belgia din primele patronilor, iar Elveția și Olanda din primele angajatului, în celelalte țări se menține raportul balanță al alocărilor primelor de asigurare acumulate, în majoritatea țărilor dezvoltate sunt protejate prin sistemul de asigurări de sănătate de la 70% la 100% din numărul populației angajate în muncă, persoanele întreținute de ei, pensionari, studenți etc. Mărimea primelor alocate din salarii pentru crearea fondurilor de sănătate sunt aproape egale în toate țările (Franța-16%, Italia-13%, Olanda - 9%, Japonia-7%) [2]

Tabelul 1

Raportul cotelor primelor de asigurare acumulate n diferite țări pentru asigurările de sănătate (în %)

Țara	Sursa venitului		
	Statul	Patronul	Angajatul
Italia	7,3	83,3	9,4
Belgia	31,4	79,5	19,1
Finlanda	44,0	49,0	7,0
Germania	19,0	42,7	38,3
Olanda	6,3	42,5	51,2
Danemarca	80,0	11,0	9,0
Elveția	21,2	0,02	78,7
Franța	81,0	12,5	6,5

Analizând sistemele de asigurare continentale vedem că Germania, țară cu cea mai bogată practică de asigurări de sănătate și un sistem descentralizat de organizare a asigurărilor obligatorii de sănătate, consumă în prezent aproximativ 8.1% din productul intern brut. Aproape 90% din populație este încadrată în asigurările obligatorii de sănătate și 10% beneficiază de serviciile medicale prin intermediul asigurărilor facultative de sănătate. 3% din populație își completează polițele de asigurare obligatorie de sănătate prin polița facultativă de sănătate pentru a beneficia de servicii medicale mai calitative, în condiții mai confortabile și în volum deplin la medicul sau instituția medicală preferată. [2]

Finanțarea instituțiilor medicale din Germania se divizează în felul următor: 60% prin fondurile de asigurări medicale, 10% prin asigurările facultative de sănătate, 15% prin alocările statului și 15% prin sursele proprii ale cetățenilor. Fondurile asigurărilor de sănătate se acumulează din 3 surse: din bugetul de stat, primele patronului și primele angajatului. Prima medie constituie 13% achitate egal de patron și angajat.[2]

Asigurările de sănătate se divizează în trei categorii principale: sociale, prin efectul legii și facultative. În Germania nu este adoptată lege cu privire la asigurările obligatorii de sănătate.

Asigurarea medicală este un supliment la asigurarea socială care permite de a beneficia de serviciile medicului în condiții de ambulatoriu și staționar cât și ale medicului stomatolog. La fel pe polițele de asigurări de sănătate pacienții primesc gratuit și majoritatea medicamentelor. Pentru serviciile medicale incluse în poliță persoana asigurată nu achită nimic, iar toate cheltuielile pentru serviciile medicale enumerate le suportă administrația publică locală unde locuiește persoana asigurată. Polițele (una pentru medicul generalist și una pentru stomatolog) se remit persoanei asigurate în fiecare trimestru. Polița este retrasă de către medic în momentul adresării, astfel persoana deținătoare de poliță socială de asigurare de sănătate nu se poate adresa la alt medic, decât cel desemnat de poliță, însă în caz de necesitate, medicul generalist trimite pacientul la orice specialist de care are nevoie pacientul. De menționat că în Germania alegerea medicului este liberă. Astfel chiar și persoanele fără venituri au acces

la asistență medicală necesară și calificată. Persoanele care nu sunt sub protecția asistenței sociale nu beneficiază de aceste polițe de asigurare.

Asigurarea prin efectul legii acoperă circa 80% din populația Germaniei. Ea este obligatorie pentru toți angajații cu nivelul de venituri mai mici decât cel stabilit (actualmente acest venit constituie circa 6000 € lunar). Asigurarea este efectuată prin casele spitalicești. Aceste case sunt organizate după principiul teritorial, de breaslă sau speciale, - casele marinarilor, casele federale ale minerilor, casele agricultorilor. Cu toate acestea, persoana este liberă de a-și alege singură casa de asigurări. Primele de asigurare se achită de către persoana asigurată în procente din salariu și sunt achitate în jumătate de către angajat și patron. Fiecare casă de asigurare are valoarea acestui procent diferit, variind între 9-14 % din salariu. Calitatea și volumul serviciilor medicale încadrate în asigurarea prin efectul legii și asigurarea socială sunt practic similare. Dacă persoana are dreptul de a beneficia de asigurarea socială, însă ea solicită asigurarea la casa spitalicească, primele de asigurare vor fi achitate de casa socială.

Asigurarea facultativă de sănătate în Germania este un serviciu de lux. Conform cerințelor existente pot fi asigurate persoane care posedă un venit nu mai mic decât 6000 €. Până la contractare, persoana este supusă unui control medical, deoarece prima de asigurare depinde de starea sănătății, vârstă și alte cauze. Pentru membrii familiei primele se achită separat. Eliberarea gratuită a medicamentelor prin asigurarea facultativă de sănătate nu este prevăzută, în caz de spitalizare a asiguratului, pentru el este prevăzut un salon individual și curarea de către șeful clinicii. Deținătorul de poliță de asigurare facultativă de sănătate beneficiază de o atenție sporită față de propria persoană din partea lucrătorilor medicali. Unicul dezavantaj al asigurării facultative de sănătate este cazul când persoana s-a decis de asigurare socială sau, prin efectul legii, pledează în favoarea asigurării facultative, situațiile în care revenirea la asigurările sociale tradiționale nu se admite. Deci, dacă persoana are venituri suficiente pentru a achita primele de asigurare pentru polița facultativă de sănătate și la un moment pierde veniturile, atunci ea nici nu mai poate reveni la asigurările sociale, iar primele de asigurare pentru polița facultativă de sănătate rămânând aceleași, nici nu mai poate suporta așa cheltuieli.

Particularitatea medicinei prin asigurări în Franța constă în faptul că asigurările obligatorii de sănătate se efectuează centralizat, prin efectul legii, indiferent de forma de proprietate. Colectivele mari și colectivele mici, cât și persoanele de profesie liberă, încheie contracte de asigurare obligatorie de sănătate. Peste 80% din populație este încadrată în asigurările sociale de sănătate. Asigurarea obligatorie de sănătate în Franța acoperă și majoritatea (70-90%) costurilor medicamentelor procurate.[2]

O particularitate importantă a activității statului francez în cadrul asigurărilor medicale este cea de dirijare a prețurilor pentru serviciile medicale și costul medicamentelor pe piața internă. Prețurile sunt revăzute cu periodicitate de două ori pe an, și, preponderent, spre majorarea lor. Companiile de asigurare franceze propun populației un spectru mult mai larg de servicii medicale decât cel inclus în pachetul de servicii medicale obligatorii, iar sistemul de asigurare obligatorie de sănătate al Franței compensează în anumite cazuri și în anumit volum cheltuielile suportate de asigurat.[2]

În Mare Britanie ocrotirea sănătății a fost naționalizată în anul 1948 și din acest moment are loc construirea unui model optim de funcționare a sistemului de ocrotire a sănătății publice și o colaborare fructuoasă dintre cei trei participanți (statul, patronul și angajatul) la acest sistem. Un interes deosebit în sistemul englez al ocrotirii sănătății îl constituie activitatea a două organizații de apărare a drepturilor pacientului - *Health Service Ombudsman* - organizație de stat, reprezentată de împuternicitul Parlamentului în problemele ocrotirii sănătății și *AVMA (Action for Victims of Medical Accidents)* - organizație nonguvernamentală, „Mișcarea în apărarea victimelor greșelilor medicale”.

Serviciul împuternicitului Parlamentului în problemele ocrotirii sănătății este o secție a serviciului împuternicitului Parlamentar în drepturile omului (Parliamentary Ombudsman) și este specializat în soluționarea plângerilor cu privire la deficiențele în activitatea sistemului național de ocrotire a sănătății. Împuternicitul Parlamentar nu este subordonat guvernului și este independent de sistemul național de sănătate.[2]

„Mișcarea în apărarea victimelor erorilor medicale” a fost constituită ca o mișcare de caritate în susținerea pacienților care au avut de suferit de pe urma diferitor tratamente incorecte. Activitatea acestei

mișcări în Mare Britanie a impus sistemul judiciar englez să recunoască faptul că erorile medicale reprezintă un domeniu specific de activitate care necesită unele reforme atât în sistemul judiciar al țării cât și o pregătire specială a judecătorilor pentru a putea adopta decizii corecte.

Sistemul de ocrotire a sănătății din SUA este unul dintre cele mai complicate și costisitoare (anual pentru sănătate se cheltuiesc circa 14% din produsul intern brut). Guvernul SUA acoperă peste 40% din totalul de cheltuieli pentru serviciile medicale prestate persoanelor asigurate. La momentul actual statul acoperă două programe de bază: "Medicaid" și "Medicare".[2]

Programul de asigurare de stat "Medicare" este un program care asigură persoanele cu vârsta peste 65 ani sau cei care sunt apropiați de această vârstă, dar au probleme serioase de sănătate. O parte din sursele financiare necesare pentru formarea fondului acestui program se constituie dintr-un impozit aparte pe care îl achită salariații, altă parte este achitată de patron, suma veniturilor de la acest impozit constituie circa 15% din veniturile americanilor angajați în câmpul muncii. Partea rămasă necesară pentru formarea fondului este acoperită de către stat.

Programul "Medicaid" prevede asigurare persoanelor sărace, în majoritate femei și copii din familii social vulnerabile. Din acest program se achită internarea în aziluri a persoanelor la vârsta a treia, care necesită îngrijire permanentă și nu se pot lipsi de ajutorul altor persoane; pentru aceste servicii se cheltuiește mai mult de jumătate din fondurile acestui program. Finanțarea programului este dublă: din fondurile federale, circa 50%, altă parte este achitată de guvernele fiecărui stat.

În Statele Unite este foarte dezvoltată tradiția de asigurare a angajaților din contul întreprinderii. În afară de asigurările de sănătate angajații pot beneficia de asigurări de viață, de pierderea capacității de muncă și alte genuri de asigurări. Tradițional, patronii asigură angajații, dar cheltuielile pentru serviciile medicale acordate sunt "franșizate" - persoana asigurată achită 20% din aceste cheltuieli și 80% le achită compania de asigurări. Aceste tipuri de asigurări se aseamănă foarte puțin cu asigurările sociale de sănătate practicate în alte țări și reprezintă asigurări comerciale, dar din contul patronului. Aceste asigurări se numesc "Asigurări compensatorii", deoarece compania de asigurare compensează cele 80% din cheltuielile suportate pentru tratament.

În afară de sistemele descrise în SUA se practică pe larg asigurările medicale facultative. Clienților li se propune un spectru foarte vast de programe de asigurare atât individuale cât și colective. Asigurările colective în SUA sunt foarte răspândite. Trei pătrimi din angajați sunt asigurați din contul patronului, în fiecare program de asigurare este stipulat foarte detaliat volumul de servicii medicale prestate în baza poliței.

Sistemele practicate în Uniunea Europeană pot fi considerate ca sisteme decentralizate care, asigură finanțarea asistenței medicale a pacienților din contul cotizațiilor angajatului, patronului și guvernului. În prezent se formează un nou sistem de organizare a medicinei prin asigurări - cel al Comunității Europene. Integrarea generală care are loc în prezent în Uniunea Europeană necesită și integrarea prin reformare a programelor sociale a țărilor membre. Modelul care se elaborează prevede un concept unic de politică socială în toate țările. Ideea dominantă a acestui concept constă în faptul că efectuarea controlului de către stat împiedică nu numai dezvoltarea economică, ci și cea socială. Această prevede revizuirea rolului statului în sfera socială, și efectuarea orientării programelor sociale la universalitatea lor și la nivelul individual, ceea ce duce la reducerea cheltuielilor și sporirea eficacității, deoarece ajutorul individualizat este mult mai eficace și este destinat cu adevărat celor care au nevoie.

În majoritatea țărilor populația este nemulțumită de sistemele existente de ocrotire a sănătății și este evident că se întreprind măsuri permanente în modificarea și îmbunătățirea lor. Momentul foarte interesant și important în analiza problemelor apărute este că deși acestea sunt similare pentru majoritatea sistemelor și țărilor, conținutul lor diferă practic numai prin volumul financiar necesar pentru rezolvarea lor. Cu cât volumul fondului de asigurare este mai mic, cu atât problemele pentru populație sunt mai dificile. Conform estimărilor asigurătorilor și opiniilor clienților din Europa și SUA, unul dintre neajunsurile principale ale medicinei prin asigurări constă în lipsa măsurilor profilactice și a multor măsuri paramedicale care au o importanță deosebită pentru sănătatea persoanelor asigurate. Analiza eficacității utilizării surselor financiare prin intermediul medicinei prin asigurări evidențiază și cheltuieli mari, deseori

neargumentate pentru întreținerea aparatului administrativ, cheltuielile de reclamă și existența cazurilor de corupție în cadrul sistemului.

Analizând situația din Republica Moldova putem afirma că statul este interesat ca sursele alocate să se utilizeze mai efectiv[5]. În același timp populația dorește să primească cât mai multe servicii medicale, cu cheltuieli personale cât se poate de mici, sau chiar gratuite.

În opinia noastră o ieșire din această situație ne poate oferi practicarea mai eficientă și mai răspândită a asigurărilor medicale facultative. Acest tip de asigurare medicală deveni atractiv pentru populație prin micșorarea costului serviciilor incluse în pachet și dezvoltarea produselor (pachetelor) noi, preconizate pentru majoritatea populației. În aceste condiții asigurările medicale facultative pot se devin nu numai un serviciu de lux, dar și un serviciu, accesibil pentru majoritatea populației. Astfel, creșterea ponderii asigurărilor medicale facultative va spori veniturile CNAM, ceea ce la rândul său va pornește lărgirea volumului de servicii și medicamente prevăzute de Programul Unic de asigurări medicale obligatorii.

Referințe:

1. Constantin Ețco, Iurie Malanciuc, Asigurările de sănătate și particularitățile expertizei medicale, Chișinău 2004
2. Marinica Dobrin. Asigurări și reasigurări – Editura Fundației România de mâine, București 2000
3. Violeta Ciurel. Asigurări și reasigurări: abordări teoretice și practice internaționale, Editura ALL Back 2000
4. M. Ceobanu, V. Sava, M. Ceocanu. „Asigurări de sănătate în Republica Moldova”, Chișinău 1996;
5. Raportul Ministrului Sănătății Republicii Moldova privind implementarea asigurărilor obligatorii de asistență medicală în anul 2004, Curier medical nr. 4, 2004;
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Statutului Companiei Naționale de Asigurări în Medicină din 11.02.2002. Monitorul Oficial nr.27-28/232 din 21.02.2002;
7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la finanțarea activității Companiei Naționale de Asigurări în Medicină în anul 2002. din 03.05.2002. Monitorul Oficial nr.63-64/626 din 16.05.2002;
8. Legea Republicii Moldova cu privire la mărimea, modul și termenele de achitare a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală din 26.12.2002. Monitorul Oficial nr. 18-19/57 din 08.02.2003.
9. Legea Republicii Moldova cu privire la implementarea asigurărilor obligatorii 134/537 din 01.07 de asistență medicală și la constituirea fondurilor de asigurări obligatorii de asistență medicală pe anul 2003 din 26.06.2003. Monitorul Oficial nr..2003.

Recenzent: Andrei Popa, dr., conf. univ.
Prezentat la 24.09.2006

INOVAȚIA CA BAZĂ A DEZVOLTĂRII ÎNTREPRINDERILOR DIN INDUSTRIA ALIMENTARĂ

Liudmila SADURSCHI,

Catedra de Economie și Management în Afaceri și Servicii

Dans le travail donné on analyse l'actualité du problème des innovations à l'industrie alimentaire. Premièrement, pour comprendre sur quoi vont les paroles, nous donnons la définition de l'innovation, puis à l'exemple de l'activité de deux entreprises de Cahul de la branche de l'industrie alimentaire, et aussi est produite l'analyse de l'actualité du problème livrés. Ainsi que, on analyse les effets des innovations et le procès de l'introduction des innovations pour les entreprises.

Analiza noii revoluții industriale ce caracterizează ultima perioadă a secolului trecut sprijină de fapt un singur cuvânt: **nou**. Deoarece lucrăm cu ramuri industriale, tehnologii și materiale *noi*, creăm produse *noi*, după tehnologii *noi*, produse care să răspundă gustului fiecăruia și care să îndeplinească funcții *noi*, din ce în ce mai sofisticate, reorganizăm firma pe baze *noi*, care să răspundă nevoilor de protecție a mediului. Dar pentru a crea noul, fără de care o firmă pare de acum învechită, avem necesitate permanentă de *inovare*.

Prin **inovare** se înțelege procesul de implementare a produselor inovaționale. În domeniul industrial, inovarea s-a impus nu atât ca urmare a invențiilor promovate de autorii lor, cât datorită unor restricții de ordin economic și social. Aceste afirmații au primit o reprezentare grafică datorită profesorului japonez Kano și cunoscută ca „Diagrama Kano”.

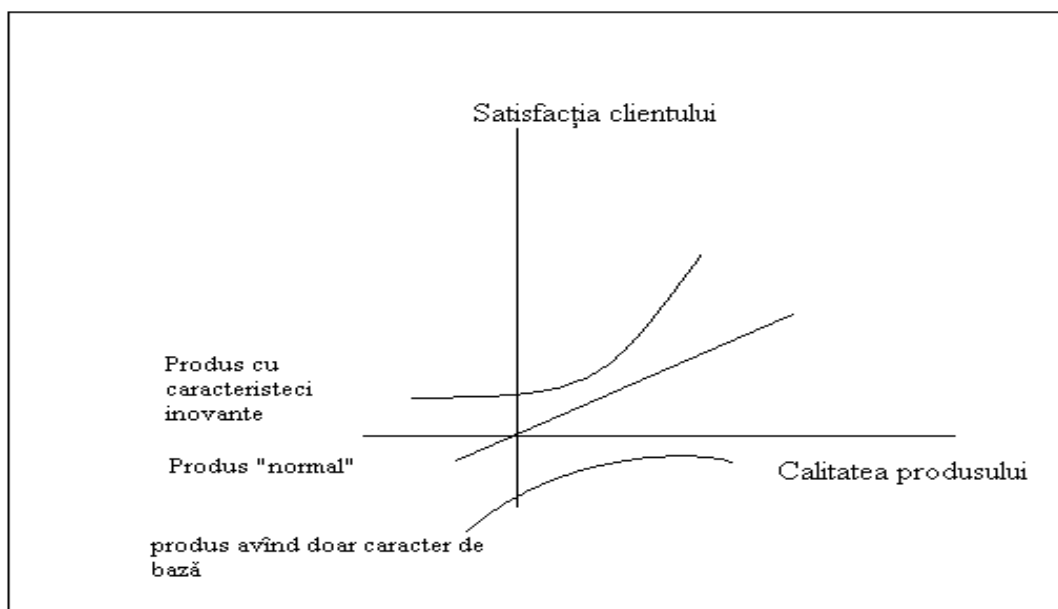

Fig.1 Rolul inovării în asigurarea satisfacției clientului[1]

Conform diagramei prezentate putem observa că astăzi cumpărătorul preferă produsul cu elemente de noutate unui produs „clasic”, chiar dacă nu are performanțele sau calitatea necesară.

Diagrama lui Kano demonstrează că, mai ales în condițiile concurențiale, nevoia de a introduce noul, de a inova continuu, este imperativă.

Din aceste motive actualele întreprinderi și centre de cercetare apelează din ce în ce mai des la definiția inovării și clasificarea acesteea dată de J.A. Schumpeter încă în anul 1942. Conform acesteea **inovarea** înseamnă *a produce altceva sau a produce altfel*. [3]

În cadrul inovării, așa cum este ea definită de Shumpeter, se admite că intră cinci tipuri de activități, anume:

- crearea unui nou produs;
- introducerea unei noi metode de fabricație;
- intrarea pe o piață nouă (sau crearea unei noi piețe);
- apelarea la o nouă materie primă;
- o nouă organizare a firmei.

Actualmente se evidențiază și a șasea activitate, anume aceea de:

- crearea unei anume imagine a firmei.

Întreprinderile contemporane care se văd performante și rentabile în viitor apelează treptat sau parțial la toate aceste șase tipuri de activități. Dacă e să analizăm activitatea a unor întreprinderi de producere din raionul Cahul din perioada anilor 2000-2005, vom constata că toate întreprinderile de succes astăzi au implementat inovațiile atât în activitatea cât și în structura acestora. Aceste modificări coincid cu a treia etapă de evoluție a antreprenoriatului în Republica Moldova (1998-2002) care este marcată ca o perioadă de creștere masivă a regiunii de sud a țării, în special a raionului Cahul, datorită adoptării a unor legi și acte legislative de legi, încheierii a unor contracte bi-și multilaterale de colaborare.

Făcând o analiză comparativă la întreprinderile SA „Fabrica de brânzeturi” și SA Combinatul de Panificație din Cahul „Cahulpan”, vom observa că în perioada ultimilor cinci ani la SA Combinatul de Panificație din Cahul „Cahulpan” a avut loc o inovare intensivă. Aceasta constă în deschiderea în anul 2000 a unei noi secții a produselor de patiserie (torte, rulade, prăjituri și altele); în iulie anului 2003 a fost deschisă o secție de îmbuteliere a băuturilor carbogazoase în ambalajuri PET; în vara anului 2004 a fost procurată o nouă linie de producție la care astăzi se produc circa 20 de feluri de biscuiți zaharoși; în anul 2005 întreprindea a obținut certificatul de calitate a managementului întreprinderii conform standardului ISO 9001 versiunea 2000 cu elemente din ISO 9004. Datorită acestor realizări întreprinderea dată și-a mărit asortimentul de produse, a lărgit aria de desfacere a produselor ceea ce a dus la creșterea veniturilor (profitul net) de la 1091,8mii lei în anul 2001 până la 2201,3mii lei în anul 2005. Modernizând periodic utilajul, introducând sistematic tehnologii noi de producere, lărgind gama de produse prin crearea a noi produse, a noi denumiri și a gusturilor specifice întreprinderea are tendință de a crea noi piețe de desfacere atât în limitele țării noastre cât și în afara acesteea.

SA „Fabrica de brânzeturi” a început inovarea întreprinderii abia în anul 2003. Începând cu modificarea structurii organizatorice și continuând cu reutilizarea sau /și modernizarea secțiilor de producere, modificarea ambalajului, lărgirea gamei de produse, modificarea furnizorilor de materie primă au permis întreprinderii, în primul rând, să reziste concurenței iar într-al doilea rând să obțină o creștere considerabilă a profitului.

În aceste cazuri observăm că în urma implementării inovațiilor se pot obține atât **efecte locale** – care indică gradul de realizare a scopurilor firmei sau investitorului, determinate de propriile necesități și interese, cât și **efecte la scara întregii economii naționale** sau efectul macroeconomic al inovațiilor se realizează la nivelul întregii societăți (regiune, țară, comunitate de state). Această categorie include patru efecte calitative diverse (care nu pot fi supuse unor calcule directe), dar legate reciproc: **economic** - care reprezintă rezultatul unui complex de măsuri, care asigură economisirea resurselor de muncă (exemplu: modificarea utilajelor la întreprinderile sus menționate), materiale și bănești, creșterea volumului de producție și de vânzări și obținerea profitului; **social** – asigură satisfacerea mai amplă a necesităților umane și progresul social al societății, precum și creșterea standardului vieții (acestea se realizează datorită diversificării sortimentului produselor la SA „Fabrica de brânzeturi” și SA Combinatul de Panificație din Cahul „Cahulpan”, îmbunătățirii calității produselor și a modalităților de desfacere - mașini special amenajate, livrare la termeni stabiliți, ambalajul adecvat și comod de utilizat), **ecologic** – constă în reducerea volumului evacuărilor de substanțe poluante în mediul înconjurător, îmbunătățirea calității

mediului, micșorarea consumului de resurse naturale irecuperabile (la întreprinderile analizate acestea s-au realizat prin modificarea tehnologiilor de producție și instalarea filtrelor speciale în perioada anilor 2000-2002), **informațional**.

Astfel constatăm că inovarea întreprinderilor de producere poate avea efecte atât economice cât și sociale prin calitatea și diversitatea produselor, care în fine creează imaginea întreprinderii.

Pentru a obține aceste efecte este nevoie în primul rând de cercetare și inovare a întreprinderii. Știind că întreprinderile analizate anterior dispun de secții specializate în cercetare, putem presupune că pentru a obține rezultate finale în urma inovării ei au parcurs toate etapele a unui proces de inovare.

În urma a mai multor observări cercetătorii din domeniul inovării au elaborat următoarele etape a unui proces de inovare:

Tabelul 1. Etapele a unui proces de inovare [2,p 27]

Creativitate →	Rafinarea ideii →	fezabilitate →	Activitate → inovantă	Spirit → antreprenorial
(generarea de idei noi) Am adunat un număr suficient de idei?	Ideea este compatibilă cu politica firmei? Ideea este o soluție pentru una din problemele firmei?	Aplicarea ideii este justificată de considerentele de marketing, piețe, tehnologie?	Programe detaliate de: implementare, fabricație, comercializare.	Găsirea soluțiilor cele mai bune de succes pe piață.
Surse ale ideilor:			Rezultat:	
-imaginație, -analiză, -observație: • asupra mediului, • a ceea ce fac alții			Ceva: -nou, sau -mai bun, -mai repede, -mai ieftin, -mai frumos.	

Dacă vom specifica fiecare etapă a procesului de inovare pentru întreprinderile sus menționate vom constata că toate acestea au fost aplicate în practică. De exemplu, SA Combinatul de Panificație din Cahul „Cahulpan” a realizat un studiu al pieții (cercetare de marketing). În baza rezultatelor acestei cercetări a fost elaborat un plan de activitate a întreprinderii pe viitor și politica firmei „Prin calitate și diversitate - a cucerii noi segmente a pieții, prin eficacitate-a te menține pe ea”. Drept rezultat, ca răspuns la opiniile consumatorilor au fost implementate produse noi, îmbunătățită calitatea acestora, prin înlocuirea cuptoarelor electrice cu cele la gaze, care au dus la sporirea eficacității și la ridicarea randamentelor proceselor de producție. Ca rezultat al acestor inovări crește cifra de afaceri de la 35,6mln. lei în anul 2003 până la 43mln. lei la sfârșitul anului 2004. Tot odată are loc creșterea volumului de producție :

Tabelul 2. Volumul de producție la S.A. „Cahulpan” pe anii 2002– 2004 [4]

Denumirea indicatorilor	Anul 2002, (lei)	Anul 2003, (lei)	Anul 2004, (lei)
Pâine, tone	4047	4442	4362
Produse de patiserie, tone	940	688	872
Paste făinoase, tone	7	2	1

Ca urmare se modifică și venitul din vânzări:

Tabelul 3. Structura veniturilor din vânzări la S.A. „Cahulpan” pe anii 2003 – 2004 [4]

Denumirea indicatorilor	Anul precedent 2003, (lei)	Anul de gestiune 2004, (lei)
Venituri din vânzări din care:	35119863	42184909
- vânzarea produselor	24774079	30358225
- vânzarea mărfurilor	10332395	11803502
- prestarea serviciilor	13389	23182

Astfel făcând o analiză a pieții, a cerințelor consumatorilor, a rezultatelor obținute din activitate conducerea întreprinderii a ajuns la concluzia: că doar printr-o inovare permanentă întreprinderea nu doar se menține pe piață, dar și obține succese mari având atât echivalente valorice cât și morale.

Referințe:

1. Dezvoltarea sectorului micului business în Republica Moldova, Ministerul Economiei al Republicii Moldova(Direcția principală Dezvoltarea Businessului Mic și Mijlociu), Chișinău 2005.
2. Management inovațional, L.M. Baloiu, I. Frăsineanu, C. Frăsineanu. Editura ASE București 2001
3. Tehnologie și inovare suport de curs, C. Frăsineanu. Editura ASE București 2004
4. Dărilor de seamă anuale ale întreprinderilor SA Combinatul de Panificație din Cahul „Cahulpan” și SA „Fabrica de brânzeturi din Cahul”
5. Management inovațional, E. Hrișcev. Editura ASEM Chișinău 2001

Recenzent: Andrei Popa, dr., conf. univ.
Prezentat la 24.09.2006

MEDIUL INOVAȚIONAL CA PREMISĂ A COMPETITIVITĂȚII LOCALE ȘI REGIONALE

dr., conf.univ. **Andrei POPA**,
catedra Economie și Management în Afaceri și Servicii

The modern economy asks for increased capacity to regional competitive development. In this idea regional agglomeration gives a number of opportunities. The paper analyzes different views about innovation as a strategy of local development.

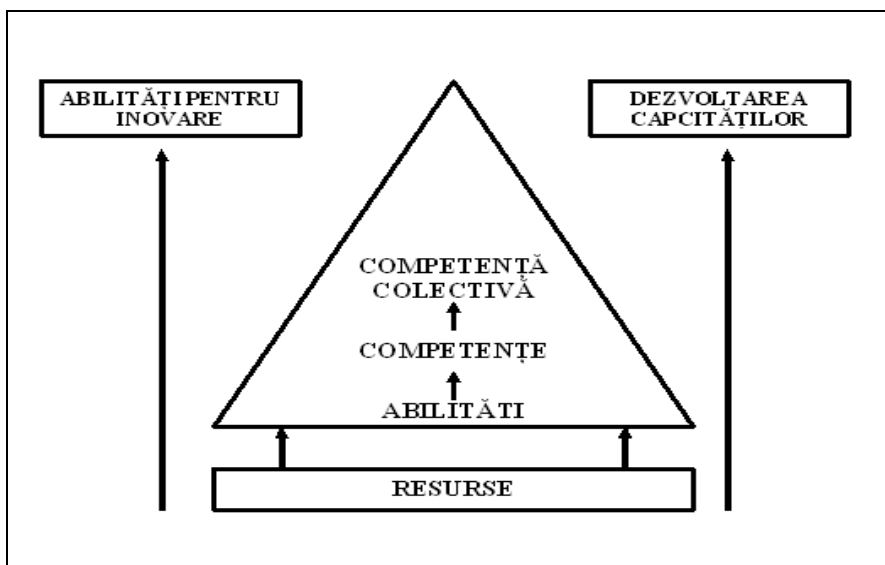
The paper argues the necessity to implement innovative principles of local development according to the European experience the less developed EU regions are not able to settle the funds for local development because of insufficient abilities of local enterprises to use them efficiently. The less developed regions are characterized as separated segments with few communication and low interest for innovation. As the result of investigations the author proposes a methodology to find the main indicators of local innovative milieu an synergy.

Particularitățile economiei contemporane reflectă sporirea esențială a influenței concurenței asupra comportamentului producătorilor și tendința generală de modificare a căilor de creștere de la strategiile extensive spre cele intensive. De aceea, procesul principal din zonele de aglomerație este *acumularea cunoștințelor*, care, în particular, îmbracă forma de *învățare colectivă (collective learning)*, ce se referă nu doar la întreprinderi, ci se extinde până la fenomenul social de *mediu inovativ (innovative milieu)*.

Unul din factorii-cheie ce influențează asupra aglomerației teritoriale este procesul inovațional din cadrul întreprinderilor mici și mijlocii (IMM). Competiția prin inovație devine tot mai importantă și poate fi comparată cu concurența prin productivitate, astfel încât avantajele competitive ale unei economii locale depind în mare parte de capacitatea inovațională a IMM din cadrul acesteia, capacitate aplicată nu doar la perfecționarea producției proprii dar și în alte domenii [1]. În ierarhia avantajelor competitive ale lui Michael Porter „...schimbările produse în tehnologia furnizorului pot să amplifice sau să diminueze avantajul competitiv al unei firme, dacă ele au efect asupra forțelor motrice de cost sau de unicitatea din lanțul valoric al firmei” [1, p.172]. La fel și Peter Cooke [2] afirmă că abilitatea firmei de a se „reinventa” a devenit importantă pentru supraviețuirea și dezvoltarea sa în condițiile schimbărilor contemporane rapide și avansării incertitudinii economice globale.

Liberalizarea economiei țării noastre, diversificarea formelor organizatorico-juridice ale întreprinderilor, precum și promovarea egalității în drepturi ale agenților economici facilitează dezvoltarea tehnologică a firmelor și creșterea competitivității în baza capacităților inovative, indiferent de forma de proprietate, mărime, formă instituțională. La acest compartiment menționăm că ponderea întreprinderilor mici în procesul inovațional este majoră. Ele „asigură cea mai mare parte a invențiilor” [3, p.499] datorită necesității de schimbare tehnologică continuă anume în sferile de activitate a micilor afaceri unde modificare cererii și ofertei este rapidă și respectiv impune IMM să fie mai flexibile, mai dinamice și mai receptive la schimbarea condițiilor economice de moment.

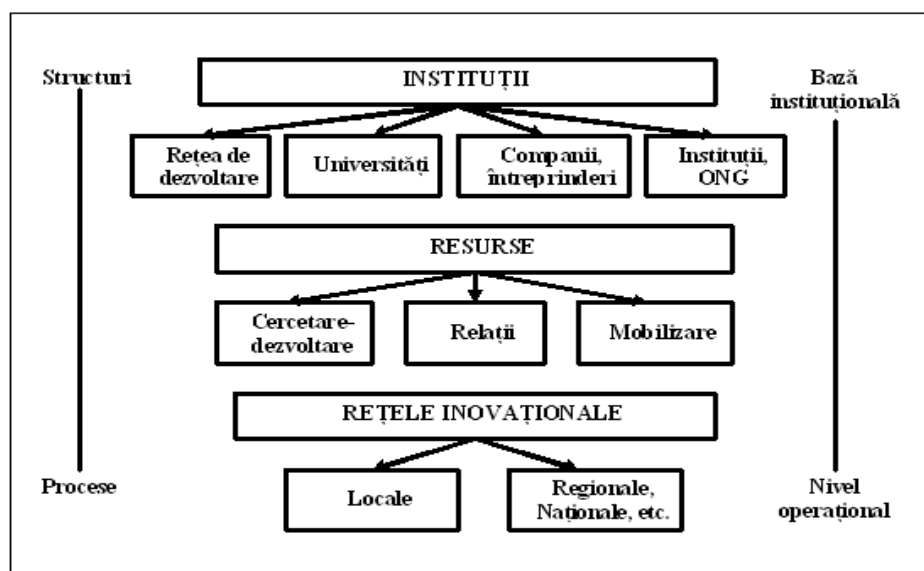
Capacitatea inovațională și competitivă este dezvoltată de către diferite instituții și relațiile dintre ele. Ea ne arată atât abilitatea de a inova, cât și potențialul de a utiliza resursele proprii (umane, know-how, tehnice), atribuindu-le sau dezvoltându-le noi capacități și competențe. La fel, valorificarea acestui domeniu în cadrul comunităților sau regiunilor atribuie procesului inovațional contextul social și implică participarea unei largi diversități de instituții și organizații. Amplasarea acestor edificii într-o anumită regiune poate fi tratată ca o formă de „cluster inovațional” în care organizațiile publice, private și mixte de cercetare-dezvoltare formează o rețea cu o gamă largă de relații inter-instituționale care, activând ca un ansamblu complex, procesează crearea de noi resurse și cunoștințe, și le transformă în competență colectivă (*figura 1*).

Figura 1. Procesul Resurse – Competențe

Sursa: Javidan, M., *Core Competence: What Does it Mean in Practice.*, Long Range Planning, 1998, vol. 31, No. 1, p. 60-71.

La rândul său, având la bază instituțiile locale (figura 2), competența colectivă influențează abilitățile de formare a capacităților competitive prin recrutarea resurselor de cercetare-dezvoltare, relațiilor și capacităților de mobilizare a potențialului inovațional local sau regional. Respectiv, potențialul inovativ format își realizează rezultatele prin intermediul rețelelor inovaționale care atât implementează rezultatele obținute, cât și înaintează noi sarcini și cerințe, asigurând, astfel *feed-back-ul* întregului proces.

Figura 2. Procesul de dezvoltare a abilităților de inovație și de dezvoltare instituțională

Sursa: Kosonen, K.-J. *Institutional Capacity and Regional Innovation Capability in the Less Favoured Regions.* Conference Paper. European Regional Science Association (RSA) International Conference "European Regions and the Challenge of Development, Integration and Enlargement". Poland, 15-18 September 2001.

Absența sau insuficiența unor asemenea instituții într-o anumită regiune face ca fluxurile de cunoștințe să fie mai înguste și respectiv, defavorizează progresul regiunii date.

Deși inovația este tratată diferit de către cercetători din domeniu, opinia generală relevă că inovația presupune „dezvoltarea și implementarea noilor idei de către oamenii angajați de-a lungul timpului în tranzacții instituționalizate cu alți indivizi” [4, p. 590]. Această definiție reflectă creșterea interesului față de procesele în care „noile idei, obiectele și experiența sunt create și dezvoltate sau reinventate” [5, p. 108]. Respectiv, un *sistem inovațional constituie o rețea de agenți economici interconectați cu instituțiile și politicile care influențează comportamentul și performanțele inovative*. Acest sistem joacă rolul cheie în obținerea de noi produse, noi procese și noi forme de organizare a economiei locale [6]. În acest context, Clark și Staunton [7] clasifică inovația în două categorii mari:

- *radical-schimbătoare (radical-altering)* – inovații ce reformează configurația organizațională prin introducerea unor echipamente, materii prime, context inteligent și fizic absolut noi și radical diferit celor existente deja.
- *de avansare-consolidare (incremental-entrenching)* – schimbări efectuate în direcțiile existente, astfel încât echipamentele și cunoștințele sunt doar modernizate/extinse, adaptate.

Precum procesul inovațional necesită o implicare semnificativă de abilități și competențe, acesta impune atragerea în parteneriat a indivizilor atât din interiorul organizației, precum și din exterior. Toate acestea pot fi coagulate în clustere – structuri (rețele) antreprenoriale care oferă minimizarea incertitudinii în condițiile globalizării prin intermediul asocierii întreprinderilor de producere, diverselor centre de cercetare și dezvoltare (*Research & Development (R&D) Centers*), centre de inovație și productivitate, oficii de standardizare, universități și centre de perfecționare, centre de servicii informaționale și analitice, bănci și alte organizații financiare.

Pe de altă parte, inovațiile care reprezintă rodul unor idei tehnologice și organizaționale colective sunt însoțite de un cadru socio-cultural constituit pe valorile individuale ale fiecărui din firmele partenere. Deși această diversitate poate cauza unele fricțiuni în viziuni, abordări și metodologii, polivalența lor reunită în clustere oferă antreprenorilor dintr-o regiune sau localitate niște oportunități esențiale în formarea capacităților competitive ale întreprinderilor asociate:

- Cultura sau atmosfera inovativă a firmei
- Resurse cumulate, care includ capital financiar, intelectual, uman, fizic.
- Competență sau nivel de capacitate în cadrul firmelor implicate în inovație
- Suport și contacte oferite prin reuniunile antreprenoriale pentru inovație.

Potențialul inovativ al unei firme constituie o simbioză specifică de competențe, indivizi și procese creative. Structura lor este identificată de perioada de timp, locul, situația generală pe piață, așteptări etc. – variabile ce impun organizațiile să răspundă și să-și modifice activitatea conform *figurii 3*.

Atât comportamentul consumatorului, cât și reacția producătorilor la procese și evenimente denotă o frecvență înaltă a schimbărilor. În acest context, *întreprinderile mici și mijlocii (IMM)* relevă superioritatea lor față de firmele mari în capacitatea de a răspunde rapid la oportunități și pericole prin faptul că IMM dispun de o comunicare internă mai eficientă și promovează stiluri manageriale interactive. Cu toate acestea, comparativ cu firmele mari, fiecare IMM în parte este limitată în materiale și resurse tehnologice. Pentru a beneficia de avantajele inovaționale este necesară crearea unui portofoliu de produse noi, parteneri la elaborarea lor fiind atât firmele mari, cât și cele mici. Parteneriatul IMM cu firmele mari din ramură sau participante în lanțul valorii bunului/serviciului, permite consolidarea și dezvoltarea capacităților businessului mic în promovarea relațiilor externe. Anume firmele mari sunt capabile să ofere suportul logistic și metodologic necesar pentru standardizarea bunurilor produse sau serviciilor prestate de către IMM.

Caracterul unic și irepetabil al dezvoltării organizaționale este condiționat atât de variabilele interne (scopuri, structură, sarcini, resurse umane, tehnologii) ale firmelor cât și de *capacitatea cunoașterii* care se prezintă ca element cheie al identității și valorii oricărei companii. Potențialul cunoașterii este rezultatul *învățării colective* care dezvoltă competitivitatea esențială a firmei și se fructifică prin productivitate [8, p.28] și inovație [9, p.8].

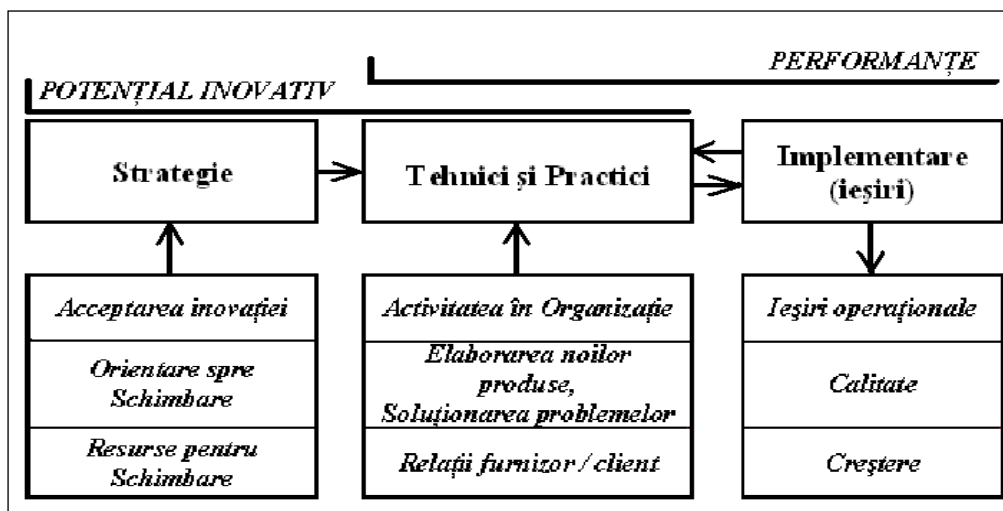

Figura 3. Procesul inovativ în cadrul IMM

Cunoașterea urmează a fi tratată ca un cadru conceptual dinamic sau ca o structură unde informația poate fi stocată, procesată și înțeleasă. La fel, cunoașterea este tratată ca un proces ce implică și structuri cognitive care pot asimila și plasa informația într-un anumit context.

Cercetătorii [10, 11] clasifică cunoașterea în două tipuri – explicită și tacită. *Cunoașterea explicită* este exprimată prin cuvinte, numere sau simboluri și poate fi ușor selectată, grupată, repartizată și transferată. Ea îmbracă forma cunoștințelor tehnice și uzuale mediatizate în public. *Cunoașterea tacită* nu poate fi lesne articulată sau codificată, constituie atitudini și capacități confidentiale, dificil a fi transmise.

Capacitatea cunoașterii dintr-un anumit teritoriu influențează însăși teritoriul dat prin prezența a cinci factori interpersonal:

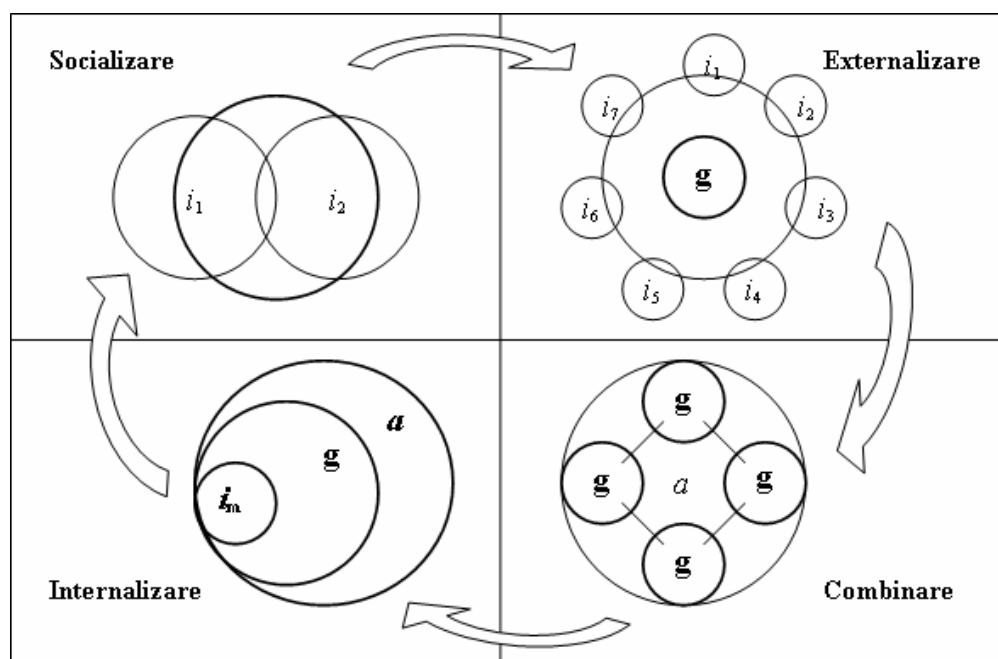
- Cunoașterea se concentrează în indivizi și depinde de dezvoltarea umană condiționată de percepțiile sociale, culturale și cognitive caracteristice spațiului dat.
- Cunoașterea este condiționată de caracterul relațiilor interpersonale din această arie geografică.
- Procesul de obținere a informației (care de regulă este tacită), este condiționat de distanță, costuri de căutare, etc.
- Procesul de învățare, necesar pe parcursul întregului proces de generare a cunoștințelor are la fel un context geografic, social și economic.
- Informația deținută de indivizi este interpretată și redactată conform experienței personale determinate de condițiile geografice, sociale și economice ale habitatului colectivității din care face parte.

La nivelul aglomerărilor antreprenoriale teritoriale, îmbinarea relațiilor interpersonale existente în teritoriu cu procesele de cunoaștere și învățare necesită un model capabil să le gestioneze. Logica dinamicii proceselor de conversiune a cunoașterii tacite în cea explicită permite să combinăm *Modelele economice cu venituri sporite și concurență imperfectă*, teoria resurselor și capacităților (Krugman, 1993; Spender, 1998) cu cunoașterea din teritoriul dat, în care cunoașterea este un activ strategic al competitivității, iar învățarea este un proces de bază al afacerii [12, p.179]. Astfel, acțiunea colectivă și învățarea colectivă sunt rezultatul combinării resurselor din teritoriul dat cu relațiile colective, iar asimilarea cunoștințelor în cadrul clusterului antrenează procesul de învățare între organizații.

Nonaka și Takauchi explică interacțiunea celor două tipuri de cunoaștere prin modelul SECI (Socializare-Externalizare-Combinare-Internalizare) [13, p. 61-70].

Cunoașterea ce provine din exteriorul organizației este diseminată și asigură inovațiile în procesul transformării cunoașterii tacite în cea explicită (figura 4.). Combinarea celor două categorii face posibilă înțelegerea conversiunii cunoașterii în patru faze:

- I. Socializarea – prin intermediul contactelor între diverși agenți economici sau indivizi (i_1, i_2), are loc acumularea cunoștințelor necesare pentru a activa într-un spațiu unic. Astfel, acumularea cunoștințelor tacite are loc în cadrul activităților relaționate, tangente (colaborarea între diverși agenți din teritoriul dat) și nu de dragul instrucțiunilor verbale sau scrise.
- II. Externalizarea – cere exprimarea cunoștințelor tacite ($i_1, i_2 \dots i_m$) într-o formă unică, înțeleasă pentru toți agenții, indivizii din spațiul dat și capătă forma cunoașterii explicite (g).
- III. Combinarea – cunoașterea explicită este extinsă prin combinarea cunoașterilor individuale ale membrilor organizației (a).
- IV. Internalizarea – membrii organizației prin intermediul learning-by-doing (învățare și experimentare) acced la cunoștințele organizației.

Figura 4. Modelul SECI

Sursa: Nonaka, I., Takeuchi, H., *The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics for Innovation*, Oxford University Press, New York, 1995.

În spațiul regional, cu caracteristici specifice, intangibile (care nu pot fi modificate, atinse) și comune pentru toți agenții amplasați, cunoașterea tacită este transmisă pe trei căi: prin relații personale, prin înființarea unor afaceri noi, prin mobilitatea iter-organizațională a resurselor umane din regiune. Precum afirmă Keeble și Wilkinson [14, p. 298] mecanismul principal de cunoaștere și învățare include relațiile între furnizori, între clienți și furnizori de bunuri complementare, colaborări formale și informale între firmele din sectorul privat, mobilitatea lucrătorilor între firmele amplasate în teritoriul dat și procesul de diseminare (*spin-off*) între firme și instituțiile de cercetare-dezvoltare.

Conform acestei logici, relațiile sociale sunt caracterizate de schimburile de informație de o anumită calitate și cunoașterea tacită pe care o posedă lucrătorii și conducătorii din regiunea dată. Iar utilizarea în comun a cunoștințelor și realizarea în comun a unor contracte continue sau de lungă durată, sporește experiența și crește încrederea reciprocă a partenerilor. Astfel, se formează un mecanism social ce poate gestiona relațiile din regiune.

Structura unui sistem inovațional include o rețea de agenți economici reuniți printr-un sistem de relații, reguli, norme formale și informale, și politici care influențează comportamentul și performanțele inovaționale, și cuprinde un proces interactiv în care firmele prin cooperare reciprocă și susținere din partea diverselor instituții și organizații locale (asociații de ramură; centre de cercetare-dezvoltare, inovație și productivitate; oficii de standardizare; universități și centre de instruire și perfecționare; centre de resurse informaționale, centre de analiză și prognozare, organizații prestatoare de servicii bancar-financiare și consulting), joacă un rol-cheie în obținerea noilor produse, procese și forme organizaționale folosite în scopuri economice.

În politicile de perspectivă, sistemul inovațional pune accente pe comportamentul agenților economici locali prin prisma a trei elemente-cheie: relații, investiții, învățare. O asemenea abordare este durabilă în timp și duce la dezvoltarea unui set de deprinderi și practici referitoare la capacitatea de inovare. Impactul sistemului inovațional depinde de dinamica politicilor îndreptate spre modificarea și consolidarea mediului și relațiilor tradiționale. În acest sens cea mai relevantă este experiența Japoniei care a obținut modificarea deprinderilor și practicilor existente în firmele nipone „... învățând să învețe...” și a rezultat cu „... managementul japonez, inginerii și muncitorii au deprins să vadă întregul proces de producție ca un sistem, precum și să gândească într-o formă integrată la elaborarea produselor și producției” [15, p.335].

Se consideră că sisteme inovaționale propriu-zise există doar în așa țări ca Japonia sau SUA, în corporațiile mari sau în ramurile tehnologiilor înalte (high-tech industries). La fel, în literatura de specialitate inovația continuă a fi asociată cu activitatea tehnică a firmei, numită de Shumpeter - invenție. În rezultat, politicile naționale ale țărilor aflate în tranziție (inclusiv și Republica Moldova) și celor în curs de dezvoltare au tendința să stimuleze *inovațiile imitate* sau cele bazate pe transferul sau procurarea producției, tehnologiei, sistemelor organizaționale, deprinderilor elaborate în alte state. Astfel, în imaginea acestor țări inovația apare ca „... un proces în care firmele procură și implementează modele de produse și servicii care sunt noi pentru ele, indiferent dacă acestea sunt întra-adevăr noi pentru concurenții locali sau externi...” [16, p.12-13].

Tratarea inovației într-o asemenea viziune nu înseamnă negarea rolului pe care ACDT îl joacă la generarea noilor cunoștințe, ci are scopul să permită extensiunea conceptului inovației și a anexa la acesta perfecționarea continuă a producerii, produselor și calității lor; schimbarea în rutina managerială și organizațională; creativitate în marketing – toate acestea oferind reducerea costurilor, sporirea eficienței și durabilității afacerii și mediului economic general. Respectiv, acceptarea acestui spectru largit al inovației încurajează factorii de decizie să preia politicile de perspectivă pe termen lung în privind învățarea, oferind atenție corespunzătoare inovațiilor din cadrul IMM. Astfel, conceptul de „sistem inovațional” relansează atât interesul pentru inovație, cât și reconceptualizarea firmei ca organizație pentru învățare, încadrată într-un context instituțional mult mai largit. Dacă contextul tradițional (*figura 5*) presupunea politici interne, naționale îndreptate spre orientarea comportamentului agenților economici naționali spre inovație, atunci, în condițiile globalizării, mediul instituțional (organizațional și normativ) implicat în sistemul inovațional devine decisiv pentru mediul inovațional în particular și competitivitatea economiei naționale în general.

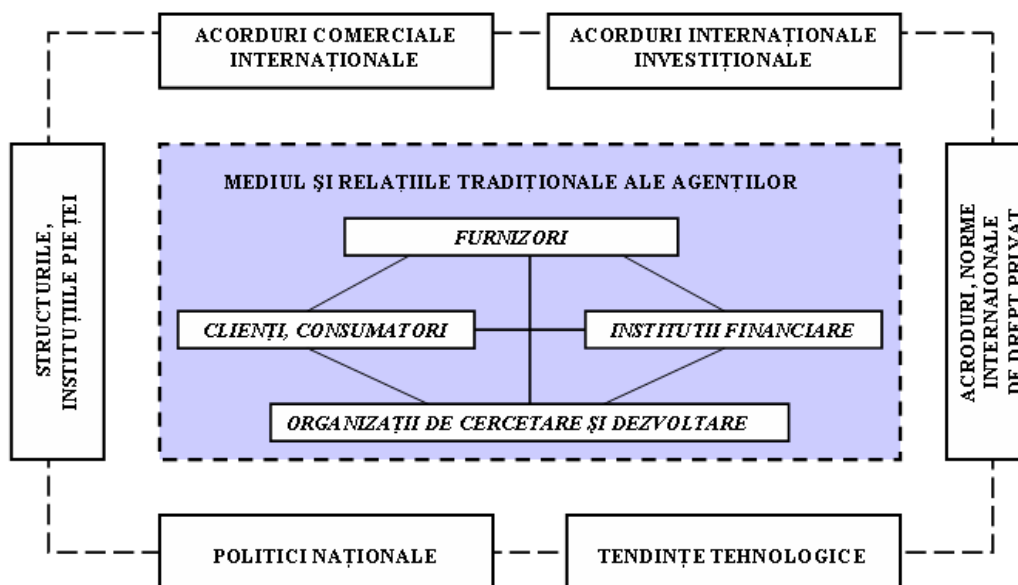
Deși cercetătorii au menționat prezența companiilor multinaționale în hotarele naționale ale statelor și rolul sistemelor inovaționale din cadrul economiilor naționale [8, p.148-175; 6, p.3-4], importanța corporațiilor transnaționale (CTN) în economia globală, sau impactul investițiilor directe în producția și ACDT națională, totuși, se constată că influența CTN asupra învățării locale nu a constituit un subiect de studiu consacrat nici în contextul districtelor/regiunilor industriale nici în alte forme de aglomerare spațială.

Limitarea tratării fenomenelor globalizării separat de contextul național al sistemelor inovaționale a făcut să se creeze impresia că guvernele naționale și autoritățile locale au un rol limitat în dinamizarea proceselor inovaționale. Conform *figurii 5* CTN prin politicile sale influențează:

- Acordurile comerciale internaționale – prin impunerea condițiilor în stabilirea barierelor tarifare și non-tarifare.

- Acorduri internaționale investiționale - prin importanța și influența sa economică CTN condiționează acordarea subsidiilor oferite pentru sprijinirea activităților cu impact asupra competitivității.
- Acorduri, norme internaționale de drept privat - drepturile de autor condiționează obținerea patentelor și reduce oportunitățile creșterii prin imitare, oprind politicile respective. CTN în calitate de deținători principali ai patentelor rezultate din ACDT sunt apte să modeleze direcțiile și ritmul dezvoltării tehnologice.
- Structurile și instituțiile pieței – semnarea acordurilor de aderare la OMC fiind cel mai relevant exemplu de implicare a CTN în comerțul internațional.

Figura 5. Sistemul inovațional tradițional și globalizat

Sursa: adaptare după Storper, Michael., *Industrial policy for latecomers: products, conventions, and learning.*, in Michael Storper, T. Thomadakis and Lena Tspouri (eds.), *Latecomers in the Global Economy*. London, Routledge, 1998, p. 24.

Cu toate acestea, sistemul inovațional este „rupt” dacă nu este luată în considerare variabila politicilor naționale, variabilă ce nu poate fi ignorată nici de CTN, nici de tendințele globale. Astfel, reflectarea dezvoltării competitive bazate pe inovație la toate nivelele economiei naționale capătă un caracter imperativ cu atât mai accentuat cu cât interesul național permanent prevalează față de cel global – deziderat demonstrat de politicile regionale și locale promovate de Comunitatea Europeană în scopul consolidării, restructurării și perfecționării habitatului tradițional - mediului și relațiilor agenților economici.

Învățarea și inovarea în cadrul IMM

Pe cât de recunoscută este importanța IMM ca cel mai numeros contingent al agenților economici din țările aflate în tranziție, pe atât este omisă aprecierea rolului afacerilor mic și mijlocii în contextul dezvoltării sistemelor inovaționale locale. De remarcat că, creșterea exporturilor din noile purei industriale Asiatice (China, Coreea de Sud, Malaysia, Philipine, Singapore, Taiwan etc.) se datorează promovării IMM în calitate de sub-contractori pentru clienții externi sau firmele locale mari [17, 18]. Unele din acestea s-au transformat în organizații inovaționale dinamice în sensul lărgit al noțiunii expuse anterior, și

servească nu doar ca bază pentru dezvoltarea locală, ci dețin ponderea majoră în ocuparea forței de muncă și crearea noilor afaceri cu profit din țările tranzitorii și cele subdezvoltate.

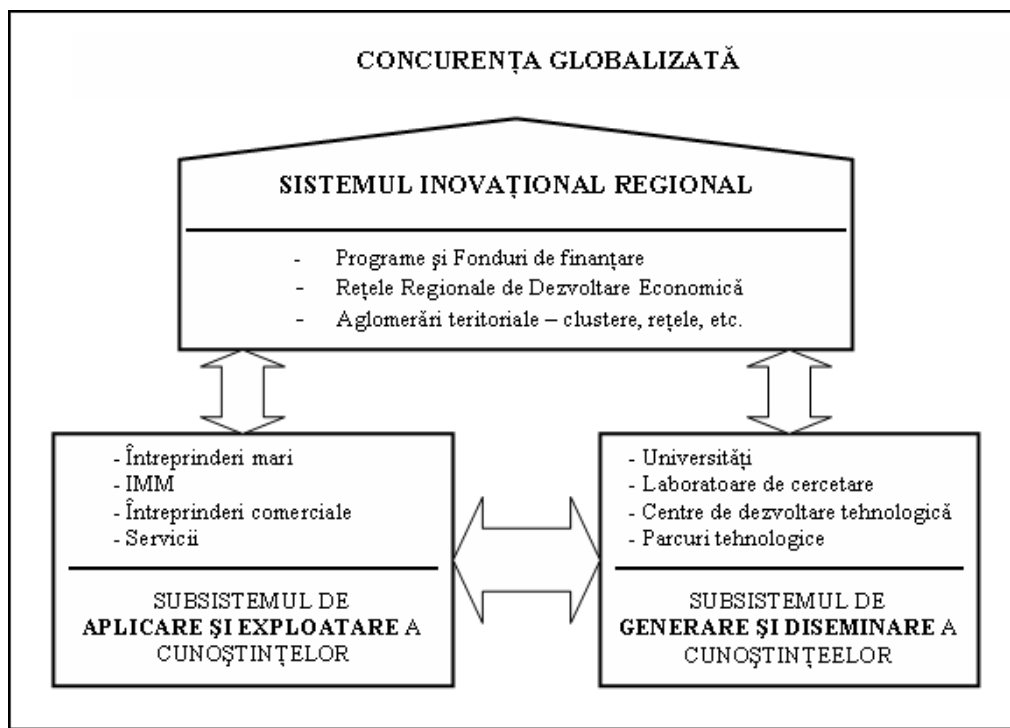
Promovarea inovațiilor reprezintă una din prioritățile noilor Programe Regionale de Dezvoltare a Uniunii Europene (UE) pentru perioada 2000-2006. Directivele oficiale ale Comisiei Europene, adoptate în iunie 1999, stabilesc acest deziderat ca bază pentru canalizarea prin programe de dezvoltare ale regiunilor comunitare, a peste 213 miliarde Euro (€) din Fondurile Structurale prevăzute pentru această perioadă. Conform CEC, 1998 [19], două treimi din această sumă sunt destinate regiunilor defavorizate, unde venitul *per capita* constituie mai puțin de 75% din venitul mediu european. Circa 20% din populația UE locuiește în regiuni cu un nivel al producției pe cap de locuitor de până la 25% față de media europeană, comparativ cu cele 2% din populația SUA ce se află în situație similară. Aceste Directive [20., 19,p.12] (CEC, 1999; CEC, 1998, p.12) stabilesc „Coeziunea economică și socială: creșterea și competitivitatea muncii” care se bazează pe două principii fundamentale: 1) determinarea strategiilor pentru dezvoltare și transformare și 2) crearea unei cooperări deschise, descentralizate, efective și largi. La fel, Directivele afirmă că „asistența structurală urmează a fi considerată o prioritate majoră acordată într-o formă integrată pentru promovarea Activităților de Cercetare și Dezvoltare Tehnologică (ACDT), și a capacităților inovaționale în domeniile de activitate ale Fondurilor” (de exemplu, Fondul European pentru Dezvoltare Regională), prin așa activități ca: 1) promovarea inovației: noi forme de finanțare (de exemplu, capital de risc) pentru stimularea inițiativelor antreprenoriale, serviciilor specializate și transferului de tehnologii; 2) conlucrarea firmelor cu instituțiile educaționale superioare și de cercetare; 3) stimularea ACDT în cadrul IMM; 4) cooperarea industrială și activitatea în rețele; 5) dezvoltarea resurselor umane.

Precum afirmă Tratatul Uniunii Europene, politica regională europeană se referă în special la reducerea disparităților între regiunile din Europa și este îndreptată spre crearea unor condiții economice și instituționale adecvate, necesare formării în fiecare regiune a unor procese durabile de dezvoltare economică, și care ar fi capabile să ofere oportunități și activități apte să sporească veniturile regionale.

Pe lângă obiectivele tradiționale care vizează dezvoltarea infrastructurii fizice și capacitățile forței de muncă, aceste condiții presupun identificarea și exploatarea maximă a punctelor forte și a oportunităților regiunii, cum ar fi: capacitatea inovațională ale firmelor locale; calitatea managementului; cultura antreprenorială care stimulează inițiativa întreprinzătorilor; cadrul instituțional ce stimulează cooperarea între sectorul public și privat și cooperarea între firme; sector terțiar dinamic ce oferă servicii antreprenoriale și transfer tehnologic întreprinderilor și organizațiilor din teritoriu; nivel minim pentru ACDT; structură adecvată pentru promovarea cererii și ofertei de resurse inovative, în special pentru micile afaceri; pârghii financiare speciale pentru promovarea inovațiilor, etc. La nivel microeconomic, aceste condiții sunt definite ca *o infrastructură de relații pentru acțiune colectivă care cere receptivitate, încredere, atitudine, reciprocitate și disponibilitate pentru colaborare în scopul realizării unor obiective cu beneficiu comun.* [21, p. 496] Respectiv, noile politici de dezvoltare regională nu urmăresc reducerea costurilor unei firme concrete, ci schimbarea strategiei corporative, culturii antreprenoriale și a mediului în care operează unitățile economice locale, iar condițiile menționate modifică atât organizarea producției, cât și structura relațiilor de piață.

Când întreprinderile, în special IMM, sunt amplasate în zone slab dezvoltate și își desfășoară activitatea pe o piață imperfectă, cu acces limitat la informații și la cunoștințe tehnice specializate, acestea au nevoie de sprijin pentru a obține surse (cunoștințe, tehnologii, resurse umane calificate), necesare ca să reziste în fața noilor forme de concurență apărute în economia globalizată. În cazul IMM, aceste dificultăți nu sunt legate de mărimea lor, ci de faptul că micile afaceri (care deseori sunt familiale și activează în ramurile tradiționale ale pieței locale) sunt slab pregătite pentru a rezista presiunii la care sunt supuse de forțele concurențiale generate de globalizare. Cele menționate sunt deosebit de importante în politica regională europeană, deoarece IMM constituie baza productivă a regiunilor subdezvoltate. În acest context, este general acceptată supoziția că, cea mai scurtă cale spre competitivitatea regiunilor, expuse tot mai mult concurenței internaționale, trece prin inovație care permite o adaptare rapidă la modificarea conjuncturii pieței sau la schimbările tehnologice de moment. Astfel, inovația este promovată pentru toate aspectele de activitate a IMM – noi piețe și produse, procese și servicii noi, diversificate și perfecționate –

și cuprinde: cercetarea și dezvoltarea tehnologică, educația, studierea piețelor și a activităților comerciale, elaborarea și promovarea politicilor de calitate, finanțarea, asigurarea logistică și managementul efectiv.

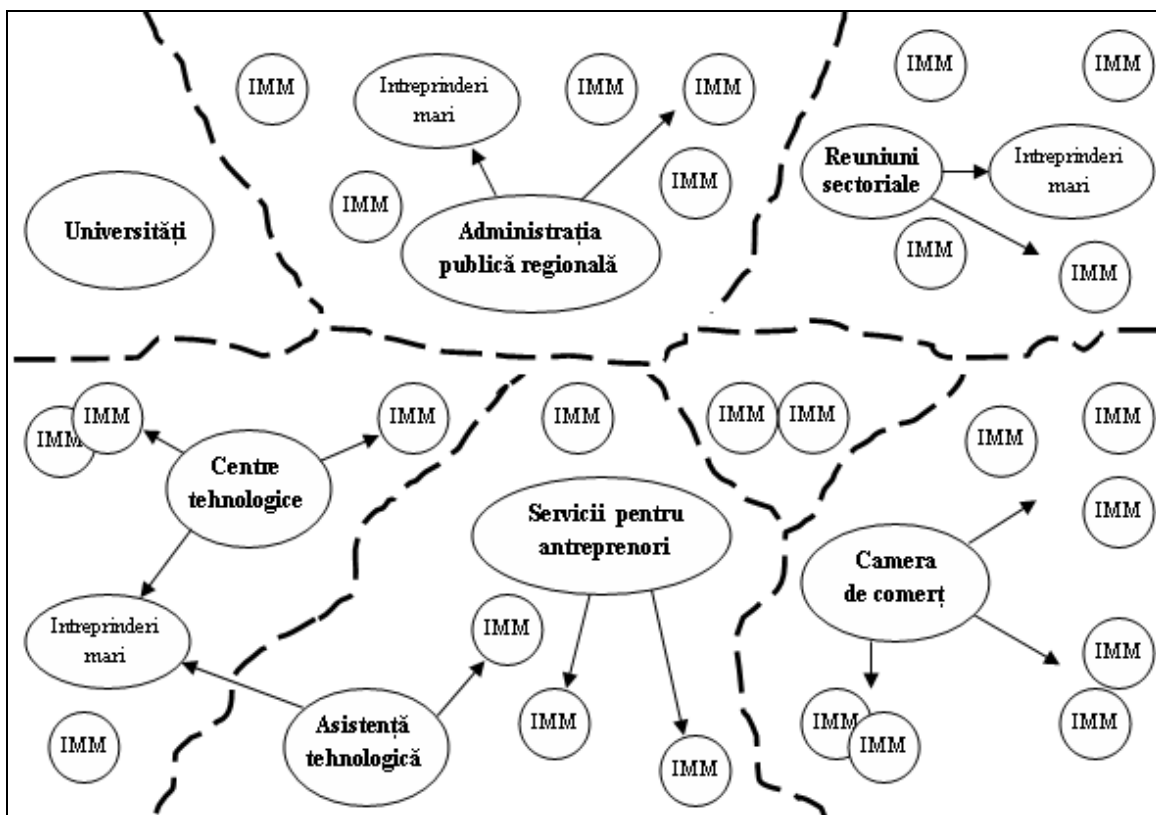
Figura 6. Elementele interactive ale sistemului inovativ regional

Sistemele inovative regionale au fost definite ca un concept diferit de sistemele inovative naționale și reprezintă sisteme exclusiv sociale formate pentru subsistemele interactive – subsistemul de aplicare și exploatare a cunoștințelor, pe de o parte, și subsistemul de generare și diseminare a cunoștințelor (*knowledge spillovers*), pe de alta (figura 6.). Interacțiunea variabilelor interioare ale organizațiilor și a subsistemelor interactive inovative, precum și interacțiunea între firme și aceste subsisteme, generează fluxuri de cunoștințe care impulsionează evoluția sistemelor inovative regionale și contravin rețelelor interactive puternice cu care sunt echipați actorii principali ai economiei globalizate – companiile transnaționale, grupurile industrial-financiare, concernele, etc. [3, p. 29-31; 22, p.11-13]

Datele CCE [20] (1999) constată că, deși regiunile subdezvoltate au în primul rând nevoie de susținere, totuși, sursele Fondurilor comunitare destinate promovării inovației sunt valorificate mai mult în regiunile tehnologice avansate, ceea ce duce la noi disparități între regiunile UE. Astfel, în 1996, pentru fiecare muncitor angajat, Danemarca, Finlanda și Franța au alocat circa 200 € ajutor public în cercetare-dezvoltare, Austria, Belgia, Germania, Italia, Liechtenstein, Luxemburg și Olanda, – 100 €, față de 50 € pentru fiecare muncitor angajat în Spania, și mai puțin de 10 € în Grecia și Portugalia.

Paradoxul situației constă în faptul că, deși regiunile subdezvoltate ale Europei au prioritate în investiții în inovație, ele nu sunt în stare să valorifice sursele alocate. Această contradicție nu este cauzată de capacitatea de „absorbție” a fondurilor, ci de faptul că sistemul inovativ al economiilor regiunile subdezvoltate 1) este fragmentat, 2) nu întrunește diversitatea agenților economici locali și nu are legături cu subsistemele interactive, 3) nu are un cadru instituțional adecvat promovării inovațiilor în regiune.

Astfel, există o neconcordanță și izolare între *universități* și *întreprinderi* (figura 7.), iar departamentele de cercetare ale universităților relativ tinere, care nu au încă tradiții de colaborare cu alte universități și întreprinderi, utilizează fondurile pentru consolidarea activităților de cercetare ce deseori nu reflectă nevoile firmelor din regiune.

Figura 7. Economie regională subdezvoltată cu sistem inovațional fragmentat

Sursa: Landabaso, M., Oughton, Ch., Morgan, K., *La política regional de innovación en la UE en el inicio del siglo XXI.*, Revista Valenciana d'Estudis Autònomic, 2000, nr.30 - monografico, p. 65-102. – p.71.

Firmele locale, care deseori sunt IMM familiale, concurează între ele pe o piață relativ închisă și nu au tradiții de colaborare cu universitățile și de participare în structura ACDT regionale. Datorită faptului că micile afaceri sunt limitate în resurse umane și cunoștințe tehnice specifice, acestea nu sunt apte să abordeze problemele inovaționale și nu exprimă cerere pentru inovații. Drept consecință, *serviciile tehnologice specializate pentru antreprenori și reuniunile antreprenoriale sectoriale*, care de regulă sunt slab dezvoltate și nu sunt specializate în ACDT, nu sunt implicate în dezvoltarea economiei locale și nu sunt capabile să identifice nevoile și capacitățile de inovație ale economiei date. În așa fel, există o disparitate între cererea și oferta pentru inovație. În această situație, alocarea fondurilor pentru crearea unor noi *centre inovaționale*, fără coordonarea și adaptarea activității celor existente deja, poate să deterioreze și mai mult sistemul. Mai mult, în condițiile absenței cererii și ofertei pentru inovație, noile centre nu sunt capabile să se autofinanțeze, iar menținerea lor impune bugetul local la cheltuieli suplimentare. În același timp, în unele regiuni există o suprapunere și o coordonare inadecvată a surselor naționale și regionale. De asemenea, absența cererii și ofertei pentru inovație impune ca *parcurile, centrele tehnologice* din regiunile subdezvoltate, să se limiteze la operațiile de dare în arendă a spațiilor și terenurilor pentru investitorii străini. Prin astfel de activități parcurile tehnologice preiau un rol mult prea limitat în transferul tehnologiilor și nu sunt legate de opțiunile strategice ale dezvoltării locale. Respectiv, *mediul instituțional local* este deseori principalul obstacol în formarea sistemului inovațional regional. *Autoritățile regiunilor subdezvoltate* dau dovadă de incapacitate profesională în conceperea politicilor dezvoltării locale prin prisma inovațiilor, care cer lărgirea și diversificarea

participanților din sectoarele public și privat, și căutarea unor noi forme de cooperare și consens. Practicând planificarea pe termen scurt și mediu, administrațiile publice din aceste regiuni își realizează programele electorale doar cu ajutorul pârgurilor „tradiționale” și în direcții „realizabile” ce garantează rezultatul. De regulă, în regiunile subdezvoltate lipsește coordonarea între instituțiile de cercetare publice și instituțiile de cercetare private, lipsește coordonarea între politicile de cercetare și dezvoltare tehnologică și activitatea oficiilor publice responsabile cu activitatea economică și cu educația, iar Agențiile Regionale de Cercetare și Dezvoltare Tehnologică, în special cele private, nu participă la planificarea acestor politici [23].

Ca rezultat al acestor caracteristici, sunt identificați *zece factori structurali care afectează sistemele inovatoare regionale în regiunile subdezvoltate* [24]

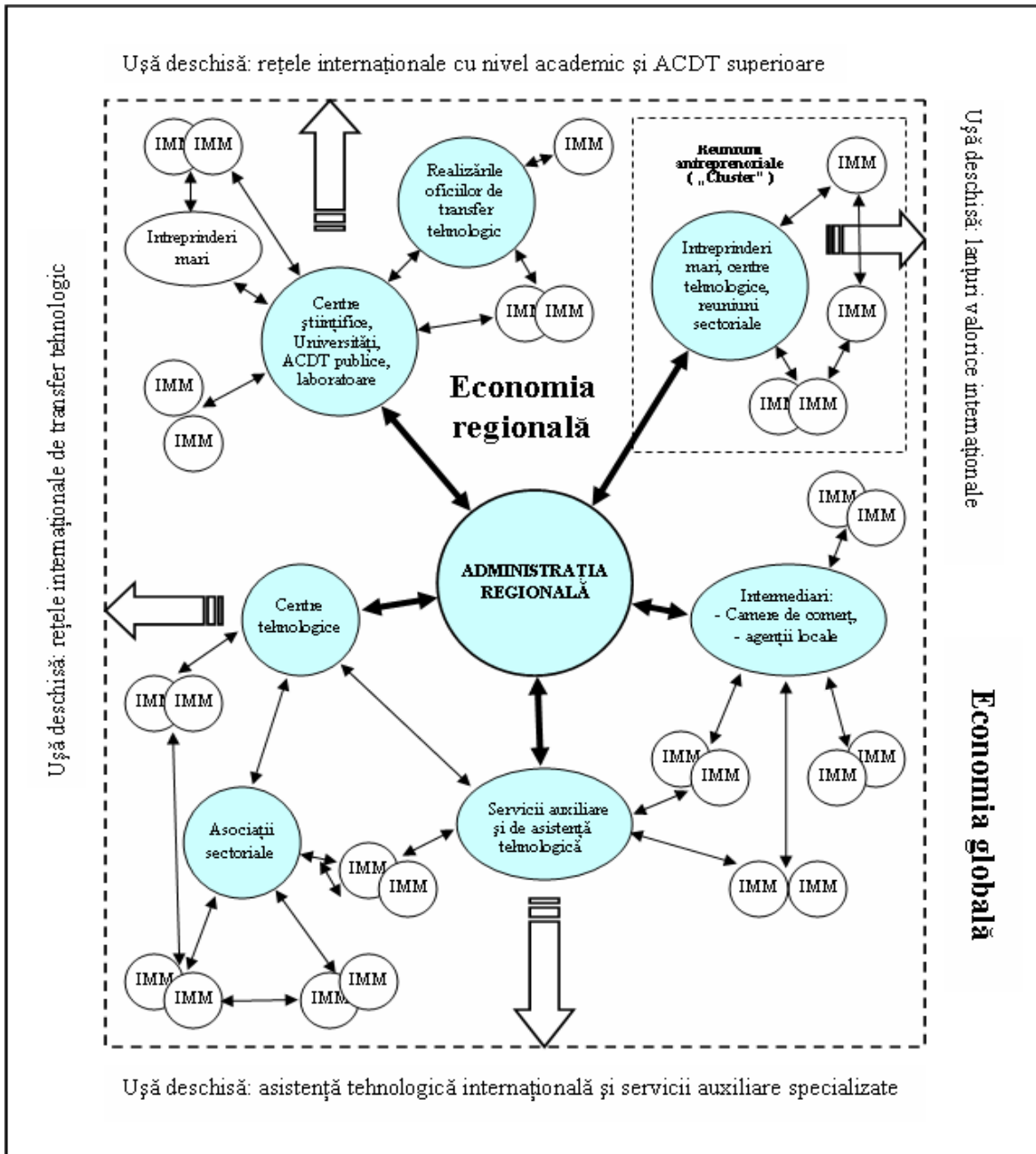
1. Deficiențe legate de capacitatea firmelor din regiune să-și determine nevoile pentru inovație (inclusiv cunoștințe tehnice necesare pentru evaluare) care se exprimă printr-o cerere „timidă” pentru inovație, combinată cu o calitate și cantitate redusă a infrastructurii tehnice și tehnologice.
2. Insuficiență sau lipsă intermediarilor tehnologici capabili să determine și să „asocieze” cererea pentru inovație a firmelor locale, și să o canalizeze spre sursele de inovare (centre ACDT) regionale, naționale sau internaționale care pot să răspundă la aceasta cerere.
3. Sisteme de finanțare slab dezvoltate (practici bancare tradiționale) cu fonduri disponibile insuficiente pentru a acționa în calitate de capital de risc sau capital de inițiere pentru finanțarea inovației, definită ca investiții nemateriale pe termen lung, care se asociază cu un risc financiar înalt.
4. Lipsa unui sector dinamic a serviciilor pentru antreprenori care ar oferi firmelor servicii de explicare, însușire a tehnologiilor din ramurile în care activează și care, în mod general, dispun de resurse interne reduse pentru dezvoltarea independentă a inovațiilor tehnologice.
5. Relații insuficiente de colaborare între sectoarele public și privat, și absența unei culturi antreprenoriale favorabile cooperării inter-firmă (absența economiilor de scară și a unor mase critice antreprenoriale capabile să asigure rentabilitatea unor inițiativele inovatoare locale).
6. Specializarea sectorială în ramuri tradiționale, slab predispuse pentru inovare, și predominarea micilor afaceri familiale cu legături limitate cu piața internațională.
7. Piețe reduse și relativ închise, cu cerere puțin diversificată care defavorizează inovația.
8. Participare insuficientă în rețelele internaționale de ACDT, rețele de comunicare slab dezvoltate, dificultăți în atragerea mâinii de lucru calificate și în acceptarea noilor cunoștințe tehnice specifice externe.
9. Lipsa relațiilor între puținele întreprinderile mari din regiune, care realizează ACDT, cu economia locală.
10. Asistență publică insuficientă și cadru normativ de stimulare slab adaptat la necesitățile pentru inovare a IMM locale.

Capacitatea inovativă a firmelor locale este legată direct de gradul cunoașterii din regiune și depinde de densitatea și calitatea organizării rețelelor în mediul productiv al regiunii date. Inovația este produsul final al acestor rețele ce au la bază cooperarea între sectoarele public și privat, și un cadru instituțional în care se dezvoltă aceste relații (*figura 8.*).

Asheim [25, p.3) definește o regiune care învață ca „una ce reprezintă a formațiune instituțională și teritorială a organizațiilor de formare și de învățare interactivă”, care are o importanță strategică deosebită pentru stimularea teritoriilor ce susțin inovația capabilă să creeze asociații de cooperare antreprenorială, pe care la numește „coaliții pentru dezvoltarea regională”.

Învățarea în calitate de proces economic poate deveni subiect al creșterii eficacității datorită faptului că o regiune (sau o firmă) aflată în acest proces (explorarea, însușirea și exploatarea cunoștințelor despre capacitatea tehnică, de exemplu, pentru beneficiul economic propriu) este mai bine adaptată (și mai dispusă) să genereze cerințe și capacități suplimentare pentru atragerea și aplicarea altor cunoștințe noi. Astfel, un *sistem inovativ regional eficient* din *figura 8* este factorul care determină eficiența primirii și transferării cunoștințelor între diverși agenți ai sistemului în care Autorității publice locale îi revine rolul de catalizator al procesului de învățare în economia regională. Acest tip de învățare colectivă plasează

agenții economici în postura de cooperare și competiție simultană. Precum afirmă mai mulți cercetători [26, p.7], viitoarea concurență va fi nu atât între firme concrete cât între rețele și reuniuni antreprenoriale (care cuprind furnizorii și alte servicii antreprenoriale), participante la lanțul valoric. În acest context, este necesar, mai ales pentru IMM, ca aceste grupări regionale să fie apropiate de „ușile deschise” ale dimensiunilor naționale și internaționale ale inovației, care influențează competitivitatea regiunii date și cer sinergie, complementaritate și reciprocitate între diferiți agenți economici, politici și subsisteme integrate în sistemul inovațional regional.

Figura 8. Economia regională în sistem eficient de învățare și inovație

Sursa: Landabaso, M., Oughton, Ch., Morgan, K., *La política regional de innovación en la UE en el inicio del siglo XXI.*, Revista Valenciana d'Estudis Autonòmics, 2000, nr.30 - monografico, p. 65-102. – p.77.

Obiectivul principal al programelor susținute de Fondul European pentru Dezvoltare Regională este de a influența politica europeană regională și a o îmbunătăți, pentru ca pârgھیile inovaționale pe care le finanțează să ajute regiunilor să-și autoasigure bunăstarea (autosuficiența) prin intermediul inițiativelor de mobilizare a cunoștințelor locale în procesul de învățare socială colectivă.

Instituirea unui sistem inovațional presupune stabilirea premiselor de formare a acestuia. Conform conceptului lărgit al sistemului dat, care acceptă și includerea potențialului inovațional al regiunilor subdezvoltate, se face necesară identificarea mediului inovativ și a potențialului acestuia din cadrul unei anumite regiuni.

Bazându-ne pe semnificația mediului antreprenorial ca dimensiune spațială ce include colectivitatea agenților economici, elementele fizice și instituționale, logica interacțiunilor ce rezultă din dinamica cooperării și învățării, **mediul antreprenorial** propriu-zis poate fi caracterizat prin **trei dimensiuni**:

1. Dimensiunea micro-analitică a mediului – care stabilește incertitudinile, costurile informaționale și tranzacționale. Dimensiunea micro-analitică consideră ca mediu o structură managerială eficientă care reduce costurile tranzacționale [27].
2. Dimensiunea cognitivă a mediului – bazată pe noțiunea de învățare, know-how și cultură tehnică [28]. Această dimensiune reflectă importanța pieței muncii și a dezvoltării în calitate de componente ale mediului.
3. Dimensiunea organizațională – care combină diverse forme organizaționale structurate în strategii corporative [op.cit.28]. Abordarea spațială a mediului organizațional constă precum din așteptările reciproce ale agenților privind cunoștințele și comportamentul, precum și abilitatea de a institui legături (rețele).

Spre deosebire de mediul antreprenorial, conceptul cu privire la **mediul inovativ** - mediul ce predispoone spre inventică și inovație - se referă nu doar la stabilirea organizării unui management eficient al resurselor productive, ci este concentrat și la procesele inovaționale. Deși, ambele concepte, implică prezența proceselor de învățare, mediul inovativ presupune existența unei anumite dinamici a dezvoltării teritoriale, ce permite perfecționarea aptitudinilor inovative din regiune. Respectiv, mediul inovativ, reprezintă un proces continuu de învățare care stimulează interacțiunea agenților economicii din teritoriul dat în procesul căutării externalităților inovaționale.

Acest sistem de învățare colectivă sporește cooperarea antreprenorilor, contribuie la creșterea eficienței sub-contractării IMM și acționează ca un mecanism de reducere a incertitudinii în procesul inovațional. Caracteristicile menționate ale mediului inovativ permit să concluzionăm că procesul inovațional întrunește elementele ce determină și promovează capacitățile de dezvoltare și transformare ale sistemului tehnoproductiv regional. Drept rezultat, dinamica internă (cunoașterea tacită) și capacitatea de a exploata informația și resursele externe (cunoașterea explicită) a mediului inovativ oferă mediului antreprenorial avantaje comparative, și are un rol interactiv în formarea și dezvoltarea rețelelor inovaționale.

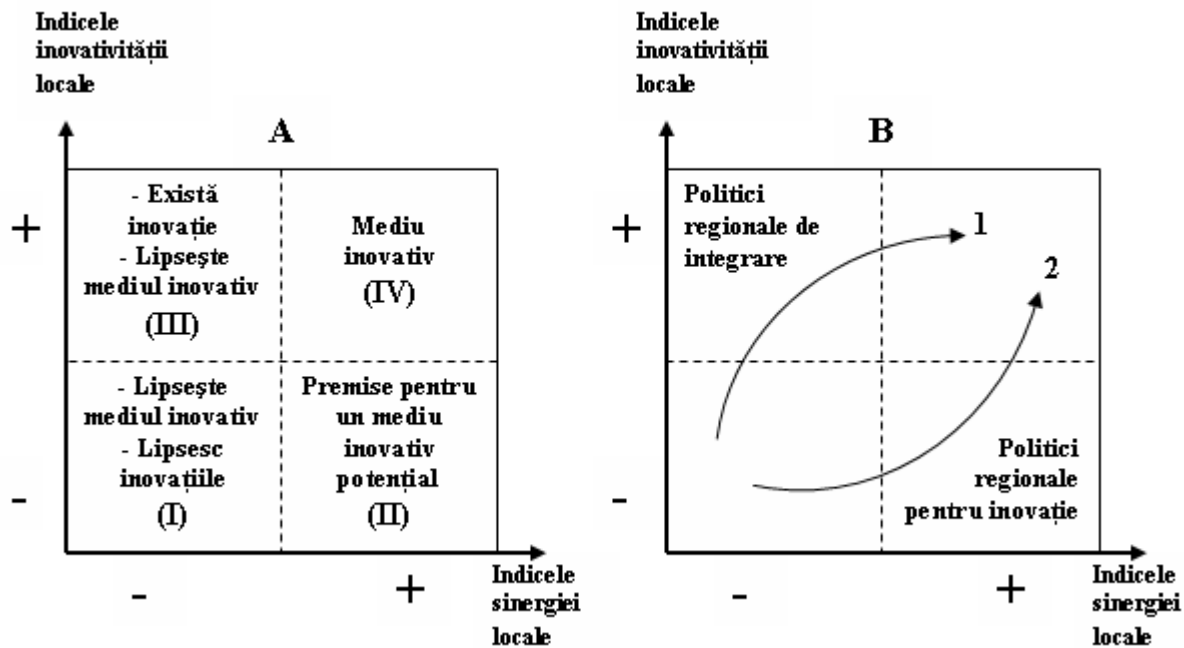
Elemente ale mediului inovativ au fost înregistrate în diverse entități teritoriale: metropole, arii industriale noi, arii industriale mature, poluri de excelență (precum Silicon Valley), în regiuni frontaliere și în regiuni de perspectivă [29]. Trăsăturile comune ale acestor entități relevă o anumită specializare, o puternică atmosferă interactivă și sinergică, un proces dezvoltat de imitare, un proces de învățare colectivă și o identitate locală puternică [30].

Cu toate acestea, definiția generală a mediului inovativ de regulă nu reflectă particularitățile generării inovațiilor în regiunile subdezvoltate - nivel de dezvoltare caracteristic pentru majoritatea regiunilor din Republica Moldova, cu excepția municipiului Chișinău.

Precum am menționat anterior, inovația în aspect teritorial urmează a fi tratată în viziune lărgită, fără de a mai face uz de definițiile tradiționale care fac trimiteri la țările tehnologic avansate. În contextul regiunilor subdezvoltate, inovativitatea implică factori precum modificarea activităților intersectoriale, difuzarea rapidă, pe întreg teritoriul regiunii, a practicilor de succes, aplicarea tehnologiilor avansate în domeniul tradițional de producere, implementarea noilor forme de organizare a muncii, elaborarea unor aplicații specifice noi pentru produsele existente, implementarea inovațiilor radicale – factori care pentru

această categorie de entități teritoriale formează *premisele mediului inovativ potențial* și implică posibile strategii regionale de intervenție pentru crearea condițiilor mediului inovativ (figura 9).

Dinamica premiselor mediului inovativ poate fi grupată în patru situații [Camagni, 1995] conform desenului (A) din figura 1: I – lipsește mediul inovativ, lipsesc inovațiile; II – premise pentru un mediu inovativ potențial; III – există inovație dar lipsește mediul inovativ; IV – mediu inovativ.

Figura 9. Identificarea mediului inovativ și posibile strategii regionale de intervenție.

Sursa: adaptare după Camagni (1995)

În regiunile subdezvoltate situația unui mediu inovativ complet format este extrem de rară. Acest fapt dictează imperativul promovării a două traiectorii strategice îndreptate spre susținerea și promovarea condițiilor pentru mediul inovativ (desenul (B) din figura 9):

- 1) intervenția inovațiilor din exterior și integrarea acestora în societatea locală;
- 2) dezvoltarea sinergiei locale care contribuie la creșterea nivelului producției și inovației.

Sinergiile (activitățile comune) agenților locali, inclusiv și cu participanții externi, formează factorul ce compensează lipsa unor avantaje competitive mult mai tradiționale, precum ar fi economiile de scară, producția avansată sau competențele/cunoștințele difuzate. Crearea sinergiilor în rândul agenților locali este factorul-cheie în crearea mediului inovativ, iar interdependențele activităților economice sunt esențiale pentru stimularea și susținerea proceselor inovaționale și de dezvoltare din regiune. Aceste sinergii pot fi identificate atât în relații informale, cât și în contacte formalizate: relații client – furnizor; gestiunea comună a veniturilor; contractarea orizontală; circulația largă a informației prin intermediul mobilității forței de muncă calificate în cadrul și în afara regiunii; imitarea rapidă a practicilor de succes în tehnologie, organizare și marketing.

Cooperarea cu agenții economici și instituțiile din exterior este benefică pentru crearea continuă a capacităților inventice și inovative locale. Odată cu apariția și creșterea numărului descoperirilor științifice și invențiilor tehnologice generate de factorii endogeni din regiunea dată și care (descoperirile/invențiile) sunt capabile pentru a fi aplicate în practică atât în regiune cât și în exterior, apar și opțiuni suplimentare pentru strategiile regionale de producție și marketing. Anume aceste strategii sunt foarte importante pentru regiunile subdezvoltate, deoarece diversificarea pieței și producției reprezintă primul semn de creare a districtului industrial local și de înființare în regiunea dată a unui proces inovațional dinamic.

Pentru a stabili o formă relevantă a caracteristicilor mediului inovativ Camagni propune identificarea a doi indicatori ce explică natura mediului dat:

1. *Indicele inovativității locale* – rata fondării noilor afaceri; nivelul educației; numărul patentelor create și folosite; mărimea alocațiilor utilizate pentru cercetare și dezvoltare.
2. *Indicele ce descrie existența sinergiei locale* – proiecte comune ale firmelor locale și companiilor *venture*; fluctuația brațelor de muncă calificate; numărul agențiilor publice care promovează transferul tehnologic; numărul organizațiilor specializate în consultanța antreprenorilor, instituțiilor și organizațiilor educaționale locale

Deseori pentru analizarea acestor indicatori sunt folosite surse informaționale neoficiale obținute prin realizarea unor studii sociologice. Ne exprimăm opinia că pentru analizarea sinergiei și inovativității locale, o bază bună de date ne oferă și operarea cu datele statistice oficiale. Pentru aceasta vom selecta indicatorii conform aspectelor teoretice expuse:

1. *Indicele inovativității – I*
  - nivelul educației – *E*
  - rata fondării noilor afaceri – *A*
  - nivelul local al tehnologiei și inovativității – *T*
2. *Indicele sinergiei - S*
  - nivelul afacerilor corporative/clustere – *C*
  - intensitatea cooperării colectivităților/localităților – *J*
  - rata fluctuației forței de muncă - *RF*

Indicele inovativității – I

Nivelul educației – E. Pe lângă nivelul know-how necesar pentru condițiile creativității și inovativității [31, 32, 33, 34], o parte importantă îl are și nivelul de educație al populației din regiune care acționează ca un *input* ne-material în fabricarea produselor și serviciilor. Pentru stabilirea nivelului educației din regiune am folosit datele statistice pentru a calcula *ponderea persoanelor cu studii de specialitate medii și superioare (P_s) în numărul total al populației (P_r) din regiune (r).*

$$E_r = \frac{P_s}{P_r}$$

Rata fondării noilor afaceri – A. Noile afaceri și inovațiile sunt reciproc dependente. În primul rând, noile afaceri deseori înființate ca rezultat al procesului inovațional. În al doilea, noile afaceri produc inovații și astfel promovează nașterea inovațiilor ulterioare. Riscurile afacerii noi impun folosirea eficientă a resurselor inovaționale. Astfel indicatorul dat reprezintă *numărul afacerilor nou create (A_i) în raport cu numărul populației (P_r) din regiune (r) și se bazează pe ideea conectării la cerea locală a capacității antreprenoriale și a inovativității [35, 36, 37, 38, 39].*

$$A_r = \frac{A_i}{P_r}$$

Nivelul local al tehnologiei și inovativității – T. Pe parcursul ultimilor 15 ani de independență și autodeterminare economică, nivelul tehnologic al *output*-ului industrial din țara noastră a înregistrat o creștere rapidă în diverse ramuri (construcții, transporturi, sectorul agro-alimentar, servicii etc.), contribuind chiar la schimbarea structurii economiei locale din multe regiuni. Aceste schimbări direct sau indirect sunt legate de tehnologiile înalte. Însăși produsele fabricate pot fi tehnologii *high-tech*, precum și tehnologia fabricării și proiectării produsului, logistica și managementul la fel folosesc din plin bunurile și serviciile performante. Este recunoscut că concentrarea în regiune a întreprinderilor *high-tech* și cooperarea agenților

economici locali cu știința și tehnologia – sunt beneficiile externe pentru această colectivitate, deși unii cercetători [40, 41] susțin că poate fi avantajoasă și specializarea regiunii sau chiar a țării în ramuri cu tehnologii tradiționale (*low-tech*), făcând referință la artizanat și mărfuri exclusive. Oricum, în baza implicării inovative și a poziției sale centrale în procesul de dezvoltare, *densitatea regională a întreprinderilor high-tech* poate fi considerată cu un indicator relevant pentru stabilirea nivelului local al tehnologiei și inovativității [42, 43, 44, 45]. Dat fiind faptul că populația (P_r) reflectă cererea din regiune, densitatea întreprinderilor high-tech poate fi stabilită numai prin *numărul de întreprinderi înalt-tehnologice din regiune (Q_r^t) raportat la suprafața (S_r) pe cap de locuitor (P_r) a regiunii (r)*.

$$T_r = Q_r^t : \frac{S_r}{P_r}$$

Conform calculului matematic, *stabilirea indicelui inovativității din regiune (I_r) invocă agregarea componentelor regionale (r) raportate la indicatorii medii naționali (n)*.

$$I_r = \frac{\frac{E_r}{E_n} + \frac{A_r}{A_n} + \frac{T_r}{T_n}}{3}$$

Indicele sinergiei – S

Nivelul afacerilor corporative/clustere – C. Argumentând în capitolul precedent importanța aglomerărilor teritoriale pentru sporirea competitivității și fortificării prin clustere a cunoașterii tacite și explicite (formale), considerăm că, *densitatea afacerilor corporative tip cluster* reflectă dimensiunea regională a coeziunii și gradului de exploatare a beneficiului obținut prin sinergia agenților locali [1, 46, 47, 48]. Având scopul satisfacerii maxime a cererii locale, care este beneficiar al competitivității sporite în urma aglomerării forțelor productive, *numărul afacerilor corporative tip cluster (Q_r^c) trebuie corelat la suprafața (S_r) pe cap de locuitor (P_r) a regiunii (r)*.

$$C_r = Q_r^c : \frac{S_r}{P_r}$$

Intensitatea cooperării colectivităților/localităților – J. Competitivitatea regională presupune includerea în calcularea sinergiei regionale și a intensității cooperării entităților teritorial-administrative. Cooperarea sectorului public din regiune constituie o parte a conceptului lărgit a sinergiei și include cooperarea formală și informală cu firmele și organizațiile locale, ce poate fi calculată conform indicatorului (C). Creșterea *numărului de proiecte publice (Q_r^p)* realizate în colaborare cu agenții publici și privați, profit și non-profit din teritoriu, caracterizează *densitatea proiectelor de cooperarea locală – administrații locale, firme locale, reuniuni și ONG locale – în scopul modernizării sau raționalizării serviciilor publice, și este considerată drept scopul major al relațiilor dintre diferite organizații și instituții locale*.

$$J_r = Q_r^p : \frac{S_r}{P_r}$$

Rata fluctuației forței de muncă – RF. Lărgirea pieței muncii oferă oportunitatea utilizării mai flexibile a *input*-urilor muncii și o reproducere socială a forței regionale de muncă [49]. În acest context, fluctuația angajaților reflectă modificarea structurii forței de muncă ca urmare implementării inovațiilor în

regiune și reprezintă fluxurile intrărilor (F_r^{in}) și ieșirilor (F_r^{out}) de capital uman din regiune (r). Procesul de modificare a structurii angajaților (L_r) provoacă externalități regionale care pot fi asociate cu beneficiul sinergic al rețelelor pieței muncii.

$$RF_r = \frac{F_r^{in} + F_r^{out}}{L_r}$$

Astfel, în baza factorilor analizați, indicele agregat al sinergiei regionale (S_r) determină nivelul factorilor regionali (C_r, J_r, RF_r) în comparație cu indicii medii naționali (n).

$$S_r = \frac{\frac{C_r}{C_n} + \frac{J_r}{J_n} + \frac{RF_r}{RF_n}}{3}$$

Sinergia sau altfel spus capacitatea de combinare a factorilor locali este considerată a fi motivul de bază în crearea aglomerărilor industriale de tip cluster, care au scopul concentrării actorilor participanți la lanțul valoric al produsului finit și a ramurilor conexe, avantajul dezvoltării locale prin clustere fiind demonstrat de ilustrul Michael E. Porter. Astfel, preluarea principiilor dezvoltării potențialului inovațional local permite schimbarea viziunii tradiționale privind metodologia planificării dezvoltării locale și regionale din țara noastră, plasând sistemul de planificare strategică într-un spațiu contemporan.

Referințe:

1. Porter Michael E., *Competitive advantage.*, New York: The Free Press, 1985. - 557 p., trad. *Avantajul concurențial.*, București: Teora, 2001, p.172. – 512 p.
2. Cooke, P., *Reverting the regions firms, clusters and networks in economic development.*, The Global Economy in Transition, Harlow: Addison Wesley Longman, 1996. – in P. Daniels and W. Lever (Eds.), pp. 310-327
3. Hrișcev, E.I., *Managementul Inovațional*, Chișinău, ASEM, 2001. - 533 p.
4. Van de Ven, Andrew H., Angle, H.L and Poole, M.S., *Research in the Management of Innovations: The Minnesota Studies.*, New York: Harper and Row, 1989.
5. Slappendel, C., *Perspectives on Innovation in Organizations.*, Organization Studies, 1996, no. 17 (1)
6. Lundvall, Bengt-Ake., *National Systems of Innovation. Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning.*, London: Pinter Publishing, 1992, 342 p.
7. Clark, P.A., Staunton, N., *Innovation in Technology and Organisation.*, London, Routledge, 1989.
8. Porter, Michael E., *The Competitive Advantage of Nations.*, London: Macmillan, 1990, 855 p.
9. Drucker, P.F., *Post-Capitalist Society.*, New York, HarperCollins, 1993.
10. Nonaka, I., Takeuchi, H., *The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics for Innovation.*, Oxford University Press, New York, 1995.
11. Osterloh, M., Frey, B., *Motivation Knowledge Transfer and Organisational Firms.*, Organisation Science, 2000, vol.11, no.5, pp.538-550.
12. Maskell, P., Malmberg, A., *Localised learning and industrial competitiveness.*, Cambridge Journal of Economics, 1999, no.23, p.167-185.
13. Nonaka, I., *The Knowledge Creating Company.*, Harvard Business Review., 1991, vol.32, no.3, pp.27-38
14. Keeble, D., Wilkinson, F., *Collective Learning and Knowledge Development in the Evolution of Regional Cluster of High Technology SMEs in Europe.*, Regional Studies, 1999, vol.33, pp. 295-303.

15. Freeman, Chris., *Japan: a new national system of innovation?*, in Giovanni Dosi, Chris Freeman, Richard R. Nelson, Gerald Silverberg and Luc Soete (eds.), *Technical Change and Economic Theory*. London: Pinter, 1988.
16. Ernst, Dieter, Mytelka, Lynn K. and Ganiatsos, Tom., Technological capabilities in the context of export-led growth: a conceptual framework., in Dieter Ernst, Tom Ganiatsos and Lynn K. Mytelka (eds.), *Technological Capabilities and Export Success in Asia.*, London, Routledge, 1998.
17. Wong, Poh Kam, *Competing in the global electronics industry: a comparative study of the innovation networks of Singapore and Taiwan.*, *Journal of Industry Studies*, 1995, nr. 2(2), p. 35–61.
18. Wong, Poh Kam, *Creation of a regional hub for flexible production: The case of the hard disk drive industry in Singapore.*, *Industry and Innovation*, 1997, nr. 4(2), p. 183–205.
19. *** *The sixth periodic report on social and economic situation and evolutions of the European Union regions.*, Brussels: CEC, 1998.
20. *** *Los Fondos Estructurales y su coorcion con el Fondo de Cohesion: Directrices para los programas del periodo 2000-2006*; Comunicacion de la Sra. Wulf-Mathies en colaboracion con les Sres. Flynn y Fischer y la Sra. Brussels: CEC, Banino, 1999. (www.inforegio.cec.eu.int/wbdoc/docoffice/coordfon/coord_en.htm)
21. Morgan, K., *The learning region: institutions, innovation and regional renewal.*, *Regional Studies*, 1997, no.31(5), p. 491-503.
22. Хрищев, Е.И., *Экономическая стратегия малых стран в условиях глобализации.*, Кишинэу, 2002. - 321 с.
23. Autio, E., *Evaluation of R&TD in Regional Systems of Innovation.*, *European Planning Studies*, 1998, vol.6, no.2.
24. Lundvall, B.A., *National Systems of Innovation: towards a theory of innovation and interactive learning.*, London, Printer Publishers, 1992.
25. *** *Los Fondos Estructurales y su coorcion con el Fondo de Cohesion: Directrices para los programas del periodo 2000-2006*; Comunicacion de la Sra. Wulf-Mathies en colaboracion con les Sres. Flynn y Fischer y la Sra. Brussels: CEC, Banino, 1999. (www.inforegio.cec.eu.int/wbdoc/docoffice/coordfon/coord_en.htm)
26. Landabozo, M., *The promotion of Innovation in regional policy: proposals for a regional innovation strategy.*, *Entrepreneurship & Regional Development*, 1997, no. 9, p. 1-24.
27. Camagni, R., *Development scenarios and policy guidelines for the lagging regions in the 1990s.*, *Regional Studies*, 1992, nr. 4, p. 361-374.
28. Maillat, D., *Territorial dynamic, innovative milieu and regional policy.*, *Entrepreneurship and Regional Development*, 1995, vol. 2, p. 157-165.
29. Maillat, D. and Lecoq, B., *New technologies and transformation of regional structures in Europe: the role of the milieu.*, *Entrepreneurship and Regional Development*, 1992, vol. 4, p. 1-20.
30. Hansen, N., *Competition, trust, and reciprocity in the development of innovative regional milieux.*, *Papers in Regional Science*, 1992, no. 2, p. 95-102.
31. Marshall, M., *Regional alternatives to economic decline in Britain's industrial heartland: industrial restructuring and local economic intervention in the West Midlands conurbation.*, in Stohr, W. B. (ed.), *Global Challenge and Local Response: Initiatives for Economic Regeneration in Contemporary Europe.*, London, Mansell, 1990, p. 163-198.
32. Lyons, D., *Agglomeration economies among high technology firms in advanced production areas: the case of Denver/Boulder.*, *Regional Studies*, 1995, nr. 3, p. 265-278.
33. Davelaar, J. E., Nijkamp, P., *Spatial dispersion of technological innovation: a review.*, in Bertugilia, C., Lombardo, S. and Nijkamp, P. (eds) *Innovative Behaviour in Space and Time.*, Berlin, Springer, 1997, p. 17-40.
34. Gregersen, B. Johnson, B., *Learning economies, innovation systems and European integration.*, *Regional Studies*, 1997, nr. 31, p. 479-490.

35. Grafoli, G., *New firm formation and local development: the Italian experience.*, Entrepreneurship and Regional Development, 1992, no. 4, p. 101-125.
36. Niittykangas, H., Nenonen, T., *The formation of new firms by people living in non-urban settings.*, Papers in Regional Science, 1994, nr. 4, p. 393-406.
37. Lyons, D., *Agglomeration economies among high technology firms in advanced production areas: the case of Denver/Boulder.*, Regional Studies, 1995, nr.3, p. 265-278.
38. Niittykangas, H., Tervo, H., *Entrepreneurship and local milieu.*, in Eskelinen, H. (ed.), *Regional Specialisation and Local Environment.*, Denmark, NordREFO, 1997, p. 120-141.
39. Littunen, H., Storhammar, E., Nenonen, T., *The survival of firms over the critical first 3 years and the local environment.*, Entrepreneurship and Regional Development, 1998, no. 10: 189-202.
40. Eskelinen, H., Kautonen, H., *In the shadow of dominant cluster -the case of furniture industry.*, in Eskelinen, H. (ed.), *Regional Specialisation and Local Environment .*, Denmark, NordREFO, 1997, p. 171-192.
41. Maskell, P., *Localised low-tech learning in furniture industry.*, in Eskelinen, H. (ed.), *Regional Specialisation and Local Environment .*, Denmark, NordREFO, 1997, p. 145-170.
42. Chandra, B., MacPherson, A.D., *The characteristics of high-technology manufacturing firms in a declining industrial region: an empirical analysis from western New York.*, Entrepreneurship and Regional Development, 1994, vol. 2, p. 145-160.
43. Grimes, S., Lyons, G., *Information technology and rural development: unique opportunity or potential threat?*, Entrepreneurship and Regional Development, 1994, vol. 3, p. 219-237.
44. Lyons, D., *Agglomeration economies among high technology firms in advanced production areas: the case of Denver/Boulder.*, Regional Studies, 1995, nr. 3, p. 265-278.
45. Suarez-Villa, L., *Innovative capacity, infrastructure and regional inversion: is there a long-term dynamic?*, in Bertugilia, C., Lombardo, S. and Nijkamp, P. (eds.), *Innovative Behaviour in Space and Time.*, Berlin, Springer, 1997, p. 291-305.
46. Davelaar, J. E., Nijkamp, P., *Spatial dispersion of technological innovation: a review.*, in Bertugilia, C., Lombardo, S. and Nijkamp, P. (eds), *Innovative Behaviour in Space and Time.*, Berlin, Springer, 1997, p. 17-40.
47. Krugman, Paul R., *Increasing returns and economic geography.*, Journal of Political Economy, 1991, no. 99, pp. 483-499.
48. Maillat, D., *Innovative milieux and new generations of regional policies.*, Entrepreneurship and Regional Development, 1998, vol. 1, p. 1-16.
49. Lyons, D., *Agglomeration economies among high technology firms in advanced production areas: the case of Denver/Boulder.*, Regional Studies, 1995, nr. 3, p. 265-278.

Recenzent:Dmitrii Parmacli, DrH., prof. univ.
Prezentat la 24.09.2006

ȘTIINȚE JURIDICE ȘI ADMINISTRATIVE

ROLUL CONSILIILOR ELECTORALE DE CIRCUMSCRIPȚIE ȘI A BIROURILOR ELECTORALE ALE SECȚIILOR DE VOTARE ÎN ORGANIZAREA ȘI DESFĂȘURAREA ALEGERILOR LOCALE

dr., conf.univ. **Sergiu CORNEA**,
Catedra Administrație Publică

Les élections ne constituent seulement un critère essentiel de la démocratie, mais aussi une condition obligatoire de son existence. Un rôle important dans l'organisation et le déroulement des élections jouent les conseils électoraux de circonscription et les bureaux électoraux des sections de votation. Dans cet article on examine les modalités de constitution, les attributions et l'organisation de l'activité des organes électoraux locaux.

Alegerile competitive, libere și corecte nu constituie doar un criteriu esențial al democrației dar și o condiție obligatorie a existenței ei. În acest context, alegerile locale au o mare importanță în procesul de afirmare a democrației la nivel local, îndeplinind următoarele funcții:

- permit electoratului de a participa la administrarea intereselor publice locale fie direct, fie prin intermediul reprezentanților aleși;
- conferă legitimitate sistemului administrativ local;
- selectează un lider al colectivității locale;
- fiind multiple manifestări de voință în ansamblu, constituie un act colectiv în urma căruia se aprobă o echipă;
- permit electoratului să participe nemijlocit la viața social-politică a colectivității locale prin votarea programelor electorale ale candidaților;
- permit electoratul să-și expună opinia referitor la activitatea formațiunilor politice aflate la putere și la direcțiile de activitate în perspectivă;
- confirmă sau infirmă activitatea celor aleși, dându-le mandat de acțiune sau înlocuindu-i cu alții. [1]

Specificul alegerilor locale este dat de moderarea, chiar anularea în unele cazuri a raportului de forțe stabilit la nivel național. Campania electorală în alegerile locale se axează, în general, pe criterii mai degrabă nepolitice, ce țin de calitățile individuale ale liderilor și candidaților locali sau pe elemente particulare ale strategiilor globale ale diverselor formațiuni politice. Lupta electorală la nivel local este în primul rând o competiție între personalități și mai puțin o confruntare a programelor electorale ale forțelor politice concurente. Evident, acest fapt nu anulează semnificația politică ca atare a scrutinului local, acesta integrându-se specific în sistemul electoral pluripartidist. [2]

Sarcina organizării și desfășurării alegerilor locale revine organelor electorale. Sistemul organelor electorale ale Republicii Moldova, convențional, poate fi divizat în două categorii de organe electorale: a) centrale: Comisia Electorală Centrală (în continuare CEC) și b) locale: consiliile electorale de circumscripție și birourile electorale ale secțiilor de votare.

Un rol deosebit, în organizarea și desfășurarea a alegerilor locale revine consiliilor electorale de circumscripție și birourilor electorale ale secțiilor de votare. Elucidarea diverselor aspecte ale procesului electoral local și a contribuției organelor electorale menționate constituie problema studiului de față.

Modalitatea de constituire a organelor electorale locale. Modalitatea de constituire a consiliilor electorale de circumscripție este următoarea: cu cel puțin 55 de zile înainte de alegeri, Comisia Electorală Centrală, constituie circumscripțiile electorale care corespund hotarelor unităților teritorial-administrative de

nivelul doi și, cu cel puțin 50 de zile înainte de alegeri, constituie consiliile electorale de circumscripție. Consiliile electorale de circumscripție se constituie în componența a 7-11 membri cu drept de vot deliberativ.

Candidaturile membrilor consiliului electoral de circumscripție se propun:

- Pentru consiliul electoral de circumscripție al unității teritorial-administrative de nivelul doi: 2 membri de către judecătoria din circumscripția electorală; 2 membri de către consiliul local de nivelul doi.
- Pentru consiliul electoral de circumscripție al unității teritorial-administrative de nivelul întâi: 2 membri de către consiliul local de nivelul întâi. (Membrii consiliului propuși de instanțele judecătorești și de consiliile locale nu pot fi consilieri în consiliile locale și membri de partid).

Prin modificările operate Codului electoral de Legea nr.176-XVI din 22.07.05 (în vigoare din 12.08.05), candidaturile celorlalți membri cu drept de vot deliberativ se propun de către partide și alte organizații social-politice reprezentate în Parlament la data constituirii consiliului electoral de circumscripție, proporțional mandatelor deținute. Constatăm că această modificare a Codului Electoral a provocat critici, mai ales, din partea partidelor extraparlamentare, deoarece acestea pot avea în organele electorale doar membri reprezentanți fără drept de vot după ce au fost înregistrați în calitate de concurenți electorali.

În decursul a 3 zile de la data constituirii consiliului electoral de circumscripție, membrii acestuia aleg din rândul lor, prin vot secret, președintele, vicepreședintele și secretarul consiliului. Președintele consiliului are următoarele atribuții: a) reprezintă consiliul în relațiile cu CEC, cu alte autorități publice, întreprinderi, instituții, organizații, partide, alte organizații social-politice, precum și cu cetățenii; b) organizează activitatea consiliului și a aparatului; c) convoacă ședințele consiliului și le prezidează; d) semnează hotărârile și procesele-verbale ale consiliului; e) este ordonatorul resurselor financiare alocate consiliului; f) emite dispoziții în limitele competenței sale; g) îndeplinește și alte atribuții stabilite de Codul electoral și de Regulamentul privind activitatea consiliilor electorale de circumscripție (aprobat prin hotărârea CEC nr. 138 din 14.02.2006). Atribuțiile vicepreședintelui consiliului sunt: a) în lipsa președintelui exercită atribuțiile acestuia; b) asigură efectuarea controlului corespunderii documentelor privind înregistrarea blocurilor electorale și a concurenților electorali legislației în vigoare, precum și asupra veridicității datelor conținute; c) organizează efectuarea controlului asupra legalității finanțării și susținerii materiale a campaniilor electorale ale candidaților la alegeri; d) asigură efectuarea controlului asupra respectării de către organul electoral inferior a legislației electorale; e) exercită și alte atribuții prevăzute de Codul electoral și de Regulamentul privind activitatea consiliilor electorale de circumscripție. Secretarul consiliului îndeplinește următoarele obligațiuni: a) organizează efectuarea lucrărilor de secretariat ale consiliului; b) organizează și asigură pregătirea materialelor pentru desfășurarea ședințelor și a seminarelor consiliului; c) asigură înștiințarea membrilor consiliului despre convocarea ședințelor; d) asigură întocmirea procesului-verbal al ședinței, precum și a dosarelor în care se păstrează materialele privind fiecare chestiune de pe ordinea de zi a ședinței; e) semnează hotărârile și procesele-verbale ale consiliului; f) exercită controlul asupra executării hotărârilor consiliului și informează consiliul despre mersul executării; g) exercită controlul asupra executării dispozițiilor președintelui consiliului; h) asigură aducerea la cunoștință publică a hotărârilor consiliului, precum și a altor materiale; i) asigură transparența în activitatea consiliului; j) exercită și alte atribuții prevăzute de Codul electoral și de Regulamentul privind activitatea consiliilor electorale de circumscripție. [3]

În decursul a 4 zile de la data constituirii, consiliul trebuie să dea publicității informații referitor la componență, sediu și modul de contactare pentru relații.

Pentru alegerile consiliilor locale și ale primarilor fiecare raion, unitate teritorial – administrativă cu statut special, oraș (municipiu), sat (comună) constituie o singură circumscripție electorală. Circumscripțiile electorale orășenești (municipale), sătești (comunale) sunt constituite de către consiliile electorale de circumscripție ale unităților administrativ-teritoriale de nivelul doi cu cel puțin 45 de zile înainte de ziua alegerilor.

Consiliile electorale de circumscripție orășenești (municipale), sătești (comunale) sunt constituite de către consiliile electorale de circumscripție ale unităților teritorial – administrative de nivelul doi cu cel puțin 40 de zile înainte de ziua alegerilor.

Circumscripțiile electorale pentru alegerea consiliilor locale și a primarilor se divizează în secții de votare, pentru care se constituie birouri electorale. Secțiile de votare, care pot cuprinde de la 30 până la

3000 de alegători se constituie de către consiliile electorale de circumscripție în localități, în baza propunerilor primarilor orașelor (municipiilor) și satelor (comunelor), cu cel puțin 35 de zile înainte de data alegerilor. În cazul alegerilor locale noi, parțiale, al referendumului local, când nu se constituie consiliu electoral de circumscripție de nivelul al doilea, secțiile de votare și birourile electorale ale acestora se constituie de CEC.

Consiliul electoral de circumscripție numerotează secțiile de votare din circumscripție și aduce la cunoștință publică informația despre hotarele fiecărei secții de votare, adresa sediului birourilor electorale ale secțiilor de votare, adresa localului pentru votare și modul de contactare pentru relații. Secțiile de votare se numerotează începând cu localitatea de reședință a consiliului electoral de circumscripție, continuând apoi cu cele din municipii, orașe, din comune și sate, în ordine alfabetică. Secții de votare speciale pot fi constituite pe lângă spitale, sanatorii, maternități, aziluri și cămine pentru bătrâni.

Birourile electorale ale secțiilor de votare se constituie de către consiliile electorale de circumscripție cu cel puțin 20 de zile înainte de ziua alegerilor din 5-11 membri cu drept de vot deliberativ. Membrii birourilor electorale ale secțiilor de votare cu drept de vot deliberativ nu pot fi consilieri în consiliile locale, membri ai partidelor, ai altor organizații social-politice care participă la alegeri.

Candidaturile a 3 membri ai biroului electoral al secției de votare se propun de către consiliile locale. Candidaturile celorlalți membri ai biroului electoral al secției de votare cu drept de vot deliberativ se propun, ca și în cazul consiliilor, de către partidele parlamentare. Implicarea forțelor politice parlamentare în procesul de constituire a organelor electorale va avea drept rezultat politizarea funcționarilor electorali. De exemplu, dacă în consiliul local majoritatea este deținută de un partid (bloc electoral) care și în Parlament are o majoritate de deputați se poate ajunge la situații în care majoritatea membrilor biroului electoral vor fi reprezentanții unui singur partid (bloc electoral). În asemenea cazuri, legitimitatea funcționării organului electoral respectiv poate fi contestată de reprezentanții altor partide.

În decursul a 2 zile de la data constituirii biroului electoral al secției de votare, membrii acestuia trebuie:

- să aleagă președintele, vicepreședintele și secretarul biroului și să comunice despre aceasta consiliului electoral de circumscripție;
- să aducă la cunoștință publică componența și sediul biroului electoral, modul de contactare pentru relații.

Pentru organizarea eficientă a activității consiliului, membrii cu vot deliberativ pot fi degrevați de atribuțiile de la locul de muncă permanent. Numărul de membri ai organelor electorale care pot fi degrevați de atribuțiile de la locul de muncă permanent și termenul acestor degrevări este determinat de CEC. De regulă, se degreveză majoritatea membrilor cu drept de vot deliberativ, iar pentru consiliile electorale orașenești și satești (comunale) președintele și secretarul consiliului. Persoanele degrevate primesc din mijloacele financiare alocate pentru alegeri un salariu cu 25% mai mare decât salariul mediu de la locul de muncă permanent, ținându-se cont de sporuri, suplimente și indemnizații, și nu mai puțin de un salariu mediu pe republică de la începutul anului curent, sau al anului precedent, dacă alegerile au loc în lunile ianuarie sau februarie. În cazul convocării pensionarilor sau a persoanelor temporar neangajate în câmpul muncii, acestora li se plătește salariul mediu pe republică de la începutul anului curent, sau al anului precedent, dacă alegerile au loc în lunile ianuarie sau februarie. În caz de necesitate, se permite încheierea contractelor de muncă individuale pentru perioada îndeplinirii unor activități determinate. Cheltuielile respective fiind acoperite din contul mijloacelor alocate pentru alegeri.

Membrilor consiliilor și birourilor electorale cu drept de vot deliberativ li se impun următoarele interdicții: a) nu pot face agitație în favoarea sau în defavoarea persoanelor ce candidează la o funcție publică eligibilă; b) nu pot să se implice în activități politice în susținerea vreunui din concurenții electorali și nici să se afilieze nici unuia din ei; c) nu pot sprijini financiar sau prin orice alte modalități, direct sau indirect, nici un concurent electoral; d) nu pot fi soții, afinii și rudele de gradul întâi și doi ale candidatului la alegeri. [4]

Concurenții electorali pot desemna, pentru perioada campaniei electorale, în organele electorale care i-au înregistrat, precum și în organele electorale ierarhic inferioare, câte un reprezentant cu drept de vot consultativ. Partidele, alte organizații social-politice, blocurile electorale care iau parte la scrutin pot desemna, pentru perioada campaniei electorale, câte un reprezentant cu drept de vot consultativ și în CEC. Membrii reprezentanți ai concurenților electorali sunt confirmați de organele electorale respective în

termen de 3 zile, iar în cazul când nu sunt acceptați, li se oferă răspuns în scris în care vor fi indicate motivele neacceptării.[5]

Consiliul electoral de circumscripție este asistat de un aparat al cărui stat de personal se aprobă de Comisia Electorală Centrală, la propunerea consiliului electoral de circumscripție. Pentru perioada degrevării de atribuțiile de la locul de muncă permanent funcționarilor aparatului li se stabilește un spor la salariu de 25 la sută.

Atribuțiile organelor electorale locale. În activitatea lor, organele electorale locale se conduc de Constituția Republicii Moldova, de Codul electoral, de legile și hotărârile Parlamentului, de hotărârile CEC (inclusiv programul calendaristic pentru realizarea acțiunilor privind organizarea și desfășurarea alegerilor), de Regulamentul privind activitatea consiliilor electorale de circumscripție și de alte acte normative în domeniu.

Conform prevederilor art. 28 din Codul electoral, consiliul electoral de circumscripție are următoarele atribuții:

1. exercită controlul asupra executării prevederilor Codului electoral și a altor legi care conțin prevederi referitoare la desfășurarea alegerilor;
2. constituie birourile electorale ale secțiilor de votare și supraveghează activitatea lor, organizează instrucțiuni pentru membrii acestora, propagă procedura votării și importanța votului;
3. distribuie birourilor electorale ale secțiilor de votare mijloacele financiare;
4. examinează comunicările ce țin de organizarea și desfășurarea alegerilor, sosite din partea autorităților administrației publice locale, a șefilor de întreprinderi, instituții și organizații;
5. exercită controlul asupra întocmirii și verificării în termen a listelor electorale;
6. asigură aprovizionarea birourilor electorale ale secțiilor de votare cu formulare pentru listele electorale și procesele-verbale, cu buletine de vot etc.;
7. înregistrează candidații independenți și listele de candidați din partea partidelor și altor organizații social-politice, blocurilor electorale, aduce la cunoștință publică informații despre aceștia;
8. decide degrevarea de atribuțiile de la locul de muncă permanent a membrilor consiliilor și birourilor electorale pe perioada activității lor în componența acestora;
9. totalizează rezultatele alegerilor din circumscripție, prezintă Comisiei Electorale Centrale actele respective și asigură publicarea în presa locală a rezultatelor votării;
10. adună informații de la birourile electorale ale secțiilor de votare privind prezentarea alegătorilor la votare, totalizarea rezultatelor preliminare ale alegerilor și le remite Comisiei Electorale Centrale;
11. examinează cererile și contestațiile asupra hotărârilor și acțiunilor birourilor electorale ale secțiilor de votare și adoptă hotărâri executorii în privința lor;
12. exercită alte acțiuni ce țin de organizarea și desfășurarea alegerilor.

Consiliul nu este persoană juridică, are cont bancar, ștampilă cu numărul de ordine al circumscripției electorale și inscripția „Consiliul electoral de circumscripție”.

Biroul electoral al secției de votare are următoarele atribuții:

- a) verifică listele electorale împreună cu autoritățile administrației publice locale, asigură integritatea acestora și a buletinelor de vot și este responsabil de întocmirea lor corectă și deplină;
- b) examinează cererile în legătură cu incorectitudinile din listele electorale, efectuează modificările necesare și eliberează certificate pentru drept de vot alegătorilor care nu se vor afla la domiciliu în ziua alegerilor;
- c) întocmește listele electorale suplimentare, înscriind în ele persoanele care votează în baza certificatelor pentru drept de vot, precum și persoanele care, din anumite cauze, nu au fost înscrise în listele electorale principale;
- d) comunică populației care locuiește pe teritoriul secției de votare data și locul votării, asigură pregătirea localului pentru votare, instalarea urnelor și a cabinelor de vot, organizează votarea în ziua stabilită, ia măsuri pentru a asigura ordinea în localul secțiilor de votare;
- e) totalizează rezultatele alegerilor în secția de votare, întocmește procesele-verbale și le remite, împreună cu toate buletinele de vot, consiliului electoral de circumscripție;

- f) examinează cererile și contestațiile ce vizează organizarea și desfășurarea alegerilor, adoptând hotărâri asupra lor, care se anexează la procesele-verbale ale ședințelor biroului;
- g) remite consiliului electoral de circumscripție datele privind prezentarea cetățenilor la votare, precum și datele necesare pentru totalizarea rezultatelor preliminare ale alegerilor;
- h) exercită și alte atribuții în condițiile Codului electoral.

Consiliul și biroul electoral pot sesiza autoritățile publice, întreprinderile, instituțiile, organizațiile, persoanele cu funcții de răspundere, partidele și alte organizații social-politice, precum și organele acestora, în probleme de organizare și desfășurare a alegerilor, acestea fiind obligate să examineze sesizarea și să dea răspuns în decursul a 3 zile de la data primirii ei, dar nu mai târziu de ziua alegerilor.

Autoritățile publice, întreprinderile, instituțiile și organizațiile, persoanele cu funcții de răspundere, partidele și alte organizații social-politice, precum și organele acestora sunt obligate: a) să sprijine consiliile și birourile electorale în exercitarea atribuțiilor lor; b) să le furnizeze informațiile și materialele necesare pentru activitate. [6]

În activitatea lor, consiliile și birourile electorale de circumscripție sunt obligate să asigure respectarea principiului egalității între femei și bărbați în domeniul electoral.[7]

Organizarea activității consiliilor și birourilor electorale. În vederea realizării atribuțiilor legale, consiliile și birourile electorale adoptă hotărâri. Hotărârile consiliului și biroului electoral se aduc la cunoștință publică, organelor electorale superioare și inferioare, organelor administrației publice, instituțiilor, întreprinderilor, organizațiilor, concurențelor electorali, precum și persoanelor interesate în termen de trei zile după adoptare prin orice mijloace de publicitate. Hotărârile consiliului și biroului electoral, adoptate în limitele competenței lor, sunt executorii pentru autoritățile publice, întreprinderi, instituții și organizații, persoanele cu funcții de răspundere, partide, alte organizații social-politice și organele lor, precum și pentru toți cetățenii.

Ședințele consiliilor și birourilor electorale sunt convocate și conduse de către președinte, iar în cazul absenței acestuia sau la rugămintea lui, de către vicepreședinte. Ședința poate fi convocată, de asemenea, la cererea a cel puțin 1/3 din membrii cu drept de vot deliberativ ai consiliilor și birourilor. Proiectul ordinii de zi se propune de către președinte sau de către membrii care au solicitat convocarea ședinței și se aprobă cu votul majorității. Membrii cu vot deliberativ pot face propuneri pentru completarea sau excluderea unor probleme înscrise în ordinea de zi. Propunerile de modificare se supun aprobării. Dacă propunerile sunt aprobate, președintele este obligat să le supună dezbaterilor.

Chestiunile de pe ordinea de zi se supun dezbaterii în ordinea în care au fost înscrise. Schimbarea ordinii de dezbateri a problemelor înscrise în ordinea de zi se poate face la propunerea președintelui sau a unui membru numai după aprobare de către consiliu.

Ședințele consiliilor și birourilor electorale sunt deliberative dacă la ele sunt prezenți mai mult de 1/2 din membrii lor cu drept de vot deliberativ. Hotărârile consiliilor și birourilor electorale se adoptă, prin vot deschis, cu votul majorității membrilor lor cu drept de vot deliberativ și se semnează de președinte și secretar. În caz de paritate de voturi, cel al președintelui consiliului sau biroului este decisiv. Membrii consiliilor sau ai birourilor care nu sunt de acord cu hotărârile adoptate au dreptul să-și exprime în scris opinia, care se anexează la procesul-verbal al ședinței.

Prezența la ședințe a membrilor consiliilor și birourilor electorale este obligatorie. În cazuri justificate, cu înștiințarea președinților, unii membri pot să lipsească de la ședință. Participarea la ședințe a membrilor consiliului cu drept de vot consultativ este facultativă. [8]

Contestarea hotărârilor și acțiunilor organelor electorale. Deoarece organele electorale acționează în regim de putere publică, hotărârile și acțiunile lor pot fi contestate în termen de 3 zile de la data adoptării hotărârii sau săvârșirii acțiunii. [9]

Contestațiile împotriva acțiunilor și hotărârilor consiliilor electorale de circumscripție de nivelul al doilea pot fi înaintate organului ierarhic superior electoral sau judecătorei în a cărei rază teritorială se află consiliul respectiv, iar contestațiile împotriva acțiunilor birourilor electorale ale secțiilor de votare pot fi înaintate în organul ierarhic superior electoral sau în judecătoria de sector, sau municipală în a cărei rază teritorială se află biroul electoral. Cererea sau contestația împotriva acțiunilor și hotărârilor electorale se întocmește în formă scrisă și trebuie să cuprindă motivele ce o generează, probele, semnătura și datele de identitate ale persoanei care o depune.

În cazul în care organul electoral ierarhic superior examinând contestația împotriva hotărârii organului electoral ierarhic inferior a anulat hotărârea acestui organ și a adoptat o hotărâre nouă, persoana care nu este de acord cu hotărârea adoptată va contesta această hotărâre în instanța de judecată de contencios administrativ competentă în a cărei rază teritorială se află organul electoral ierarhic superior, iar dacă organul electoral ierarhic superior a respins cererea persoanei ca neîntemeiată – ea va depune o cerere în instanța de judecată de contencios administrativ în a cărei rază teritorială se află organul electoral emitent. [10]

În concluzie, menționăm faptul că consiliilor electorale de circumscripție și birourilor electorale ale secțiilor de votare le revine un deosebit de important în organizarea și desfășurarea alegerilor locale. De activitatea lor eficientă depinde, în mare măsură, desfășurarea corectă a alegerilor locale.

Referințe:

1. Popa V., Manole T., Mihăițuță I. Administrația publică locală a Republicii Moldova. Comentarii legislative.- Chișinău, 2000, p.14.
2. Radu Al., Radu Gh., Porumb I. Sistemul politic românesc, un sistem entropic?- București, 1995, p.92.
3. Regulamentul privind activitatea consiliilor electorale de circumscripție (aprobat prin hotărârea CEC nr. 138 din 14.02.2006), pct.11-13. (În continuare: „Regulamentul...”)
4. Codul electoral, art.27, 30-32; Regulamentul..., pct.7,20.
5. În cazul în care concurenții electorali constituie un bloc electoral, după desemnarea reprezentanților lor în organele reprezentative, membrii reprezentanți vor fi retrași din organele electorale, cu excepția unuia dintre ei, lăsat în baza deciziei blocului electoral respectiv. În cazul în care conducerea blocului electoral nu întreprinde aceste acțiuni în termen de 3 zile de la constituirea acestuia, organele electorale exclud reprezentanții pasibili de retragere. Concurentul electoral care aderă la un bloc electoral deja existent este obligat să-și retragă membrul reprezentant din organele electorale. (Codul electoral, art.15)
6. Codul electoral, art.30,31.
7. Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați nr.5-XVI din 09.02.2006. În: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.47-50/200 din 24.03.2006.
8. Codul electoral, art.32; Regulamentul..., pct.15-33.
9. A se vedea: art.7 și 8 din Legea contenciosului administrativ nr.793-XIV din 10.02.2000 și art. 26, 28 din Codul electoral.
10. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației electorale” nr.16 din 18.05.1999, pct. 3,4,7.

Recenzent: A. Sîmboteanu, dr., conf. univ.
Prezentat la 18.09.2006.

ADMINISTRATIA PUBLICA CA OBIECT DE CUNOASTERE ȘTIINȚIFICA

Valentina CORNEA,
Catedra de Administrație Publică,

L'étude "L'administration comme l'objet de la connaissance scientifique" traite le problème de la recherche du phénomène administratif dans une manière scientifique.

Comme objectifs prioritaires on propose l'explication de la notion de l'administration publique par l'intermède des théories qui décrivent et expliquent ce phénomène, la présentation de quelques informations sur les origines de la recherche de l'administration publique, la description des concepts de la science administrative aussi et la description de quelques méthodes utiles dans la recherche et la connaissance de ce phénomène.

Cunoașterea științifică a administrației publice a devenit în ultimele decenii o preocupare constantă atât a teoreticienilor, cât și a practicienilor din domeniu. Necesitatea cunoașterii științifice a administrației publice este determinată de creșterea rolului acesteia în societatea modernă. Cunoștințele obținute în rezultatul cercetării științifice a administrației publice stau la baza organizării raționale și la funcționarea eficientă a acesteia. O abordare științifică a administrației permite înțelegerea modului în care individul poate realiza obiectivele individuale mai rapid, mai complet, mai eficient. De asemenea va putea înțelege mai bine cum și în ce tip de organizație se poate integra, precum și modul în care poate contribui la eficiența acesteia. Din punct de vedere filozofic, cunoașterea administrației permite elaborarea acelor tipuri de informații, de semne și semnale, de codificări și decodificări, care-i permit individului să se raporteze la realitate, să acționeze în cunoștințe de cauză. [1]

Considerarea administrației publice ca obiect al cunoașterii detașează un număr de condiții respectarea cărora va asigura furnizarea producerea unor informații pertinente. O primă condiție ar fi definirea acestui concept prin prisma teoriilor existente. Literatura de specialitate - atunci când tratează administrația publică insistă asupra faptului că aceasta este o structură cu calități emergente proprii și teoriile clasice ale organizării și conducerii sunt incomplete pentru a putea dezvălui caracterul specific al acesteia. Concluzia ce pare a se evidenția este că între teoriile organizațiilor și teoriile specifice administrației publice pot apărea clivaje ce ar trebui minimizezate.

Următoarea condiție se referă la selectarea metodelor și procedurile potrivite. Cerința de bază care nu trebuie uitată în selectarea metodelor și procedurilor potrivite este că în cercetare sunt valabile doar metodele ce contribuie la crearea prin cunoștințe a unei imagini adecvate a obiectului cunoașterii.

Scopul acestui demers este de a prezenta administrația ca obiect de cunoaștere științifică. Experiența comparativă a arătat că în lipsa unei abordări științifice, aptă de a analiza activitatea administrativă, aceasta rămâne sub imperiul fortuitului și a empirismului pur și simplu. [2]. Obiectivele trasate în realizarea scopului se circumscriu elucidării conceptului de administrație publică prin prisma teoriilor care descriu și explică acest fenomen, prezentării unor informații despre originile cercetării administrației publice, descrierii concepțiilor privind știința administrației, precum și descrierii unor metode utile în investigarea și cunoașterea acestui fenomen.

Seminificația administrației ca tip de activitate umană

Teorii izolate sau fragmentare cu privire la administrație, la guvernare în general, sau formulat încă din antichitate. În acest sens, Quintilian este cel mai des citat pentru forța metodologică a celor șapte întrebări ale sale: cine? Ce? Unde? Cu ce? Pentru ce? Cum? Când? care își păstrează și astăzi întreaga lor actualitate și utilitate; Dioclețian a lăsat lumii câteva principii de guvernare, de ex. aserțiunea sa cu privire la izolarea celui are prima responsabilitate în guvernare, la manipularea sa de către cei din anturaj: „Adesea este în interesul a patru-cinci minniștri să se înțeleagă între ei pentru a-l putea înșela pe suveranul lor. Fiind

izolat de oameni prin înalta sa demnitate, adevărul îi este ascuns. Vede numai cu ochii lor și nu aude altceva decât realitățile lor mincinoase. El conferă posturile cele mai importante viciului și slăbiciunii și îi dezonoarează pe cei mai virtuoși și merituosi dintre supușii săi prin astfel de artificii infame, cei mai buni și mai înțelepți dintre monarhi, cad pradă corupției venale a curtenilor lor.”

Domnia lui Marcus Aurelius, cât și cea a lui Titus Antonius Pius sunt - în opinia istoricului englez iluminist E. Gibbon - singura perioadă din istorie în care unicul scop al guvernării este fericirea poporului.

Platon precăuta conducerea ca o știință despre hrănirea generală a oamenilor și demonstrează, că activitatea de conducere reprezintă un element important în sistemul de asigurare a vieții societății. El arată, că o conducere reușită trebuie să se bazeze pe legile generale și bine gândite, ca pe baza lor să se poată găsi o hotărâre corectă în orice situație concretă. Un alt mare gânditor Aristotel arată necesitatea elaborării unei științe “dominatoare”, care i-ar învăța pe deținătorii de robii principiile de adresare cu ei.

Cercetătorii domeniului consideră că rudimentele administrării au apărut atunci când doi oameni au încercat să mute din loc o stâncă, pe care singur n-ar fi mutat-o nici unul. Limitele unui singur individ pot fi explicate prin două tipuri de formulări: a) stâncă este prea mare pentru el; b) individul este prea mic pentru stâncă. Prima formulare exprimă limitele omului prin referire la mediul fizic, pe când a doua explică limitele sale în raport cu propriile capacități biologice de a face față acestei situații. Soluția se regăsește într-o acțiune socială de cooperare. Acționând împreună, cei doi își sporesc capacitățile individuale, iar recunoscând acest lucru, se formează în mod deliberat o organizație. Există multe metode de a muta o piatră: prin rostogolire, cu un scripete, sau poate sfărâmată și mutată pe bucăți. A administra în sens restrâns se concentrează în special, asupra modului în care este aleasă metoda, asupra modului cum sunt convinși oamenii să coopereze pentru îndeplinirea unei sarcini, cum este împărțită activitatea între ei. În sens larg administrație înseamnă ”element, funcție organizațională a sistemelor (biologice, sociale, tehnice, prin care se asigură menținerea unei anumite structuri, a unui regim de activitate, realizarea programelor și a scopurilor)” Aceste abordări pot fi luate în considerare în îndeplinirea oricărei alte sarcini care necesită o activitate comună: - stingerea unui incendiu, pavarea străzilor, rezolvarea cererilor pentru ajutor de șomaj sau asortarea scrisorilor într-un oficiu poștal.[3] Astfel, problema din totdeauna a administrației a fost conjugarea acțiunilor individuale în asigurarea unui scop comun, sarcina primordială fiind de a transforma potențialul în realitate. Înțelegem că tip de activitate umană, administrarea semnifică acțiunea de a administra, de a desfășura, activități de un anumit conținut administrativ; și se exprimă prin:

- acțiuni chibzuite, raționale și eficiente de utilizare a resurselor umane, materiale și financiare, în scopul obținerii unor rezultate maxime, cu eforturi minime;
- satisfacerea, rațional și eficient, a exigențelor cetățenilor, prin utilizarea unor tehnici și metode moderne;
- cadrul organizatoric necesar producției bunurilor materiale și spirituale, care influențează rezultatele obținute și în sectorul privat. Calitatea vieții zilnice a oamenilor, este dependentă în bună parte de produsul creat.

Aceste semnificații își găsesc fundamentare în etimologia termenului administrație, care înseamnă a da o mână de ajutor, a dirija sau a conduce.

Abordarea teoriilor privind administrația publică presupune o precizare succintă a terminologiei specifice limbajului practicat de teoreticienii fenomenului administrativ. Multitudinea semnificațiilor divergente acumulate de-a lungul timpului, precum și tentația de a le actualiza creează ambiguitate, producând inconsecvență chiar și în studiile de specialitate.

Dintre multiplele sensuri ale termenului de administrație, preocupările teoretice s-au axat în principal pe clarificarea noțiunii de administrație publică, înțelegem că formă de exercitare a puterii executive în stat, mai ales datorită importanței pe care o prezintă cunoașterea exactă a acestei activități în intimitate; a modului în care trebuie să fie organizată realizarea ei practică. În această ordine de idei administrarea este discutată ca artă de “a asigura ca lucrurile să fie făcute bine”. În acest context se pune accentul pe procesele și metodele de asigurare a activității coordonate a unor grupuri de oameni.

Teoriile actuale cu privire la conducere definesc administrația ca pe o modalitate prin care liderii îi determină pe aceia, în fruntea cărora se află se acționeze în virtutea atingerii unor scopuri sigure, care să reprezinte valorile și motivațiile – dorințele și necesitățile, aspirațiile și speranțele – atât ale liderilor, cât și a celor care îi urmează pe cei care îi conduc.

Rațiunea de a fi a administrației rămâne mereu satisfacerea interesului general. Interesul general (sau public) este circumscris necesităților materiale și spirituale ale cetățenilor la un moment dat. Excursul etimologic al termenului administrație permite conturarea a două concepții, care sunt definitorii pentru administrația publică. Prima concepție este cea tradițională: administrația publică este un instrument în mâna guvernanților, pentru punerea în practică a politicilor acestora. A doua, cea modernă, consideră administrația un aparat care furnizează anumite servicii cetățenilor, funcționând în slujba lor. Astfel, sub aspect funcțional, administrația publică reprezintă activitatea de organizare a executării legii și de executare în concret a legii, urmărindu-se satisfacerea interesului general, iar sub aspect organizatoric, administrația publică constă dintr-un ansamblu de autorități publice prin care se aduc la îndeplinire legile, sau, în limitele legii, se prestează servicii publice.

Conexiunea administrației cu managementul și conducerea

Una dintre probleme care apare în debutul oricărei discuții referitor la administrația publică este dacă aceasta are vreo conexiune cu managementul și conducerea. În acest sens pot fi identificate câteva puncte de vedere ce vizează conexiunea administrație publică – management, administrație publică – conducere.

Un punct de vedere referitor la conexiunea administrație –management îi aparține lui Fritz Morstein Marx, unul dintre cercetătorii și profesorii importanți din domeniul administrației publice, care editează în 1940 volumul *Public management in the New Democracy*. Pentru a distinge managementul de administrație autorul menționează șase diferențe, (definind astfel domeniul administrației publice):

1. Includerea funcțiilor manageriale generale precum ar fi planificarea, organizarea, controlul și evaluarea în locul discuției despre valori și conflicte sociale între birocrăție și democrație;
2. Orientare instrumentală în favoarea criteriilor economiei și eficienței în locul echității, receptivității sau siguranței politice;
3. Concentrare pragmatică asupra managerilor de nivel mediu în locul perspectivei elitelor politice sau a elitei de politici publice,
4. Tendință de a minimiza diferențele dintre sectorul public și cel privat în locul accentuării lor;
5. Concentrare singulară asupra organizării cu relații externe tratate în aceeași manieră rațională ca și operațiunile interne în locul unei concentrări asupra legilor, instituțiilor și proceselor birocratice politice;
6. Legătură filozofică puternică cu tradiția managementului științific în locul unor legături puternice cu științe politice sau sociologia.

Astfel conceput managementul public este considerat un segment major al domeniului mai larg al administrației publice, sau, în viziunea altui autor, “studiu interdisciplinar al aspectelor generice ale administrației, un amestec de planificare, organizare și control al funcțiilor manageriale în cazul managementului resurselor umane, financiare, fizice, informative și politice.” În această optică relațiile dintre management și administrație sunt de tipul relațiilor parte-întreg sau specie-gen. Managementul se concentrează asupra instrumentelor manageriale, asupra tehnicilor, cunoștințelor și aptitudinilor care pot fi utilizate pentru a transforma ideile și politicile în programe de acțiune, pe când administrația publică presupune acțiuni neîntrerupte care au drept scop asigurarea condițiilor pentru desfășurarea ritmică a vieții statului. Considerațiilor de acest gen însă li se opun și unele controverse. Aaron Wildavsky (1985) s-a îndoit multă vreme că există ceva nou: „Substituind un cuvânt, adică „administrație” pentru „management”, vechea lume a administrației publice este reînnoită sub nouă rubrică a „managementului public”. Wildavsky a considerat eforturile de delimitare a acestor două domenii mai puțin originale și mai mult eforturi de a imita școlile de afaceri, precum și o încercare de „hegemonie conceptuală”, o reacție

împotriva limitelor cu care se confruntă analiștii politicilor publice datorită realității vieții politice și organizaționale. Autorul rămâne fidel ideii că managementul public este administrație publică, iar un alt autor consideră că managementul s-a distanțat intenționat de administrația publică, axându-se în special pe valorificarea studiilor de caz, în care eroi sunt antreprenorii, și mai puțin instituțiile.[4]

O altă dilema apare în legătură cu discernerea diferențelor dintre conducere și administrație. În sens larg conducere înseamnă ”element, funcție organizațională a sistemelor (biologice, sociale, tehnice, prin care se asigură menținerea unei anumite structuri, a unui regim de activitate, realizarea programelor și a scopurilor)” Unii autori asociază conducerea cu niveluri ale interacțiunii politice și sociale. Liderii sunt acei care asociază și modelează elementele din societate la un nivel instituțional, iar în plus, sunt și figuri grandioase, în schimb, administratorii, îndeplinesc sarcinile grele, pământești, dar necesare ale unui birocrat și ale universului tehnic care ține organizația în mișcare zi de zi. [5] Se recunoaște tot mai mult că administrația și conducerea au o importanță egală în succesul organizației. Conducerea este văzută ca ocupându-se cu schimbarea, în timp ce administrația este văzută ca făcând față complexității.

Care dintre aceste puncte de vedere poate fi considerat a fi valabil și merită a fi promovat până la acceptarea unanimă în rândul cercetătorilor? Trebuie să recunoaștem că este dificil să optăm pentru unul dintre ele în categorii de ”adevărat”- ”fals”. Putem face o opțiune, condiționată de starea psihică de moment. Antrenarea, însă, într-un proces de cunoaștere, apelând la instrumentariul filozofiei științei, conturează posibilitatea formulării unor predicții inteligente. „A ști pentru a putea”- este devisa sub care F.Bacon, iar A.Comte a dezvoltat concepția potrivit căreia cunoașterea nu este un scop în sine, ci un mijloc al nostru de stăpâni lucrurile.

Originile cercetării administrației publice. Constituirea științei administrației

Cercetarea științifică având ca obiect administrația publică dobândește un caracter sistematic în sec al XIX-lea, odată cu apariția științei administrației. Știința administrației, ca ramură distinctă a științei, care cercetează administrația publică în manifestările sale complexe s-a constituit în decursul timpului ca urmare a preocupărilor pentru perfecționarea administrației publice. În celebrul său eseu „Studiu asupra administrației” W.Wilson, cel de-al 28-lea președinte al SUA, menționa că cercetarea administrației ar face un imens serviciu studiului constituțional, pentru că aceasta, din punct de vedere filozofic este apropiat de studiul repartizării corecte a autorității constituționale. Indiferent de autoritatea exercitată, administrația trebuie sa-si asume niște responsabilități și probleme care vor necesita nu puțină înțelepciune, cunoaștere și experiență. Astfel de lucruri trebuie studiate pentru a fi bine realizate. De aceea e nevoie de o știință a administrației care să încerce să îndrepte cărările statului, sa-i facă afacerile să fie afaceri, să-i întărească și purifice organizarea, iar sarcinile să implice responsabilitate. Acesta este un motiv pentru care există o astfel de știință.

Cercetarea administrației publice modulează și extinde câteva tradiții de gândire și scriere, materializate în studii teoretice și empirice cu privire la activitățile desfășurate de numeroase organe ale administrației publice din lume, la structurile guvernamentale, planificarea politico-administrativă, eficientizarea activităților și comportamentul administrativ.

Deși începuturile sale sunt mai îndepărtate și sau consemnat în sudul Asiei, China și Egipt, administrația publică în ipostază de știință s-a cristalizat în sec. al XVII-lea, când unii profesori din Germania și Austria au ținut studenților, la universitățile germane cursuri privind științele camerale. În limba germană, ”Kameralien” se traduce prin știința administrației și cuvântul provine din latină - ”camera”, care înseamnă ”cameră” cu sens de instituție financiară. La început, științele camerale au studiat administrația finanțelor publice, dar ulterior ele au cuprins întreaga administrație a statului, independent de normele juridice care o reglementau. Dintre kameraliști s-a distins în mod deosebit Lorenz von Stein (1815-1890) care a studiat instituțiile administrative în complexitatea lor și a cărui operă principală poartă titlul ”Teoria administrației”.

Estafeta kameraliștilor este preluată de cercetătorii francezi. Lucrări despre conducere scriau administratorii, jurnaliștii, profesorii de la diferite universități, oamenii politici. Lucrările sugerau reforme, o parte dintre ele ulterior fiind realizate. Unul dintre precursorii științei administrației este Charles-Jean

Bonnin care public în 1812 lucrarea ”Principes d administration publique”, referindu-se la știința administrației ca la o știință exactă. Alexandre-Francois Vivien (Etudes administratives - 1845) este printre primii care a folosit termenul de ”știința administrației”, opunându-l dreptului administrativ. Dintre cercetătorii de formație tehnică, cel mai important este Henry Fayol. Concepția sa asupra administrației se bazează pe cinci elemente: planificare previzională, organizare, comunicare, coordonare și control, cu accente pe schema organizării (organigrama) - o schemă grafică a organizației, conținând linii ale autorității și responsabilității și modul în care ele conectează - pe care el a văzut-o ca principalul instrument al managementului.

Școala americană de cercetare în domeniul administrației publice a avut un rol deosebit în conturarea științei administrației ca știință de sine stătătoare. Întemeietorul științei administrative americane este considerat Woodrow Wilson. În succintul, dar remarcabilul său eseu, „Studiu asupra administrației”, W.Wilson menționează necesitatea studierii structurilor guvernamentale separat de politică, indicând și metodele care se pretează cercetării administrației publice: ”Obiectul studiului administrativ este tocmai acela de a descoperi, mai întâi, ce acțiuni poate îndeplini statul cu succes, iar în al doilea rând, cum poate acționa ca să aibă maximum de eficiență și costuri minime, fie financiare fie de energie. La ambele puncte e nevoie să facem multă lumină și doar studiul atent ne poate lămurii”.

O sursa principală de idei pentru abordarea științifică a administrației publice o constituie cercetarea și scrierile lui Frederick W. Taylor. În *Principiile managementului științific* (1911). Taylor susținea că obiectivul unui management care procedează în mod științific este de a descoperi cel mai bun (adică cel mai eficient) mod de a îndeplini o anumită sarcină.

Cercetarea științei administrației în perioada postbelică a fost susținută mai întâi de Harold Lasswell. În viziunea lui Lasswell știința administrației trebuie să aibă trei componente distincte, care să o diferențieze de abordările anterioare: să aibă caracter multidisciplinar, să rezolve probleme specifice, și să fie explicit normativă.

Prin caracter multidisciplinar Laswell voia să spună că știința administrației publice trebuie să se diferențieze de studiul îngust al instituțiilor și structurilor politice și să folosească eforturile și descoperirile din alte domenii - cum ar fi economia și sociologia, dreptul și politologia. Prin rezolvare de probleme specifice - știința administrației trebuie să adere strict la canonul relevanței, orientându-se spre probleme globale concrete, fără a se angaja în dezbateri pur academice și adeseori sterile, ce caracterizau, de exemplu, interpretarea unor texte politice clasice, uneori obscure. Prin formula explicit normativă Laswell sugera că știința administrației publice nu trebuie să se deghizeze în mantia ”obiectivității științifice”, ci trebuie să recunoască imposibilitatea separării scopurilor de mijloace sau a valorilor de tehnici în studiul acțiunii organelor administrației publice.

La mijlocul secolului XX este frecvent folosită metoda behavioristă în cercetarea fenomenelor administrative. Opera de referință în acest context este lucrarea lui Herbert Simon *Comportamentul administrativ*, care într-o evaluare din 1990 a celor mai influente cărți din administrația publică din ultima jumătate de secol, a fost apreciată ca făcând parte dintr-o ”mulțime cu un singur element”. H.Simon și-a elaborat teoria despre comportamentul administrativ pentru a contracara și a corecta teoriile economice convenționale, care emit supoziții hazardate, lipsite de justificare, asupra raționalității individuale. Abordarea comportamentală a lui Simon a devenit fundamentul pentru un manual de Administrație publică, scris în colaborare cu Donald Smithburg și Victor Tompson. Principalele teme ale cărții se circumscriu poziției lui Simon, potrivit căreia domeniile de interes pentru administrația publică ar trebui să fie a) modul în care este organizată administrația publică și structurile acesteia, b) aspectul ”uman” al administrației, adică tipuri de comportament administrativ, c) relația dintre administrație și politică, reevaluarea rolului administrației în definirea politicii.

Preocupări ale științei administrației

Știința administrației are ca obiect de cercetare administrația publică sub toate laturile și aspectele sale, în scopul îmbunătățirii continue a organizării și funcționării aparatului administrativ, pentru satisfacerea în condiții din ce în ce mai bune a vieții sociale. În acest sens se disting câteva categorii de

probleme. O primă categorie de preocupări pentru știința administrației se referă la organizarea administrației la diferite nivele: național, regional, local. Aceasta presupune elaborarea unei teorii privind structurile administrative, raționala dimensionare și organizare a aparatului administrativ, în raport cu nevoile sociale pe care trebuie să le satisfacă.

Un alt set de preocupări se referă la pregătirea și recrutarea personalului. Acestea vizează structura optimă a aparatului administrativ, politica de personal în structurile administrative, cerințe impuse față de stilul de lucru al funcționarilor publici, liderismul, birocracia în administrație, etc.

Al treilea grup de probleme îl constituie probleme tehnice: luarea deciziilor, previziunea politică, metodele de administrare în situații de criză și conflict, tehnologii de interacțiune a administrației cu cetățenii, mass-media.

În calitate de subiect al cunoașterii științifice și cercetării în știința administrației apar domenii distincte de referință: administrația publică în condițiile economiei de piață, administrarea proceselor sociale etc.

Relațiile științei administrației cu alte științe

Ținând seama de complexitatea fenomenului administrativ, știința administrației prezintă strânse legături cu alte științe sociale. Așa cum, inițial, administrația publică a făcut obiect al cercetării numai sub aspectul său juridic, al normelor care reglementează relațiile din sfera administrației, se atestă o strânsă legătură cu dreptul administrativ. Aceste două științe se completează reciproc. Știința administrației investighează administrația publică din mai multe de vedere, insistând asupra formulării unor principii generale, a legităților obiective din domeniul activității administrative și în baza acestora propune recomandări pentru obținerea performanțelor, în timp ce obiect al dreptului administrativ într-o mare măsură îl constituie transformarea acestor recomandări în norme juridice aplicabile. Sarcina dreptului administrativ constă în exprimarea conceptelor de bază ale științei administrației într-un limbaj juridic specific, sub forma normelor juridice. Relația dintre aceste două discipline poate fi privită ca o relație dintre formă și conținut.

Este important a menționa și interdependența științei administrației cu praxeologia și știința conducerii. Toate trei sunt științe ergologice, adică științe despre organizarea activității umane. Diferențe sunt date de gradul diferit de abstractizare.

Din categoria științelor ergologice cea mai abstractă este praxeologia, prezentând un grad sporit de generalizare. Obiect al acestei științe îl constituie orice activitate umană, abordată din punct de vedere al raționalității acesteia. Principiile și recomandările praxeologiei sunt aplicabile oricărui domeniu de activitate umană. Relativ, acestea nu sunt numeroase, pentru că un număr prea mare de recomandări nu pot avea aceeași valoare în organizarea unor activități militare, conducerea unei instituții publice sau unei cooperative.

Știința conducerii se distinge printr-un grad redus de generalizare. Aceasta privește funcționarea eficientă și conducerea sistemelor sociale. Principiile și tezele generale ale științei conducerii se referă în special la personalul din organizații și instituții.

Știința administrației se caracterizează prin cel mai redus grad de generalizare, pentru că nu se referă la toate instituțiile, constituite pentru îndeplinirea activităților sociale utile, ci doar a celor care se circumscriu activităților administrative. Limitând în acest fel sfera intereselor sale, știința administrației dezvoltă acele elemente ale științei conducerii, specifice unui domeniu distinct, și anume administrația publică.

Interdependența dintre aceste discipline poate fi reprezentată în felul următor: tot ce prezintă interes pentru praxeologie, are importanță pentru știința conducerii, iar ceea ce prezintă interes pentru știința conducerii, este important pentru știința administrației. Nu este însă valabilă formula inversă: nu tot ce prezintă interes pentru știința administrației, intră și în sfera de interes a științei conducerii, și nu tot ce studiază știința conducerii, ține de domeniul praxeologiei. În acest context apare necesitatea unei abordări mai concrete prin care să se contureze caracterul specific administrativ al unei activități. O opinie clară a diferențierii activităților cu caracter administrativ este prezentată de W. Wilson, în *Studiul administrației publice*. Administrația publică reprezintă executarea detaliată și sistematică a legii publice. Orice aplicare

particulară a legii generale este un act de administrație. Fixarea și colectarea taxelor, de exemplu, spânzurarea unui criminal, transportul și livrarea corespondenței, echiparea și dotarea armatei și a marinei, etc. sunt toate, în mod evident, acte de administrație; dar legile generale care direcționează executarea acestor lucruri se află în afara și de asupra administrației. Planurile generale de acțiune ale statului nu sunt administrative; executarea detaliată a acestor planuri este administrativă. Constituțiile, prin urmare, se ocupă doar de acele instrumente ale statului care trebuie să controleze legea generală.

În opinia altor autori, previziunea, pregătirea deciziei constituie o trăsătură esențială a activității administrative.

Moduri de abordare a fenomenului administrativ

Pentru fiecare știință deosebit de important este definirea fundamentelor metodologice ale acesteia. Tradițional, acestea sunt obiectul și metodele cunoașterii. Obiect al științei administrației este administrația publică, care prin definiția dată de către experții ONU reprezintă un proces de realizare a scopurilor și problemelor naționale prin intermediul structurilor administrative. În lumina acestei definiții, știința administrației este definită ca o știință socială care fundamentează științific procesele de optimizare a activității administrative. Politologul american M. Dimock, în lucrarea „Filozofia administrării”, concluzionează că știința administrației este o sinteză științifică, care se raportează tuturor domeniilor de cunoaștere, care implică realizarea politicii oficiale și a programelor statului.

De menționat că știința administrației comportă un caracter interdisciplinar. Excursul istoric demonstrează utilizarea de către aceasta a realizărilor psihologiei, filozofiei, sociologiei.

Interesantă și neașteptată este compararea științei administrației cu medicina, propusă de politologul american F. Mosher. Autorul atenționează asupra asemănării conceptuale dintre cele două științe, la prima vedere foarte diferite. Medicina se fundamentează pe alte discipline „de frontieră”, cum ar fi anatomia, chimia, fizica. Însă chiar și cele mai profunde excursuri în aceste științe nu asigură cunoașterea obiectului propriu al medicinei. Similar stau lucrurile și cu știința administrației. Cunoștințele din politologie, sociologie, conflictologie, psihologie, economie sunt necesare, dar ele însele nu constituie obiectul științei administrației, aceasta dobândindu-și o orientare științifică independentă. [6]

Pentru a demonstra că știința administrației este o știință independentă, este necesar a se avea în vedere corespondența dintre obiectul și metoda sa. În literatura de specialitate se menționează faptul că administrația publică, obiectul științei administrației, poate fi tratat din diverse puncte metodologice, proprii diverselor științe. Astfel se conturează două concepții importante: prima consideră că știința administrației nu poate avea metode specifice, și cel care întreprinde studiul administrației trebuie să folosească metodele și tehnicile de cercetare ale altor științe sociale. A doua concepție, dimpotrivă, presupune că știința administrației, datorită specificității obiectului său, trebuie să aibă metodologia sa proprie de cercetare, să folosească tehnici originale de investigație. [7]

Un pas intermediar în această prolemă este afirmarea interdisciplinarității, dar nu în sensul că știința administrației ar fi fost pluridisciplinară, adică un cumul de cunoștințe format din capitole ale diverselor științe sociale care se referă la administrația publică, ci prin faptul că are un caracter interdisciplinar. În acest sens știința administrației are un singur mod de abordare ce rezultă din specificul său și din caracteristicile acestuia, deși utilizează metode și cunoștințe ale altor științe. Astfel, o abordare juridică a administrației publice conduce la o mai bună cunoaștere a structurilor și funcționării administrației publice, abordarea managerială este orientată spre găsirea și punerea în practică a celor mai eficiente tehnici de gestiune și care încearcă să depășească stereotipul public-privat, abordarea sociologică încearcă să progreseze în cunoașterea fenomenului administrativ cu ajutorul conceptelor și metodelor sociologiei.

Metode și tehnici de investigare științifică a administrației publice

Una dintre problemele importante ale cunoașterii științifice este cea a metodelor de cercetare. Metoda, așa cum a fost definită de Francis Bacon este farul care ne indică drumul, permițând chiar și unui olog să ajungă la destinație cu mai puțin consum de energie și timp, sau, într-o altă accepțiune, cea a lui Rene Decartes, un set de reguli sigure și ușoare, grație cărora toți cei care le respectă cu exactitate nu vor

presupune nici odată drept adevăr ceea ce este fals și vor ajunge - fără să se ostenească în eforturi inutile, ci sporind treptat știința lor la cunoașterea adecvată a tot ce pot ei atinge. [8]

Vorbind despre administrația publică ca obiect de cunoaștere științifică, avansăm teza potrivit căreia pot fi folosite atât metode generale, cât și particulare și specifice. Deosebirea apare în urma evaluării metodelor sub aspectul sferei de utilizare. Metodele universale, adică de maximă generalitate sub aspectul folosirii lor pot fi considerate: metoda dialectică, metoda deductivă, metoda analitică, metoda fenomenologică, metoda hermeneutică, metoda structural-funcțională și altele. Alegerea unei metode sau alteia se face în funcție de particularitățile obiectului cunoașterii. De exemplu, dacă scopul unei cercetări este de a descoperi particularitățile unei comunități umane, atunci se va da prioritate metodei istorice, în cazul studierii interacțiunii dintre anumite elemente, impactul acestora într-o anumită treaptă a funcționării societății, se va da prioritate metodei structural-funcționale. Cerința de bază este că în cercetare sunt valabile doar metodele ce contribuie la crearea unei imagini adecvate a obiectului cunoașterii. Utilizarea metodelor universale “este o onoare” pentru investigarea procesului de administrare pentru că sunt aplicate fără o reflecție asupra interesului care conduce cunoașterea. [9] Luând în considerare faptul că într-o cercetare sunt valabile doar metodele ce contribuie la crearea unei imagini adecvate a obiectului cunoașterii vom da prioritate descrierii metodelor prin care se vor putea obține cunoștințe referitor la probleme de organizare și funcționare a administrației publice. Arsenalul mijloacelor și instrumentelor de cercetare ale științei administrației include toate principiile generale de cercetare științifică: analiza și sinteza, deducția și inducția, compararea, generalizarea. Un rol prioritar în metodologie însă revine analizei de sistem, analizei situaționale, analizei funcționale.

Abordarea sistemică sau analiza de sistem prezintă o serie de avantaje în cunoașterea administrației publice. În literatura de specialitate se menționează că aceasta contribuie la: clarificarea conceptelor, dezvăluirea interdependențelor, formalizarea relațiilor, definirea intrărilor și ieșirilor, precizarea țelurilor, asigurarea și alocarea resurselor, stabilirea de priorități, căutarea de soluții pentru realizarea programelor de activități. Contribuțiile enumerate mai sus vor fi considerate drept idealuri, a căror realizare se lovește în fapt de numeroase obstacole și capcane, dintre care principalele ar fi: confuzia posibilă între cunoașterea și convingerile valorice, abordare interdisciplinară redusă, insuficienta cuantificare a variabilelor, dificultăți legate de ponderea cerințelor societății și a țelurilor indivizilor, obstacole generate de corelarea dirijării controlului centralizat cu inițiativa locală.

Din punct de vedere al abordării situaționale, metodologia analizei problemelor și deciziilor administrative poate fi reprezentată ca un proces în patru pași:

1. Pentru soluționarea problemei identificate conducătorul selectează una sau mai multe metode științifice: analiza structural funcțională, metode cantitative de luare a deciziei etc.
2. Fiecare dintre metodele de conducere, aplicate în situații concrete, prezintă puncte tari și puncte slabe: conducătorul trebuie să prevadă consecințele metodei utilizate. De exemplu, mărirea salariilor poate deveni o motivație puternică pentru un anumit timp, însă cheltuielile nu justifică rezultatele)
3. Conducătorul trebuie să interpreteze corect contextul: care sunt factorii de importanță majoră în acest context și ce efecte pot produce una sau câteva variabile.
4. Conducătorul trebuie să fie capabil să utilizeze procedee concrete, care produc un minim de efecte negative, asigurând în același timp soluționarea eficientă a problemei în condițiile circumstanțelor create.

În acest mod, metodologia analizei situaționale a lărgit considerabil sfera de aplicabilitate a teoriei sistemelor, definind variabilele interne și externe, care influențează structura administrativă. Cercetătorii contemporani consideră că perspectivele metodologiei științei administrației sunt legate anume de dezvoltarea gândirii situaționale.

Cunoașterea administrației publice prin intermediul analizei funcționale pornește de la premisa teoretică că această instituție există pentru a îndeplini anumite funcții care îi permit să-și atingă obiectivele înscrise în mandatul de instituție, dar și obiectivelor generale consacrate de Constituție și alte acte

legislative în numele societății. Îndeplinirea acestor funcții justifică existența administrației publice, structura acesteia, activitățile și resursele alocate. Analiza funcțională pune accent pe mecanismele care asigură supravețuirea și dezvoltarea organizațiilor. Bazele perspectivei funcționaliste sunt puse de către Durkheim, iar paradigma analizei funcționale se fundamentează pe următorul postulat: un sistem se autoorganizează în raport cu finalitățile sale, elementele din care este compus sunt constituite, selectate, menținute și modificate în raport cu cerințele derivate din finalitățile generale ale sistemului, mai precis cu funcțiile pe care le îndeplinesc în cadrul sistemului. [10] În linii generale analiza funcțională permite studierea fenomenelor și activității administrației publice, funcțiile acesteia în raport cu sistemul din care face parte, relațiile cu anumite elemente ale acestui sistem.

Știința administrației este o știință pozitivă. Aceasta înseamnă că primul său obiectiv este de a sesiza fenomenele așa cum apar ele în realitate. În cercetarea administrației publice, ca de altfel a oricărui fenomen, este necesar să se stabilească aria studiilor ce urmează a fi întreprinse, să se stabilească apoi tehnicile de investigație ce pot fi folosite.

Cele mai importante tehnici de investigație sunt următoarele:

- studierea documentelor: - *bibliografiile*. Elaborarea studiilor bibliografice reprezintă primul stadiu al oricărei activități de cercetare; - *izvoarele oficiale*: rapoarte, procese verbale, diverse publicații; documentele de lucru și procesele verbale ale dezbaterilor din cadrul ședințelor de lucru, rapoartele comisiilor de specialitate; rapoartele întocmite de către funcționarii anumitor instituții; - *surse neoficiale*: presa, generală sau specializată, zilnică sau periodică, reprezintă o sursă incomparabilă de informații.

- *observația directă* se adaugă studierii documentelor administrative, fiind un mijloc esențial pentru analiza din punct de vedere cantitativ și calitativ activitatea din domeniul administrativ. Ea poate fi întreprinsă fie de către persoane din afara administrației, fie de către funcționari, caz în care această tehnică se numește *observare –participare*;

- *sondajele*, constau în completarea unor chestionare în care se sintetizează cele mai importante aspecte ale activității administrative;

- *anchetele* reprezintă metode de observație mai intensive, utilizate pentru a analiza opiniile și atitudinile funcționarilor. Principalele probleme abordate în cadrul acestor anchete sunt: satisfacția lor în muncă, atitudinea lor față de sistemul de organizare și reglementare a activității, conflictele între diferitele grupuri de funcționari, natura și modul de desfășurare a relațiilor de autoritate. În cadrul anchetelor se folosesc mai multe *metode*: - examinarea dosarelor de personal; - șederi prelungite ale anchetatorilor în cadrul organismelor studiate; - interviuri cu salariații etc.

Utilizarea acestor tehnici constituie premisele dezvoltării științei administrative.

Concluzii

Incursiunea istorică referitor la cercetarea fenomenului administrativ demonstrează că știința administrației publice este o știință relativ recentă. Înainte studiile vieții politice aveau tendința de a se concentra asupra dimensiunilor normative sau morale ale organelor administrației publice sau asupra detaliilor operaționale ale anumitor instituții politice. Aceste studii au generat discuții complexe despre natura societății, rolul statului, drepturile și responsabilitățile cetățenilor și ale sistemelor administrative, îndemnându-i pe mulți la o altă metodă pentru studiul politicii, una care să împacă teoria și practica politică printr-o analiză empirică a societăților existente. În acest context au apărut câteva abordări în studiul fenomenelor administrative – abordarea juridică, managerială și sociologică.

Necesitatea apariției unei științe care drept obiect de studiu administrația publică a decurs din faptul că *progresul social, politic, juridic și economic al unui stat este determinat în mare măsură de calitatea administrației sale*. O îmbunătățire substanțială a administrației nu se poate realiza decât pe baza unor cercetări științifice. Prin aplicarea unor principii științifice, administrația va putea face față cerințelor tot mai complexe ale societății aflată în plină transformare.

Având în vedere semnificația bivalentă a administrației – de **structură** și de **activitate** - în vederea îndeplinirii funcțiilor administrației - de prevedere, organizare, conducere, coordonare, control – și a sarcinilor sale pentru servirea oamenilor, **știința administrației** are de cercetat ambele aspecte ale

noțiunii, ținând seama de faptul că structura nu se poate concepe fără activitate și că ele se intercondiționează reciproc.

Știința administrației are, deci, propriul său obiect de cercetare, însă, ea trebuie să folosească conceptele și metodele diverselor științe sociale existente. Dezvoltarea sa depinde de numărul și calitatea cercetătorilor care vor fi în stare să folosească aceste tehnici și concepte. Activitatea de cercetare în acest domeniu ar putea fi realizată de către cercetători ce aparțin altor discipline: juriști, economiști, politologi, sociologi, practicieni, specialiști în organizarea și gestiunea întreprinderilor, însă, știința administrației nu se va putea dezvolta decât în măsura în care vor exista cercetători pregătiți exclusiv în domeniul administrativ.

Referințe:

1. Stroie, C., Filosofie, cunoaștere, cultură, comunicare, Editura Lumina Lex, 2000
2. Oroveanu, M., Tratat de știința administrației, Editura CERMA, București, 1996
3. Simon, Herbert A., Donald W. Smithburg, Thompson Victor A. Administrație publică, Editura Cartier, 2004, p.20
4. Lynn, L., Managementul public ca artă, știință și profesie, Editura Arc, 2004
5. Henry, N., Administrație publică și afaceri publice, Cartier, 2005
6. Василенко, И., Административно-государственное управление в странах запада: США, Великобритания, Франция, Германия, Москва, Логос, 2001
7. Costea, M. Introducere în administrația publică, Editura Economică, 2000
8. Țapoc V., Toma M., Disertația științifică, Editura „Ștefan Lupașcu”, Iași, 2001
9. Habermas, J., Cunoaștere și comunicare, Editura Politică, București, 1983
10. Zamfir C., Vlăsceanu L., Dicționar de sociologie, Editura Babel, București, , 1993

Recenzent: dr. Iurchevici Iulia
Prezentat la 22 august, 2006

**CADRUL JURIDIC AL SOCIETĂȚILOR CU RĂSPUNDERE LIMITATĂ.
REFERINȚE LA REPUBLICA MOLDOVA**

Iulia CUBREACOV,
Catedra de Finanțe și Evidență Contabilă

Le problème de société à responsabilité limitée a été créé par l'entourage politique et économique externe et par la création des rapports sociaux nouveaux qui étaient beaucoup plus dynamiques et beaucoup plus complexes que les rapports antérieurs. Eu conséquence, les rapports juridiques ont apparu dans les sociétés économiques. Etant au commencement de leur activité ils n'étaient pas privés d'inexactitudes et de lacunes, et sûrement, l'élaboration d'un cadre adéquat commun dans les activités de toutes les sociétés commerciales était absolument nécessaire. Pendant le développement de la société et pendant l'apparition de nouveaux rapports de propriété il était nécessaire de compléter souvent le cadre législatif existant en ce domaine et approuver des lois qui offraient beaucoup plus de clarté sur le domaine en recherche.

Problema societăților comerciale în Republica Moldova a apărut odată cu transformările ce au avut loc în societate la începutul anilor 90 ai secolului trecut. Aceste transformări au dus la apariția unui stat nou în Europa de Sud Est, un stat de drept bazat pe o economie de piață.

Problematika în cauză a fost impulsionată atât de mediul extern politic și economic, cât și de crearea unor raporturi sociale noi, care erau mult mai dinamice și mai complexe decât cele anterioare. Drept consecință au apărut raporturile juridice în sfera societăților economice. Fiind la început de cale domeniul respectiv nu era privat de inexactități și lacune și, bineînțeles, elaborarea unui cadru adecvat de activitate comun tuturor societăților comerciale era o necesitate strângentă. Pe parcursul dezvoltării societăților și apariției unor raporturi noi de proprietate a fost nevoie de complectări repetate la cadrul legislativ existent în domeniu și aprobarea unor legi, care ar conferi mai multă claritate în domeniul supus cercetării.

Astfel la momentul de față în legislația Republicii Moldova se atestă mai multe tipuri sau forme de societăți comerciale și anume:

- societate în nume colectiv (SNC);
- societate în comandită (SC);
- societate cu răspundere limitată (SRL);
- societate pe acțiuni (SA)...

În ceea ce privește societățile cu răspundere limitată, care vor fi în continuare obiectul nostru de cercetare, se definesc ca fiind societățile constituite pe baza deplinei încrederi între două sau mai multe persoane care asociază anumite bunuri pentru a desfășura o activitate comercială, pentru a obține un profit și a participa la împărțirea lui. Asociații răspund pentru obligațiile sociale în limita aporturilor depuse.

După cum putem observa, ea împrumută caractere atât de la societățile persoane, cât și de la societățile de capitaluri, dar sunt niște construcții cu mult mai flexibile, mai ușor manevrabile în societatea de astăzi, fapt ce este demonstrat prin numărul mare de afaceri.

Pentru prima dată ca formă juridică societatea cu răspundere limitată se atestă în dreptul german, fiind consacrată printr-o lege din 29 aprilie 1892 cu denumirea de: *Gesellschaft mit beschränkter Haftung* (G.M.B.H.). Mai târziu astfel de organizare se atestă și în Europa: Franța – 7 martie 1925; Spania – 17 iulie 1953; o formă asemănătoare se atestă în dreptul englez sub denumirea de „*Company with limited liability*” și în cel american sub denumirea de „*Clase corporation*”. Oricât ar părea de straniu, această formă juridică nu a fost reglementată în actele normative ale Țărilor Scandinave, precum nici în dreptul filandez, norvegian, suedez sau olandez.

În Republica Moldova noțiunea de societate cu răspundere limitată pentru prima dată a fost atestată în Hotărârea Guvernului Republicii Moldova „Despre aprobarea Regulamentului societăților economice din Republica Moldova” nr. 500 din 10 septembrie 1991, urmată de legea nr. 845-XII din 3 ianuarie 1992, cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, care stabilește că societatea cu răspundere limitată este întreprindere fondată de două sau mai multe persoane fizice sau juridice care și-au asociat bunurile în scopul desfășurării în comun a unor activități de antreprenoriat sub aceeași firmă în baza contractului de constituire [4;10].

Referindu-ne la partea juridică a problemelor sau actelor normative de care se folosește societatea cu răspundere limitată în activitatea sa, am putea enumera cele mai importante dintre ele:

• **Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994.** Articolul 9 prevede, că factorii de bază ai economiei Moldovei sunt piața, libera inițiativă și concurența loială. Articolul 126 a Constituției stipulează că economia Republicii Moldova este o economie de piață de orientare socială, bazată pe proprietatea privată și publică, antrenată în concurența liberă. Statutul trebuie să asigure:

- a) reglementarea juridică a activității economice;
- b) libertatea comerțului și a activității de întreprinzător, protecția concurenței loiale și crearea unui cadru favorabil valorificării tuturor factorilor de producție;
- c) inviolabilitatea investițiilor persoanelor fizice și juridice, inclusiv și a celor străine.

• **Codul civil al Republicii Moldova, adoptat prin legea nr. 1107-XV din 06 iunie 2002.** Legislația civilă determină statutul juridic al participanților la circuitul civil, temeiurile apariției dreptului de proprietate și modul de exercitare a acestuia, reglementarea obligațiilor contractuale și de altă natură, alte raporturi patrimoniale și personale nepatrimoniale conexe lor. O importanță deosebită în activitatea de antreprenoriat o are prevederile Capitolului II „Persoana juridică”, unde sunt prevăzute condițiile și modul de înființare a societăților comerciale, precum și modalitățile de încetare a activității persoanelor juridice prin dizolvare și reorganizare.

• **Legea nr. 459-XII din 22 septembrie 1991, cu privire la proprietate.** Legea reglementează relațiile de proprietate și stipulează tipurile și formele proprietății. Astfel, se permite deținerea proprietății de către persoanele fizice și juridice, inclusiv străine, persoanele fără cetățenie și organizațiile internaționale (excepții fiind terenurile agricole și silvice, cu excepția cazurilor de succesiune conform legii).

• **Legea nr. 845-XII din 03 ianuarie 1992, cu privire la antreprenoriat și întreprinderi.** Această lege este considerată unul din izvoarele de bază ale dreptului comercial care reglementează principiile generale ale activității de antreprenoriat și principalele forme juridice de organizare a întreprinderilor. Legea prevede condițiile și modul de înființare a întreprinderilor, conținutul actelor de constituire, procedura de înregistrare a societăților comerciale, precum și modalitățile de încetare a activității întreprinderilor prin lichidare și reorganizare.

• **Legea nr. 1265-XIV din 05 octombrie 2000, cu privire la înregistrarea de stat a întreprinderilor și organizațiilor.** Legea stabilește procedura înregistrării de stat a întreprinderilor, persoanelor fizice și juridice. În sensul prezentei legi, înregistrarea de stat semnifică certificarea, din partea organului înregistrării de stat, a creării, reorganizării ori lichidării întreprinderii sau organizației, precum și a modificărilor și completărilor din documentele de constituire ale acestora.

• **Legea nr. 906-XII din 29 februarie 1992, privind limitarea activității monopoliste și dezvoltarea concurenței.** Prin intermediul acestei legi, statul stabilește bazele organizatorice și juridice ale dezvoltării concurenței, măsurile de prevenire, limitare și reprimare a activității monopoliste, legea fiind orientată spre asigurarea condițiilor pentru crearea și funcționarea economiei de piață în Republica Moldova.

• **Legea nr. 81 din 18 martie 2004, cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător.** Legea stabilește principiile juridice, sociale și economice de organizare și dezvoltare a activității investiționale din Republica Moldova, drepturile și obligațiile investitorilor, atribuțiile și competența autorităților publice în domeniul activității investiționale, garanțiile pe care statul le acordă investitorilor autohtoni și străini, modalitatea de soluționare a diferendelor investiționale, precum și reglementării referitoare la activitatea întreprinderilor cu investiții străine.

• **Legea nr. 329 – XIV din 25 martie 1999, cu privire la fondurile nestatale de pensii.** Legea determină modul de constituire, funcționare și încetare a activității fondurilor nestatale de pensii, de exercitare a controlului de stat al activității acestora.

• **Legea nr. 112 – XI din 20 mai 1994, cu privire la protecția și susținerea micului business.** Prezenta lege stabilește temeiurile juridice, economice și organizatorice ale dezvoltării, susținerii și protecției microîntreprinderilor și întreprinderilor mici, bazate pe proprietatea nestatală.

• **Legea nr. 1508 – XI din 15 iunie 1993, cu privire la asigurări.** Legea menționată reglementează relațiile din sfera asigurărilor dintre organizațiile de asigurare și persoane fizice și juridice, precum și relațiile reglementării de către stat a activității de asigurare, cu excepția asigurărilor sociale de stat și asupra asigurării obligatorii de asistență medicală.

• **Hotărârea Guvernului nr. 296 din 12 iulie 2002 „Privind aprobarea tarifelor la serviciile cu plata prestată de către Camera Înregistrării de Stat a Departamentului Tehnologii Informaționale”.** Hotărârea stabilește plata pentru înregistrarea de stat a întreprinderilor și organizațiilor, furnizarea informației din registrul de stat al întreprinderilor și organizațiilor și prestarea altor servicii în acest domeniu.

Cu toate acestea în legislația Republicii Moldova, ca și în majoritatea țărilor europene, nu este dată o definiție a societăților cu răspundere limitată, aceasta fiind mai curând o noțiune ce ține de domeniul juridic. Aceasta este condiționată de faptul că la moment nu există nici un act normativ care s-ar referi expres la societatea cu răspundere limitată. Însă prejudiciul nu este mare deoarece, din totalitatea actelor normative existente, solicitantul are posibilitatea de a-și contura o imagine destul de clară referitoare la acest subiect. Ele scot în evidență foarte multe elemente comune între societatea cu răspundere limitată, societatea în nume colectiv și societatea în comandită și anume:

- *reprezintă o formă, un tip a societăților economice;*
- *există un contract de constituire care trebuie să îndeplinească anumite condiții;*
- *asociații pot fi atât persoane fizice cât și juridice;*
- *prezența a celui affectio societatis, care este un element comun tuturor societăților comerciale, cu excepția întreprinderii individuale;*
- *nu poate fi înființată atât timp cât nu are constituit un capital statutar care reprezintă ansamblul raporturilor sociale aduse de asociați pentru realizarea scopului comun: obținerea profitului.*

Totodată societatea cu răspundere limitată reprezintă și unele avantaje. Cele mai evidente le enumerăm în continuare:

- *societatea cu răspundere limitată este o formă a societăților economice căreia i se recunoaște de lege, fără excepții, personalitate juridică, ceea ce implică existența unui patrimoniu, distinct de cel al fiecărei persoane fizice sau juridice, asociat al acesteia;*
- *societatea cu răspundere limitată nu reprezintă o societate de persoană, ci una de capital. Conform acestei prevederi s-a stabilit că numărul maxim al asociaților să fie de 50 de persoane (societățile cu răspundere limitată din domeniul agricol fac excepție);*
- *permite însumarea resurselor financiare ale persoanelor partenere, sporind astfel șansele de majorare a capitalului disponibil [9 ; 25];*
- *necesitatea de a da publicității dări de seamă, bilanțuri e mai mică sau lipsește și astfel concurenții nu capătă informații despre activitatea întreprinderii [9;25].*

Un caz aparte la care am dori să acordăm o atenție mai mare și pentru a conferi informații mai detaliate este societatea cu răspundere limitată cu asociat unic sau creată prin voința unei singure persoane. Ea este definită ca aceeași societate cu răspundere limitată, doar că toate părțile sociale aparțin unei singure persoane. Varietatea dată de societăți cu răspundere limitată este evidentă și prin modul de funcționare a ei, deoarece asociatul are drepturile și obligațiile ce revin, conform Legii, adunării generale, iar dacă și administrează, va avea și obligațiile acesteia, după cum este stipulat în societățile cu răspundere limitată cu mai mulți fondatori.

Aici apare întrebarea: *care este prerogativa de a crea o societate cu răspundere limitată cu asociat unic, dar nu de a crea o întreprindere individuală?*

Răspunsul este ușor de dedus. În primul rând când ne referim la întreprinderea individuală trebuie menționat faptul că întreprinzătorul – comerciant prin statut este concretizat că nu este persoană juridică, deci în relațiile de drept nu este un subiect distinct. La rândul ei, societatea cu răspundere limitată cu un singur fondator, este, prin statut, persoană juridică. Deci, respectiv, în relațiile de drept se prezintă ca subiect distinct de fondator.

În al doilea rând, în relațiile de drept ale întreprinzătorului individual, patrimoniul său personal se confruntă cu cel al întreprinderii, deci el va răspunde nelimitat și solidar față de toate obligațiunile pe care le-a luat întreprinderea sa (de exemplu: în cazul cererii unui credit de la bancă, de cele mai multe ori banca îl va impune să depună în calitate de gaj patrimoniul personal). Fondatorul unic al societății cu răspundere limitată în relațiile de drept răspunde doar prin cota parte din capitalul statutar. Reiese că patrimoniul societății cu răspundere limitată este diferit de patrimoniul fondatorului.

A treia deosebire între aceste două forme se caracterizează prin faptul că la societățile cu răspundere limitată cu un fondator unic, acesta primește, în remunerarea aporturilor sale, părțile sale căroră le sunt atașate anumite drepturi. Pe când la întreprinderile individuale nici nu poate fi discuția de aport, atât timp cât nu este o deosebire clară între patrimoniul întreprinderii.

Analizând toate cele enumerate mai sus putem menționa că societățile cu răspundere limitată în relațiile de drept, chiar și în unele situații dificile are o configurație bine determinată, menită să răspundă unor finalități economice concrete.

Referințe:

1. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994.
2. Codul civil al Republicii Moldova, adoptat prin legea nr. 1107-XV din 06 iunie 2002.
3. Legea nr. 459-XII din 22 septembrie 1991, cu privire la proprietate.
4. Legea nr. 845-XII din 03 ianuarie 1992, cu privire la antreprenoriat și întreprinderi.
5. Legea nr. 1265-XIV din 05 octombrie 2000, cu privire la înregistrarea de stat a întreprinderilor și organizațiilor.
6. Legea nr. 906-XII din 29 februarie 1992, privind limitarea activității monopoliste și dezvoltarea concurenței.
7. Legea nr. 112 – XI din 20 mai 1994, cu privire la protecția și susținerea micului business.
8. Hotărârea Guvernului nr. 296 din 12 iulie 2002 „Privind aprobarea tarifelor la serviciile cu plata prestată de către Camera Înregistrării de Stat a Departamentului Tehnologii Informaționale”.
9. Popa A., Parmacli D., „Managementul Businessului Mic”, Cahul, 2004.

Recenzent: Andrei Popa, dr., conf. univ.
Prezentat la 26.09.2006

ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ ȘI SISTEMUL POLITIC

Ina FILIPOV,
Catedra de Administrație Publică

The Public Administration and Political System is a very actual problem, because it is one of the most debatable subject connected with the relationship between Public Administration and the Political System, and the influence of the political environment on the public administration, and vice versa.

The given research is based on the relationship between Public Administration and the Political System, establishing the ways through which it is realized and at the same time the types of relation between the Public Administration and the Political System: subordinate, super ordinate and co-operation relations. Being the basic elements of the political system, political parties, constitutional system, political regime, legislative power, pressure groups, etc. are analyzed in the given study and especially the relationship between them and the public administration is pointed out. The study contains references to the western type of Democratic Administration which, either suppose the subordination of administration to the political power that is performed in several ways or the separation of politics from administration.

Un studiu profund asupra Administrației Publice nu poate neglija relațiile pe care le are aceasta cu mediul înconjurător (mediul social, mediul politic și mediul juridic). În această ordine de idei este evidentă studierea problemelor cu privire la influența mediului social, mediului politic și a mediului juridic asupra administrației. Dintre acestea întâietate ar avea analiza relațiilor dintre mediul politic și mediul administrației precum și interacțiunea lor. Acest lucru se explică prin faptul că pentru organizarea și funcționarea unui stat este necesar ca administrația și puterea politică să colaboreze.

Sistemul administrației publice este inseparabil legat de realizarea politicii statului, având în vedere natura activității pe care o desfășoară, și anume, realizarea valorilor politice prin care se exprimă interesele generale ale societății organizate în stat. [1] În acest sens, putem desprinde funcțiile pe care le are administrația în raport cu puterea politică:

- funcția de pregătire a deciziilor politice sau de colaborare la adoptarea lor;
- funcția de organizare a executării deciziilor politice;
- funcția de executare a deciziilor politice;
- funcția de purtător al cererilor, dorințelor și nevoilor legitime ale membrilor societății în fața autorităților competente a adopta decizii asupra acestora.

La rândul său, puterea politică reprezintă o zonă structurală a sistemului social global, un subsistem cu rol de organizare, administrare și de orientare a vieții sociale.[2] Astfel, putem observa că obiectul comun al administrației și sistemului politic este apărarea interesului general. Puterea politică este mereu pusă în situația de a alege, de a satisface prin deciziile sale anumite solicitări sociale și de a respinge altele, întrucât autoritățile publice, au rolul de a reglementa relațiile sociale și de a soluționa conflictele majore, asigurând ordinea socială și coexistența grupurilor de interese economice și orientărilor politice și culturale.

Sistemul politic, ca ansamblu de elemente prin care se realizează politica, cuprinde statul ca instrument principal al puterii politice, dar și partidele politice, unele grupări sociale care au un rol important pentru structurarea interesului general ca valoare politică. Sistemul administrației publice, având rolul de realizare a unor valori politice, se află într-o complexitate de relații cu sistemul politic. În acest fel mediul politic constituie o dimensiune esențială a administrației publice.

Legăturile dintre administrație și mediul politic sunt atât de ordin teoretic, cât și de ordin practic, deoarece administrația are o poziție de subordonare față de puterea politică. Administrația execută sarcinile încredințate de puterea politică. Atribuțiile administrației sunt stabilite de puterea politică, care prin aceasta își asumă răspunderea conținutului lor, chiar dacă ele au fost inspirate de organele

administrative. Astfel, putem afirma cu încredere că sistemul politic influențează administrația, care, nu este altceva decât una din formele de realizare a puterii politice, este unul din instrumentele de bază de care dispune puterea politică.[3]

Odată ce am menționat despre influența mediului politic asupra administrației publice, vom încerca să determinăm modul în care se realizează acest lucru și, totodată, vom încerca să stabilim ce tip de relații există între administrație și sistemul politic, relații de subordonare, relații de supraordonare ori relații de colaborare. Cert este că, indiferent de tipul de relații, scopul comun, atât al administrației publice cât și al puterii politice este satisfacerea interesului general al societății, menținerea ordinii publice și ocrotirea vieții umane. Astfel, întrepătrunderea dintre acestea este inevitabilă. Și cum elemente de bază ale sistemului politic sunt partidele politice, puterea legislativă, grupele de presiune (și alți factori precum regimul politic, regimul constituțional etc) ne vom opri, în mod prioritar, asupra raporturilor dintre acestea și administrația publică.

Între sistemul administrației publice și partidele politice ca elemente ale sistemului politic, există relații diferențiate de la un stat la altul și în funcție de sistemul de guvernământ.[4]

În statele democratice bazate pe sisteme pluripartidice, sistemele administrative au legături indirecte cu partidele de guvernământ și cele care participă în coalițiile de guvernare. Persoanele desemnate de aceste partide sau acceptate de ele ocupă funcții politice în organele puterii executive și prin aceasta, influențează sistemul administrației publice în funcționalitatea sa.

În unele state, precum SUA, funcționarii superiori din administrație sunt numiți de autoritatea politică și își părăsesc funcțiunile o dată cu instalarea la putere a altui partid. În alte state, cum este Franța, România, garanțiile juridice reglementate într-un statut al funcționarilor publici au scopul ca activitatea funcționarilor să fie neutră față de luptele politice.[5]

La nivelul administrației locale, reprezentanții partidelor politice aleși în organele administrației locale au același rol cu privire la structura și funcționalitatea acestei componente a sistemului administrației publice. Din acest punct de vedere, se poate spune că prin aceste pârgii se conturează o anumită politică administrativă, sub influența factorilor participanți la realizarea puterii politice în cadrul sistemului administrației publice.

În sistemele de guvernământ bazate pe existența unui singur partid politic sistemul administrației publice este subordonat structural și funcțional acestui partid politic. Partidul poate să lase în seama administrației numai responsabilitatea gestiunii curente. În aceste condiții este foarte greu să se facă distincție între conducerea de stat și cea de partid. Totuși, partidele și formațiunile politice, ca elemente ale sistemului politic, nu se supraordonează administrației publice, așa cum se petreceau lucrurile în statul totalitar, în care deși se declara în textele Constituției că întreaga putere aparține poporului, însă întreaga activitate a administrației avea drept obiectiv realizarea voinței politice a partidului unic.[6]

Voința partidelor politice nu se poate impune administrației publice decât cu respectarea limitelor prevederilor Constituției și a celorlalte legi, care precizează cu exactitate tehnologia transformării opțiunilor politice, iar apoi în norme juridice, acestea din urmă fiind singurele obligatorii pentru administrația publică. Acest lucru se explică prin faptul că intervenția structurilor de conducere ale partidelor politice distruge practic posibilitatea de punere în funcțiune normală a instituțiilor constituționale care ar pute să acționeze pe planul reformei administrative.

Într-un regim politic rolul administrației depinde, de asemenea, de influența pe care o au grupele de presiune. În toate statele există o activitate a grupelor de presiune, dar mijloacele lor de acțiune sunt diferite.[7]

Grupul de presiune este un termen de sociologie politică folosit pentru a caracteriza într-o manieră uniformă un spectru larg de asociații, grupări, comitete, ligi, cluburi etc. Care influențează în mod legal și indirect „jocul politic” adică raporturile între factorii guvernamentali și chiar conduita, acțiunea separată a unuia sau a altuia dintre aceștia. Aceste grupuri sunt direct interesate în adoptarea de către factorii politici a unei conduite (ex. adoptarea unei legi de către Parlament, înființarea unei instituții etc).[8]

În Franța este organizată participarea grupelor de presiune la adoptarea unor decizii ale administrației, prin unele comisii consultative sau printr-o reprezentare a administrațiilor, efectuându-se consultări care asigură mai mult un cadru de negocieri decât raporturi de subordonare.

În SUA relațiile dintre administrație și grupele de presiune se stabilesc mai ușor deoarece administrația apelează adesea la personalul de conducere al firmelor private, considerându-se organizarea din sectorul privat mai eficientă.

Sistemul administrației publice este legat din punct de vedere organizatoric și funcțional și de puterea legiuitoare, administrația fiind chemată să execute legea nemijlocit, să organizeze și asigure executarea acesteia.[9] În acest sens, legislativul este autorizat să stabilească structurile organizatorice și modul de funcționare al administrației publice, conducerile acestora; adoptând norme de organizare și funcționare pentru toate autoritățile administrației publice. Acțiunea legislativului asupra administrației se poate exprima în diverse forme, cum ar fi: stabilirea unor reglementări directe, forma unor interdicții, recomandări etc. [10]

Situația administrației în interiorul sistemului politic depinde și de regimul constituțional și structura statului.[11]

Astfel, regimul constituțional influențează sistemul administrativ, după cum este vorba de un regim parlamentar sau de unul prezidențial. Regimurile parlamentare acordă o însemnătate considerabilă Parlamentului, care devine de fapt adevăratul forum politic de guvernare.[12] Guvernul – condus de un prim ministru cu largi puteri este obligat să dea socoteală Parlamentului, care îi poate retrage oricând încrederea firii prea mari dificultăți, în condițiile în care apreciază că nu-și îndeplinește mandatul. Președintele republicii este în asemenea condiții, o figură mai mult decorativă, având un rol politic minor.

În regimurile prezidențiale, administrația este supusă unui control riguros și se află în sfera de influență a luptei pentru putere. Dependența față de instituția prezidențială este netă, deoarece se practică sistemul nominalizării pentru funcțiile publice și mai puțin cel al meritului.

La rândul său structura statului, care poate fi federală sau de tip unitar, exercită influențe semnificative asupra sistemului administrativ. Federalismul antrenează suprapunerea a două administrații distincte, în care fiecare exercită competențe proprii prin intermediul funcționarilor supuși unui statut specific. Statele unitare, dimpotrivă, asigură unitatea sistemului administrativ, dar nu interzic o structură diversificată a acestuia.

Statele unitare pot recunoaște existența colectivităților locale, dotate cu personalitate juridică și conduse de reprezentanți aleși care dispun de atribuții limitate (în condițiile descentralizării) sau sunt suspuși puterii centrale (în cazul centralizării), căreia îi încredințează ansamblul afacerilor administrative.

Alt aspect care subliniază legătura administrației publice cu mediul politic îl constituie regimul politic, care poate fi totalitar sau democratic, regim politic care își pune amprenta asupra administrației publice și în special cu referire la organele represive ale statului. În regimurile totalitare administrația trebuia să facă dovada unei loialități absolute față de sistemul politic, nu era decât un instrument indispensabil de realizare a obiectivelor partidului unic, cea ce nu se poate afirma despre regimurile democratice, unde cea mai mare importanță o are asigurarea bunei funcționari a instituțiilor publice pe baza principiilor statului de drept.

Sistemul administrației publice nu-și limitează funcția la realizarea valorilor politice formulate de puterea publică, cu participarea specifică a fiecăruia din elementele componente ale sistemului politic.[13]

Oamenii care compun sistemul administrației publice participă în diferite forme la activitățile care se desfășoară în cadrul sistemului politic. Astfel, birourile și serviciile administrației publice pregătesc în mare măsură proiectele de decizii pe care le iau organele de conducere ale puterii executive. De asemenea, își dau concursul la elaborarea proiectelor de lege pe care le votează organele puterii legiuitoare, contribuind la precizarea domeniului de reglementare. Astfel, puterea executivă este cea care asigură conducerea și controlul întregului sistem al administrației publice, pentru realizarea puterii statului. De aceea, în structura sistemului administrației publice există importante funcții de conducere cu caracter politic, prin care se coordonează activitatea sistemului administrației publice.

Legătura dintre administrație și puterea politică este evidentă și atunci când ne refrim la situația juridico-socială a unor persoane care compun administrația publică. [14] Există persoane care își justifică prezența în administrația publică prin apartenența politică, fiind desemnați în funcție pe cale electorală, prin alegerea sau desemnarea lor de autoritatea publică.

De multe ori în literatura de specialitate se pune problema dacă administrația publică influențează mediul politic. Este evident că și administrația publică la rândul său influențează sistemul politic având în vedere rolul acesteia de realizare a unor valori politice.

Deciziile politice sunt influențate de administrația publică mai ales în conținutul lor (de exemplu, o lege este pregătită sub forma proiectului de lege de către administrație sau decizia guvernului ori a unui ministru, aceste acte sunt pregătite de funcționarii administrației publice).

Chiar partidele politice, în formele în care se manifestă ca partide de guvernământ sau aflate în opoziție, concepțiile acestor partide sunt alimentate de particularitățile de ordin tehnic pe care le implică activitățile administrative.

Analiza teoretică pe care am făcut-o ne permite să afirmăm că pentru organizarea și funcționarea unui stat este necesar ca administrația și puterea politică să colaboreze, mai exact, să existe un echilibru politic între toate puterile statului. În acest sens putem face trimiteri la modelul occidental de administrație democratică.

Idealul unei administrații publice în cadrul unui stat trebuie să fie bazat pe o stabilitate politică, capabilă de a dirija cu întregul mecanism de autogovernare. [15]

Esența modelului european de administrație publică se bazează pe o anumită concepție a raporturilor dintre administrație și politic, deci o anumită apropiere de puterea politică bazată pe democrație electivă și pluralistă și pe principiul separării puterilor.

Asigurarea subordonării administrației față de putere politică, în regimurile occidentale, se face prin mai multe mijloace dintre care pot fi menționate:

- existența în interiorul aparatului administrativ, a organelor a căror recrutare este mai degrabă politică și care fac legătura între putere politică și administrație (înalți funcționari, recrutați și eventual revocați pe baza criteriilor politice);
- existența cabinetelor ministeriale, al căror rol este politic, dar conțin mai întotdeauna membri din înalata administrație (exemplul Franței sau al Germaniei);
- uneori prezența funcționarilor în rândurile adunărilor politice facilitează transmiterea ordinilor politice autorităților administrației publice însărcinate de ale executa.

Pe de altă parte, altă constantă a modelului democratic de administrație publică este separarea politicului de administrație, care, pe lângă cealaltă constantă și anume subordonarea, asigură stabilitatea politică.[16] Fără o administrație depolitizată, profesionistă, stabilă și motivată, progresul nu este posibil. În țările Europei se susține teza depolitizării, în primul rând, al funcției publice, deci se cere o respectare riguroasă a statutului funcționarilor publici, deoarece intervenția politică în promovarea înalților funcționari, chiar dacă nu este legată direct de politica partidelor de guvernământ tinde să politizeze administrația.

În Occidentul democratic, s-a pus problema depolitizării chiar la niveluri mai mari ale puterii executive. Astfel, în Italia, la un moment dat, a fost adusă în discuție necesitatea autonomiei președintelui Consiliului de Miniștri(primul ministru al Guvernului) față de partide, chiar dacă a fost propus de ele și autonomia lui în ceea ce privește alegerea miniștrilor, autonomie care este prevăzută în Constituție, dar care a fost confiscată în fapt de excesul de putere pe care îl au partidele.

Separarea administrației de sfera influențelor politice ar trebui să constituie unul dintre punctele importante ale reformei sistemului administrativ, alături de transparența sistemului decizional din administrație, combaterea și gestionarea fenomenului birocratic sau descentralizarea.[17]

Instituțiile publice trebuie să interpreteze aspirațiile partidelor în forme necesare, dar cu respectarea rolului oferit fiecăruia dintre ele de legislație. Partidele politice ar trebui să ordoneze opinia publică, să determine deciziile corecte în ceea ce privește reforma în administrație și nu să impună politizarea corpului de funcționari publici.

În final, reflecțiile făcute asupra relației dintre administrație și sistemul politic ne aduc la concluzia că între acestea există relația de la parte la întreg. Astfel, administrația și sistemul politic nu pot exista în mod separat, ele coexistă, se intercondiționează reciproc în cadrul sistemului social global. Stabilitatea politică dintre administrație și sistemul politic poate fi asigurată numai prin relații de colaborare și nici într-un caz prin relații de subordonare ori suprapondere, fiindcă rolul acestora este unul semnificativ – apărarea interesului general al societății.

Referințe:

1. Ticames Emilian. Drept administrativ și elemente de știința administrației.- Iași, 2003,- p.53
2. Fulga, Gheorghe. Cunoașterea socială și universul politic. Studii de sociologie politică.- București, Editura Economică, 2003, - p.189
3. Oroveanu Mihai. Tratat de știința administrației. – București, 1996, - p. 44
4. Ticames Emilian. Drept administrativ și elemente de știința administrației.- Iași, 2003,- p.55
5. Oroveanu Mihai. Tratat de știința administrației. – București, 1996, - p. 46
6. Alexandru Ioan. Criza administrației. – București, Editura ALLBECK, 2001, - p. 144
7. Oroveanu Mihai. Tratat de știința administrației. – București, 1996, - p. 47
8. Ionescu Cristian. Drept constituțional și instituții politice, Vol.I.- București, Lumina Lex, 1997,- p. 332
9. Alexandru Ioan. Politică, administrație, justiție.- București, Editura ALL BECK, 2004, - p.145
10. Alexandru Ioan. Criza administrației. – București, Editura ALLBECK, 2001, - p. 144
11. Filip Gherghe, Onofrei, Mihaela Administrație Publică.- Iași, Editura fundației „Gherghe Zane”, 1999, - p.174
12. Ionescu Cristian, Drept constituțional și instituții politice, Vol.I.- București, Lumina Lex, 1997,- p. 357
13. Ticames Emilian. Drept administrativ și elemente de știința administrației.- Iași, 2003,- p.56
14. Ticames Emilian. Drept administrativ și elemente de știința administrației.- Iași, 2003,- p.56
15. Chiper Natalia. Factori decisivi ai administrației publice ce contribuie la integrarea europeană //Caiet Științific, nr. 7, IȘA al României „Paul Negulescu”.- Sibiu, 2005,- p.10
16. Filip Gherghe, Onofrei Mihaela. Administrație Publică.- Iași, Editura fundației „Gherghe Zane”, 1999, - p.191
17. Mina Simona. Imixtiunile politicului în administrație. Particularizare în administrația centrală // Științific, nr. 7, IȘA al României „Paul Negulescu”.- Sibiu, 2005, - p.373

Recenzent: Svetlana Cojocaru, dr., șef catedră EMP, Academia de Administrare Publică
Prezentat la 18.09.2006.

ASPECTE PRIVIND ARESTAREA PREVENTIVĂ ȘI MĂSURILE ALTERNATIVE ARESTĂRII APLICABILE MINORILOR

Lucian FURNICĂ,
Catedra de Drept

Les implications du procès pénal en général et les mesures préventives auprès du mineur sont susceptibles de changer le sort de celui-ci d'une manière radicale, et souvent négatives. C'est la raison pour laquelle il faut attirer une attention particulière aux mineurs impliqués dans le proces penal an calitate de victime, tant qu'en qualité de personne soupçonnée, coupable et inculpé. En même temps, l'application des mesures préventives, surtout de l'arrêt préventif du mineur doit se passer comme suite à une recherche minutieuse et objective de l'état des faits aussi que de la personnalité du mineur. Seulement après cette recherche, l'organe de poursuite pénale ou l'instance va appliquer une mesure préventive, en évitant le plus possible l'arrêt du mineur.

Implicațiile pe care le are procesul penal în general și măsurile preventive asupra minorului sunt de natură să schimbe întreaga soartă a acestuia, astfel încât după ce obține o astfel de experiență minorul se poate schimba radical, de multe ori însă nu spre bine. Din acest considerent trebuie să se acorde o atenție deosebită minorilor implicați în procesul penal atât în calitate de parte vătămată, cât mai ales în calitate de bănuțit, învinuit sau inculpat. Totodată aplicarea măsurilor preventive, mai ales a arestului preventiv față de minor trebuie să aibă loc ca urmare a unei cercetări foarte minuțioase și obiective atât a situației de fapt cât și a personalității minorului. Doar ca urmare a unei cercetări minuțioase organul de urmărire sau instanța va aplica o măsură preventivă, totodată evitându-se pe cât este posibil arestarea minorului.

Referitor la arestarea persoanei, foarte mulți savanți juriști sunt de părerea că aceasta trebuie evitată pe cât este posibil, mai ales în cazul minorilor. Astfel, savantul român Nicolae Volonciu susține că „în concepția juridică din ultimele decenii a devenit o opinie de necontestat că libertatea persoanei trebuie garantată de legislația oricărui stat”.^[1]

Referitor la măsurile preventive aplicabile minorului, Legea procesual penală stabilește că față de acesta pot fi aplicate aceleași măsuri preventive ca și față de maturi, cu mici excepții. Astfel față de minor nu pot fi aplicate unele măsuri preventive cum ar fi spre exemplu *transmiterea sub supraveghere a militarului*. Totodată, Codul de procedură penală stabilește că față de minori poate fi aplicată măsura preventivă *“transmiterea sub supraveghere a minorului”*, măsură care nu poate fi aplicată față de maturi. Astfel, față de minori pot fi aplicate asemenea măsuri preventive precum:

- obligarea de a nu părăsi localitatea;
- obligarea de a nu părăsi țara;
- garanția personală;
- garanția unei organizații;
- transmiterea sub supraveghere a minorului;
- liberarea provizorie sub control judiciar;
- liberarea provizorie pe cauțiune;
- arestarea la domiciliu;
- arestarea preventivă.

Cu toate acestea aplicarea măsurilor preventive față de minori are specificul său, aceste situații fiind stabilite de art. 477 Cod de procedură penală, dar și de alte dispoziții ale acestui cod. Trebuie menționat faptul că procedura de aplicare a măsurilor preventive față de minori este reglementată direct sau indirect și de către alte acte normative naționale sau internaționale. Printre acestea putem enumera

- Legea cu privire la arestarea preventivă Nr. 1226-XIII din 27.06.97;
- Legea privind drepturile copilului Nr.338-XIII din 15.12.94;

- Codul de executare;
- Convenția internațională cu privire la drepturile copilului din 20.11.1989;
- Regulile de la Beijing;
- Alte acte de nivel național sau internațional.

Convenția internațională cu privire la drepturile copilului din 20.11.1989 stabilește că „arestarea, deținerea sau înmormântarea unui copil trebuie să fie conformă cu legea și se va folosi numai ca măsură extremă și pentru cea mai scurtă posibil perioadă de timp”. [2]

Cu toate acestea situația minorilor aflați în conflict cu legea penală nu o putem numi satisfăcătoare din mai multe considerente. Astfel, Codul de procedură penală stabilește că minorul poate să fie arestat doar în cazuri excepționale când au fost săvârșite infracțiuni grave cu aplicarea violenței, deosebit de grave sau excepțional de grave. [3]

În acest context menționăm că sunt binevenite modificările operate la articolul 477 Cod de procedură penală al Republicii Moldova și la art. 186 Cod penal al Republicii Moldova prin Legea nr.184-XVI din 29.06.2006. Astfel, prin aceste modificări s-a exclus posibilitatea arestării minorilor care au săvârșit fapta prevăzută de alin. (2) art. 186 Cod penal, aceasta fiind fapta penală cel mai des comisă de către minori (mai mult de 50% în raionul Cahul). Astfel, prin modificările operate la legislație s-a îmbunătățit situația minorilor aflați în conflict cu legea penală, cu toate că mai rămâne de clarificat unele situații.

Astfel, referitor la noțiunea „**caz excepțional**”, care este utilizată atât de legislația națională, cât și de cea internațională, menționăm că aceasta nu este îndeajuns de clară, nefiind bine definită pentru cazurile minorilor, cu toate că pentru cazurile maturilor aceasta este clară. În acest sens, juristul I. Macarenco susține că „nu este clar ce subînțelege legiuitorul prin cazuri de excepție”. [4] Această noțiune într-adevăr este interpretabilă, fapt care dă posibilitatea aplicării în cazurile minorilor a înțelesului acestei noțiuni, care este atribuit pentru cazurile maturilor. Astfel, faptul că minorul ar putea comite alte infracțiuni, ar putea să se ascundă, ar putea influența asupra stabilirii adevărului etc. pot servi ca motiv pentru recunoașterea situației ca situație excepțională. Referitor la această problemă Plenul Curții Supreme de Justiție s-a pronunțat în felul următor: „minorul poate fi deținut în stare de arest doar în cazuri excepționale, în funcție de complexitatea cazului, de gravitatea infracțiunii și dacă există pericolul real de dispariție a învinutului minor, ori riscul exercitării din partea lui a presiunii asupra martorilor sau a nimicirii ori deteriorării mijloacelor de probă”. [5] De aici reiese că situațiile de excepție aplicabile minorului sunt aceleași ca și în cazul maturilor, cu toate că este greu de imaginat că un minor care a comis un furt din necesitatea de a supraviețui, ar comite faptele indicate mai sus.

Desigur în cazul în care minorul învinuit locuiește cu părinții săi, care nu sunt nici alcoolici și care nu consumă droguri, există posibilitatea ca acestuia să i se aplice măsura preventivă sub formă de transmitere a minorului sub supraveghere. Însă în cazul când spre exemplu părinții săi sunt alcoolici această măsură preventivă nu poate fi aplicată, fiindcă părinții săi nu vor putea garanta că minorul nu va săvârși o altă infracțiune, nu se va ascunde sau nu va împiedica la desfășurarea normală a procesului penal. Și în acest caz minorul are toate „șansele” să fie arestat.

Pe de altă parte prevederile legale care limitează termenul arestării preventive a minorului până la 4 luni se referă doar la faza de urmărire penală, fazei de judecare a cauzei această limitare nefiindu-i specifică. Astfel, minorul cu toate că nu poate fi deținut în stare de arest preventiv în faza de urmărire penală mai mult de 4 luni, poate fi deținut în faza de judecare a cauzei până la rămânerea definitivă a sentinței. Din acest considerent termenul de 4 luni își pierde foarte mult din importanța sa, minorul putând conta în faza de judecare a cauzei doar pe respectarea termenului rezonabil al procesului, termen care poate fi mai mare sau mai mic de la caz la caz. În această situație dacă mai adăugăm și situația în care se află închisorile din Republica Moldova, atunci putem afirma că reeducarea minorului devine dacă nu imposibilă, atunci aproape imposibilă. Aceasta din considerentul că detenția minorului și contactul cu alți minori care au mai săvârșit infracțiuni influențează negativ asupra personalității sale și a comportamentului său viitor. Totodată, „arestul preventiv limitează esențial drepturile și libertățile învinutului”. [6] Referindu-se la sistemul de drept canadian, juristul A. Teleucă menționează că în Canada „un minor poate fi arestat pentru încălcarea unei legi, conform Codului penal, ale cărui prevederi se referă

la toți canadienii, dar cazul se va instrumenta și decizia se va lua conform prevederilor Legii privind infractorii minori”. [7]

Anume din considerente de vârstă măsurile preventive alternative arestării, care pot fi aplicate minorului capătă o importanță și mai mare. În acest sens trebuie menționat faptul că minorului îi pot fi aplicate următoarele măsuri preventive alternative arestării:

- obligarea de a nu părăsi localitatea;
- obligarea de a nu părăsi țara;
- garanția personală;
- garanția unei organizații;
- transmiterea sub supraveghere a minorului;
- liberarea provizorie sub control judiciar;
- liberarea provizorie pe cauțiune;
- arestarea la domiciliu.

Aici vreau să menționăm că din 45 de minori inculpați a căror cauze penale se aflau la 1 decembrie 2005 în procedura de judecată la Judecătoria Cahul, față de 10 dintre ei s-a aplicat măsura preventivă „*Declarația de nepărăsire a localității*”. Față de 5 minori s-au aplicat alte măsuri alternative arestării, iar față de 17 dintre minori nu este aplicată nici o măsură preventivă. Cu toate acestea față de 12 minori din totalul de 45 s-a aplicat arestarea preventivă.

În acest context menționăm că **una dintre măsurile preventive alternative arestării care pot fi aplicate minorului este transmiterea acestuia sub supraveghere**. Codul de procedură penală stabilește că minorul poate fi transmis sub supraveghere către unul din părinți, tutore, curator sau către o altă persoană demnă de încredere, precum și către conducătorul instituției de învățământ speciale unde învață minorul. Problema care apare aici este că nu întotdeauna există persoana care ar putea să ia sub supraveghere minorul. Acest lucru se întâmplă din mai multe cauze. Astfel, faptul că părinții sunt plecați peste hotare la lucru, iar minorii sunt lăsați uneori chiar în grija străinilor, care pot fi prieteni sau vecini ai părinților, nu garantează că aceste persoane vor dori să ia sub supraveghere copiii atunci când aceștia s-ar afla în conflict cu legea penală. Asemenea situații apar și în cazul când copiii sunt lăsați în grija bunicilor, iar aceștia nu pot garanta că minorii pe care îi vor lua sub supraveghere vor avea un comportament adecvat. De asemenea în cazurile când părinții sunt alcoolici sau consumă droguri, copii nu pot fi dați în supravegherea acestora. Or, alin. (2) art. 184 Cod de procedură penală stabilește că până la transmiterea sub supraveghere a minorului, procurorul sau instanța vor solicita de la autoritatea tutelară informație despre persoanele cărora urmează să le fie transmis minorul sub supraveghere pentru a se convinge că acestea sânt capabile să asigure supravegherea lui. Această informație procurorul sau instanța o pot solicita și de la alte persoane. Luând în considerație faptul că o mare parte dintre minorii care comit infracțiuni sunt cei care nu locuiesc împreună cu părinții săi, posibilitatea ca față de aceștia să se aplice transmiterea sub supraveghere ca măsură preventivă, este foarte mică. Faptul că legea stabilește că față de persoana căreia i-a fost transmis sub supraveghere minorul poate fi aplicată o amendă în mărime de la 10 la 25 unități convenționale în cazul în care aceasta și-a încălcat obligațiile, micșorează și mai mult situațiile în care minorii care nu locuiesc cu părinții lor să fie transmiși sub supraveghere către alte persoane decât părinții acestora. De aceea consider că ar trebui să fie creat un mecanism care ar permite aplicarea reală a acestei măsuri preventive și pentru cazurile când minorii nu pot fi transmiși sub supraveghere părinților. **O dovadă a faptului că la moment această măsură preventivă nu inspiră o mare încredere în toate cazurile este și faptul că la 1 decembrie 2005, din 45 de minori aflați în procedura de judecată la Judecătoria Cahul față de 10 dintre aceștia s-a aplicat măsura preventivă „*Declarația de nepărăsire a localității*” și doar față de 5 minori s-au aplicat alte măsuri alternative arestării**. Ceilalți minori fie că au fost arestați, fie că nu li s-a aplicat nici una dintre măsurile preventive stabilite de către lege. Poate că o soluție pentru cazurile când minorii nu ar putea fi transmiși sub supraveghere părinților ar fi ca aceștia să fie transmiși sub supraveghere consilierilor de probațiune care vor activa în serviciul de probațiune. Desigur chestiunea aplicării amenzii față de consilierii de probațiune ar trebui să fie exclusă, deoarece aceștia nu ar putea să-i supravegheze permanent pe minorii transmiși sub

supraveghere. Anume acest fapt pune într-o măsură oarecare sub semnul întrebării efectivitatea măsurii de transmitere sub supraveghere a minorului către consilierul de probațiune. Dar consider că și în cazul acesta măsura preventivă în cauză va avea un efect benefic, ba chiar cred mai benefic decât declarația de nepărsire a localității. Mai mult decât atât, consider că transmiterea sub supraveghere a minorului către ofițerul de probațiune este mult mai benefică minorului decât arestarea preventivă.

Pe de altă parte nu trebuie neglijate și alte măsuri preventive alternative arestării preventive. După cum am menționat mai sus **este aplicată pe larg (aproximativ 22% din cazurile menționate mai sus) declarația de nepărsire a localității**. Referitor la **declarația de nepărsire a țării**, consider că este aproape inutilă (cu excepția trecerii ilegale a frontierei) din considerentul că minorul nu poate trece frontiera legal desinestătător, aceasta fiind posibil doar în cazul când este însoțit de părinți sau de către o altă persoană care are procură în acest sens, minorul neavând nici pașaport și nici posibilitatea reală de a părăsi desinestătător și în același timp legal țara.

Garanția personală este o altă măsură preventivă care ar putea fi aplicată față de minori, dar și aceasta nu poate fi aplicată în toate cazurile. „deși legea prevede că această măsură preventivă constă în garanția personală bazată pe autoritatea garanților în fața procurorului sau a instanței de judecată, ea este de natură juridică mixtă, fiind completată și cu garanția reală, adică cu suma bănească respectivă depusă la aplicarea acestei măsuri”. [8] Astfel, pentru ca această măsură preventivă să poată fi aplicată sunt necesare două condiții:

1. Existența a cel puțin două cereri scrise în acest sens din partea garanților;
2. Depunerea la contul de depozit al procuraturii sau al instanței de judecată a sumei bănești de la 50 la 300 unități convenționale din partea fiecărui garant.

Astfel în cazurile când minorul are părinți săraci (iar în cazurile de furt anume despre astfel de părinți este vorba) sau când minorul nu locuiește cu părinții săi posibilitatea aplicării acestei măsuri preventive se reduce considerabil. Desigur o excepție ar fi atunci când cineva dintre rude sau prieteni ar dori să obțină calitatea de garant.

Garanția unei organizații este mai puțin probabil să fie aplicată din considerentul că aceasta se aplică mai mult în cazurile când organizația în care activează persoana dorește să obțină calitatea de garant. Luând în considerație că prea puțini minori muncesc, rămâne posibilitatea ca aceștia să fie luați sub garanția instituției de învățământ în care activează, dar și aceste cazuri sunt aproape imposibile din considerentul că persoana juridică trebuie să depună la contul de depozit al procuraturii sau al instanței de judecată o sumă de la 300 până la 500 unități convenționale.

O altă alternativă la arestarea preventivă este **liberarea provizorie**. „Liberarea provizorie este o instituție procesuală care se regăsește în diverse variante în majoritatea legislațiilor din lume și are o serioasă tradiție și în dreptul românesc”. [9] Liberarea provizorie este de două feluri: liberarea provizorie sub control judiciar și liberarea provizorie pe cauțiune.

Liberarea provizorie sub control judiciar este măsura preventivă care poate fi aplicată minorului pentru infracțiuni din imprudență și pentru infracțiuni din intenție pentru care legea nu prevede o pedeapsă mai mare de 10 ani închisoare. Consider că această măsură preventivă este binevenită dar cu părere de rău nu este aplicată de către instanțele de judecată.

Liberarea provizorie pe cauțiune este imposibil de a fi aplicată pentru majoritatea minorilor din considerentul că pentru aplicarea ei este necesară depunerea cauțiunii în mărime de la 300 la 100.000 unități convenționale, iar majoritatea infracțiunilor săvârșite de către minori o constituie furturile, care este o infracțiune comisă în majoritatea cazurilor din necesitate, adică din lipsă de bani. Totuși nu trebuie de neglijat această măsură preventivă din considerentul că nu sunt excluse cazurile când părinții învinuiților minori ar putea depune suma cauțiunii, mai ales dacă vorbim de faptul că această măsură preventivă poate fi aplicată și pentru infracțiunile pentru care legea prevede o pedeapsă de până la 25 ani închisoare. Astfel, orice alternativă la arestarea preventivă este benefică și binevenită mai ales în cazul minorilor.

Arestarea la domiciliu este o măsură preventivă care poate fi aplicată minorilor mai ales că este o alternativă arestării preventive în cazul infracțiunilor grave. Cu toate acestea consider că alin. (2) art. 188 Cod de procedură penală este incomplet și ar trebui să includă și minorii în categoria persoanelor față de

care arestarea la domiciliu poate fi aplicată și în cazul infracțiunilor deosebit de grave. În rest consider că această măsură preventivă este binevenită mai ales că poate fi aplicată și minorilor care au fost lăsați în grija bunicilor, care nu pot să-i ia sub supraveghere din considerentul că nu pot garanta comportamentul adecvat al minorului.

Referințe:

1. Volonciu Nicolae, *Tratat de procedură penală, parte generală, vol. I, Editura Paideia, pag. 405;*
2. *Convenția internațională cu privire la drepturile copilului din 20.11.1989, art. 37 lit. b);*
3. Alin. (2) art. 477 *Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova, din 14.03.2003;*
4. Macarenco I., *Заключение под стражу и производство некоторых следственных действий с участием несовершеннолетних подозреваемых, обвиняемых, "Законность", 2004, N 6, pag. 44;*
5. *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii nr.39 din 22.11.2004, Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005, nr.7, pag.6;*
6. Orîndaș Victor, *Procedură penală, Chișinău, 2001, pag. 105;*
7. Teleucă A., *Sistemul de justiție canadian pentru minori, "Revista Națională de Drept", 2003, nr. 3, pag. 35;*
8. Dolea Igor, Roman Dumitru, ... (colectiv de autori), *Codul de procedură penală, Comentariu, Cartier Juridic, Chișinău, 2005, pag. 301;*
9. Volonciu Nicolae, *Tratat de procedură penală, parte generală, vol. I, Editura Paideia, pag. 426.*

Recenzent: Igor Dolea, dr., conf. univ.
Prezentat la 19.09.2006.

**UNELE ASPECTE PRIVIND CONTROLUL ADMINISTRATIV SUB FORMĂ DE
TUTELĂ ADMINISTRATIVĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

Natalia SAITARLÎ,
Catedra Administrație Publică

The goal of the given article is to demonstrate the meaning, types and the ways of the carrying out of the administrative guardianship control.

The given control is being foreseen by The Law of the Local Public Administration dated from 18 March 2003, nr. 123-XV.

At the beginning of the article is being explained the essence of the administrative guardianship control, next is being described the meaning of the notion „guardianship”, subjects and the forms of the given control, the ways of its accomplishment. At the same time the administrative guardianship control is being compared with other types of the administrative control, for to be able to define clearly the parts of the given control.

Constituția Republicii Moldova în art. 109 al.1 stipulează că administrația publică din unitățile administrativ-teritoriale se întemeiază pe principiul autonomiei locale și pe cel al descentralizării serviciilor publice. Autoritățile administrației publice, prin care se realizează autonomia locală în comune și orașe, sunt consiliile locale alese și primarii aleși. Consiliile locale și primarii funcționează ca autorități administrative autonome și rezolvă treburile publice din comune și orașe. Pe de o parte, conform art. 113 din Constituție, există autoritățile raionale. Consiliul raional este autoritatea administrației publice pentru coordonarea activității consiliilor sâtești și orășenești, în vederea realizării serviciilor publice de interes raional.

Nici o autoritate a administrației publice centrale – Guvern, minister – nu are competența să anuleze, să modifice sau să suspende un act adoptat sau emis de consiliul local, consiliul raional sau de primar, după caz, așa cum ar putea-o face de pildă, Guvernul cu un act emis de conducătorul serviciului ministerial. [1]

Într-un stat unitar, deși autoritățile administrative descentralizate se bucură de autonomie, independența acestora nu este completă sau absolută. Autoritățile centrale au dreptul și chiar datoria de a exercita un control asupra activității autorităților descentralizate.

Controlul efectuat asupra organelor administrației publice autonome și descentralizate îmbracă forma de tutelă administrativă, fiind, o modalitate a controlului extern. [2]

Tutela administrativă este o instituție a dreptului public în baza căreia autoritatea centrală a administrației publice și reprezentanții locali ai acesteia au dreptul de a controla activitatea autorităților publice autonome descentralizate.

Controlul sub formă de tutelă administrativă este necesar mai întâi pentru că autoritățile descentralizate girează servicii publice, care trebuie să funcționeze în mod regulat și continuu în interesul general. Statul sau comunitatea națională sunt direct interesate în buna funcționare a acestor servicii publice.

În al doilea rând, la descentralizarea teritorială, autoritățile centrale sunt obligate să vegheze ca nu cumva interesele locale sau regionale să fie satisfăcute în detrimentul și pe seama intereselor generale. [3]

În al treilea rând, puterea centrală trebuie să vegheze ca autoritățile locale să satisfacă, în condițiile cele mai bune, diferitele nevoi locale, ca autoritățile locale să-și facă pe deplin datoria, deoarece și satisfacerea nevoilor locale interesează statul sau comunitatea națională. Un progres, o înflorire, o prosperitate a statului depinde, în mare măsură, și de buna stare a împrejurărilor locale.

În fine, autoritatea centrală trebuie să vegheze la menținerea unității statului și să reprime orice tendință centrifugă a autorităților descentralizate. O autonomie prea mare poate să fie cauza unor orientări politice în contradicție cu politica de stat a autorităților centrale. Aceasta se poate întâmpla mai ales în statele în care există și minorități etnice.

Într-un stat unitar, autorităților publice centrale le revine sarcina de a asigura realizarea omogenă a administrației locale, desigur, cu respectarea specificului local și autonomiei locale. Acest obiectiv poate fi îndeplinit numai prin exercitarea controlului sub formă de tutelă administrativă, în care organul de control are prerogative mai restrânse decât în situația controlului administrativ ierarhic. Acest control trebuie să fie unul special, compatibil cu principiul autonomiei autorităților descentralizate, fiind de natură să îngreudească și să micșoreze autonomia locală, fără ca să o desființeze. [4]

Denumirea de tutelă administrativă a apărut în doctrina franceză, fiind încetățenită și în doctrina română interbelică, cu toate că a fost și criticată ca fiind nepotrivită cu noțiunea acestui control special. Termenul de tutelă administrativă este diferit de cel de tutelă din dreptul civil. Tutela în dreptul civil este acțiunea tutorelui, pe care o desfășoară acesta în numele și în locul minorului. Exerțând tutela, tutore îl înlocuiește pe minor. Controlul special din descentralizarea administrativă are un aspect și un caracter cu totul diferit. Aici este vorba numai de un control special exercitat de autoritățile centrale asupra unor acte ale autorităților descentralizate. Și în cazul acesta, ca și în multe altele, dreptul public a împrumutat din dreptul civil în termen, pe care l-a dat unei instituții cu totul diferite. [5]

În doctrina franceză se face deosebirea între concepția clasică și cea modernă asupra tutelei administrative.

Concepția clasică are la bază obiectivele urmărite prin instituirea controlului de tutelă. Un prim obiectiv este acela al respectării legalității în activitatea persoanelor publice care exercită puterea executivă, iar cel de-al doilea are în vedere aprecierea oportunității acțiunii administrative, a unei bune administrări a intereselor colectivităților descentralizate.

Aceste particularități ale controlului de tutelă i-au determinat pe unii autori să-l definească în mod sintetic ca un element al descentralizării și o limită a autonomiei locale.

Mijloacele de realizare a controlului de tutelă clasic sunt: tutela asupra persoanelor (suspendarea și revocarea primarilor, demiterea din oficiu a consilierilor), tutela asupra actelor (implicând dreptul de substituie a organelor de tutelă în atribuțiile autorităților locale, în special în materie financiară, dreptul de anulare a actelor adoptate de consiliile locale și primari) și procedeele aprobării prealabile.

Concepției clasice asupra tutelei i s-au adus numeroase critici, dintre care amintim:

- juridismul excesiv, motivat de faptul că tutela a fost extinsă și asupra actelor de gestiune;
- o greșită modulare, uneori mecanismul controlului de tutelă implicând acte inițiate chiar de funcționarii – în materie financiară, spre exemplu – organului de tutelă;
- neadaptarea trilogiei clasice substituie – anulare - aprobare prealabilă, la realitățile concrete și excluderea relațiilor de colaborare dintre parteneri.

Aceste critici, dar și altele, au condus doctrina și legiuitorul francez la abandonarea concepției considerată clasică asupra tutelei administrative, ea fiind înlocuită cu o concepție modernă, mai adaptată la caracterul multiform al tutelei.

Concepția modernă asupra tutelei se bazează pe trei tehnici noi de înfăptuire a acesteia:

- concursul dat de serviciile statului pentru îndeplinirea unor atribuții ale comunelor;
- alocarea de subvenții și alte dotări comunităților locale din partea bugetului statului;
- procedeele actelor – tip, care constă din elaborarea de regulamente și statute – tip de către serviciile centrale și transmiterea lor cu titlu orientativ comunelor.

Începând însă cu 1982 legiuitorul francez a abandonat ideea de tutelă administrativă aplicată comunităților locale, promovând concepția controlului de legalitate. Controlul de legalitate este ulterior adoptării actelor și conține principiul în conformitate cu care actele adoptate de comunitățile locale sunt executorii de plin drept sub condiția publicării sau a comunicării lor. [6]

Legislația în materie de administrație publică locală nu mai prevede instituția tutelei administrative în mod explicit. În acest sens, literatura de specialitate apreciază, că, de regulă, într-o administrație bazată pe principiul centralizării accentul principal cade pe controlul administrativ ierarhic, iar într-o administrație descentralizată, autonomă, pe controlul de tutelă.

Din această cauză, chiar dacă legislația actuală a Republicii Moldova nu mai prevede în mod expres instituția tutelei administrative, susținem părerile exprimate în doctrină că această există și

funcționează. [7] Într-adevăr, astfel de elemente se găsesc atât în Constituție, cât și în Legea nr.123-XV privind administrația publică locală din 18.03.2003. Astfel, art. 96 al.1 din Constituție dispune că Guvernul exercită conducerea generală a administrației publice. Or, actul de conducere presupune și activitatea de control.

Controlul de tutelă în Republica Moldova a cunoscut în evoluția sa mai multe modificări reflectate în Legile privind administrația publică locală. Controlul de tutelă administrativă, mai întâi, a fost reglementat prin Legea privind administrația publică locală nr.186-XIV, din 06.11.1998, mai concret, prin capitolul XI al acestei legi, care învestea prefectul cu atribuții în acest sens. Astfel, în art.109, se prevedea că „în calitate de reprezentant al Guvernului, prefectul veghează respectarea legislației de către autoritățile administrației publice locale”, stipulând, în același timp, că „între prefect, pe de o parte, și autoritățile, pe de altă parte, nu există raporturi de subordonare”. [8]

Pentru o concretizare mai desfășurată a controlului de tutelă administrativă efectuat de către prefect, în art.112 legea stabilea că: ”În executare controlului legalității actelor autorităților administrației publice locale, prefectul poate solicita acestora reexaminarea actului considerat ilegal, invocând motive întemeiate, în vederea modificării sau abrogării lui. În cazul în care, în termen de 7 zile, autoritățile administrației publice locale nu vor reexamina actul respectiv, prefectul îl poate ataca în instanța de judecată”.

Mai târziu prin adoptarea Legii nr. 123-XV din 18.03.2003 s-au realizat schimbări importante în ceea ce privește procedura și condițiile de exercitare a controlului de control administrativ asupra actelor administrative normative adoptate de autoritățile locale. Și anume în capitolul IX al Legii nr. 123-XV sunt prevăzute subiectele, principiile, formele și procedura efectuării controlului sub formă de tutelă administrativă.

Legea privind administrația publică locală nr.123-XV, din 18.03.2003 prevedea că: „Secretarul va remite decizia consiliului local către primarul și oficiul teritorial al Aparatului Guvernului (mai înainte se numea Cancelaria de Stat) al Republicii Moldova. În cazul în care consideră că decizia consiliului local este ilegală, primarul sesizează oficiul teritorial al Aparatului Guvernului și / sau instanța de contencios administrativ”, de asemenea și „actele primarului cu caracter normativ se remit, după semnare, oficiului teritorial al Aparatului Guvernului”. [9] Actele președintelui raionului cu caracter normativ „se remit după semnare, Aparatului Guvernului”. [10]

Prin modificarea Legii cu privire la Guvern nr.64-XII din 31.05.90, a fost creat un organ central de specialitate al administrației publice locale și anume un minister nou – Ministerul Administrației Publice Locale.

Obiectivul de bază al Ministerului este asigurarea, în limita competențelor definite de lege, a realizării prerogativelor constituționale ale Guvernului privind exercitarea conducerii generale a administrației publice locale.

Ministerul Administrației Publice Locale are printre atribuții și contribuirea la exercitarea controlului privind legalitatea actelor emise de autoritățile administrației publice locale, atât de nivelul întâi, cât și de nivelul al doilea, exercitat prin intermediul direcțiilor teritoriale din subordine. [11]

Astfel, Guvernul este responsabil de organizarea controlului administrativ al activității autorităților administrației publice locale, exercitat nemijlocit de Ministerul Administrației Publice Locale sau prin intermediul direcțiilor teritoriale de control administrativ ale acestui minister. [12]

Din cele expuse anterior reiese că subiectele controlului administrativ sub formă de tutelă administrativă sunt pe de o parte, Ministerul Administrației Publice Locale, reprezentanții locali al acestuia – Direcțiile teritoriale de Control Administrativ în loc de oficiile teritoriale ale Aparatului Guvernului, iar pe de altă parte, autoritățile administrației publice locale.

Controlul administrativ sub formă de tutelă administrativă, potrivit prevederilor legale, se întemeiază pe următoarele principii:

1. exercitare numai potrivit procedurilor și în cazurile prevăzute de legislația în vigoare;
2. respectarea proporționalității între amploarea intervenției autorității de control și importanța intereselor pe care le protejează;

3. neadmiterea limitării dreptului autorității administrației publice locale de a administra în mod autonom, în condițiile legii, afacerile ce țin de propria competență. [13]

Controlul administrativ sub formă de tutelă administrativă include controlul legalității și al oportunității activității administrației publice locale. [14]

Controlul de legalitate constă în verificarea legalității actelor emise de autoritățile administrației publice locale. Acest control poate fi: obligatoriu și facultativ.

Controlului obligatoriu sînt supuse următoarele acte ale autorităților administrației publice locale:

- deciziile consiliilor locale de nivelul întâi și ale celor de nivelul al doilea;
- actele normative ale primarului, ale președintelui raionului și ale pretorului;
- actele privind organizarea licitațiilor și actele de atribuire de terenuri;
- actele de angajare și actele de eliberare a personalului administrației publice locale;
- dispozițiile care implică cheltuieli sau angajamente financiare de cel puțin 30.000 lei în unitatea administrativ-teritorială de nivelul întâi și de cel puțin 300.000 lei în unitatea de nivelul al doilea;
- actele emise în exercitarea unei atribuții delegate de stat autorităților administrației publice locale;

O copie de pe actul menționat mai sus se remite obligatoriu, din contul emitentului, către direcția teritorială control administrativ a Ministerului Administrației Publice Locale în termen de 5 zile de la semnarea actului. Responsabil de această obligație este secretarul consiliului, care transmite, de asemenea, subiectului investit cu dreptul de control procesul-verbal al fiecărei ședințe a consiliului în termen de 15 zile de la ședință. [15]

În cazul controlului facultativ secretarul consiliului este obligat, până la data de 10 a fiecărei luni, să transmită direcției teritoriale control administrativ a Ministerului Administrației Publice Locale lista actelor adoptate de primar sau de președintele raionului pentru luna precedentă.

Direcția teritorială control administrativ a Ministerului Administrației Publice Locale poate proceda la controlul legalității oricărui act care nu constituie obiectul unui control obligatoriu în termen de 30 de zile de la data primirii listei menționate mai sus. [16]

Controlul de legalitate se efectuează din oficiu sau la cerere.

Controlul de legalitate din oficiu sau controlul solicitat de autoritatea administrației publice locale este prevăzut în art.73 al Legii privind administrația publică locală nr.123-XV, din 18.03.2003 „Consiliul local de nivelul întâi și consiliul local de nivelul al doilea pot solicita direcției teritoriale control administrativ a Ministerului Administrației Publice Locale să verifice legalitatea oricărui act adoptat de autoritatea executivă în cazul în care consideră că acesta este ilegal. În cazul în care consideră că decizia consiliului local este ilegală, primarul, președintele raionului sau secretarul pot solicita direcției teritoriale control administrativ a Ministerului Administrației Publice Locale efectuarea unui control al legalității.

Cererea de efectuare a controlului legalității este depusă în termen de 30 de zile de la data emiterii actului, cu indicarea prevederilor legislației ce se consideră a fi încălcate. În termen de 30 de zile de la data primirii cererii, direcția teritorială control administrativ a Ministerului Administrației Publice Locale va lua una din următoarele decizii:

- declanșarea procedurii de control;
- respingerea cererii cu indicarea motivelor și încunoștințarea solicitantului.”

Controlul de legalitate la cerere sau la solicitarea persoanelor vătămate constă în aceea că orice persoană fizică sau juridică ce se consideră vătămată într-un drept al său de către o autoritate a administrației publice locale printr-un act administrativ poate solicita direcției teritoriale control administrativ a Ministerului Administrației Publice Locale controlul legalității actului.

Cererea de efectuare a controlului legalității se depune în termen de 30 de zile de la data publicării sau comunicării actului. În ea se indică prevederile legislației ce se consideră a fi încălcate.

În termen de 30 de zile de la data primirii cererii, direcția teritorială control administrativ a Ministerului Administrației Publice Locale va lua una din următoarele decizii:

- declanșarea procedurii de control;

- respingerea cererii cu indicarea motivelor și încunoștințarea solicitantului. În acest caz, solicitantul nu este lipsit de dreptul de a sesiza direct instanța de contencios administrativ. [17]

În cazul în care consideră că un act emis de autoritatea administrației publice locale este ilegal, direcția teritorială control administrativ a Ministerului Administrației Publice Locale notifică autorității locale emitente nelegalitatea actului controlat, cerând modificarea sau abrogarea lui totală sau parțială.

În cazul exercitării controlului obligatoriu al legalității, sesizarea direcției teritoriale control administrativ a Ministerului Administrației Publice Locale trebuie făcută într-un termen de 30 de zile de la data primirii copieii de pe act sau ultimului document, sau unei informații suplimentare, necesare constatării legalității actului.

În termen de 30 de zile de la data primirii notificării, autoritatea locală emitentă trebuie să modifice sau să abroge actul contestat.

În cazul în care, în termenul stabilit la alin.(3), autoritatea locală emitentă și-a menținut poziția sau nu a reexaminat actul contestat, direcția teritorială control administrativ a Ministerului Administrației Publice Locale poate sesiza instanța de contencios administrativ în termen de 30 de zile de la data primirii notificării refuzului de a modifica sau de a retrage actul contestat sau, în caz de tăcere a autorității locale emitente, în termen de 60 de zile de la data notificării cererii de modificare sau de retragere a actului în cauză. [18]

În cazul în care consideră că actul poate avea consecințe grave și în scopul prevenirii unei pagube iminente, direcția teritorială control administrativ a Ministerului Administrației Publice Locale poate sesiza direct instanța de contencios administrativ după primirea actului pe care îl consideră ilegal, încunoștințând de îndată autoritatea locală emitentă.

O dată cu sesizarea instanței de contencios administrativ, direcția teritorială control administrativ a Ministerului Administrației Publice Locale poate cere acesteia suspendarea actului contestat sau dispunerea unor alte măsuri provizorii.

În termen de 3 zile de la primirea sesizării, instanța de contencios administrativ decide asupra suspendării actului și/sau dispunerii unor alte măsuri provizorii solicitate de direcția teritorială control administrativ a Ministerului Administrației Publice Locale, după audierea părților vizate. [19]

Exercitarea controlului administrativ de oportunitate de către autorități de nivel superior se admite doar în partea ce se referă la atribuțiile delegate de către stat autorităților administrației publice locale. [20]

Subiecte ale controlului de oportunitate sânt: Ministerul Administrației Publice Locale, organele administrației publice centrale de specialitate, alte autorități administrative, care acționează inclusiv prin intermediul serviciilor desconcentrate din unitățile administrativ-teritoriale potrivit competențelor ce revin acestora în condițiile legii. [21]

Pentru ca autoritățile administrației publice locale să-și exercite atribuțiile delegate de stat, subiectele controlului de oportunitate sânt în drept să modifice ori să revoce actul, în termen de 15 zile de la data primirii lui, din motiv de oportunitate. În caz de inactivitate a autorității administrației publice locale chiar și după avertismentul subiectului controlului, acesta poate să emită actul respectiv în locul autorității incapabile de a lua decizia. [22]

În toate cazurile prevăzute mai sus în art. 77 al. 1, subiectul controlului de oportunitate notifică decizia sa autorității administrației publice locale în termen de 5 zile de la data adoptării.

În cazul în care consideră că decizia subiectului controlului de oportunitate este ilegală, autoritatea administrației publice locale este în drept să atace decizia în instanță de contencios administrativ, în termen de 30 de zile de la data notificării, încunoștințând de îndată subiectul controlului de oportunitate care a emis decizia.

Autoritate administrației publice locale poate cere instanței de contencios administrativ suspendarea de urgență a deciziei subiectului controlului de oportunitate sau adoptarea unor măsuri provizorii, dacă există pericolul unor pagube iminente. Despre măsurile solicitate instanței de contencios administrativ, autoritatea administrației publice locale comunică de îndată subiectului controlului de oportunitate care a emis decizia.

Instanța de contencios administrativ, în termen de 3 zile de la primirea sesizării, decide, după audierea părților vizate, asupra suspendării actului și / sau asupra dispunerii unor alte măsuri provizorii solicitate.

La cererea subiectului controlului administrativ, autoritatea administrației publice locale este obligată să-i furnizeze, în termen de 10 zile, copiile de pe toate documentele și alte informații solicitate. Secretarul consiliilor locale sânt responsabili de această obligație.

Autoritățile administrației publice locale și funcționarii acestora sânt obligați să permită accesul în clădirile lor și ale subdiviziunilor, să răspundă la întrebări, să dea explicații și să prezinte documente la solicitarea funcționarilor subiectului controlului administrativ.

În timpul exercitării controlului, funcționarii subiectului controlului administrativ nu pot da ordine directe funcționarilor autorității administrației publice locale. Orice solicitare de documente trebuie să fie adresată autorităților locale vizate. Transmiterea documentelor va fi efectuată de secretar . [23]

Ministerul Administrației Publice Locale, de asemenea, este supus unui control și anume controlului ierarhic superior. Conform art.79 al Legii privind administrația publică locală nr.123-XV, din 18.03.2003 „Anual, până la sfârșitul lunii martie, Ministerul Administrației Publice Locale elaborează și prezintă Guvernului un raport privind controlul actelor autorităților administrației publice locale pentru perioada de activitate din anul precedent. Raporturile privind activitatea de control se dau publicității”.

O primă subliniere pe care dorim s-o facem are în vedere natura juridică a controlului sub formă de tutelă administrativă. El este, până la un punct, în primul rând un control administrativ extern, întrucât este exercitat de o autoritate a administrației publice (Direcția Teritorială de Control Administrativ) asupra activității altor autorități ale administrației publice (consilii locale, primari, consiliu raional). Spunem că „până la un punct” deoarece măsurile pentru intrarea în legalitate a autorităților controlate este în competența exclusivă a instanțelor de contencios administrativ, nu a autorității administrative – Direcția Teritorială de Control Administrativ.

Are caracter „extern” întrucât „vine” din afara structurilor organizatorice ale autorităților controlate. El nu este un control ierarhic deoarece autoritatea care îl exercită nu se află la un nivel superior față de autoritățile controlate, „între direcțiile teritoriale de Control Administrativ, pe de o parte, și consiliile locale și raionale și primari, pe de altă parte”. [24]

Controlul administrativ sub formă de tutela administrativă, asigurând limitarea autonomiei și a descentralizării complete, are un regim juridic special, deosebit de regimul juridic al controlului ierarhic, care, fiind un atribut al puterii ierarhice, asigură realizarea principiului centralizării administrative.

Controlul tutelar are anumite trăsături caracteristice, care îl deosebesc de controlul ierarhic:

- controlul ierarhic este exercitat de organul ierarhic superior, iar controlul tutelar nu este exercitat de un organ supraordonat ierarhic, deși se află în sistemul administrației publice la un nivel superior de reprezentare a intereselor generale ale societății; [25]
- controlul ierarhic se exercită în virtutea raporturilor de subordonare între autoritatea de control și cea controlată, ele nu trebuie prevăzute expres de lege, iar controlul de tutelă se exercită numai în temeiul și în limitele strict determinate de lege;
- în cadrul controlului ierarhic, organul superior poate revoca, suspenda sau anula actele organului inferior controlat, în timp ce în cadrul controlului de tutelă direcția teritorială de control administrativ nu are aceste prerogative, ea putând doar să sesizeze instanța de contencios administrativ pentru anularea actului pe care îl consideră ilegal, care se vor pronunța, prin acte definitive, asupra legalității sau oportunității actelor controlate.

Nici în cadrul controlului ierarhic organul superior nu poate modifica sau adopta el însuși un act în locul organului inferior, întrucât această substituție ar constitui o încălcare a normelor legale în materie de competență. Organul administrativ superior poate însă obliga organul inferior să adopte o anumită decizie într-o situație dată. [26]

Reieșind din cele spuse putem să menționăm că controlul administrativ sub formă de tutela administrativă există numai între autoritățile administrației publice între care nu sunt raporturi de subordonare ierarhică. Deci nu poate fi vorba de tutelă administrativă între Guvern, ministere și cele care

exercită această putere la nivel raional și local – Direcția Teritorială de Control Administrativ și serviciile descentralizate ale ministerelor. [27]

Din punct de vedere al competenței materiale, este un control general deoarece o astfel de competență au și autoritățile asupra cărora se exercită, el privind toate actele administrative ale acestora.

Din punct de vedere teritorial, dreptul de control al direcției teritoriale de control administrativ se exercită asupra tuturor consiliilor locale și primarilor din cuprinsul raionului și, desigur, și asupra consiliului raional însuși.

În concluzie constatăm că controlul de tutelă administrativă, numit de legislația din multe țări democratice și control de tutelă, este o formă de control administrativ, cu totul special, având trăsăturile sale specifice.

Atât termenul de tutelă administrativă, cât și instituția juridică care o consacră sunt noțiuni noi pentru doctrina și, respectiv, legislația Republicii Moldova, dar promovarea principiilor constituționale de autonomie și descentralizare administrativă impun tot mai mult abordarea științifică și propagarea subiectului în cauză.

Referințe:

1. Stelian I., Bădescu M. Administrație publică. – București, 2002, p. 34.
2. Orlov M. Drept administrativ. – Chișinău, 2001, p.177.
3. Zaharia G., Budeanu-Zaharia O. Drept Administrativ. – Iași, 2002, p.410.
4. Orlov M. Drept administrativ. – Chișinău, 2001, p.178.
5. Ibidem.
6. Popa E., Mari instituții ale dreptului administrativ. – București, 2002, p. 214.
7. Stelian I., Bădescu M. Administrație publică. – București, 2002, p. 36.
8. Legea privind administrația publică locală nr.186-XIV din 06.11.1998, art.109, al 1,2.
9. Legea privind administrația publică locală nr.123-XV din 18.03.2003, art. 24 al.3,4, art.37 al. 2.
10. Legea privind administrația publică locală nr.123-XV din 18.03.2003, art. 61 al.2.
11. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea structurii, efectivului-limită și Regulamentului Ministerului Administrației Publice Locale, M.O. nr. 102-105 din 07.07.05
12. Legea privind administrația publică locală nr.123-XV din 18.03.2003, art. 70 al.1.
13. Ibidem, art. 69 al.1.
14. Ibidem, art. 68 al. 3.
15. Ibidem, art. 71 al.1, 2.
16. Ibidem, art. 72 al.1 ,2.
17. Ibidem, art. 74.
18. Ibidem, art. 75.
19. Ibidem, art. 76.
20. Ibidem, art. 69 al.3.
21. Ibidem, art. 70 al.3.
22. Ibidem, art. 77, al.1.
23. Ibidem, art. 78.
24. Cozmânca O. Legea administrației publice locale. Explicații teoretice și practice. – București, 1996, p.271.
25. Zaharia G. Budeanu-Zaharia O. Drept Administrativ. – Iași, 2002, p.410.
26. Trăilescu A. Drept Administrativ. Tratat elementar.- București, 2002, p.316.
27. Stelian I. Bădescu M. Administrație publică. – București, 2002, p. 36.

Recenzent: Sergiu Cornea, dr., conf. univ.

Prezentat la 18.09.2006.